

Ertangi kun bunyodkorlari

Xudoyberdiyev Xumoyunbek

Ertangi kun bunyodkorlari

(Creators of Tomorrow)

(Ilmiy-ijodiy to'plam)

**Tashkilotchi:
Xudoyberdiyev Xumoyunbek**

© Xudoyberdiyev Xumoyunbek
Ertangi kun bunyodkorlari (*Anthology*)

By: Xudoyberdiyev Xumoyunbek

Edition: January '2026

Publisher:

Taameer Publications LLC (Michigan, USA / Hyderabad, India)

© Xudoyberdiyev Xumoyunbek

Book : Ertangi kun bunyodkorlari
Author : Xudoyberdiyev Xumoyunbek
Publisher : Taameer Publications
Year : '2026
Pages : 284
Title Design : *Taameer Web Design*

Hurmatli izlanuvchi

Qo'lingizdagi ushbu ilmiy antologiya shunchaki turli sohalarga oid maqolalar to'plami emas, balki kelajakni qurishga qodir bo'lgan yosh aql-zakovatning yorqin manifesti – bugunning talabalari tomonidan yaratilgan intellektual salohiyatning o'ziga xos namunasidir.

“Ertangi kun bunyodkorlari” (Creators of tomorrow) nomli ushbu xalqaro nashrni taqdim etishdan g'oyat mamnunmiz. Ushbu to'plamning asosiy maqsadi – huquqiy tahlillardan tortib, filologik izlanishlargacha, murakkab kimyoviy jarayonlardan moliyaviy innovatsiyalargacha va texnik yechimlarga qadar bo'lgan keng qamrovli sohalarda o'zlarining ilm-fan va ijod yo'nalishidagi ilk qadamlarini dadil qo'yayotgan eng iqtidorli yoshlarning ilmiy va ijodiy ishlarini xalqaro jamoatchilikka ko'rsatishdir.

Har bir sahifada siz iqtidorli yoshlarning bugungi kundagi eng dolzarb muammolar va ularning yechimlariga qaratilgan ilmiy va ijodiy izlanishlari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lasiz.

Mazkur to'plamda o'zining ilmiy va ijodiy ishlarini chop etayotgan yosh iste'dod egalari nafaqat bugungi kunning izlanunchilari, balki ertangi kunning yetakchi olimlari, tadbirkorlari, mutaxassislari va siyosatchilari bo'lib yetishishlarini tilaymiz. Ularning g'ayrati, fidoiyligi va ilmga bo'lgan ishtiyoqi yurtimiz kelajagining mustahkam poydevoridir.

Xudoyberdiyev Xumoyunbek

Xudoyberdiyev Xumoyunbek

- 21 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Islom Karimov stipendiyasi sohibi
- "Mirzo Ulug'bek vorislari" Data science o'quv kursi grandi sohibi
- Turkmanistonda o'tkazilgan xalqaro olimpiadada 1-o'rin
- "Yil talabasi 2024" tanlovida Yilning o'z mutaxassisligi bo'yicha eng bilimdon talabasi

**O'RGANISH - MENING HAR KUNGI
G'ALABAM**

O'ZBEKISTONDA XORIJIY INVESTORLAR HUQUQLARI VA ULARGA BERILADIGAN IMTIYOZLARNING HUQUQIY ASOSLARI

Xudoyberdiyev Xumoyunbek Xabibulla o'g'li

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda xorijiy investorlarning huquqiy holati, ularga beriladigan kafolatlar va imtiyozlarning huquqiy asoslari tahlil qilingan. Maqolada xorijiy investitsiyalarni himoya qilish bo'yicha xalqaro va milliy qonunchilik, xususan, xalqaro shartnomalar va "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonun orqali ko'rib chiqiladi. Shuningdek, investorlar uchun yaratilgan moliyaviy (soliq va bojxona) imtiyozlarning huquqiy mexanizmlari, ularning berilish shartlari va maxsus iqtisodiy zonalaridagi alohida tartib-qoidalar chuqur tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Xorijiy investitsiya, investitsiya huquqi, xorijiy investorlar, imtiyozlar, huquqiy kafolatlar, investitsiya nizolari.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy investitsiyalar har qanday davlat iqtisodiyotining barqaror o'sishi va modernizatsiya qilinishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Avvallambor, investitsiya atamasiga aniqlik kiritib oladigan bo'lsak, "investitsiya" atamasi lotincha so'zdan olingan bo'lib, "invest" ya'ni "qo'yilma", "mablag'larni safarbar etish" degan ma'nolarni anglatadi. [1] Keng ma'noda esa investitsiya mablag'ini ko'paytirish va qaytarib olish maqsadida kapitalni safarbar etishni bildiradi. Investitsiya tushunchasining iqtisodiy asosi hozirgi resurslardan voz kechish orqali kelajakda iqtisodiy foyda olishga intilishdir. Huquqiy nuqtai nazardan, investitsiya — bu daromad (foyda) olish yoki strategik maqsadga erishish uchun tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilinadigan pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, moddiy, nomoddiy boyliklar va mol-mulkka bo'lgan huquqlarni o'z ichiga olgan aktivlardir.

Ko'pincha investitsiya munosabatlari qarz munosabatlari bilan adashtiriladi. Biroq, investitsiya qarz emas, balki ma'lum bir loyihaning rivojlanishiga hamda uning istiqboldagi muvaffaqiyatiga erishishni ta'minlashga qaratilgan uzoq muddatli resurslar kiritishdir. Investitsiya riskni o'z ichiga olganligi sababli, qarz kabi majburiy va kafolatlangan qaytarilishni talab qilmaydi. Shuning uchun ham investitsiyalar davlat qarzining umumiy hajmida aks etmaydi. Investitsiya tushunchasi xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda turlicha yondashuvlar asosida ta'riflanadi. Xususan, ayrim iqtisodiy manbalarda investitsiyaga foyda olish maqsadida muayyan sohaga joylashtirilgan kapital sifatida qaraladi, boshqalarida esa u asosiy kapitalni ko'paytirish maqsadida xo'jalik faoliyatiga kiritiladigan har qanday aktivlar deb ta'riflanadi. B.Mitskevichning fikricha, investitsiya bu daromad olish yoki ijtimoiy samaraga erishish maqsadida

moddiy va moliyaviy vositalarni, shuningdek, mol- mulk hamda intellektual mulkka bo'lgan huquqlarni turli faoliyat obyektlariga qo'yilma sifatida jalb qilishdir. Bundan tashqari, P.Vaxrin ham investitsiya tushunchasiga ta'rif berar ekan, unga kapitalni joylashtirish usuli sifatida qarab, bu orqali kapitalni saqlash yoki uning asl qiymatini oshirish hamda ijobiy hajmdagi daromadga ega bo'lish ekanligini ta'kidlaydi. [2]

Shu o'rinda, xorijiy investor tushunchasiga ham ta'rif berib ketadigan bo'lsak, "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 3-moddasiga ko'ra, chet ellik investorlar deganda chet davlatlar, chet davlatlarning ma'muriy yoki hududiy organlari, davlatlar o'rtasidagi bitimlarga yoki boshqa shartnomalarga muvofiq tuzilgan yoki xalqaro ommaviy huquq subyekti bo'lgan xalqaro tashkilotlar, chet davlatlarning qonunchilik hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan va faoliyat ko'rsatadigan yuridik shaxslar, har qanday boshqa shirkatlar, tashkilotlar yoki uyushmalar, chet davlat fuqarolari va O'zbekiston Respublikasidan tashqarida doimiy yashaydigan fuqaroligi bo'lmagan shaxslar tushuniladi. [3]

Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy investitsiyalar har bir davlat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, modernizatsiya qilinishi va raqobatbardoshligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Xuddi shunday, O'zbekiston ham 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar doirasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash, xorijiy kapitalni jalb qilish va investorlarga qulay sharoit yaratishni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirdi. Xorijiy investorning mamlakat iqtisodiy tizimiga kirib kelishi va faoliyat yuritishi avvalo uning mulkiy manfaatlari himoyalinishiga, investitsiya loyihalarining barqarorligi ta'minlanishiga hamda erkin iqtisodiy faoliyat yuritish kafolatlarining mavjudligiga bog'liq.

Shu bois, investorlar investitsiya kiritishdan avval davlat tomonidan ularning huquq va manfaatlari qanchalik darajada himoyalanganligiga, foyda va daromadlarni erkin olib chiqish (repatriatsiya) imkoniyatiga, shuningdek huquqiy nizolar yuzaga kelganda adolatli himoya mexanizmlarining mavjudligiga ishonch hosil qilishi zarur. Demak, O'zbekistonda xorijiy investorlar huquqlarining qonuniy kafolatlanganligi va ularga beriladigan imtiyozlar tizimining huquqiy asoslarini chuqur o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham juda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu masalaning ilmiy jihatdan tahlil qilinishi investitsiya siyosatini yanada takomillashtirish va iqtisodiy o'sishning barqaror poydevorini mustahkamlashga xizmat qiladi. Xorijiy

investitsiyalar huquqiy bazasini tahlil qilish masalalari iqtisodiy va yuridik adabiyotlarda keng yoritilgan. Jumladan, xalqaro huquq doirasida V. V. Gushin, A. A. Ovchinnikov kabi olimlar investitsiya huquqining nazariy asoslarini yaratgan. [4] O'zbekistonda esa ushbu masalalar R.V.Bozorov, I.Z.Farxutdinov va boshqa qator mahalliy huquqshunos va iqtisodchi olimlar tomonidan qisman tadqiq etilgan. [5] Shunga qaramay, O'zbekistonda so'nggi yillarda qonunchilikning shiddatli o'zgarishi va yangi investitsiya strategiyalari joriy etilganligi sababli, xorijiy investorlar huquqlari va imtiyozlarining butun huquqiy bazasini to'liq tizimli va kompleks tahlil qilishga qaratilgan yangi, chuqur ilmiy izlanish qilish lozim.

ASOSIY QISM

Investitsiya huquqi nazariyasida “xorijiy investitsiya” tushunchasi huquqiy munosabatlarning alohida obyekti sifatida qaraladi. Eng umumiy ta'rifga ko'ra, xorijiy investitsiya — bu chet el investorining daromad (foyda) olish maqsadida o'z kapitalini boshqa davlat hududidagi tadbirkorlik faoliyati obyekti yoki boshqa ob'yektlarga kiritishi bilan bog'liq bo'lgan mulkiy, intellektual va boshqa qadriyatlardir.

O'zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida”gi Qonuniga muvofiq, investitsiya tushunchasi keng qamrovli bo'lib, pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, ko'chmas mulk, shu jumladan intellektual mulk ob'yektlari kabi qadriyatlarning barcha turlarini o'z ichiga oladi.

Xorijiy investitsiyalar kiritish usuliga ko'ra ikki asosiy turga bo'linadi:

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar: Bu, odatda, investorning yangi korxona tashkil etish, mavjud korxonani sotib olish yoki uning ustav kapitalida sezilarli ulush (ko'pincha 10% dan ortiq) olish orqali boshqaruvda ishtirok etishini anglatadi.

Portfel investitsiyalari: Bu asosan davlat yoki korxonaning qimmatli qog'ozlarini (aktsiyalar, obligatsiyalar) sotib olish orqali amalga oshiriladi, bu esa investorga, qoida tariqasida, korxonani boshqarishda ishtirok etish huquqini bermaydi.

Xorijiy investorlarning huquqiy himoyasi milliy qonunchilik bilan bir qatorda, xalqaro huquq normalari bilan ham ta'minlanadi. Chet el xususiy investitsiyalarini amalga oshirish bilan bog'liq munosabatlarni ko'p tomonlama huquqiy tartibga solish 1960-yillarda shakllana boshladi.

Masalan, 1962 yilda Xalqaro Tiklanish va Taraqqiyot Banki tomonidan “Investitsiyalarni sug‘urta qilish ko‘p tomonlama tizimi” deb nomlangan loyiha ishlab chiqildi.

1965 yil 18 martda 46 ta a'zo-davlat tomonidan Investitsion nizolarni hal qilish to‘g‘risidagi Vashington konvensiyasi ishlab chiqildi va imzolandi. Mazkur konvensiya Xalqaro Investitsion Nizolarni Hal Qilish Markazi (ICSID)ni tashkil etdi.

1974 yil 12 dekabrda esa BMT Bosh Assambleyasi tomonidan Davlatlarning iqtisodiy huquqlari va majburiyatlari Xartiyasi (Rezolyutsiya 3281) qabul qilindi. [6]

Shu tariqa, investitsiyaga doir munosabatlarni xalqaro-huquqiy tartibga solish davlatlar hamda xalqaro huquqning boshqa subyektlari tomonidan xalqaro shartnomalar tuzish orqali amalga oshiriladi.

Davlat xalqaro shartnomalarda ishtirok etayotgani — u investorlarning huquqlari himoya qilinishini ta'minlashga, kapital qo‘yilmalarni amalga oshirish jarayonida ular duch kelishi mumkin bo‘lgan tavakkalchiliklarni kamaytirishga qay darajada intilayotgani va qodirligining muhim mezonini hisoblanadi.

Mazkur jarayonda O‘zbekiston ham faol ishtirok etmoqda. Bugungi kunda respublikamiz “Davlatlar va ajnabiy shaxslar o‘rtasidagi investitsiyaga doir nizolarni hal etish tartibi to‘g‘risida”gi Vashington konvensiyasini hamda “Ko‘p tomonlama sarmoya ajratishni kafolatlovchi agentlik (MIGA)ni tashkil etish to‘g‘risida”gi Seul konvensiyasini ratifikatsiya qilgan.

Vashington konvensiyasi doirasida Investitsiyaga doir nizolarni hal etish bo‘yicha xalqaro markaz (ICSID) tashkil etilgan bo‘lib, uning asosiy vazifasi — a'zo davlatlar bilan boshqa a'zo davlatlarning jismoniy yoki yuridik shaxslari o‘rtasida yuzaga keladigan investitsiya nizolarini arbitraj yo‘li bilan hal qilish, shuningdek, tomonlar o‘rtasida muzokaralar va kelishuvga erishish uchun huquqiy sharoit yaratishdan iborat. [7]

Seul konvensiyasi esa davlat va xususiy sug‘urta tizimini davlatlarning ko‘p tomonlama hamkorligiga asoslangan chet el investitsiyalarini sug‘urta qilish xalqaro tizimi bilan to‘ldiradi. Mazkur mexanizm xorijiy investorlarga siyosiy va iqtisodiy tavakkalchiliklardan himoya kafolatini beradi va investitsiya loyihalarining

barqarorligini oshiradi. [8]

O'zbekiston Respublikasida investorlar uchun huquqiy kafolatlar tizimi

O'zbekiston Respublikasida xorijiy investorlar huquqlarining kafolatlari O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 25 dekabrda qabul qilingan "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida" gi O'RQ-598-sonli Qonunda [3] mustahkamlangan bo'lib, unda quyidagi ta'minlash mexanizmlari belgilangan:

Kamsitishdan himoya qilish kafolatlari. Ushbu kafolatlar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bajarilishi ta'minlanishini inobatga olgan holda, chet ellik investorlarning fuqaroligi, yashash joyi, diniy e'tiqodi, iqtisodiy faoliyatni qayerda amalga oshirayotganligi, shuningdek investor yoki investitsiyaning qaysi davlatga mansubligidan qat'i nazar, ular kamsitilishiga yo'l qo'yilmasligini nazarda tutadi.

Qonun hujjatlarining o'zgarishidan himoya qilish kafolatlari. Bu kafolat shundan iboratki, agar yangi qabul qilingan qonun hujjatlari yoki idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar chet ellik investorga yoki xorijiy investitsiyalarga zarar yetkazadigan bo'lsa, bunday hujjatlar orqaga qaytish kuchiga ega emas, ya'ni ular oldin amalga oshirilgan investitsiya faoliyatiga tatbiq etilmaydi. Agar O'zbekiston Respublikasida keyinchalik qabul qilingan qonunchilik hujjatlari investitsiya shart- sharoitlarini yomonlashtirsa, u holda chet ellik investorlar investitsiya kiritilgan paytda amal qilgan qonun hujjatlarini investitsiya amalga oshirilgan paytdan boshlab o'n yil mobaynida qo'llanishini talab qilish huquqiga egadir.

Shu bilan birga, chet ellik investor o'z xohishiga ko'ra, yangi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan va investitsiya faoliyati sharoitlarini yaxshilaydigan qoidalarni qo'llash huquqiga ham ega.

Chet ellik investor quyidagi huquqlarga ega:

- investitsiyalashni amalga oshirishning hajmlari, turlari va yo'nalishlarini mustaqil belgilash;
- investitsiya faoliyatini amalga oshirish uchun yuridik va jismoniy shaxslar bilan shartnomalar tuzish;
- o'zining investitsiyalariga va investitsiya faoliyatining natijalariga egalik qilish,

ulardan foydalanish va ularni tasarruf etish. Chet ellik investorning qaroriga binoan investitsiyalarga, ularning natijalariga egalik qilish, ulardan foydalanish, ularni tasarruf etish huquqlari O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlarida belgilangan

tartibda boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga berilishi mumkin. Huquqlar boshqa shaxsga berilganda taraflarning o'zaro munosabatlari shartnomalar asosida tartibga solinadi;

- O'zbekiston Respublikasidagi investitsiya faoliyati natijasida olingan o'ziga qarashli ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalarini chet ellarda va O'zbekiston Respublikasida patentlashtirish to'g'risida mustaqil ravishda qaror qabul qilish;
- investitsiya faoliyati natijasida olingan daromadni soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'langanidan keyin mustaqil va erkin tasarruf etish (shu jumladan uni moneliqsiz repatriatsiya qilish);
- O'zbekiston Respublikasiga kreditlar va qarzlar tariqasida pul mablag'lari jalb etish;
- o'z hisobvarag'idagi milliy valyuta mablag'laridan ichki valyuta bozorida chet el valyutasini sotib olish uchun foydalanish;
- qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda va shartlarda yer uchastkalariga doir huquqlarni sotib olish;
- O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq, o'ziga mulk huquqi asosida qarashli bo'lgan mol-mulk va har qanday mulkiy huquqlardan zimmaga olgan majburiyatlarning, shu jumladan qarz mablag'larini jalb etishga qaratilgan majburiyatlarning barcha turlari bo'yicha ta'min sifatida foydalanish;
- o'z investitsiyalari va boshqa aktivlari rekvizitsiya qilingan taqdirda mutanosib ravishda tovon olish;
- davlat boshqaruv organlarining, mahalliy davlat hokimiyati organlarining hamda ular mansabdor shaxslarining g'ayriqonuniy harakatlari (harakatsizligi) hamda qarorlari natijasida yetkazilgan zararlarni undirish. [9]

Xorijiy investorlarga beriladigan imtiyozlarning huquqiy asoslari

O'zbekiston xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish maqsadida ularni bevosita huquqiy kafolatlar bilan himoya qilishdan tashqari, soliq va bojxona imtiyozlari tizimini ham yaratgan.

Soliq imtiyozlari

Soliq imtiyozlari to'g'ridan-to'g'ri investitsiya loyihasining rentabelligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular asosan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi [13] va maxsus normativ huquqiy hujjatlar bilan belgilanadi. Jumladan, yuridik shaxslarga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadigan muddatga kiritilgan to'g'ridan-to'g'ri xususiy chet el investitsiyalari hajmiga qarab, yer, mol-mulk solig'i hamda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lashdan ozod etish tarzidagi soliq imtiyozlari berilgan.

Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi "To'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoniga [10] asosan to'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmiga qarab soliq imtiyozlari tatbiq etilishi belgilangan. Masalan, 300 ming AQSH dollaridan 3 million AQSH dollarigacha investitsiya jalb qilgan xorijiy tadbirkorga 3 yil muddatga, agarda 3 million AQSH dollaridan ortiq 10 million AQSH dollarigacha 5 yil muddatga hamda 10 million AQSH dollaridan ortiq bo'lganda 7 yil muddatga soliq imtiyozlari joriy etiladi. [11]

Bojxona imtiyozlari

Bu imtiyozlar investitsiya jarayonining boshlang'ich bosqichida, ya'ni texnologik uskunalar va xomashyoni olib kirishda katta ahamiyatga ega. Bojxona bojidan ozod etish tarzidagi tarif imtiyozlari quyidagilarga nisbatan beriladi:

- O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga ko'ra, xalqaro moliyaviy tashkilotlar va xorijiy hukumatning moliyaviy tashkilotlari tomonidan berilgan qarzlار (kreditlar) hisobidan, shuningdek, grantlar hisobidan yuridik shaxslar tomonidan bojxona hududiga olib kiriladigan tovarlarga;

- ustav fondida (ustav kapitalida) chet el investitsiyalarining ulushi kamida o'ttiz uch foiz bo'lgan chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar tomonidan ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil davomida o'z ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun bojxona hududiga olib kiriladigan mol-mulkka;

- chet ellik investorlar, chet ellik investorlar bilan tuzilgan mehnat shartnomalariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasida turgan chet davlatlar fuqarolari va O'zbekiston Respublikasidan tashqarida doimiy ravishda yashaydigan fuqaroligi

bo'lmagan shaxslarning shaxsiy ehtiyojlari uchun bojxona hududiga olib kiriladigan mol-mulkka;

- O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotiga umumiy summasi 50 million AQSh dollari ekvivalentidan ortiq bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyani amalga oshirgan chet ellik yuridik shaxslar tomonidan bojxona hududiga olib kiriladigan tovarlarga, basharti olib kirilayotgan tovarlar ularning o'z ishlab chiqarish mahsuloti bo'lsa;

- mahsulot taqsimotiga oid bitim bo'yicha ishlar olib borish uchun mo'ljallangan va loyiha hujjatlariga muvofiq mahsulot taqsimotiga oid bitim bo'yicha ishlarni bajarishda ishtirok etayotgan chet ellik investor yoki boshqa shaxslar tomonidan bojxona hududiga olib kiriladigan tovarlarga, shuningdek, investor tomonidan bojxona hududidan olib chiqiladigan, mahsulot taqsimotiga oid bitimga muvofiq investorga tegishli bo'lgan mahsulotga. [12]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston so'nggi yillarda xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarni ta'minlashda katta yutuqlarga erishdi. Chindan ham, yurtimizda investitsiya muhitini yaxshilash va xorijiy kapitalni jalb qilishda huquqiy asoslarni mustahkamlash yo'lida izchil islohotlar olib borilmoqda. Investorlar huquqlarini xalqaro standartlar darajasida himoya qilish va ularga iqtisodiy imtiyozlar tizimini taqdim etish ushbu siyosatning asosini tashkil etadi. Mavjud huquqiy bazani yanada takomillashtirish, xususan, qonunlarni unifikatsiya qilish va huquqni qo'llash amaliyotini shaffoflashtirish orqali O'zbekiston jahon investitsiya maydonidagi o'z pozitsiyalarini yanada kuchaytirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xalqaro investitsiya huquqi. Darslik, 2019 yil
2. Moliya bozori va investitsiyalar. Darslik. 2021-yil
3. “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonun, 3-modda. <https://lex.uz/ru/docs/-4664142>
4. Гущин В.В. Инвестиционное право : Учебник / В.В. Гущин, А.А. Овчинников. - изд. 2-е перераб. и доп. - М.: Эксмо, 2009. - С. 7.
5. Фархутдинов И.З. Инвестиционное право: учеб.-практ.пособие / И.З. Фархутдинов, В.А. Трапезников. - М.: Волтере Клувер, 2006. - С. \ 2 .
6. Samarxodjayev B. B. Investitsiya huquqi. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: JIDU, 2014. – 392 b.
7. Convention on the settlement of investment disputes between States and nationals of other States ... Washington, 18/03/1965. EIF information. 14 October 1966.
8. Establishing the multilateral investment guarantee agency. Convention, October 11, 1985 years
9. <http://uzbekistonmet.uz/oz/lists/view/91>
10. “To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, (2005 yil, PF-3594-son)
11. “Investitsiya faoliyatining xalqaro huquqiy kafolatlari” / “Международно-правовые гарантии инвестиционной деятельности” / “International legal guarantees of investment activity” [Matn]: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. TDYU nashriyoti, 2023
12. <https://zarnews.uz/uz/post/investorlarga-bir-qator-imtiyozlar-beriladi>
13. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (yangi tahriri).

Ro'zmetov Xursandbek

Ro'zmetov Xursandbek

- 34 yosh
- "TIQXMMI" MTU Iqtisodiyot fakulteti dekan o'rinbosari
- A. Oripov ko'krak nishoni sohibi
- Ilhom buloqlari klubi rahbari
- "Yil talabasi-2020" tanlovida Yilning eng faol ijodkor talabasi nominatsiyasi g'olibi
- "TIQXMMI" MTU madhiyasi muallifi
- "Ilhom buloqlari" kitobi badiiy kengash raisi
- 30 dan ortiq turli tanlovlar g'olibi

ILM YO'LIDA CHEKILGAN HAR BITTA
ZAHMAT - MUVAFFAQIYAT SARI
PILLAPOYADIR

“BAXTIM”

Baxtim ham o‘zimga o‘xshagan,

Hislarim singari ko‘rinmas.

Unsizman, lablari qaqragan,

O‘zini qoralab erinmas.

Qarshimdan chiqadi ikki yo‘l,

Hayolim ikkiga bo‘lingan.

Ne uchun bu qadar chalkashlik,

Yillarim yo‘llarga ko‘milgan.

Yuragim betinim, jontalash,

Yovvoyi burgutday tashlangan.

Ko‘zlarim beomon, qontalash,

Ruhimda bo‘shliqlik boshlangan.

Nechun oh chekmayin ko‘ksimni,

Yondirib, yaralab, yorishgan.

Vujudim qorayar, tanim oq,

Borlig‘im ranglarga qorishgan.

Kuzakda sarg'aygan yaproqman,
Odamlar tepkilab o'tgani.
Gul unmas, bir hovuch tuproqman,
Dunyosi men uchun bemani.

Tunlarim tim qora yulduzsiz,
Yaxshiroq do'st yo'qdir zulmatdan.
Yurakni bo'shatib ulgurmay,
Bemahal oy chiqar daf'atan.

Qora qish - baxtimning egizi,
Bahorni so'roqlab yurguvchi.
Biz kabi, qorlar ham mangumas,
Bilaman barisi o'tkinchi.

Ko'ksi yaralangan tulporman,
Eng baland qoyadan sakragan.
Vujudi yer qadar bo'lsada,
G'ururin jon kabi asragan.

Qora tun, oq qog'oz dildoshim,
Borimni kimga ham aytaman.
Yashinday tez o'tgan yillardan
O'zimni topgani qaytaman.

Boymirzayeva Madina

Boymirzayeva Madina

- 19 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Senat huzuridagi Yoshlar parlamentining faollar jamoasi a'zosi
- Toshkent shahar Yosh turizm elchilari Kengashi a'zosi
- SPSC Ambassador elchilik dasturida elchi
- "CEFR" Milliy sertifikat B2

HARAKAT-MAQSADLAR KALITI !

ODAM SAVDOSIGA QARSHI KURASH VA MIGRATSIYA HUQUQI

Boymirzayeva Madina

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada odam savdosi — ya'ni insonni roziligi yoki majburlash asosida sotish, mehnatga jalb etish, aldash, fohishalikda foydalanish, erkinligini cheklash, qullik va shunga o'xshash holatlarga duchor etish, shuningdek, inson to'qimalarini noqonuniy ravishda sotish kabi jinoyat turlari bilan bir qatorda, insonning ajralmas huquqlaridan biri bo'lgan va ko'pincha turli sabablarga ko'ra yashash joyini o'zgartirish zaruratidan kelib chiqadigan migratsiya huquqi tushunchasi ham yoritiladi. Odam savdosiga qarshi kurashish hamda migratsiya huquqini ta'minlash bugungi kunda global miqyosda dolzarb masalalardan biriga aylangan. Garchi taraqqiy etgan zamonda yashayotgan bo'lsak-da, fuqarolarning huquqiy ong va madaniyat darajasining yetarli emasligi bu muammolarning chuqurlashishiga olib kelmoqda. Shu bois maqolada ushbu sohalarga oid muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari, milliy qonunchilik hujjatlari, xalqaro huquqiy normalar va hamkorlik doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi hamda amaliy taklif va yechimlar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: odam savdosi, noqonuniy yo'llar bilan, shaxsga nisbatan g'ayriinsoniy munosabatlar, migratsiya huquqi, transmilliy jinoyatlar, xalqaro hamkorlik, huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasi.

БОРЬБА С ТОРГОВЛЕЙ ЛЮДЬМИ И ПРАВО НА МИГРАЦИЮ

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема торговли людьми — то есть такие преступления, как продажа человека с его согласия или путем принуждения, вовлечение в трудовую деятельность, обман, использование в проституции, ограничение свободы, рабство и аналогичные действия, а также незаконная торговля человеческими тканями. Наряду с этим освещается понятие права на миграцию — одного из неотъемлемых прав человека, которое зачастую возникает из необходимости смены места жительства по различным причинам. Борьба с торговлей людьми и обеспечение права на миграцию сегодня являются одними из самых актуальных глобальных вопросов. Несмотря на то, что мы живем в эпоху прогресса, недостаточный уровень правосознания и правовой культуры граждан способствует углублению этих проблем. В связи с этим в статье анализируются существующие проблемы в этих сферах, пути их устранения, национальное законодательство, международные правовые нормы и меры, предпринимаемые в рамках сотрудничества, а также предлагаются практические рекомендации и решения.

Ключевые слова: торговля людьми, незаконными способами, бесчеловечное обращение с личностью, право на миграцию, транснациональные преступления, международное сотрудничество, уровень правового сознания и правовой культуры.

COMBATING HUMAN TRAFFICKING AND THE RIGHT TO MIGRATION

Annotation. *This article addresses the issue of human trafficking — that is, crimes such as the sale of a person either with their consent or through coercion, forced labor, deception, exploitation in prostitution, restriction of freedom, slavery, and similar forms of abuse, including the illegal sale of human tissues. Alongside this, the article explores the concept of the right to migration — one of the inalienable rights of a person, which often arises from the necessity to change one's place of residence for various reasons. Combating human trafficking and ensuring the right to migration have become pressing global issues in today's world. Although we live in an era of progress, the lack of legal awareness and culture among citizens continues to deepen these problems. Therefore, the article analyzes the existing challenges in these areas, methods of their resolution, relevant national legislation, international legal norms, and cooperative measures taken, while also presenting practical proposals and solutions.*

Keywords: *human trafficking, through illegal means, inhumane treatment towards the individual, right to migration, transnational crimes, international cooperation, level of legal awareness and legal culture.*

KIRISH

21-asrda texnologik yutuqlar, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy hamda madaniy sohalarda katta rivojlanishlar kuzatilayotgan bo'lsada, afsuski, odam savdosi kabi og'ir jinoyat hamon dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Bu illatning keng tarqalishiga sabab bo'layotgan asosiy omillardan biri — aholining huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasining yetarli emasligidir. 2020-yil 17-avgustda “Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida” gi qonun qabul qildi. Ushbu qonunning 3-moddasi 4-qismida odam savdosiga ta'rif beriladi “odam savdosi — kuch bilan tahdid qilish yoki kuch ishlatish yoxud majburlashning boshqa shakllaridan foydalanish, o'g'irlash, firibgarlik, aldash, hokimiyatni suiiste'mol qilish yoki vaziyatning qaltisligidan foydalanish orqali yoxud boshqa shaxsni nazorat qiluvchi shaxsning roziligini olish uchun to'lovlar yoki manfaaddor etish evaziga og'dirib olish yo'li bilan odamlardan foydalanish maqsadida ularni yollash, tashish, topshirish, yashirish yoki qabul qilish. Odamlardan foydalanish boshqa shaxslarning fohishaligidan foydalanishni yoki ulardan shahvoniy foydalanishning o'zga shakllarini, majburiy mehnatni yoki xizmatlarni, qullikni yoxud qullikka o'xshash odatlarni, erksizlik holatini yoxud inson a'zolarini va (yoki) to'qimalarini olishni anglatadi” [1]. Ushbu qonun moddasidan ko'rinib turibdiki odam savdosi inson hayoti uchun eng xafli

jinoyatlardan biridir. Ayniqsa, moliyaviy muammolar tufayli ko'plab insonlar xorijga ishlash maqsadida noqonuniy yo'llar bilan ketmoqda. Bunday vaziyat esa firibgarlar uchun qulay imkoniyat yaratadi: ular odamlarni aldab, ularning hujjatlarini qo'lga kiritadi, ishga joylashtirish bahonasida ekspluatatsiya qiladi, fohishalikka, og'ir mehnatga majburlaydi yoki hattoki inson to'qimalarini noqonuniy tarzda sotishgacha boradi. Bu holatlar nafaqat inson huquqlarining qo'pol buzilishi, balki jamiyat uchun ham jiddiy tahdid hisoblanadi. Odam savdosi — bu shaxs erkinligini, sha'nini poymol qiladigan, uni mol sifatida ko'radigan g'ayriinsoniy jinoyatdir. Afsuski, ayrim hollarda jabrlanuvchilar o'zlari bu holat jinoyat ekanligini ham anglab yetmaydi. Shuning uchun ham ushbu muammoni bartaraf etishda faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar emas, balki butun jamiyat, xususan, yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish, ularni xabardor qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, odam savdosi holatlari migratsiya huquqi bilan bevosita bog'liq. Har bir insonning boshqa davlatga ko'chish, yashash joyini erkin tanlash huquqi xalqaro huquqiy hujjatlar, jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 13-moddasi [2] bilan kafolatlangan. Biroq odam savdosiga duchor bo'layotgan shaxslar bu huquqdan erkin va ixtiyoriy tarzda foydalana olmaydi. Ular ko'pincha aldov, majburiylik yoki tahdid ostida xorijga olib chiqiladi, hujjatlari tortib olinadi va huquqlari toptaladi. Demak, odam savdosi faqatgina shaxsning erkinligiga va sha'niga qarshi jinoyat bo'lib qolmay, u insonning qonuniy migratsiya huquqining ham qo'pol buzilishi hisoblanadi. Bu esa xalqaro hamjamiyat oldida ham, milliy darajada ham jiddiy muammolarni yuzaga keltiradi. Shu sababli odam savdosiga qarshi kurashish — bu migratsiya huquqini himoya qilishning ham muhim bir yo'nalishidir.

Hudud va chegara bilmaydigan bu jinoyat — odam savdosi nafaqat alohida shaxslarga, balki butun jamiyat taraqqiyoti va davlatlar barqaror rivojlanishiga jiddiy tahdid solmoqda. Bu jinoyat zamonaviy dunyoda xalqaro miqyosda sodir etilayotgan eng xavfli ijtimoiy illatlardan biri sifatida baholanmoqda. Aynan shu xavfni anglagan holda, 2013 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 30-iyul sanasi Butunjahon odam savdosiga qarshi kurashish kuni sifatida e'lon qilindi [3]. Bu sana har yili jahon hamjamiyatini ushbu og'ir jinoyatga qarshi kurashishga, uni ildizi bilan yo'q qilish yo'llarini izlashga undaydi. Shuningdek, bu sananing belgilanishi odam savdosiga qarshi kurashish borasida xalqaro birdamlik va huquqiy javobgarlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, bu jinoyatga qarshi samarali kurash olib borish nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi idoralar, balki har bir fuqaroning ongli va faol ishtirokini talab etadi.

ASOSIY QISM

Insoniyat tarixida odam savdosiga qarshi kurashish XIX asr oxiri va XX asr boshlarida xotin-qizlarning Yevropadan Amerika va Shimoliy Afrika qit'alariga keng ko'lamli migratsiyasi hamda ayollarni Yevropaga sotish hodisasi kuzatilgan. Bu hodisaga barham berish maqsadida Parijda 1902 va 1910 yillarda ikkita konferensiya o'tkazilib, "Oq qullar savdosiga qarshi kurash" nomli butunjahon Konvensiyasi qabul qilingan. Keyinroq oq qullar savdosining tugash va odam savdosida ayollar va bolalarga nisbatan ko'p tarqalgani tufayli ushbu konvensiya "Ayollar va bolalar savdosini yo'qotish" va "Voyaga yetgan ayollar savdosini yo'qotish" nomli butunjahon Konvensiyalari bilan to'ldirilgan [4]. Odam savdosi muammosiga qarshi kurashishning keyingi tarixiy jarayonlari sekin-asta rivojlanib, 1948 yilda "Inson huquqlari" umumjahon Deklaratsiyasi qabul qilingan. Shundan so'ng "Inson huquqlarining Yevropa Konvensiyasi", "Qullik xususida"gi Konvensiya, "Qullikni yo'qotish amaliyoti to'g'risida"gi qo'shimcha Konvensiya, "Bola huquqlari to'g'risida"gi Konvensiya, "Ayollarga qarshi diskriminatsiyaning har qanday ko'rinishlariga qarshi kurash to'g'risida"gi Konvensiyalar qabul qilinib, dunyoning ko'plab mamlakatlarida qo'llanila boshlandi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25-moddasida "Yashash huquqi har bir insonning uzviy huquqidir. Inson hayotiga suiqasd qilish eng og'ir jinoyatdir", — deb e'tirof etilgan [5]. Ushbu norma shundan dalolat beradiki, yashash huquqi har bir insonning ajralmas va daxlsiz huquqidir. Shunday ekan, hech kim odam savdosi, unga tajovuz qilishi yoki shaxsga nisbatan g'ayriinsoniy, qadr-qimmatini tahqirlovchi harakatlar qilishi mumkin emas. Bunday harakatlar Konstitutsiyada kafolatlangan asosiy huquqlarning buzilishi hisoblanadi. Odam savdosi hamda migratsiya huquqi bu faqatgina milliy darajadagi muammo emas balki xalqaro darajadagi muammo hisoblanadi, shunday ekan avvalo milliy qonunchilikni mustahkamlash, hamda xalqaro hamkorlikni mustahkamlash zarur. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasining 2008 yilning 17 aprelidagi "Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni qabul qilingan va 2020-yil 17-avgustda yangi tahrirda qabul qilindi. Qonunga muvofiq, odam savdosiga qarshi kurashish odam savdosining oldini olish, uni aniqlash, unga chek qo'yish, uning oqibatlarini minimallashtirish, odam savdosidan jabrlanganlarga yordam ko'rsatish bo'yicha faoliyatni o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7- fevraldagi 4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning besh ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi"ni "Xalq

bilan muloqot va inson manfaatlari yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi» yurtimizda migratsiya huquqi rivojlanishining yangi davrini ochib bergan farmon bo'ldi [6]. Migratsiya huquqi juda muhim bo'lib sababi rasmiy ravishda boshqa davlatlarga yashash va ishlash uchun ketgan shaxslar bo'yicha stasistik ma'lumot olish mumkin, ammo norasmiy ravishda ketganlar bo'yicha ma'lumotlar va u haqida statistik ma'lumotlar ham mavjud emas, shuning uchun migratsiya huquqini milliy va xalqaro darajada mustahkamlash muhim. Bundan tashqari mamlakatimizda 30-iyul «Butunjahon odam savdosiga qarshi kurashish kuni» munosabati bilan uchrashuvlar, tadbirlar va konfirensiyalar o'tkazilib kelinmoqda xususan 30-iyul 2022-yilda «Odam savdosi transmilliy jinoyat bo'lib, dunyoning deyarli barcha mamlakatlarida uchraydi. Migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot (IOM) – BMT Migratsiya agentligi barcha a'zo davlatlarga odam savdosiga qarshi kurashda ko'maklashadi hamda odam savdosi qurbonlariga gumanitar yordam ko'rsatadi» mavzusidagi tadbir yuzasidan 28 iyun – 1 iyul kunlari Gruziya Adliya vazirligi, Ichki ishlar vazirligi va boshqa tegishli idoralar vakillaridan iborat odam savdosiga qarshi kurashish bo'yicha Gruziya delegatsiyasi O'zbekistonga tashrif buyurdi [7]. Ushbu uchrashuvlarda tomonlar odam savdosiga qarshi kurashish, shuningdek, odam savdosi qurbonlarini aniqlash va ularni yo'naltirish bo'yicha o'z tajribalarini almashdilar hamda bu boradagi hamkorlikni davom ettirishga kelishib oldilar. Bundan tashqari 2024-yil 24-may kuni «Odam savdosiga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro va mintaqaviy hamkorlik masalalari e'tibor markazida» mavzusida odam savdosiga qarshi kurashish va munosib mehnat masalalari bo'yicha milliy komissiya YEXHTning mamlakatimizdagi loyihalari koordinatori ofisi bilan hamkorlikda davra suhbatini tashkil etdi. Tadbir so'ngida tadbirda YEXHT bilan hamkorlikda odam savdosiga qarshi kurashishda hamkorlikni yana-da rivojlantirish, mintaqaviy ahamiyatga ega loyihalarni birgalikda amalga oshirishga kelishib olindi [8].

Odam savdosi kabi transmilliy jinoyatga qarshi kurashishda nafaqat huquqiy jazo qo'llash balki uni tag tugi bilan yo'qotish, bu yo'nalishda profilaktik chora tadbirlar o'tkazish, xalqaro darajada ma'suliyatni kuchaytirish muhim. Odam savdosiga qarshi kurashish va insonning migratsiya huquqini himoya qilishda Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) ixtisoslashgan tuzulmalari va boshqa xalqaro tashkilotlarning roli beqiyosdir. 2000-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Transmilliy Tashkilotli Jinoyatlarga qarshi Konvensiya va unga qo'shimcha «Odam savdosiga qarshi protokol» (Palermo Protokoli) [9] odam savdosining oldini olish, jabrlanuvchilarni himoya qilish va jinoyatchilarni jazolashga qaratilgan asosiy xalqaro huquqiy hujjat hisoblanadi. Ushbu protokol davlatlar

o'rtasida axborot almashinuvi, jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishda hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 4-moddasida qullik va majburiy mehnat qat'iy taqiqlanadi [10]. Ushbu huquqiy normalar odam savdosiga qarshi kurashda migratsiya huquqining himoyasini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. BMTning migratsiya agentligi — IOM [11] odam savdosi qurbonlariga gumanitar yordam ko'rsatish, xavf ostidagi migrantlarni himoya qilish va davlatlarga qonunchilikni takomillashtirishda ko'maklashish bo'yicha faoliyat yuritadi. Tashkilot migratsiya jarayonlarining xavfsiz va qonuniy yo'llar bilan amalga oshirilishini ta'minlashga qaratilgan yondashuvni ilgari suradi. BMT Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari-OHCHR [12] odam savdosiga qarshi kurashda inson huquqlari asosidagi yondashuvni ilgari suradi. Tashkilot davlatlarga qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirishda yordam beradi, jabrlanuvchilarning huquqlarini tiklashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqadi.

Odam savdosiga qarshi kurashish va migratsiya huquqini ta'minlash bu inson uchun uning hayoti, sog'ligi, bir hududdan boshqa hududga erkin harakat qila olishi va o'z huquqlarini erkin amalga oshira olishi uchun nafaqat milliy darajada balki transmilliy muammolar bo'lganligi sababli xalqaro darajadagi harakatlar amalga oshirilayotgan harakatdir.

Ammo milliy va xalqaro darajada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, ushbu sohada yanada samarali natijalarga erishish uchun quyidagi amaliy takliflar ilgari surilish mumkin:

1. Huquqiy savodxonlikni oshirish

Fuqarolarning huquqiy ongini va madaniyatini oshirish odam savdosining oldini olishda muhim omil hisoblanadi. Shu bois, ta'lim muassasalarida, ommaviy axborot vositalarida va ijtimoiy tarmoqlarda huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish zarur. Ayniqsa, yoshlar orasida huquqiy bilimlarni oshirishga qaratilgan maxsus dasturlar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

2. Migratsiya jarayonlarini tartibga solish

Norasmiy migratsiya holatlari odam savdosiga olib keluvchi asosiy omillardan biri bo'lib, migratsiya jarayonlarini qonuniy va shaffof tartibda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada migratsiya agentliklari faoliyatini nazorat qilish, xorijda ishlash istagidagi fuqarolarga rasmiy yo'llar orqali ma'lumot va ko'mak berish

tizimini takomillashtirish zarur.

3. Jabrlanuvchilarga kompleks yordam ko'rsatish

Odam savdosi qurbonlariga faqat yuridik yordam emas, balki psixologik, ijtimoiy va tibbiy ko'mak ko'rsatish tizimini yaratish lozim. Bu borada maxsus reabilitatsiya markazlarini tashkil etish, ularni jamiyatga qayta integratsiya qilishga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish muhim.

4. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish

Odam savdosi transmilliy jinoyat bo'lganligi sababli, unga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik alohida o'rin tutadi. Davlatlar o'rtasida axborot almashinuvi, qo'shma tergovlar, tajriba almashish va huquqiy yordam ko'rsatish mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Xususan, BMT, YEXHT, IOM va OHCHR kabi tashkilotlar bilan hamkorlikni yanada rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

5. Monitoring va statistik tahlilni kuchaytirish

Odam savdosi va migratsiya bilan bog'liq holatlarni aniqlash, baholash va tahlil qilish uchun zamonaviy monitoring tizimlarini joriy etish zarur. Bu orqali xavfli hududlar, zaif guruhlar va jinoyat tendensiyalari aniqlanib, profilaktik chora-tadbirlar samaradorligi oshiriladi.

XULOSA

Odam savdosi va migratsiya huquqi bugungi kunda nafaqat milliy, balki xalqaro darajada ham dolzarb muammolar qatoriga kiradi. Ushbu jinoyat inson sha'ni, erkinligi va huquqlariga tahdid soluvchi holat bo'lib, jamiyat barqarorligi va taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Migratsiya huquqining buzilishi esa insonning erkin harakatlanish va yashash joyini tanlash huquqini cheklaydi, bu esa xalqaro huquqiy normalarga zid hisoblanadi.

Maqolada keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, odam savdosiga qarshi kurashish va migratsiya huquqini ta'minlash bo'yicha O'zbekiston Respublikasida muhim qonunchilik asoslari yaratilgan, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Xususan, BMT, YEXHT, IOM va OHCHR kabi tashkilotlarning tashabbuslari ushbu sohada xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Kelgusida ushbu muammolarni bartaraf etish uchun huquqiy savodxonlikni oshirish, migratsiya jarayonlarini tartibga solish, jabrlanuvchilarga kompleks yordam

ko'rsatish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash hamda monitoring va statistik tahlilni kuchaytirish zarur. Bu yo'nalishdagi sa'y-harakatlar odam savdosining oldini olish, inson huquqlarini himoya qilish va migratsiya jarayonlarini xavfsiz va qonuniy asosda tashkil etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING QONUNI Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida- <https://lex.uz/docs/-4953314>
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi- <https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>
3. <https://uzbekistan.un.org/uz/192641-30-iyul-%E2%80%93-butunjahon-odam-savdosiga-qarshi-kurashish-kuni>
4. <https://sirdaryo.adliya.uz/uz/news/detail.php?ID=49661>
5. O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi- <https://lex.uz/docs/-6445145>
6. "Harakatlar strategiyasi"ning "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi"- <https://lex.uz/docs/3107036>
7. <https://uzbekistan.un.org/uz/192641-30-iyul-%E2%80%93-butunjahon-odam-savdosiga-qarshi-kurashish-kuni>
8. Oliy Majlis Senati- <https://www.senat.uz/post/post-2095>
9. <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>
10. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
11. <https://www.iom.int/counter-trafficking>

Ma'murov Humoyun

Mamurov Humoyun

- 18 yosh
- Bakalavr
- Moliya yo'nalishi
- Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
- Bir nechta konferensiyalar ishtirokchisi
- Fan olimpiadalar sovrindori
- Turkiya antalogiyasi ishtirokchisi.
- Fikrat Academy o'quv markaz menegeri

ILM YO'LIDA HIKMAT IZLASHDAN
TO'XTAMA

YASHIL MOLIYANING IQTISODIY VA EKOLOGIK AHAMIYATI

Ma'murov Humoyun

talaba, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil moliya tushunchasi, uning iqtisodiy va ekologik ahamiyati, shuningdek, barqaror rivojlanish siyosatidagi o'rni tahlil etilgan. Shuningdek, maqolada O'zbekiston sharoitida yashil moliya tizimini shakllantirish imkoniyatlari va Yaponiya davlati tomonidan ishlab chiqilgan yashil obligatsiyalar, energiya tejamkor texnologiyalarni moliyalashtirish dasturlari hamda ekologik investitsiyalarni rag'batlantirish choralari ham o'rganilgan.

Kalit so'zlar: yashil moliya, barqaror rivojlanish, yashil investitsiya fondlari, yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar, qishloq xo'jaligi, Yaponiya, O'zbekiston.

KIRISH

So'nggi yillarda global miqyosda iqlim o'zgarishi, resurslarning kamayishi va ekologik xavfsizlik muammolari iqtisodiy siyosatning ajralmas qismiga aylandi. Shu nuqtayi nazardan, yashil moliya (green finance) tushunchasi barqaror rivojlanishning asosiy moliyaviy vositasi sifatida shakllandi. Yashil moliya – bu ekologik jihatdan toza, resurslarni tejoychi va iqlim o'zgarishiga moslashuvni ta'minlaydigan loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimidir. Hozirda ko'pchilik dunyo mamlakatlari mamlakat barqaror rivojlanishining taraqqiyot kafolati ya'ni “yashil” iqtisodiyot yo'lidan bormoqda. XXI asr dunyoning ko'plab olimlari tomonidan iqlim o'zgarishi kabi ekologik muammolar, aholining doimiy o'sishi - ijtimoiy muammolar, ishsizlikning o'sishi, iqtisodiy muammolar muntazam ravishda iqtisodiyotning turli sohalarida yuzaga kelayotgan inqirozlar tufayli “yashil” iqtisodiyotga o'tish zarurati yuzaga kelmoqda. Barcha davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan dunyo manfaatlarini ifodalovchi barqaror rivojlanishga erishish uchun qabul qilingan chora-tadbirlar va konsepsiyada “yashil” iqtisodiyotga o'tish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Bu esa barqaror o'sishga erishishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. “Yashil” iqtisodiyot tushunchasi ilk marotaba 1989-yilda qo'llanilganligiga qaramasdan uning mohiyati hozirga qadar turlicha talqin etiladi. Dastlab, fiziokratlar ta'limotida “yashil” iqtisodiyotni shakllantirish uchun yagona boylik tabiatdir, degan fikrni da'vo qilgan. Bu ta'limotning asosiy mafkurasi qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishda daromadning xarajatlardan ortiqqligini ifodalab beradi. [1]

Yashil moliya – bu ekologik barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan moliyaviy faoliyatni ifodalovchi tushuncha bo'lib, uning yordamida iqtisodiyotning “yashil” yo'nalishda rivojlanishi moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlanadi. Bunga yashil

obligatsiyalar, ekologik kreditlar, ESG (Ekologik, Ijtimoiy va Korporativ boshqaruv) investitsiyalari, davlat-xususiy sheriklik asosidagi ekologik loyihalarni moliyalashtirish, shuningdek, fond bozori va sug'urta tizimi orqali amalga oshiriladigan barqaror moliyalashtirish turlari kiradi. [2]

So'nggi yillarda rivojlangan davlatlar bilan bir qatorda O'zbekiston Respublikasi ham yashil iqtisodiyotga bosqichma-bosqich o'tish, uni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash va tegishli moliyalashtirish mexanizmlarini shakllantirish yo'lida ilk qadamlarni tashlamoqda. Jumladan, BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP), Jahon banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (YTTB, EBRD) kabi xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda "yashil banklar", "ekologik kreditlar" va "barqaror sarmoya" konsepsiyalarini joriy etish yuzasidan bir qator tashabbuslar ilgari surilmoqda. Bususan, O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi hamda 2030-yilgacha mo'ljallangan Milliy barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida yashil moliya tizimini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. [3]

ASOSIY QISM

Yashil moliya zamonaviy iqtisodiyotning yangi paradigmasi sifatida nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, balki iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirishga, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga ham xizmat qiladi. Ushbu tizimning markazida "barqaror rivojlanish" konsepsiyasi yotadi.

Yashil moliyaning iqtisodiy ahamiyati, avvalo investitsiya, moliyalashtirishni rejalashtirish va yangi bozorni aniqlash bilan izohlanadi. Jahon bankining 2021-yilgi hisobotida ta'kidlanishicha, yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan har bir 1 milliard AQSh dollari hajmidagi sarmoya o'rtacha 10 mingdan ortiq yangi ish o'rni va bu an'anaviy investitsiyalarga nisbatan 1,5 barobar ko'proq iqtisodiy samaradorlik beradi.

Yashil moliya mexanizmlari ichida eng keng tarqalgan vositalar quyidagilar hisoblanadi:

Yashil obligatsiyalar – ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun chiqariladigan maxsus obligatsiyalar;

Yashil kreditlar – banklar tomonidan energiya tejankor, ekologik toza texnologiyalarni joriy etuvchi korxonalarga beriladigan past foizli qarzlar;

Yashil investitsiya fondlari – qayta tiklanadigan energiya, chiqindilarni kamaytirish, suv resurslarini boshqarish loyihalarini qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy platformalar.

Iqtisodiy nuqtai nazardan, bu vositalar kapital bozorlarini diversifikatsiya qiladi, investorlar uchun yangi yo'nalishlar ochadi va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, yashil moliya orqali ekologik xavflarni moliyaviy risk sifatida baholash imkoniyati yaratiladi.

Shuningdek, yashil moliya ekologik barqarorlikni ta'minlashda ham strategik ahamiyatga ega. Uning asosiy maqsadi — iqtisodiy faoliyatni atrof-muhit bilan uyg'unlashtirishdir. Bunda moliyaviy resurslar chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish, suv resurslarini muhofaza qilish, o'rmonlarni tiklash va qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish kabi yo'nalishlarga yo'naltiriladi.

Masalan, Yaponiyada yashil obligatsiyalar orqali moliyalashtirilgan "Smart City Project"lar yirik shaharlarning energiya iste'molini 15–20 foizgacha kamaytirishga imkon bergan. Shuningdek, Yaponiyaning "Green Innovation Fund" dasturi doirasida 2020–2024-yillar oralig'ida 2 trillion yen (taxminan 18 milliard AQSh dollari) miqdorida mablag' ajratilib, past karbonli texnologiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan. [4]

Ekologik jihatdan, yashil moliya atmosferaga chiqadigan issiqxona gazlari miqdorini kamaytiradi, biologik xilma-xillikni saqlashga yordam beradi hamda iqlim o'zgarishiga moslashuv siyosatini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi.

Yashil moliyaning eng muhim xususiyati — iqtisodiy va ekologik manfaatlarning o'zaro uyg'unlashganidir. Bu tizimda daromad olish bilan bir qatorda, ekologik natija ham asosiy ko'rsatkich sifatida baholanadi. Shu sababli, rivojlangan davlatlarda korporativ hisobotlarda "ESG" (Environmental, Social and Governance) mezonlari joriy etilgan bo'lib, ular orqali kompaniyalar o'z faoliyatining ekologik samaradorligini moliyaviy natijalar bilan birgalikda e'lon qiladi.

OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda ESG tamoyillariga amal qiluvchi kompaniyalarning aksiyalariga investitsiya hajmi 40 trillion AQSh dollaridan oshgan. Bu esa, global kapital bozorlari tobora "yashil iqtisodiyot" tamoyillariga asoslanayotganini ko'rsatadi. [5]

Qishloq xo'jaligida yashil moliyalashtirish mexanizmlari ko'p hollarda yashil kreditlar, grantlar va sug'urta tizimlari orqali amalga oshiriladi. Yaponiyaning Norinchukin Bank tizimi bu borada ilg'or tajribaga ega. Bank o'zining "Sustainable Agriculture Program" doirasida ekologik jihatdan toza ishlab chiqarish tizimlarini joriy etgan fermerlarga past foizli kreditlar beradi. Bu tizimda "ekologik reyting" qo'llaniladi: fermer xo'jaligi ekologik me'yorlarga qanchalik mos kelsa, foiz stavkasi shunchalik past bo'ladi.

Yaponiya moliya tizimida "Green Banking" tamoyillari alohida o'rin tutadi. Xususan, Development Bank of Japan (DBJ) va Japan Bank for International Cooperation (JBIC) yashil kreditlar bozorining asosiy ishtirokchilari hisoblanadi. [6,7] Ular Environmental Rating Loan Program orqali ekologik reytingi yuqori bo'lgan kompaniyalarga past foizli kreditlar ajratadi.

Bu tizimda korxonalarning ekologik samaradorligi uch darajada baholanadi:

- A** – ekologik jihatdan ilg'or kompaniyalar (eng past foizli kredit),
- B** – barqaror ishlab chiqarish tizimiga ega kompaniyalar,
- C** – ekologik me'yorlarga moslashish jarayonida bo'lgan kompaniyalar. [8]

O'zbekistonda 2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga bosqichma-bosqich o'tish va ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha aniq strategik yo'nalishlar belgilangan. Jumladan, mamlakatda qabul qilingan "Yashil o'sishni ta'minlash bo'yicha Harakatlar rejasi" mavjud iqtisodiy va ekologik muammolarni bartaraf etishga qaratilgan keng qamrovli islohot va chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Rejada yashil, barqaror va inklyuziv rivojlanishga erishish asosiy maqsad sifatida belgilangan. Ushbu strategiyada "yashil moliyalashtirish" alohida yo'nalish sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Shuningdek, O'zbekistonda yashil moliyaviy tizim endigina shakllanish bosqichda. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki "Green Banking" konsepsiyasi doirasida tijorat banklariga ekologik mezonlarga mos kreditlash yo'nalishlarini joriy qilishni tavsiya qilmoqda. Shu bilan birga, Energetika vazirligi va xalqaro donorlar ishtirokida qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish (quyosh va shamol elektr stansiyalari) bo'yicha loyihalar bosqichma-bosqich moliyalashtirilmoqda. BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) va Jahon banki bilan hamkorlikda chiqindilarni

qayta ishlash, suv resurslarini tejash hamda energiya samaradorligini oshirish bo'yicha moliyaviy mexanizmlar ishlab chiqilmoqda. [2]

Yashil loyihalarni moliyalashtirishda soliq imtiyozlari, qayta tiklanadigan energiya manbalariga yo'naltirilgan grantlar hamda kreditlar uchun foiz stavkalarini subsidiyalash kabi mexanizmlar O'zbekiston sharoitida ham samarali natijalar berishi mumkin. Bundan tashqari, yashil loyihalarni baholash va reytinglash tizimini joriy etish orqali investorlar uchun ochiq va ishonchli moliyaviy muhitni shakllantirish imkoniyati mavjud.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi kunda xalqaro miqyosda "yashil" tiklanish va barqaror taraqqiyot konsepsiyasi global siyosiy kun tartibida muhim o'rin egallamoqda. Ushbu maqsad sari erishish uchun turli mamlakatlar o'rtasida faol hamkorlik aloqalari va izchil sa'y-harakatlar olib borilmoqda. Jumladan, Yaponiya tajribasidan kelib chiqib, O'zbekistonda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshiradigan bo'lsak, samarali bo'lishi mumkin:

Qishloq xo'jaligida ekologik mezon asosida kredit baholash tizimini joriy etish;

Fermerlar uchun yashil kreditlar va soliq imtiyozlarini yaratish;

"Yashil obligatsiyalar"ni chiqarish orqali agroekologik loyihalarni moliyalashtirish;

Davlat-xususiy sheriklik asosida yashil energiya loyihalarini rivojlantirish.

Bu amaliyotlar O'zbekistonda nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, balki xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yashil moliya tizimini shakllantirish O'zbekiston uchun ekologik xavfsizlikni ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirishning muhim omilidir. Shu boisdan, yashil moliyalashtirish siyosatini milliy rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi sifatida qarash kelajak avlodlar uchun toza va barqaror iqtisodiy muhitni yaratishga

xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hayitov Jamshid, Nishonov Farid “Yashil moliya tizimi tuzilishi va joriy etilishi”
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yashil-moliya-tizimi-tuzilishi-va-joriy-etilishi>
2. Nodir Xidirov. (2025). Yashil moliyaviy – iqtisodiy moliyaviy mexanizm sifatida. “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” Jurnal, 3(5), 6–10.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15493614>
3. 2022-yil “2030-yilgacha bo‘lgan davrda Barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirishni jadallashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 83-son-Qarori, <https://lex.uz/docs/-5870397>
4. <https://green-innovation.nedo.go.jp/en/about/>
5. (OECD Green Finance Report, 2023)
<https://www.oecd.org/en/events/2023/10/forum-on-green-finance-and-investment-2023.html>
6. Development Bank of Japan (DBJ) <https://www.dbj.jp/en/>
7. Japan Bank for International Cooperation (JBIC) <https://www.jbic.go.jp/en/>
8. https://www.dbj.jp/en/service/sustainability_rating/enviro/overview.html

Xursandova Aziza

Xursandova Aziza

- 20 yosh
- Bakalavr
- Filologiya va tillarni o'qitish: ingliz tili yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Top 100 Uni Camp 2025" ishtirokchisi
- Xalqaro sport musobaqalarida tarjimon, volontyor
- Aspire Leaders Program
- International BRICS+ Program
- Bir nechta xalqaro konferensiyalar ishtirokchisi

SEN O'YLAGANINGDAN KO'PROG'IGA
QODIRSAN

MACHINE TRANSLATION VS HUMAN TRANSLATION: ACCURACY AND CONTEXTUAL MEANING

Xursandova Aziza Azamat kizi
student, "TIIAME" National Research University

Annotation. *This study compares the performances of the Machine Translation (MT) and Human Translation (HT) in terms of accuracy, pragmatic meaning, and cultural flexibility. Though Automated Translation systems have reached a high level of fluency with the advancement of AI and Neural Machine Translation (NMT), situational meaning and cultural implications remain controversial. This research includes a mixed-method approach, which combines qualitative analysis of idiomatic usage and quantitative scoring using accuracy and fluency criteria. The results show that while MT is considered faster and consistent for technical and literal contexts, it often fails to convey figurative meaning and emotional tones. In contrast, HT ensures ideal situational coherence and stylistic consistency. In the research conclusion, hybrid translation models are proposed as they can maintain the balance between efficiency and depth of understanding.*

Key words: *Machine Translation, Human Translation, Accuracy, Contextual Meaning, Neural Networks, Post-Editing, Language Technology.*

INTRODUCTION

In recent years, translation practices have undergone a significant transformation due to digital technology and artificial intelligence. Systems such as Google Translate and Bing Translator are now translating billions of words every day, allowing communication across different languages. Yet, this significant transformation raises concerns about the quality and reliability of digitally generated translation practices, particularly in terms of accuracy and contextual interpretation.

Human Translation is associated with cultural awareness, contextual adaptation, allowing translators to preserve tone, emotion, and idiomatic sense, while MT heavily relies on statistical algorithms that predict probable word sequences instead of interpreting the meaning. Even though MT accuracy has improved significantly with the Neural Machine Translation (NMT) method, contextual misinterpretations still occur, particularly with idioms and cultural terms according to the scholars, such as Koehn (2022) and García (2024)

This research aims to address the imbalance between speed and semantic depth: MT enhances efficiency, while HT maintains interpretive clarity, and compares MT and HT in terms of accuracy and situational meaning.

Moreover, the study assesses the advantages of a hybrid post-editing approach, combining the strengths of both.

METHODS

2.1 Research Design

This study employed a comparative analytical research design, integrating both qualitative and quantitative methods to ensure a comprehensive evaluation of translation performances.

The qualitative component examined the preservation of meaning, style, and cultural nuances, while the quantitative component provided measurable evidence through statistical analysis.

The investigation centered on English → Uzbek translations, a linguistically and culturally diverse pair drawn from distinct language families. This combination was intentionally chosen to explore how translation accuracy and contextual meaning vary across languages with differing grammatical structures and cultural frameworks, particularly in cross-cultural communication contexts.

2.2 Materials and Data Collection

A corpus of 100 English sentences was compiled to represent three main categories of text:

- **Technical/Scientific texts** – characterized by objective and factual language, emphasizing precision and terminology.
- **Literary/Idiomatic texts** – rich in figurative, metaphorical, and culturally embedded expressions.
- **Informative News texts** – largely neutral in tone but highly dependent on contextual interpretation.

Each sentence was translated using three distinct approaches to allow for comparative analysis:

1. Human Translation (HT): performed by professional linguists.
2. Machine Translation (MT): generated using Google Translate.
3. Post-Edited Machine Translation (MT + PE): initially produced by Google Translate and subsequently revised by human editors to improve accuracy and fluency.

This three-part approach helped compare the quality of human and machine translations more fairly across different types of texts.

2.3 Evaluation Criteria

All translated samples were independently evaluated by three qualified assessors using a **1–5 Likert scale**, where 1 represented low quality and 5 represented excellent performance. Each translation was assessed according to three principal criteria:

- Accuracy:

- Fluency
- Contextual Meaning

The quantitative results were analyzed through descriptive statistics and t-tests to determine whether differences among the translation types were statistically significant.

Meanwhile, the qualitative analysis focused on identifying and categorizing recurring error types, particularly:

Lexical confusion – inaccurate or inappropriate word choices,

Omission or addition – loss or unnecessary inclusion of lexical elements, and

Idiomatic misinterpretation – distortion or failure to convey figurative and cultural meanings.

RESULTS

3.1 Quantitative Findings

Translation type	Accuracy	Fluence	Context	Overall mean
HT	4.8	4.7	4.9	4.8
MT	3.3	3.5	3.0	3.3
MT+Post editing	4.5	4.4	4.6	4.5

The statistical results showed a clear difference between MT and HT, with human translation demonstrating better meaning accuracy and contextual consistency. Post-editing improved the machine translation results by about 36%, making them more comparable to human performance.

3.2 Qualitative Observations

1. Idiomatic Phrases

- Source: “Break a leg”
- MT: “Oyog‘ingni sindir.” (Break your leg.)
- HT: “Omad tilayman.” (Good luck.)
- MT + PE: Corrected to “Good luck”.

3.3 Cultural Expressions

- Source: “The ball is in your court.”

- MT: “To‘p sizning maydoningizda.”
- HT: “Endi qaror sizga bog‘liq.” (“Now the decision is yours.”)
- MT + PE: “It's your turn to decide.”

DISCUSSIONS

The results show a clear distinction between efficiency and depth in translation processes. Machine Translation systems are compelling in lexical and syntactic alignment, especially in technical fields where the terminology is standardized. However, their contextual and emotional reasoning is limited since neural interpretation relies on probability patterns, not cultural reasoning.

The compelling performance of Human Translators can be associated with cognitive adaptability - humans can analyze implied meanings, ironic contexts, and align tone with the audience's expectations. These skills are derived from social intelligence, cultural awareness, which current AI and automated translation systems cannot replicate. The findings correspond with prior studies such as Human vs Neural Machine Translation Creativity (MDPI, 2024), which emphasized that idiomatic translation requires creative reconstruction rather than form-based translation.

The strong performance of post-edited Machine Translation confirms the success of the hybrid workflow. Similar conclusions were reached in Machine Translation vs Human Translation in Industry settings (ResearchGate, 2024), where human editing reduces Machine Translation errors up to 40%. The Post-Editing Translation Approach can maintain the balance between efficiency with interpretative quality, making it effective to use in large-scale translation projects.

Unfortunately, limitations still can be observed. The dataset was limited to distinct language texts, such as English-Uzbek texts. Results may differ in low-resource or morphologically complex languages. Furthermore, the subjective opinions of evaluators may have affected how they scored the contextual meaning. Future research should use larger and more diverse multilingual datasets and focus on document-level translation, where keeping the logical connection between paragraphs is essential.

CONCLUSION

The study shows that Human Translation outperform in keeping the original meaning, cultural contexts and emotions while Machine generated translation are faster

and more reliable in technical or factual texts. Hybrid approach , A combined model— machine translation followed by human editing provides near-optimal linguistic performance, merging efficiency with expressive precision.

As AI technology advances, the aim should be not to replicate human translators, but to enhance their proficiency through context-sensitive, smart systems which capable of interpreting both language and intent.

REFERENCES:

1. ACL Anthology (2023). Quality in Human and Machine Translation: An Interdisciplinary Survey.
2. García, L. (2024). Machine Translation vs Human Translation in Industry Settings. ResearchGate.
3. Koehn, P. (2022). Neural Machine Translation and Its Limitations. Cambridge University Press.
4. MDPI (2024). Human vs Neural Machine Translation Creativity: A Study on Idioms. Information Journal 15(9).
5. NCBI (2023). Artificial Intelligence and Human Translation: A Contrastive Study.
6. ArXiv (2023). Has Machine Translation Achieved Human Parity?
7. ResearchGate (2024). Hybrid Post-Editing Models for Translation Efficiency

Ataboyev Javoxir

Ataboyev Javoxir

- 21 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Abdulla Oripov" nomli maxsus stipendiya sohibi
- "CEFR" Milliy sertifikat B2

KO'RINGANING KABI BO'L, BO'LGANING
KABI KO'RIN!

Mening stipendiyam

Rang-barangdir mening hayotim,
Ko'p kuttirmay, tushsa vaqtida
O'sib chiqar ikki qanotim,
Fanlarim besh bo'lgan paytida.

Quvonch ulashasan ko'ngilga,
Hamyon to'lib turganda pulga,
Fandan o'tmay qolsa talaba,
Sen alamli armonsan unga.

Kelishingni har oy kutamiz,
Xonalarda qilamiz bazm,
Cho'ntak qurib, tugaganda pul
Ishlamoqqa qilamiz jazm

Sarflab seni ilm yo'lida,
Cho'lda kam suv bilan qolgandek
Yaxshimasdir seni ishlatish
Daraxtdan supurib olgandek !

Do'stim Xumoyunga atab!!!

Kun-u, tun yonimda hamrohimsan do'st.

Boshimga ish tushganda panohimsan do'st.

Osmonga uchmoqni jazm aylasam,

Meni ko'targuvchi qanotimsan do'st!

Sen birla o'tkazdik ko'pgina paytni.

Ko'rdik turli tuman yov-u, loqaydni.

She'r yozdim eh qancha, turfa kishig'a,

Sening uchun yozdim men ushbu baytni!

Uzun ko'ylak kiying ayollar

Tark etmasin uyni farishta,

Yarashadi sizga har ishda,

Bahor, yoz, kuz hattoki qishda,

Uzun ko'ylak kiying ayollar!

Siz borsizki, bor bo'lur ona,

Siz bo'lsangiz aytilur alla,

Iltimosim shudir yagona,

Uzun ko'ylak kiying ayollar!

Sabab

Ikki kishi tushsa gar oqar suvga,

Biri g'ayridin va biri musulmon.

Shubhasiz chiqib olar sohilga,

Faqat sababini qilganda inson!

Sababga bog'langan ishlarning bari,

Gar uni qilmasang kutganing bekor.

Va lekin sababin qilsang ey do'stim,

Doim natijaga ko'nmog'ing darkor!

Garchi kelmasada kutilgan yutuq,

Siqilma, u senga mos bo'lgan emas.

Eshituvchi, ijobat qiluvchi Vadud,

Yaxshisin ilinur, yomonin emas!

Gulmurodova Marjona

Gulmurodova Marjona

- 19 yosh
- Bakalavr
- Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari yo'nalishi
- Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
- Abdulla Qahhor ko'krak nishoni va stipendiyasi sohibasi
- 25 dan ortiq xalqaro va mahalliy jurnallarda maqolalari chop etilgan
- Monografiya kitob muallifi

KIMDANDIR EMAS, MUHIMI KECHAGI
O'ZINGDAN YAXSHIROQ VA KUCHLIROQ BO'L

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNI TASHKIL ETILISHI VA RIVOJLANISH JARAYONLARI

Gulmurodova Marjona Olimjon qizi
talaba, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Erkin iqtisodiy zonalar faoliyat yuritayotgan 140 dan ortiq mamlakatlar orasida eng ko'p ulushga ega bo'lgan AQSH mamlakati iqtisodiy o'sish jarayoni tahlil qilingan. AQShda EIZlarning soni 266 tani tashkil etadi va u tashqi savdo hududlaridan iboratdir. Biroq, uning soni yana ortib bormoqda. AQShda bu turdagi EIZlar maydoni boshqalariga nisbatan juda yuqoriligi sababli undagi EIZlar soni haqida gipirilganda aynan TSHlari soni nazarda tutiladi. Vaholanki, AQShda, bundan tashqari, 1500 dan ortiq tadbirkorlik hududlari va 200 dan ortiq texnoparklardan tashkil topgan EIZlar ham faoliyat ko'rsatmoqda. Shunga ko'ra, AQShda tashkil etilgan va faoliyat ko'rsatayotgan EIZlarning turlari va maqsadlari quyidagilardan iborat. Bugungi kunda AQShda tashkil etilgan EIZlar davlatning hududiy rivojiga va tashqi savdoning diversifikatsiyasiga o'z hissasini qo'shmoqdalar.

Kalit so'zlar: Erkin iqtisodiy zonalar, savdo, texnopark, moliyaviy imtiyozlar, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, import, export, sanoat zonalar.

CREATION AND DEVELOPMENT PROCESSES OF FREE ECONOMIC ZONES IN DEVELOPED COUNTRIES

Annotation. This article analyzes the economic growth process of the United States, which holds the largest share among over 140 countries operating Free Economic Zones (FEZs). In the USA, the number of FEZs is 266, and they primarily consist of Foreign Trade Zones (FTZs). However, this number continues to grow. Due to the significantly large area of these types of FEZs in the USA compared to others, when the number of FEZs is mentioned, it specifically refers to the number of FTZs. Nevertheless, in addition to these, the USA also operates FEZs comprising over 1500 enterprise zones and more than 200 technoparks. Accordingly, the types and objectives of the FEZs established and operating in the USA are as follows. Today, the FEZs established in the USA contribute to the country's regional development and the diversification of its foreign trade.

Keywords: Free Economic Zones, trade, technopark, financial incentives, small business, private entrepreneurship, import, export, industrial zones.

СОЗДАНИЕ И ПРОЦЕССЫ РАЗВИТИЯ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

Аннотация. В данной статье анализируется процесс экономического роста США, страны, обладающей наибольшей долей среди более чем 140 государств, где функционируют свободные экономические зоны (СЭЗ). В США насчитывается 266 СЭЗ, которые в основном состоят из зон внешней торговли (ЗВТ). Однако их число продолжает расти. Из-за значительно большей площади этих типов СЭЗ в США по сравнению с другими, при упоминании количества СЭЗ имеется в виду именно количество ЗВТ. При этом, помимо них, в США также действуют СЭЗ, состоящие

из более чем 1500 предпринимательских зон и более 200 технопарков. Соответственно, типы и цели СЭЗ, созданных и функционирующих в США, заключаются в следующем. Сегодня СЭЗ, созданные в США, вносят свой вклад в региональное развитие страны и диверсификацию её внешней торговли.

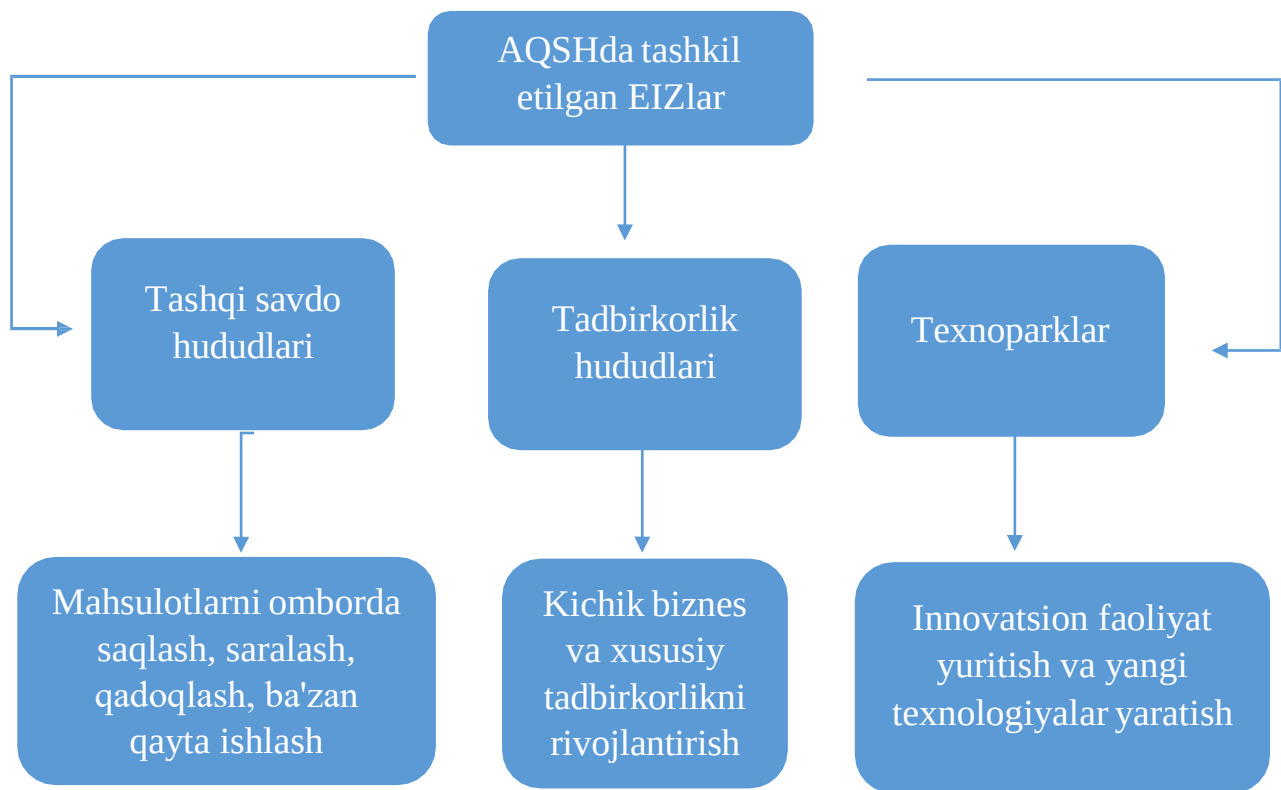
Ключевые слова: *Свободные экономические зоны, торговля, технопарк, финансовые льготы, малый бизнес, частное предпринимательство, импорт, экспорт, промышленные зоны.*

KIRISH

Erkin iqtisodiy zona — bu yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etish, yuqori texnologik ishlab chiqarishni rivojlantirish, zamonaviy raqobatbardosh, import o'rnini bosuvchi, eksportga yo'naltirilgan tayyor sanoat mahsulotini ishlab chiqarishni o'zlashtirishga faol jalb etish maqsadida tashkil etiladigan hududdir. Uni tuzishdan maqsad eng avvalo, mamlakatni yoki alohida olingan hududni strategik rivojlantirishga doir vazifalarini, ya'ni tashqi savdo, umumiy iqtisodiy, ijtimoiy, hududiy va ilmiy-texnik masalalarni hal qilishdan iborat bo'ladi. AQShda erkin iqtisodiy zonalar o'ziga xos xususiyatga ega. Jumladan, AQShning tashqi savdo hududlarida 80 foiz xomashyo va yarim tayyor mahsulotlar AQShning ichki hududlaridan keltiriladi va o'z navbatida, 90 foiz ishlab chiqarilgan mahsulot mamlakatning ichki hududlariga yetkazib beriladi. EIZning muhim maqsadlaridan biri — bu ma'lum bir hududdagi iqtisodiyotning rivojlanishiga yoki aniq bir tarmoqning rivojlanishiga turtki berish. Bu EIZlarning tashkil etish o'ziga xos maqsadida to'liq o'z aksini topadi. AQShda EIZlarning dastlabki tashkil etilishi asosida faol rivojlanishi tus olishi bilan alohida ajralib tursada, undagi maqsadlarga o'xshashlik Buyuk Britaniya davlatidagi EIZlarda mavjud bo'lgan. Ya'ni XX asrning 80-yillarida keng tashkil qilina boshlagan EIZlar orqali mazkur davlatlardagi depressiv tumanlardagi kichik va o'rta biznesni rivojlantirish maqsad qilingan edi. Bu maqsadga erishish uchun, butun mamlakat hududlaridan ko'ra bu hududda faoliyat yuritadigan tadbirkorlarga moliyaviy imtiyozlar va xo'jalik faoliyatini yuritish uchun bir qancha yengilliklar berilgan. Bu rivojlantirish dasturi to'g'ridan-to'g'ri xorij kapitalini o'ziga (tashqaridan) jalb qilish uchun tuzilmagan. Xuddi mana shu maqsadlarda kamroq rivojlangan mamlakatlarda ham EIZlar tashkil qilingan, ya'ni rivojlanishdan ortda qolayotgan hududlarda tashkil qilingan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Rivojlanayotgan mamlakatlarda EIZlarni tashkil qilishdan maqsad, ishlab chiqarish bo'yicha rivojlangan mamlakatlardan farq qiladi, ular, asosan, xorij kapitalini jalb qilishga ko'proq e'tibor qaratadilar (1-rasm).

1-rasm. AQShda tashkil etilgan erkin iqtisodiy hududlar va ularning asosiy maqsadlari

AQShda EIZlarning keng tarqalishiga va rivojlanishiga sabab bo'luvchi omillar – ushbu hududlarda faoliyat yurituvchi kompaniyalarga berilgan turli xil imtiyozlar yordam beradi. Buning asosiy afzalliklari:

1. Bojxona to'lovlari va mahalliy soliqlar, agar ular olinadigan bo'lsa, faqat tovarlar tashqi savdo hududidan bojxona hududiga olib o'tilganda va ichki iste'mol uchun mo'ljallangan (ichki bozorga olib kirilgan) taqdirda to'lanadi.
2. Hududdagi tovarlarga bojxona yig'implari amal qilmaydi va aksiz solig'i olinmaydi. Hududdagi kompaniyalar yoki jismoniy shaxslarning shaxsiy mulki federal va mahalliy soliqlardan ozod etiladi.
3. TSHlaridan uchinchi mamlakatlarga eksport qilinadigan tovarlar boj,

soliq va boshqa majburiy to'lovlarga tortilmaydi.

4. Eksport qilinadigan tovar, yaxshi tashkil etilgan himoya tizimi tufayli katta sug'urta xarajatlarini talab qilmaydi.

5. Tovarlarni eksport qilishning bojxona tartibi minimallashtiriladi, bojxona rasmiylashtiruvchi jarayoni minimal darajada.

6. Hududlardan tovar eksportida kvotalar o'rnatilmaydi.

7. AQShga olib kirish taqiqlangan tovarlar zonalar hududiga olib kirilmaydi.

8. AQSh Bojxona xizmati talablariga muvofiq, zonaga tegishli ishlov berish uchun keyingi import bilan olib kirilishi mumkin.

9. Tashqi savdo hududlaridan AQShga tovarlarni olib kirish importyorga hududga kirgan tovarlar yoki uni qayta ishlashda ishlatiladigan xorijiy komponentlar bo'yicha boj to'lovlarni to'lash imkonini beradigan tartibda amalga oshirishga ruxsat etiladi.

Shunday qilib, importyorga pastroq burchni tanlash huquqi beriladi. AQShda maydoni bo'yicha eng katta tashqi savdo hududi Florida shtatidagi Bredford shahrida joylashgan tashqi savdo hududi hisoblanadi. Uning maydoni 1000 ga ni tashkil etadi. Odatda, erkin savdo hududlarini tashkil etishning ustuvor shartlari – foydali geografik holat (xalqaro transport yo'nalishlari, yirik sanoat markazlari, chegara savdo maydonchalari va hokazolarga) va rivojlangan infratuzilma mavjudligi (kirish yo'llari, omborxonalar, yuk terminali, yuk tashish uskunalari, barqaror elektr, suv va issiqlik ta'minoti). Shuning uchun TSHlari, ko'pincha, portlar, aeroportlar yoki ularning yaqinida joylashgan. "Tashqi savdo zonalar to'g'risida"gi Qonunga muvofiq, AQShda tashqi savdo hududlari port zonalarida tashkil etilishiga ruxsat etilgan bo'lib, bunda bunday zonalar port hududida yoki portga kirish hududiga chegaradosh, yonma-yon, o'zaro bog'langan hududda tashkil etilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqola metodologiyasida tahlil va sintez, ilmiy abstraksiya, umumlashtirish hamda qiyosiy nazariy talqin usullardan foydalanilgan. Tadqiqotning ilmiy asosini mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy nashrlarda chop etilgan maqolalari hamda ularning xalqaro miqyosdagi tadqiqotlari tashkil etadi. Bundan tashqari, tadqiqotda statistik ma'lumotlar tahliliga asoslangan real iqtisodiy ko'rsatkichlar ham hisobga olingan bo'lib, bu holat tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshiradi hamda ularni amaliy jihatdan qo'llash imkoniyatini ta'minlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mayjud qonunchilikka muvofiq Qo'shma Shtatlarda faoliyat yuritadigan tashqi savdo zonolari umumiy maqsadlar uchun (foydalanish) hududlar va ixtisoslashgan hududlar (subzonalar)ga bo'linadi. Bugungi kunda AQShda 253 umumiy maqsadli zonalar va taxminan 400 ta subzonalar mavjud. Umumiy maqsadlar uchun (foydalanish) zonalar odatda, port va aeroportlar hududida yoki ular yaqinida AQSh bojxona xizmati vakolatlaridan tashqarida joylashgan bo'ladi. Odatda, umumiy maqsadlar uchun (foydalanish) tashqi savdo zonasida tovarlarni saqlash uchun ijaraga beriladigan bo'sh joylar (maydon), har qanday transport vositasi kirish imkoniga ega bo'lgan distribyutorlik (tarqatish) markazi joylashgan bo'lishi lozim. Umumiy maqsadlardagi zonalarining faoliyati sohasi mahsulotni qo'shimcha qayta ishlashsiz saqlashni, saralashni, qadoqlashni o'z ichiga oladi. Zonalar davlat yoki xususiy kompaniyalar tomonidan boshqariladi. Umumiy maqsadlar uchun (foydalanish) tashqi savdo zonolari dastlab NyuYork, Nyu-Orlean, San-Fransisko, Oakland, Los- Anjeles va Sietldagi yirik portlarda joylashgan. Yil davomida 1200 ta faol erkin savdo zonolari operatsiyalarida 480 000 dan ortiq kishi ish bilan ta'minlandi. Hududlarga jo'natilgan yuklarning qiymati 2020-yildagi qariyb 625 milliard dollarga nisbatan 835 milliard dollardan oshdi.

1- jadval

AQSH erkin iqtisodiy zonalar bo'yicha amalga oshirilgan operatsiyalar bo'yicha ko'rsatkichlar (mlrd. AQSH dollarda)

Amalga oshirilgan operatsiyalar	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil
Qabul qilingan tovarlar	669.2	793.8	767.0	624.9	835.6
Ombor/tarqatish	259.1	289.8	301.1	283.7	369.8
Ishlab chiqarish	410.1	504.0	465.9	341.2	465.8
Ishlab chiqarish ulushi (foizda)	61	63	61	55	56
Xorijiy holat ma'lumotlari	250.6	296.7	279.4	254.2	293.7
Ombor/tarqatish	136.5	166.8	167.0	165.0	186.9
Ishlab chiqarish	114.1	129.9	112.4	89.2	106.8
Mahalliy ichki holat ma'lumotlari	418.6	497.1	487.6	370.6	541.9
Ombor/tarqatish	122.6	123.0	134.1	118.6	182.9
Ishlab chiqarish	296.0	374.1	353.5	252.0	359.0

Mahalliy ichki holat ma'lumotlari					
ulushda (foiz)	63	63	64	59	65
Ombor/tarqatish	47	42	45	42	49
Ishlab chiqarish	72	74	76	74	77
Eksportlar	87.1	112.9	111.4	94.2	123.6
Ombor/tarqatish	28.8	39.7	39.6	39.4	47.3
Ishlab chiqarish	8.3	73.2	71.8	54.8	76.3
Tasdiqlangan erkin zonalar soni	262	260	260	261	258
Aktiv erkin zonalar	191	195	193	195	197

Hududlarda qabul qilingan yuklarning qariyb 65 foizi mahalliy statusdagi tovarlarga to'g'ri keldi. Erkin savdo zonalari operatsiyalari tomonidan qo'llaniladigan mahalliy statusdagi tovarlar darajasi - ishlab chiqarish operatsiyalari uchun 77 foiz va ombor/tarqatish operatsiyalari uchun 49 foiz - erkin savdo zonalari faoliyati tashqi ma'lumotlar bilan bir qatorda muhim ichki ma'lumotlarni o'z ichiga olgan mahalliy operatsiyalarni o'z ichiga olishini ko'rsatadi. Ombor/tarqatish operatsiyalari 369 milliard dollardan ko'proq mahsulot qabul qildi, ishlab chiqarish operatsiyalari esa 465 milliard dollardan ko'proq (hudud faoliyatining 56 foizi) qabul qildi. Hududdagi ishlab chiqarish faoliyatini hisobga oladigan eng yirik tarmoqlar farmatsevtika, neftni qayta ishlash, avtomobilsozlik, elektronika va mashinasozlik/uskunalar sohalarini o'z ichiga oladi.

2- jadval

AQSH erkin savdo zonalari ishlab chiqarish yo'nalishiga olib kirilgan asosiy xorijiy statusli mahsulotlar (mlrd AQSH dollarda)

Ishlab chiqarish				
Neft		Boshqa		elektronika
20 594		625		
Farmatsevtika		Temir/		po'lat
18 699		618		
Avtomobil	qismlar	Samolyot/	kosmik	kema
13 799		600		
Maishiy	elektronika	Iste'mol		mahsulotlari
10 624		266		
Mashina/uskunalar	7997	Optik,	foto	va tibbiy
Avtomobillar	5818	251		
Elektrotexnika		To'qimachilik	/	poyabzal

Kimyoviy	moddalar	Xushbo'y	moddalar	/kosmetika
1233		89		
Boshqametallar/minerallar		Kengaytirilgan	tolali	materiallar
716		78		
Neft-kimyo		Oziq-ovqat		mahsulotlari
685		76		
Plastik / kauchuk	629	Qurollar	/	o'q-dorilar
		57		
		Ichimliklar/spirtli		ichimliklar
		37		

AQSH erkin savdo zonalari ishlab chiqarish yo'nalishiga olib kirilgan asosiy xorijiy statusli mahsulotlar qatorida neft 20 594 mlrd AQSH dollar qiymatida, farmatsevtika 18 699 mlrd AQSH dollar qiymatida, avtomobil qismlari 13 799 mlrd AQSH dollar qiymatida hamda maishiy elektronika 10 624 mlrd AQSH dollarga teng mahsulotlar eng ko'p qabul qilingan tovarlar hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlar shuni anglatadiki, shtatlarda erkin iqtisodiy zonalarining ishlab chiqarish sohasida avtomobil, elektronika va tibbiy mahsulotlarga yo'nalgan sohalar ulushi asosiy ishlab chiqarishni tashkil etadi. Hozirgi kunda AQSHdagi 50 ta shtatlar orasida Texas, Luiziana, Janubiy Karolina, Kaliforniya, Alabama, Florida, Puerto-Riko, Indiana, Tennessi va Missisipi shtatlari tovar va xizmatlar eksporti bo'yicha yetakchi 10 shtatlar sanaladi (3-jadval).

3-jadval

Mahsulot eksporti bo'yicha yetakchi shtatlar va yetakchi korxonalar– TOP 10

T/r	Mahsulot eksporti bo'yicha yetakchi shtatlar	T/r	Mahsulot eksporti bo'yicha yetakchi zonalar
1.	Texas	1.	Dorchester County, Janubiy Karolina
2.	Luiziana	2.	Brownsville, Texas
3.	Janubiy Karolina	3.	Gramercy, Louiziana
4.	Kaliforniya	4.	Nashville, Tennessi
5.	Alabama	5.	El Paso, Texas
6.	Florida	6.	Harris County, Texas
7.	Puerto-Riko	7.	Liberty County, Texas
8.	Indiana	8.	Dona Ana County, Yangi Mexiko
9.	Tennessi	9.	Los Angeles, Kaliforniya
10.	Missisipi	10.	Palm Beach County, Florida

Texas shtatidagi Brownsville, El Paso, Harris County va Liberty County erkin iqtisodiy zonalari, Louiziana shtatidagi Gramercy erkin iqtisodiy zonasi, Janubiy Karolina shtatidagi Dorchester County iqtisodiy zonasi, Tennessi shtatidagi Nashville zonasi, Yangi Mexikodagi Dona Ana County zonalari mamlakatdagi top 10 ta eksportyor zona hisoblanadi. 2024-yilda erkin savdo zonalari tartib-qoidalari bo'yicha faoliyat yurituvchi obyektlardan eksport (xorijiy mamlakatlarga jo'natish) 123 milliard dollardan ortiqni tashkil etgan. Erkin iqtisodiy zonalar rivojida dunyo hamjamiyatida yetakchi o'rindagi yana bir davlar bu Xitoydir. Sanoat zonalarining tashkil etilishiga e'tiborimizni qaratadigan bo'lsak, Xitoy xalqaro savdodagi rolini o'zgartirishi va tashqi dunyodan yopiq iqtisodiy tizim holatida bir necha o'n yilliklar davomida dunyoga ochilishi kerak edi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun Xitoy maxsus iqtisodiy zonalarini (SEZ) ochish dasturini ishga tushirdi. "Islohot va ochiqlik siyosati" doirasidagi barcha islohotlar singari, EIZning ochilishi ham bosqichma-bosqich amalga oshirildi. 1980-yilda birinchi bosqichda maxsus iqtisodiy zonalarini yaratish uchun 5 ta joy tanlandi: Syamen, Shantou, Chjuxay, Shenchjen va Xaynan oroli. Tanlov tasodifiy emas edi, bu hududlar bir vaqtning o'zida bir nechta parametrlarni birlashtirardi. XXRning eng yirik markazlari - Pekin va Shanxaydan uzoqda joylashganligi sababli ular markaziy hokimiyat tomonidan kamroq bosimga duchor bo'lgan. Guangdong va Fujian qirg'oqbo'yi mintaqalari tarixan xalqaro savdoda eng integratsiyalashgan Xitoy hududlari bo'lgan. Bu joylar bir vaqtning o'zida oldingi o'n yilliklarda iqtisodiy jihatdan rivojlangan Gonkong, Tayvan va Makaoga yaqin joyda joylashgan bo'lib, ular bilan hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan edi.

Xo'sh Xitoy uchun maxsus iqtisodiy zonalarining afzalliklari nimada edi? Birinchidan, yangi kompaniyalar yaratish. EIZda ro'yxatdan o'tgan tashkilotlar foyda yetishmagan taqdirda yuridik shaxslar solig'ini to'lashdan ozod etilgan. Bundan tashqari, kompaniya daromad olgan taqdirda, keyingi 5 yil davomida korporativ soliq kamaytirilgan. Shu bilan birga, korxonalar barcha zarur asbob-uskunalarini xarid qilish uchun import bojlaridan ozod etildi va byudjetdan tashqari ijtimoiy jamg'armalarga kamroq mablag' to'ladi. "Kirish QQS"ning mavjudligi ham o'ziga xos bo'lib, EIZ hududida ishlab chiqarilgan mahsulotlar sotilgan taqdirda qoplanadi. Bu zonalardagi kompaniyalar bir qator bilvosita soliqlardan asosan ozod qilingan.

Aksariyat soliqlardan ozod qilish orqali to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bilan bir qatorda, maxsus iqtisodiy zonalar eksport uchun mahsulot ishlab chiqarishga yo'naltirildi va har qanday bojlardan ozod etildi. Buqoridagi omillar, shuningdek, XXRning tabiiy afzalliklari, masalan, arzon ishchi

kuchining katta miqdori mavjudligi EIZda sezilarli iqtisodiy tiklanishga olib keldi. Faoliyatning dastlabki 5 yilida Xitoyga kiritilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmining 20 foizi maxsus iqtisodiy zonalarga jalb qilingan. Xitoy va xorijiy qo'shma korxonalarining yarmiga yaqini EIZda tashkil etilgan. Bunda Gonkong biznesi bilan hamkorlik alohida o'rin tutdi. Ushbu hamkorlik doirasida 1970-yillarning oxirida 30 mingga yaqin aholisi bo'lgan kichik baliqchilar shahri bo'lgan foydali Shenchjen zonasi XXRda eng yuqori iqtisodiy o'sishga erishgan mintaqaga aylandi. Agar 1980- 1984 yillarda Xitoy iqtisodiyoti bir yarim baravar o'sgan bo'lsa, Shenchjen yalpi ichki mahsuloti 6 baravar ko'payib, jahon iqtisodiyoti uchun YaIMda yiliga 58 foiz o'sish sur'atlarini ko'rsatdi. 1984- yilga kelib, erkin iqtisodiy zonani ochishning muvaffaqiyatli tajribasi inkor etilmaydi va hukumat Xitoyning yana 14 qirg'oq bo'yi shaharlarida investorlar uchun maxsus iqtisodiy zonalar ochish orqali dasturni kengaytirishga qaror qildi. Ularni birinchi to'lqinning EIZlardan farqlash uchun bu hududlar "Ochiq qirg'oq shaharlari" deb nomlandi. O'shandan beri Xitoyning iqtisodiy ochilishi faqat tezlashdi. Maxsus iqtisodiy zonalarda, masalan, soliq siyosati doirasida sinovdan o'tgan iqtisodiyotni liberallashtirish modellari XXRning qolgan hududlariga ham asta-sekin tarqala boshladi. Xitoy Davlat Kengashining Pekin, Xunan va Anxuy shaharlarida uchta yangi erkin savdo hududini tashkil etish va Chjeszyandagi mavjud erkin savdo hududini kengaytirish to'g'risidagi o'tgan sentyabrdagi qaroriga ko'ra, hozirda Bitoyda butun mamlakat bo'ylab tarqalgan 21 ta yirik erkin savdo zonolari mavjud. Hozirgi kunlarda Xitoyning ishlab chiqarish markazlaridan bo'lgan Guangdong provinsiyasi tashqi savdo aylanmasi 1,84 trillion yuanga (285,8 milliard dollar) o'tgan, bu o'tgan yilning shu davriga nisbatan 0,6 foizga o'sgan, Eksport yiliga 2,2 foizga o'sib, 1,14 trillion yuanga, import esa 2 foizga kamayib, 691,9 milliard yuanga yetdi. Birinchi chorakda Guangdongning Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari assotsiatsiyasiga importi va eksporti deyarli 283,6 milliard yuanni tashkil etdi, bu 0,9 foizga o'sdi, bu provintsiyaning umumiy tashqi savdosining 15,4 foizini tashkil etdi. Guangdongning Qo'shma Shtatlar bilan savdosi yiliga 10 foizga o'sib, 225,2 milliard yuanga etdi va bu davrda Evropa Ittifoqi bilan savdo hajmi ham oshdi. Yilning dastlabki uch oyida integral mikrosxemalar, avtomatik ma'lumotlarni qayta ishlash uskunalari va uning tarkibiy qismlari, Guangdongdan elektr jihozlari eksporti mos ravishda 16,9 foiz, 9,1 foiz va 6,8 foizga o'sdi. Xuddi shu davrda uning ko'p mehnat talab qiladigan mahsulotlar eksporti 2,5 foizga o'sdi.

Guangdongdan integratsiyalashgan sxemalar importi 8 foizga o'sib, importning umumiy qiymatining 36,3 foizini tashkil etdi.

XULOSA

AQShda tashqi savdo hududlari bojxona xarajatlarini pasaytirish yo'li bilan tashqi savdo faoliyatini faollashtirish uchun tashkil etilgan bo'lib, bunda, eng avvalo, avtomobillar ishlab chiqarish uchun uning metallari va komponentlari importiga bojxona tariflarini qisqartirishni ko'zda tutadi. TSHlarining rivoji mamlakatdagi investitsiya muhitiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xitoy yangi siyosat va qoidalarini sinovdan o'tkazish uchun erkin savdo zonalaridan foydalanadi, bu esa kompaniyalarga yanada liberallashtirilgan muhitni, potentsial engilroq tartibga solish teginishini boshdan kechirish imkonini beradi. Ko'pgina xalqaro kompaniyalar erkin savdo zonalarini o'z sanoatiga qarab Xitoy operatsiyalarini o'rnatish uchun jozibador variant deb topdilar. Shanxay va Xitoyning boshqa yirik shaharlaridagi zonalarilar dastlabki muvaffaqiyatlarga erishgan bo'lsa-da, 2 va 3-darajali shaharlardagi savdo zonalarida katta yosh malakali ishchilar zaxiralari, arzon narxlar va Xitoyning qirg'oqbo'yi hududlaridan tashqarida ko'pincha e'tibordan chetda qoladigan yirik mintaqaviy bozorlarga kirishi bilan alohida afzalliklarga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shernayev A. A., Abduazimova F. A. Maxsus iqtisodiy zonalarining ishtirokchilariga belgilangan imtiyozlarning o'ziga xos xususiyatlari // "Moliya tizimini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami (II qism). –T.: TMI., 2022
2. Xujamkulov D.Y. Erkin iqtisodiy hududlar. Darslik. –T.: IQTISODIYOT,
3. Шухунь Г. Эволюция развития свободных экономических зон в Китае. // Журнал "Европейской экономики".-2013. Том 11 (№2).-С.201
4. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения. Учебное пособие.-М.:, 2004.-260 с.
5. Бондарев А.К. Международные экономические отношения: Учебник/ Евдокимов А.И., Бондарев А.К., Дроздов С.М.; Под ред. Евдокимов А.И..- М.: Проспект, 2013.-656 с.
6. <https://www.trade.gov>
7. <https://www.tradecommissioner.gc.ca/china-chine/erkin>

Xudavardiyeva Hulkaroy

Xudavardiyeva Hulkaroy

- 18 yosh
- Bakalavr
- O'zbek tili va adabiyot yo'nalishi
- Profi University
- Ona tili fanidan B+ milliy
sertifikati sohibasi
- Insholar tanlovi g'olibi
- Kitobxon

**TURMA - YUGUR, TINMA - TIRISH,
BUKILMA - YUKSAL**

O'zbekning qizi

Boshqacha taralar gullar ifori
Kimningdir yulduzi kimningdir qizi
Yuraklar tojidir yurtning shukhi
Baribir boshqadir O'zbekning qizi

Nodirabegimning jilosi unda
Har doim oldinga intilar ular
To'maris ruhi ham yashaydi qonda
Baribir boshqadir O'zbekning qizi

Har bir kasbda etgan o'zin namoyon
Har bir yuksaklikda porlaydi ular
Shijoat, g'ayrati bilmaydi poyon,
Baribir boshqadir O'zbekning qizi

Turg'unova Gulzoda

Turgunova Gulzoda

- 18 yosh
- Bakalavr
- Maktab va maktabgacha ta'lim yo'nalishi
- University of Business and Science
- Oliy Majlis Senati huzuridagi Yoshlar parlamentining Namangan shahri faollar jamoasi a'zosi
- UBS granti sohibasi
- Turli xildagi camp va konferensiyalar ishtirokchisi

QOQIL, YIQIL, O'RNINGDAN QAYTA TUR
AMMO ASLO TO'XTAMA!

BOSHLANG'ICH SINFDA ONA – TILI DARSLARI ORQALI TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Turg'unova Gulzoda Botir qizi

talaba, University of Business and Science

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili darslari orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalasi yoritilgan. Maqolada tanqidiy fikrlashning mohiyati, uni rivojlantirishning pedagogik asoslari hamda samarali metodlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Tanqidiy fikrlash, ona tili, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, tafakkur, tahliliy yondashuv, o'quvchi faolligi.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ УРОКИ РОДНОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос формирования у учащихся начальных классов навыков критического мышления через уроки родного языка. В статье раскрыта сущность критического мышления, проанализированы педагогические основы его развития и эффективные методы формирования.

Ключевые слова: критическое мышление, родной язык, начальное образование, интерактивные методы, мышление, аналитический подход, активность учащихся.

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING THROUGH NATIVE LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

Annotation. This article discusses the development of critical thinking skills in primary school students through native language lessons. The essence of critical thinking, the pedagogical foundations of its development, and effective teaching methods are analyzed in the paper.

Keywords: critical thinking, native language, primary education, interactive methods, thinking, analytical approach, student activity.

KIRISH

Inson hayotining dastlabki bosqichlari, ya'ni bolalik yillari — shaxs shakllanishining eng muhim davridir. Aynan shu davrda bolaning dunyoqarashi, fikrlash tarzlari, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy ongining ilk asosi qo'yiladi. Shu sababli, boshlang'ich ta'lim tizimi, shunchaki birinchi bosqich emas, balki inson hayoti va butun jamiyat taraqqiyoti uchun poydevor vazifasini bajaradi. Poydevorsiz bino tiklanmaydi — u qanday mustahkam bo'lsa, bino ham shunchalik barqaror

bo'ladi. Xuddi shunday, sog'lom jamiyatni qurish uchun ham kuchli, bilimli va ma'naviyatli avlod kerak bo'ladi. Bu esa, albatta, ta'lim tizimi, xususan, boshlang'ich bosqichdagi tarbiya va ta'lim sifati bilan chambarchas bog'liq.

Prezident Shavkat Mirziyoyev bu masalaga alohida e'tibor qaratib, o'z chiqishlarida qayta-qayta ta'kidlab kelmoqdalar: "Ta'lim sifatini oshirmasdan turib, biz hech qachon taraqqiy etolmaymiz. Bu – haqiqat." (Shavkat Mirziyoyev, 2022-yil, Xalq ta'limi tizimi bo'yicha yig'ilish)

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy maqsadi — o'quvchilarda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida bu jarayon o'quvchining keyingi intellektual rivojlanishiga mustahkam poydevor yaratadi. Tanqidiy fikrlash — bu shunchaki fikr bildirish emas, balki faktlarni tahlil qilish, dalillarni solishtirish, xulosalar chiqarish va muammolarga mantiqiy yechim topish jarayonidir. Ona tili fani bu borada o'ziga xos o'rin tutadi, chunki u o'quvchining nutqiy, mantiqiy va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga bevosita xizmat qiladi. Ona tili darslarida o'quvchilar matn ustida ishlash, savollarga asosli javob berish, g'oyalarni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish orqali tanqidiy fikrlash malakasini egallaydilar. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar, axborot texnologiyalari, o'yinli topshiriqlar va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim o'rin tutmoqda. Shu bois, boshlang'ich ta'limda ona tili darslari orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish masalasini ilmiy-metodik jihatdan o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning ta'limdagi ahamiyati haqida gapiradigan bo'lsak. Buyuk faylasuf Aristotel shunday degan edi: "Aqlni ishlatmagan inson bilmaydi, bilmagan inson esa o'ylay olmaydi."

Bu so'z tanqidiy fikrlash mohiyatini chuqur ifodalaydi. Tanqidiy fikrlash — bu insonning bilimni shunchaki yod olish emas, balki o'rganilgan ma'lumotni tahlil qilish, mantiqiy bog'lanishlarni topish va o'z fikrini dalillar bilan asoslab berish qobiliyatidir. Aynan shunday yondashuv o'quvchining mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantiradi.

Mashhur pedagog esa Jon Dyui shunday degan: "Biz bolalarni o'ylashga emas, to'g'ri javob topishga o'rgatamiz. Bu — ta'limdagi eng katta xato." Bu fikr boshlang'ich ta'limdagi holatni aniq tasvirlaydi. Ko'p hollarda o'qituvchi o'quvchidan to'g'ri javobni kutadi, lekin javob ortidagi fikr jarayoniga e'tibor bermaydi. Aslida,

tanqidiy fikrlashni shakllantirish — o'quvchini "javobni topish"ga emas, "javob haqida o'ylash"ga o'rgatishdir. Shu sababli, har bir ona tili darsi bolani o'ylashga, tahlil qilishga, solishtirishga undovchi savollar asosida tashkil etilishi zarur. Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy esa shunday degan edi: "Aql bilan yo'qolgan narsa — yana aql bilan topiladi." Bu hikmat tanqidiy fikrlashning eng muhim jihatini — muammolarni hal qilishda aql va mantiqning rolini ifodalaydi. O'quvchi har qanday vaziyatda mantiqiy fikrlashni, sabr va tahlilni birlashtira olsa, u mustaqil xulosaga keladi. Ona tili darslarida bu ko'nikma matn ustida ishlash, savollarga tahliliy javob berish, fikrini dalillash jarayonida shakllanadi. Albert Eynshteyn esa shunday degan: "Muhim narsa — to'xtamasdan savol berishdir." Tanqidiy fikrlovchi o'quvchi — bu savol berishni biladigan o'quvchidir. Chunki savol — tafakkurning boshlanishi. O'qituvchi o'quvchini faqat "to'g'ri javobni aytishga" emas, balki "nega shunday deb o'ylaysiz?" degan savollarga javob topishga undasa, u o'quvchining ichki tafakkurini uyg'otadi. Buyuk alloma Alisher Navoiy "Bilim – aqlning ziynati, fikr – ruhning quvvati" degan edi. Bu hikmat shuni anglatadiki, bilim o'quvchining ongini to'ldiradi, lekin fikrlash unga hayot baxsh etadi. Tanqidiy fikrlash esa bu ikki jarayonni uyg'unlashtiradi — bilimni faollashtiradi va uni ijodiy qo'llashga o'rgatadi. Shunday qilib, tanqidiy fikrlash — bu inson tafakkurining eng yuqori bosqichi bo'lib, o'quvchini mustaqil, mantiqiy va asosli qarorlar qabul qilishga yo'naltiradi. Boshlang'ich ta'lim davrida bu ko'nikmani shakllantirish o'quvchilarning kelajakdagi barcha o'quv faoliyati uchun poydevor yaratadi.

Boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish — zamonaviy ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bu jarayonning boshlanish nuqtasi bo'lib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, tanqidiy fikrlash o'quvchi shaxsini rivojlantirish, ularning o'quv jarayonida faol subyektga aylanishini ta'minlash bilan chambarchas bog'liq xisoblanadi.

Tanqidiy fikrlashning pedagogik mohiyatiga to'xtalsak, tanqidiy fikrlash ta'lim jarayonida faqat bilim olish emas, balki bilimni tahlil qilish, baholash va qayta ishlash faoliyatidir. B. Blumning "bilim taksonomiyasi"ga ko'ra, tafakkur jarayoni bosqichma-bosqich rivojlanadi: eslab qolish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez qilish va baholash. Tanqidiy fikrlash aynan ushbu jarayonning yuqori bosqichlarini qamrab oladi, ya'ni o'quvchi o'rganilgan ma'lumotni tahlil qiladi, solishtiradi va o'z fikrini mustaqil ravishda ifodalaydi. Pedagogik adabiyotlarda (Vygotskiy, Piaget, Bruner,

Dyui, Halpern, Paul va Elder kabi olimlarning tadqiqotlarida) ta'kidlanishicha, tanqidiy fikrlash shaxsning intellektual rivojlanish darajasini belgilovchi eng muhim ko'rsatkichlardan biridir. Ayniqsa, L. S. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi bu borada katta ahamiyatga ega. Unga ko'ra, bola o'zining mustaqil fikrlash darajasini o'qituvchi rahbarligi ostida bosqichma-bosqich oshiradi. Shu sababli, o'qituvchi tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'quvchining fikr yuritish jarayoniga yo'l-yo'riq ko'rsatadi, lekin tayyor javob bermasligi lozim hisoblanadi.

Yuqorida ta'kidlaganimdek, boshlang'ich ta'lim — bu bolaning tafakkur tizimi shakllanadigan eng muhim bosqichlardan biridir. Shu davrda o'quvchining idrok etish, o'ylash, so'rash va javob izlash qobiliyatlari faol rivojlanadi. Bu bosqichda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning zaruriyati bir nechta pedagogik omillar bilan izohlanadi.

1. **Kognitiv faollikni oshirish.** Tanqidiy fikrlash bolada o'rganishga qiziqishni oshiradi, u bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol izlovchiga aylanadi.
2. **Mantiqiy tafakkurni rivojlantirish.** O'quvchi sabab va oqibatlarini tahlil qilishni, faktlarni solishtirishni, dalillarga tayangan holda xulosa chiqarishni o'rganadi.
3. **Kommunikativ kompetensiyani shakllantirish.** O'quvchi o'z fikrini aniq, mantiqan izchil va dalilli tarzda ifodalashni o'rganadi.
4. **Ijodiy faoliyatga tayyorlash.** Tanqidiy fikrlash o'quvchini yangicha yechimlar topishga, muammolarga ijodiy yondashishga undaydi.

Bu jarayonning samarali kechishi uchun o'qituvchi o'quv jarayonida muammoli vaziyatlar yaratishi, ochiq turdagi savollar berishi, guruhli fikrlash mashg'ulotlari va tahliliy topshiriqlardan foydalanishi zarur.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchining roli ham juda muhim hisoblanadi. O'qituvchi tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda markaziy shaxs hisoblanadi. U o'quvchiga tayyor bilimni beruvchi emas, balki fikrlash jarayonini boshqaruvchi bo'lishi lozim. Zamonaviy didaktik yondashuvlarda (masalan, konstruktivistik pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv) o'qituvchi bilim manbai emas, balki ta'lim jarayonining tashkilotchisi va yo'naltiruvchisi sifatida qaraladi.

O'qituvchi quyidagi metodik shartlarga amal qilishi kerak:

- o'quvchilarga erkin fikrlash imkonini berish;
- savol-javob va tahlil asosidagi dars modelini yaratish;

- o'quvchilarning fikrini baholamaslik, balki muhokama orqali to'g'ri yo'lga yo'naltirish;
- refleksiya (o'z fikrini baholash va tahlil qilish) jarayoniga o'rgatish.

Boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ayniqsa ona tili fanida samarali amalga oshiriladi. Chunki ona tili darslari — bu o'quvchini fikrlashga, tahlilga, baholashga va ifodalashga o'rgatuvchi asosiy maydondir. Matn bilan ishlash, savol-topshiriqlarni yechish, mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash kabi mashg'ulotlar tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi tabiiy vositalardir. O'quvchilarni matnni o'qib, asosiy g'oyani ajratish, muallif fikriga munosabat bildirish, matnni tahlil qilish kabi faoliyatlarga jalb etish orqali ularning tahliliy tafakkuri mustahkamlanadi. Shuningdek, interfaol metodlardan (klaster, Venn diagrammasi, insert, "fikrlar daraxti", "haqiqat va fikr" texnikasi va boshqalar) foydalanish o'quvchilarda mustaqil xulosa chiqarish, faktlarni solishtirish va baholash malakasini oshiradi. Shunday qilib, boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari — bu o'quvchini mustaqil o'rganishga undovchi, mantiqiy fikrlashni shakllantiruvchi, kommunikativ faollikni oshiruvchi tizimdir. U o'qituvchi tomonidan to'g'ri tashkil etilgan ta'lim jarayoni, samarali metodlar va tahliliy faoliyat orqali amalga oshiriladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki (T. Halpern, 1998; R. Paul, 2002), tanqidiy fikrlashni o'rgatishda o'quvchining fikrini baholashdan ko'ra, uni fikr yuritish jarayoniga faol jalb qilish muhimroqdir. Bu esa o'qituvchidan muloqot madaniyati, ochiq fikrli yondashuv va pedagogik muloqot texnikasini talab etadi.

Boshlang'ich ta'limda ona tili darslari o'quvchilarning tafakkurini, nutq madaniyatini va mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda eng qulay fanlardan biridir. Ayniqsa, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida bu fan o'quvchini o'ylashga, savol berishga, tahlil qilishga va xulosa chiqarishga o'rgatadigan tabiiy maydon hisoblanadi. Ona tili darslarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samaradorligi, birinchi navbatda, o'qituvchining metodik yondashuviga, dars jarayonini tashkil etish uslubiga hamda o'quvchini faol subyekt sifatida jalb eta olishiga bog'liqdir.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda interfaol metodlar muhim o'rin tutadi. Bunday metodlar o'quvchilarni faqat bilimni yod olishga emas, balki uni tahlil qilishga, fikr yuritishga, dalillashga undaydi. Masalan, "Aqliy hujum" metodidan foydalanilganda o'quvchilarga bir muammo yoki savol beriladi, har bir o'quvchi o'z fikrini erkin bayon etadi. Keyinchalik bildirilgan fikrlar birgalikda tahlil qilinadi,

ularning mantiqiyligi va asoslanganligi baholanadi. Bu jarayon o'quvchilarda o'z fikrini himoya qilish, dalil keltirish, boshqalarning fikrini tahlil qilish madaniyatini shakllantiradi. Shuningdek, "Venn diagrammasi" metodi o'quvchilarni solishtirish, umumiy va farqli jihatlarni ajrata olishga o'rgatadi. Masalan, "ot" va "sifat" so'z turkumlarini solishtirishda o'quvchilar ularning umumiy xususiyatlari va farqlarini aniqlash orqali mantiqiy tahlilni amalga oshiradi. Bunday tahliliy faoliyat o'quvchilarda kategoriyalash, umumlashtirish, differensiallash kabi intellektual ko'nikmalarni rivojlantiradi. Ona tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda "Insert" texnologiyasi ham samarali usul hisoblanadi. Bu metodda o'quvchi matn bilan ishlash jarayonida belgilar tizimi orqali o'z fikrini ifodalaydi: "+" — bilgan ma'lumoti, "-" — bilmagan yoki yangi ma'lumot, "?" — tushunarsiz yoki qo'shimcha ma'lumot talab qiladigan joy, "√" — ilgari eshitilgan, ammo chuqur o'rganilmagan ma'lumotni bildiradi. Ushbu usul o'quvchilarda o'qilgan matnni tanqidiy tahlil qilish, ma'lumotni ajratish va o'z fikrini shakllantirish ko'nikmasini rivojlantiradi. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda savol-javob va muammoli ta'lim metodlari ham muhim o'rin egallaydi. O'qituvchi o'quvchilarga ochiq turdagi savollarni berishi — ularni fikrlashga majbur qiladi. Masalan: "Muallif bu jumlani nega shunday yozgan deb o'ylaysiz?", "Bu so'z o'rniga boshqa so'z qo'ysak, ma'no o'zgaradimi?", "Siz bu fikrga qo'shilasizmi? Nima uchun?" kabi savollar o'quvchini matnga tahliliy yondashishga o'rgatadi. Bunday savollar o'quvchining og'zaki nutqini rivojlantirish, fikrni asoslash, dalil keltirish va xulosaga kelish malakalarini mustahkamlaydi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida guruhli ishlardan foydalanish ham samaralidir. Kichik guruhlar bilan ishlash o'quvchilarni fikr almashishga, bahslashishga, murosaga kelishga va dalillarni asoslashga o'rgatadi. Guruhda har bir o'quvchi o'z fikrini aytish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa o'z-o'zini baholash va refleksiya ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, "fikrlar jadvali", "fikrlar daraxti" kabi metodlar o'quvchilar tafakkurini kengaytiradi, mantiqiy bog'lanishlarni topishga o'rgatadi. Ona tili darslarida yozma mashqlar, matn tahlili va ijodiy yozuv topshiriqlari ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhim vositalaridir. O'quvchilar matn mazmunini tahlil qiladi, asosiy g'oyani ajratadi, muallif fikriga munosabat bildiradi, o'z fikrini yozma shaklda ifodalaydi. Bu jarayon o'quvchining tafakkurini chuqurlashtiradi, o'z fikrini mantiqiy izchillikda ifodalashni o'rgatadi.

Ona tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodlar — o'quvchilarning tafakkur darajasiga, darsga bo'lgan qiziqishiga va o'z fikrini mustaqil ifodalash qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki,

interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar faolligi an'anaviy darslarga nisbatan 1,5–2 baravar oshadi. O'quvchilar savol berish, fikr bildirish va muhokamada qatnashishga intiladi. Masalan, “Aqliy hujum”, “Venn diagrammasi”, “Insert” kabi metodlardan foydalanilgan darslarda o'quvchilar o'z fikrini dalillar bilan asoslash, boshqalarning fikrini tinglash va tahlil qilishni o'rganadi. O'qituvchi tomonidan o'quvchilarning fikrlash jarayoniga yo'naltirilgan savollar berilishi esa ularni mustaqil qaror qabul qilishga undaydi.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash metodlari asosida o'qitilgan o'quvchilar matn ustida ishlashda asosiy g'oyani tez ajrata oladi, mazmunni chuqur anglaydi va o'z munosabatini ifoda etishda aniqlikni saqlaydi. Ularning yozma va og'zaki nutqida mantiqiy izchillik, dalillilik va tahliliy yondashuv kuchayadi. Eng muhimi, bunday darslar o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish, muammoni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish va xulosa chiqarish malakalarini rivojlantiradi. Natijada, o'quvchi nafaqat o'quv jarayonida, balki kundalik hayotda ham o'z fikrini asosli, mantiqli va madaniyatli tarzda ifodalashga o'rganadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili darslari orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalasi yoritilgan. Maqolada tanqidiy fikrlashning mohiyati, uni rivojlantirishning pedagogik asoslari hamda samarali metodlar tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol usullarni qo'llashning o'quvchilar tafakkuri va nutq madaniyatiga ijobiy ta'siri amaliy misollar asosida ko'rsatib berilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4884-son qarori. – Toshkent, 2020. – 12–17-betlar.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020. – 5–9-betlar.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 202–214-betlar.
4. Hasanboyeva O., Yo'ldosheva Sh. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 145–159-betlar.
5. G'afforova T., Jo'raeva D. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2019. – 88–103-betlar.
6. Dewey, J. How We Think. – New York: D.C. Heath & Co., 1933. – 56–74 pages.
7. Paul, R. & Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson Education, 2014. – 92–110 pages
8. Vohidova N. Interfaol metodlar orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. – Toshkent: TDPU ilmiy to'plami, 2021. – 41–49-betlar.

Xolmurodova Flyura

Xolmurodova Flyura

- 19 yosh
- Bakalavr
- Xorijiy til va adabiyot (ingliz tili)
- Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
- IELTS 7.5 sohibasi
- Xalqaro musobaqalarda tarjimon, volontyor
- Bir nechta xalqaro konferensiyalar ishtirokchisi

CHEGARASIZ REJA TUZ, JASORAT
BILAN HARAKAT QIL

INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMADA IBORALARNING MUHIMLIK DARAJASI

Xolmurodova Flyura

talaba, Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Annotatsiya: Ushbu tezisda turli xil iboralar va ularning tarjima jarayonidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, iboralarning semantik va pragmatik jihatlari, turli xalq madaniyatlariga moslashishi va tarjimada qanday qiyinchiliklar keltirib chiqarishi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: ibora, turg'un birikma, muqobil ibora, adikvatlik, sinonimiy ekvivalentlik, frazeologik sinonimiya.

KIRISH

Ma'lumki, xorijiy tildan boshqasiga til birliklarini tarjima qilish ba'zi bir qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bulardan biri tilshunoslikning frazeologiya bo'limida o'rganilib, tahlil qilinadigan iboralar tarjimasidir. Iboralar turli xil xalqning o'z madaniyati va til uslubidan kelib chiqqan holda yuzaga kelganligi, leksik birliklarga qaraganda murakkabroq tarkib topganligi bois ularni boshqa tilga aynan so'zma-so'z tarjima qilib bo'lmaydi. Ayniqsa, turli xil til oilalariga mansub bo'lgan tillarda (Ingliz tili –hind-yevropa oilasining German guruhiga kiruvchi, o'zbek tili – Oltoy tillar oilasining turkiy tillar oilasiga kiruvchi bu jarayon yanada murakkablashish bilan bir qatorda tarjimonga mas'uliyat ham yuklaydi. Bunday hollarda iboralarni ularga aynan muqobil iborani topish yoki uning mazmunidan kelib chiqib tarjima qilish o'rinlidir.

Tilshunoslikda iboralar turg'un birikmalar deb ham yuritiladi. Bunga sabab tarkibida bir nechta so'z bo'lsa-da, ko'p hollarda aynan bir ma'noga tengligidir. Masalan, Cambrige Advanced Learner's Dictionaryda ingliz tilidagi **“Over the moon”** iborasi o'zbek tilidagi “Og'zi qulog'ida” iborasi bilan bir xil, ya'ni xursand degan ma'noni anglatadi.

Tilshunoslik – grekcha lingua – “til”, tikos – “fan” so'zlaridan “lingvistika” murakkab va ko'p qirrali, boshqa ijtimoiy fanlar bilan bo'liq bo'lgan tilni ilmiy va amaliy o'rganuvchi fandir. [1]. Frazeologiya grekcha “phrasis” – ibora, “logos” – ta'limot [2] esa tilshunoslikning iboralarni ilmiy tadqiq qiluvchi bo'limidir. Ingliz tilidagi iboralar o'zbek tilidagidan tubdan farq qilad. Quyida inglizcha iboralar va ularning o'zbek tilidagi jumlasini tahlil qilamiz.

1. **Eng. Be on cloud nine**
2. **O'zb. To'qqizinchi bulutda bo'lmoq.**
3. **O'zbekcha muqobili. Yettinchi osmonda uchmoq, ich-ichiga sig'maslik**

4. **Be on cloud nine** iborasi Cambridge Advanced Learner's Dictionaryda nimadandir juda xursand bo'lganlik, sevinganlikni bildiruvchi holatlarda ishlatiladi. Masalan, He is **on cloud nine**, because he has bought a new house from the city centre.

U judayam xursand, chunki shahar markazidan uy sotib oldi. So'zma-so'z tarjima qilganda to'qqizinchi bulutda bo'lmoq degan ma'noni anglatadi, ammo o'zbek tilida bu ibora mazmun anglatmaganligi sababli tilda ishlatish g'alizlik keltirib chiqaradi. Aslini olganda iborani so'z bilan tarjima qilsakda, ma'nosi saqlanadi, biroq bo'yoqdorlik yo'qoladi. Matnning to'liq adikvatligini saqlash maqsadida, o'zbek tilida mavjud muqobil iboralardan foydalanamiz. "Do'ppisini osmonga otmoq", "og'zi qulog'ida bo'lmoq", "ich-ichiga sig'maslik", "yettinchi osmonda uchmoq" kabi iboralar aynan shu ma'noni berish uchun o'zbek tilida keng qo'llaniladi. Endi ulardan mosini ushbu ibora o'rniga qo'yib yuqoridagi gapni tarjima qilib ko'raylik: **U ich-ichiga sig'mayapti, chunki shahar markazidan uy sotib oldi.** Gapda matnning asl his-tuyg'ulari ibora orqali ko'rsatib berildi. Ba'zi iboralar boshqa tildagi aynan muqobili bilan tarjima qilinishi mumkin. Masalan, **English Idioms in Use** kitobida uchraydigan **"Go in one ear and out the other"** iborasi, asosan, "biror narsani tez unutadigan" yoki ma'lumotni e'tiborsiz qoldiradigan shaxslar haqida qo'llaniladi. Ushbu iboraning o'zbek tilidagi lingvistik ekvivalenti sifatida **"O'ng qulog'idan kirib, chap qulog'idan chiqib ketadi"** ifodasini keltirish mumkin. Bu tarjima iboraning semantik mazmunini to'liq saqlagan holda, tilimizdagi o'xshash uslubiy xususiyatlarni ham aks ettiradi. Shunday qilib, mazkur ekvivalent tilning ko'p qatlamli ifoda imkoniyatlarini ochib beradi va tarjima nazariyasida sinonimiy ekvivalentlik prinsiplariga mos keladi.

ASOSIY QISM

Sinonimiy ekvivalentlik – bu tarjima nazariyasida keng qo'llaniladigan tushuncha bo'lib, original matndagi ibora yoki so'zning asosiy ma'nosini saqlagan holda, tarjima tilida unga o'xshash (sinonim bo'lgan) uslubiy va semantik mazmunga ega muqobilni topishni anglatadi [3].

Tillarda iboralar ham o'zaro sinonimlik munosabatlariga ega bo'lishi mumkin. Bu hodisa tilshunoslikda frazeologik sinonimiya sifatida o'rganiladi. Shavkat Rahmatullayevning **"O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati"** asarida keltirilishicha, o'zbek tilida **"Bir tan-u bir jon bo'lmoq"** va **"Bir yoqadan bosh chiqarmoq"**, shuningdek, **"Og'zi ochilib qolmoq"** va **"Hayratdan yoqa**

ushlamoq” iboralari sinonim frazeologizmlar hisoblanadi. Ushbu iboralar mazmun jihatidan o'xshash bo'lsa-da, ularning qo'llanishi va stilistik samarasida farqlar bo'lishi mumkin. Ingliz tilida ham frazeologik sinonimiya keng tarqalgan. Masalan, **“Piece of cake”** va **“Easy as pie”** iboralari ma'no jihatidan o'xshash bo'lib, osonlik bilan amalga oshiriladigan ishni tasvirlaydi. Bu iboralar so'zma-so'z tarjima qilinganda **“Bir bo'lak tort”** va **“Pirogdek oson”** ma'nolarini anglatadi. Biroq o'zbek tilida mazkur ma'noni ifodalash uchun **“Xamirdan qil sug'urgandek”** iborasi ishlatiladi. Bu holat frazeologik ekvivalentlikning yorqin namunasidir, chunki har bir til o'z madaniyati va ifoda uslubiga mos sinonim iboralarni yaratadi.

Frazeologik sinonimiyaning o'rganilishi tilning semantik boyliklarini ochib berish bilan birga, tarjima jarayonida ekvivalent ifodalarni topish imkonini beradi. Shu bilan birga, mazkur hodisa tillarning madaniy o'ziga xosliklarini aniqlashda ham muhim ahamiyatga ega. Tarjima jarayonida frazeologik sinonimlarning semantik maydonlarini va ularning stilistik funksiyalarini tahlil qilish ilmiy jihatdan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, iboralar madaniy va tilshunoslik jihatidan boy semantik yukga ega bo'lib, ularni tarjima qilish til va madaniyat tafovutlarini hisobga olishni talab qiladi. So'zma-so'z tarjima ko'pincha ma'no va uslubiy noaniqliklarga olib keladi, shu sababli ekvivalent iboralardan foydalanish muhimdir. Frazeologik sinonimiya va sinonimiy ekvivalentlik iboralarni adekvat tarjima qilishda asosiy tamoyillar sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdulazizov A.A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. "Sharq". T – 2010.
2. Kabilova Z., Kabulova U. Tilshunoslarning Frazeologik birlik atamasi haqidagi qarashlari. Available from:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7671465>
3. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. O'qituvchi. T – 1978.
4. Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. O'qituvchi. T – 1983
5. Smith J. Translation and its impact on Language. Oxford University Press. 2020.
6. Cambrige Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press. UK – 1995.
7. English idioms in use. Cambridge University Press. UK – 2010.

Eshmo'minova Sitora

Eshmo'minova Sitora

- 20 yosh
- bakalavr
- Filiologiya va tillarni o'qitish:
ingliz tili
- Profi University
- Oltin qalam - 2024 sohibasi
- 10 dan ortiq maqolalar muallifi
- Xalqaro va Respublika
konferensiyalari hamda ko'plab
tanlovlar ishtirokchisi

AMALLAR NIYATLARGA
QARAB BELGILANADI

KICHIK YOSHDAGI BOLALARGA XORIJIY TIL O'RGATISHNING DOLZARBLIGI

Eshmo'minova Sitora Sherali qizi

talaba, Profi University

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik yoshdagi bolalarga xorijiy til, xususan ingliz tilini o'rgatishning pedagogik va psixologik jihatlarini, dolzarbligi hamda bu boradagi samarali yondashuvlar tahlil qilinadi. Til o'rganishning erta yoshda boshlanishi bolaning aqliy va psixologik rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi, tilni tez va samarali o'zlashtirishga imkon berishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kichik yosh, xorijiy til, ingliz tili, metodika, psixologik rivojlanish, TPR, CLIL, kommunikativ yondashuv.

THE RELEVANCE OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO YOUNG CHILDREN

Annotation: This article analyzes the pedagogical and psychological aspects of teaching a foreign language, in particular English, to young children, the relevance and effective approaches in this regard. It is argued that starting language learning at an early age has a positive effect on the child's mental and psychological development, allowing for rapid and effective language acquisition.

Key words: early age, foreign language, English, methodology, psychological development, TPR, CLIL, communicative approach.

KIRISH

Bugungi kunda xorijiy til, ayniqsa ingliz tilini o'rganish har bir kishining shaxsiy va kasbiy rivojida muhim o'rin egallamoqda. Globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va xalqaro hamkorliklar ko'lamining kengayishi bu jarayonni yanada dolzarb holga keltirdi. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalarda til o'rganish ko'nikmalarini erta shakllantirish masalasi zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonida "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida maktabgacha ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni bosqichma-bosqich joriy etish vazifasi belgilangan[1]. Bu esa kichik yoshdagi bolalarga xorijiy tilni o'rgatish nafaqat foydali, balki zaruriy jarayonga aylanganini ko'rsatadi.

Kichik yoshdagi bolalar uchun xorijiy til o'rganish imkonini yaratish orqali nafaqat til bilish ko'nikmasi shakllantiriladi, balki bolada kognitiv rivojlanish, eslab qolish, eshitish va talaffuzni to'g'ri shakllantirish kabi muhim psixologik va intellektual jarayonlar ham faollashadi. Bolaning erta yoshdagi miyasi tilga o'ziga xos sezgirlik

bilan munosabatda bo'lib, bu davrda eshitilgan va takrorlangan so'zlar miyaning uzoq muddatli xotirasida mustahkam o'rnashib qoladi [2]. Ta'limiy jarayonda bu xususiyatlardan samarali foydalanish uchun metodik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Jumladan, Total Physical Response (TPR) metodikasi orqali bolaga so'zlar orqali harakat bilan bog'langan holda o'rgatiladi. Bu esa bolalarning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirib, ularning faolligini va faol ishtirokini ta'minlaydi [2] 2024-yilgi pedagogik amaliyotim davomida ingliz tili mashg'ulotlariga bolalar harakatli o'yinlar orqali juda katta qiziqish bilan qatnashganini kuzatdim. Ayniqsa, "Simon Says" o'yini orqali berilgan buyruqlarni eslab qolishlari va bajarishlari ularning so'z boyligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, kommunikativ yondashuv va CLIL (Content and Language Integrated Learning) uslublari bolalarning chet tilini o'rganishini tabiiy muhitda olib borish imkonini beradi [3]. Psixolingvistik tadqiqotlar ham kichik yoshda til o'rganishning samaradorligini tasdiqlaydi. Masalan, A merikalik olim J. Cummins o'z izlanishlarida ikkinchi tilni o'zlashtirishda yosh omili asosiy determinantlardan biri ekanligini ko'rsatgan. Unga ko'ra, 6 yoshgacha bo'lgan bolalar tilni ona tilidek tezlikda o'zlashtira oladilar, chunki bu yoshda miyaning fonologik va semantik tizimlari faollikning yuqori darajasida bo'ladi [4]. Tajriba davomida 4-5 yoshli bolalar yangi so'zlarni nafaqat eslab qolar, balki ertasi kuni amaliy nutqda ishlatishga harakat qilganlarini guvohi bo'ldim. Ular o'rgangan "red apple", "blue car", "good morning" kabi iboralarni o'zaro muloqotda ishlatishdi. Yana bir muhim jihat shundaki, kichik yoshdagi bolalarga tilni o'rgatishda madaniy komponentga e'tibor qaratish muhimdir. Til o'rgatish jarayoni faqat grammatikani emas, balki tilni qo'llovchi jamiyat madaniyatini, qadriyatlarini ham bolaga tushunarli tarzda yetkazishni nazarda tutadi. Bu esa bolada global tafakkurni shakllantirish, madaniyatlararo muloqotga tayyorlash kabi dolzarb ijtimoiy vazifalarni ham bajaradi [5]. Xorijiy tajribalar ham kichik yoshdagi bolalarga til o'rgatishni milliy ta'lim strategiyasiga aylantirganini ko'rsatadi. Misol uchun, Singapur, Finlyandiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda

3 yoshdan boshlab rasmiy dastur asosida ingliz tili darslari joriy etilgan. Bu mamlakatlar til o'rgatish bo'yicha yuqori natijalarga erishgan bo'lib, ularning tajribasi bizning sharoitda ham o'rganishga arziydi [6]. Ushbu mamlakatlar tajribasi menga ham katta ilhom manbai bo'ldi. Shu sababli amaliyot jarayonida zamonaviy yondashuvlardan foydalanishga harakat qildim va natijalar kutilganidan yuqori bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, kichik yoshdagi bolalarga xorijiy til o'rgatish bugungi global ta'lim muhitida muqarrar ehtiyojga aylangan. Bu jarayonni samarali yo'lga

qo'yish uchun metodik yondashuvlar, bolaga mos ta'lim muhitini yaratish, ijtimoiy-psixologik sharoitlarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Xorijiy til bolalar uchun nafaqat aloqa vositasi, balki shaxsiy rivojlanish, madaniy tafakkur va ijodiy salohiyatning kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonli qarori.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
3. Asher, J. J. (1969). The Total Physical Response Approach to Second Language Learning. *The Modern Language Journal*, 53(1), 3–17.
4. Mehisto, P., Marsh, D., & Frigols, M. J. (2008). *Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Macmillan Education.
5. Cummins, J. (2000). *Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Multilingual Matters.
6. Cameron, L. (2001). *Teaching Languages to Young Learners*. Cambridge University Press.
7. Moon, J. (2005). *Children Learning English: A Guidebook for English Language Teachers*. Macmillan Education.

Unarboeva Shokhruza

O'narboyeva Shoxruza

- 19 yosh
- *Bakalavr*
- *Xalqaro iqtisodiyot va menejment*
- *Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti*
- *"Creative Queens" loyiha asoschisi*
- *SPSC va TCI ambassadori*
- *ICYF fully funded granti sohibasi*
- *RUDN summer law school 2025 ishtirokchisi*

”

GROW THROUGH STORMS

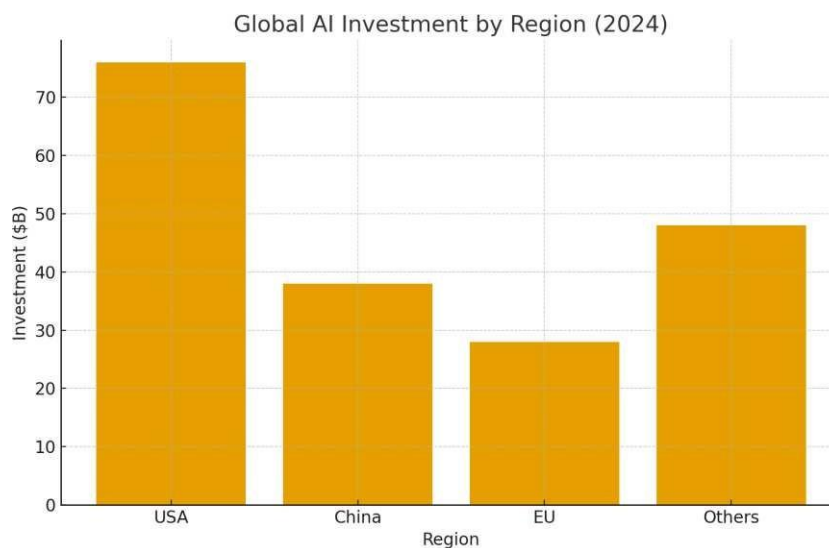
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND GEOPOLITICAL COMPETITION IN THE GLOBAL ECONOMY

Unarboeva Shokhruza

student, University of World Economy and Diplomacy

Artificial Intelligence (AI) is redefining how economies grow, compete and interact. AI functions not only as a technological revolution but as a geopolitical instrument that influences global power structures. From autonomous weapons to predictive economic algorithms, AI impacts nearly every sector of human activity. The United States and China are leading this race, while Europe aims to ensure ethical standards and transparency. This article explores how AI shapes geopolitical competition, economic growth and the balance of power across nations.

AI innovation is highly concentrated among advanced economies. According to the 2024 Stanford AI Index, total AI investments reached \$190 billion globally. The U.S. leads with private sector giants like Google, OpenAI and NVIDIA; China's state-led initiatives integrate AI into military and governance structures, while the EU focuses on regulations such as the Artificial Intelligence Act (2024). Other countries, including India, Singapore and South Korea, are catching up by focusing on AI education and infrastructure development.

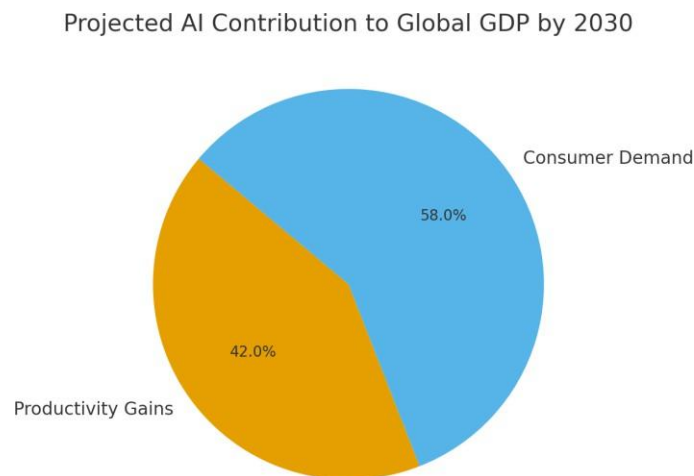

Picture 1: Global AI Investment by Region (2024)

AI has become a modern battleground for global influence. In military terms, AI supports autonomous drones, cyber defense and intelligence analysis. China's 2017 'Next generation AI plan' set a goal to become the world leader in AI by 2030.

The United States, meanwhile, established the National AI Initiative Act (2021) to coordinate federal AI research. The European Union emphasizes ethical use through the European AI act. This competition mirrors the nuclear and space races of the past century but now focuses on control of algorithms, data and computational power.

AI is expected to add \$15.7 trillion to the global economy by 2030 (PwC, 2024). North America and China will capture most of this growth, accounting for 70% of total gains. The technology enables smarter manufacturing, personalized medicine and efficient logistics. However, the transition also threatens up to 300 million jobs (Goldman Sachs, 2024). The key challenge for policymakers will be balancing productivity growth with social stability.

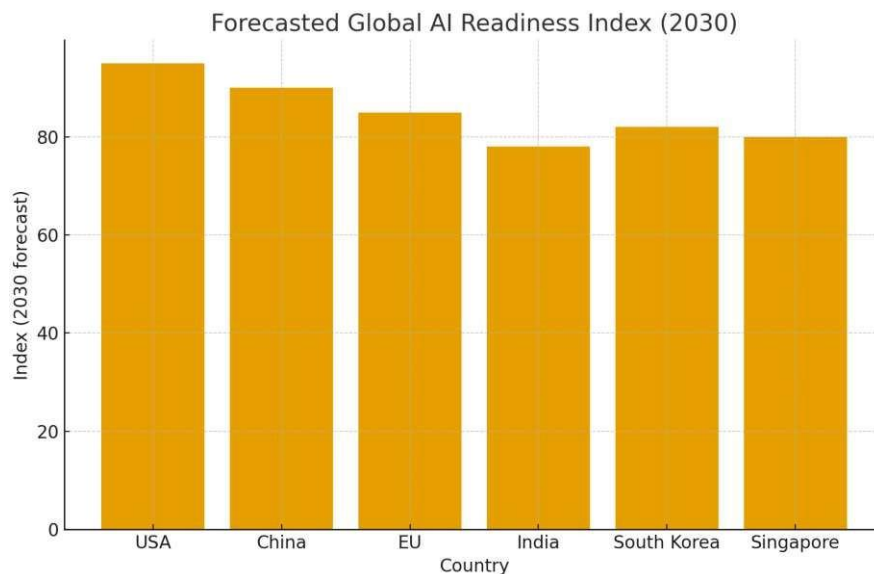

Picture 2: Projected AI contribution to global GDP by 2030

While AI improves decision-making, it also raises major ethical and legal questions. Bias in algorithms can perpetuate discrimination, while misuse of surveillance AI threatens privacy and democracy. The European Union's regulatory framework aims to ensure human-centered AI development. Developing nations, however, risk technological dependence, a situation often called 'digital colonialism'. Therefore, international cooperation is crucial to prevent AI from widening inequality.

By 2030, AI readiness will determine national competitiveness. Countries with robust digital infrastructure, talent and computing capacity will dominate. The U.S. and China will likely remain global leaders, but nations like South Korea, Singapore,

and India are emerging as regional innovators. AI may become a key determinant of trade relations and global governance frameworks.

Picture 3: Forecasted Global AI Readiness Index (2030)

AI stands at the crossroads of economic transformation and geopolitical rivalry. If governed ethically, it can enhance prosperity and global cooperation. However, if misused, it may deepen inequality and fuel new conflicts. To ensure a balanced future, international collaboration, investment in education and fair access to AI technologies are essential.

REFERENCES

1. **Stanford University.** (2024). *AI Index Report 2024*.
from: <https://aiindex.stanford.edu/report/>
2. **PwC.** (2024). *Global Artificial Intelligence Study: Exploiting the AI Revolution*.
from: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/analytics/assets/pwc-ai-analysis-sizing-the-prize-report.pdf>
3. **Goldman Sachs.** (2024). *The Future of AI and Global Labor Markets*.
from: <https://www.goldmansachs.com/intelligence/pages/generative-ai-could-raise-global-gdp-by-7-percent.html>
4. **European Commission.** (2024). *Artificial Intelligence Act*.
from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>
5. **U.S. National Security Commission on Artificial Intelligence (NSCAI).** (2023). *Final Report*.
from: <https://www.nscai.gov/2021-final-report/>

Raimova Dilshoda

Raimova Dilshoda

- 18 yosh
- Bakalavr
- Ingliz tili filologiyasi yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Ma'rifat yog'dusi" jamoasi tashkilotchisi
- Eng yaxshi insholar ko'rik tanlovi g'olibi
- "Yashil yurak" jamiyati a'zosi
- Universitetda o'tkazilgan kitobxonlik tanlovlari g'olibi

KO'NGIL OYNASI TINIQ BO'LSA, HAYOT HAM
RAVSHAN KO'RINADI

ABDULLA ORIPOV- QALBLARGA NUR BAXSH ETGAN SHOIR

Raimova Dilshoda Ulug'bek qizi
talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining ulug' siymalaridan biri-Abdulla Oripov hayoti va ijodi yoritiladi. Shoirning bolaligi, ta'lim olgan yillari, adabiyotga kirib kelishi va ijodiy faoliyati haqida batafsil ma'lumot beriladi. Uning she'rlari, dostonlari va O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasining muallifi sifatidagi xizmatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, shoirning milliy ruh va vatanparvarlikni tarannum etuvchi asarlari tahlil qilinib, ularning bugungi avlod uchun ahamiyati ochib beriladi. Maqola orqali Abdulla Oripov ijodining o'zbek adabiyotidagi o'rni va uning bebaho merosi keng yoritiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov hayoti va ijodi, bolaligi, ta'lim olgan yillari, ijodiy faoliyati, mukofotlari, tarjimalari, Davlat madhiyasi muallifi.

KIRISH

O'zbek adabiyotida o'ziga xos o'rin egallagan buyuk shoirlardan biri - Abdulla Oripov o'zining betakror ijodi va xalqona ruhdagi she'rlari bilan millatimizning ma'naviy merosiga ulkan hissa qo'shgan. Uning ijodi ezgulik, vatanparvarlik, muhabbat va insoniylik kabi oliyjanob tushunchalarni yuksak badiiy darajada ifodalashi bilan ajralib turadi. Abdulla Oripov o'zbek milliy she'riyatini yangi bosqichga olib chiqib, uni xalqaro maydonda ham tanitgan ijodkorlardan biridir.

Men nechun sevaman O'zbekistonni,
Tuproq'in ko'zimga aylab to'tiyo.
Nechun Vatan, deya yer-u osmonin,
Muqaddas atayman, atayman tanho. [1]

Shoir ijodida vatanparvarlik alohida o'rin tutadi. Uning eng katta xizmatlaridan biri davlatimiz madhiyasi matnini yozgani bo'lib, bu asar nafaqat yurtimiz tarixida, balki xalqimiz qalbida muqaddas o'rin egallagan. Uning madhiyadagi misralari yurtimizga sadoqat, milliy o'zlik va g'ururni tarannum etadi. Abdulla Oripovning ijodi keng qamrovli bo'lib, uning dostonlari, tarjimalari va adabiy tanqidiy maqolalari ham shoirning ijodiy salohiyatining kengligini ko'rsatadi. U o'z asarlarida inson va tabiat, hayot va o'lim, muhabbat va sadoqat, ezgulik va yovuzlik kabi mavzularni chuqur badiiy ifodalagan.

ASOSIY QISM

Abdulla Oripov 1941-yilning 21-mart- ayni Yilboshi bayrami kuni Qashqadaryo viloyati Koson tumanidagi Neko'z qishlog'ida tug'ilgan. Qishloq Qo'ng'irtov etagiga o'rtnashgan, oqarvsuv taqchil bo'lsada, seryomg'ir kelgan yillarda ko'kat-u maysalarga ko'milib qoladigan kengish joyda edi. Ana shunday go'zal maskanda tug'ilib o'sgan shoirning otasi Orifboy Ubaydulla o'g'li ishbilarmon dehqonlardan bo'lib, jamoa xo'jaligi raisi edi. Onasi Turdixol momo ko'pchilik o'zbek ayollari singari sarishta, mehnatkash, mehribon, g'oyat ta'sirchan va ezgulikka tashna ayol bo'lgan. Oilada to'rt o'g'il to'rt qiz bo'lib, shoir o'g'illarning kenjasi edi. [2] Bolaligi qishloqdagi boshqa tengdoshlariniki singari qo'y boqish, suv tashish, pichan o'rish, yantoq chopish, somon to'plash bilan o'tdi. Ayni vaqtda, u boshqacharoq ham edi: qandaydir xayolchan, ta'sirchan, o'ychil, kitobga haddan tashqari ko'ngil qo'ygan. Oripov hali maktabga bormay turib, qandaydir so'zlarni bir- biriga uyqash qilib aytib yurishni xush ko'rar, so'zning mazmunidan ko'ra ohangi uni qattiq bezovta qilardi. Shoir yoshligini shunday eslaydi: Akalarim Buxoro, Toshkent oliy o'quv yurtlarida til- adabiyot fakultetlarida o'qishardi. Tabiiyki, ular ko'tarib yurgan kitoblarning aksariyati badiiy adabiyot namunalari edi.

Mening allaqachon savodim chiqqan, kitoblarni sharillatib o'qiybolardim... Bu kitoblar orasida xalq dostonlari ham, Navoiy bobomiz-u Pushkindan tarjimalar ham, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon va yana boshqa ko'p ro'mon-u qissalar bo'lardi. Darvoqe, qish kunlarida to'ylarga qo'shni tumanlardan baxshilar kelib, tong otguncha doston aytishardi. Biz bolalar baxshini tinglay-tinglay bir- birimizga biqinishib uxlab qolar edik. Yanglishmasam, o'shanda Umur shoir degan baxshining dostonlarini ko'p eshitganman...

Mendan katta akam, hozir u qishloq xo'jaligi sohasida professor, she'r yozib, mutassil bolalar gazetasiga jo'natib turardi. Gazetadan kelgan javob xatini akamga bildirmay o'qirdim. Xatda jumladan, bunday gaplar yozilgan bo'lardi: "Abdurazzoqjon, she'ringizning mavzusi yaxshi, lekin qofiya- turoqlari chatoq va hokazo". Keyin men qofiya- turoqni o'rganish uchun rosa kitob titardim... Birinchi she'rlar yoza boshlaganimga nima turtki bo'lganini aniq bilmayman. Har holda so'zlarni qofiyalashga ishqiboz bo'lib qolganim esimda. Balki zerikkanimdan, balki zavqim toshib nimadir yozgim kelaverardi. Fikr esa yo'q. Yozmaslikning ham iloji yo'q".

Abdulla Oripov 1958-yilda maktabni oltin medal bilan tamomlab, O'zbekiston Milliy Universitetining jurnalistika fakultetiga o'qishga kiradi va uni ham 1963- yilda

imtiyozli diplom bilan yakunlaydi. She'rlari avval tuman, viloyat gazetalarida bosilib turgan bo'lsada, birinchi marta respublika bolalar gazetasida "Qushcha" nomli she'ri bosilib chiqqan. Shoir ijodining ilk bosqichlarida milliy ruh, Vatanga bo'lgan muhabbat, insoniylik va adolat mavzulariga katta e'tibor qaratdi. Uning ilk she'riy to'plami "Mitti Yulduz" nomi bilan 1965- yilda nashr etilgan bo'lib, u o'quvchilar tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi. Shundan keyin shoirning "Ko'zlarim yo'lingda" (1966), "Onajon" (1969), "Ruhim", "O'zbekiston" (1971), "Xotirot", "Yurtim shamoli" (1974), "Yuzma-yuz", "Hayrat" (1979), "Najot qal'asi" (1981), "Yillar armoni" (1983), "Munojot" (1992), "Saylanma" (1966), "Dunyo" (1999) singari she'riy kitoblari nashr etilgan. Oripovning dastlabki she'rlaridagi romantik kayfiyat asta-sekin o'z o'rnini falsafiy mushohadalarga bo'shatib, shoirning hayotda ro'y berayotgan munosabati faol tus oldi. Shu ma'noda "Tilla baliqcha", "Qo'riqxon", "Genetika", "Olomonga" kabi she'rlar Oripovning lirik she'riyat ufqlarini hayot muammolari tasviri hisobiga kengaytirib borayotganidan darak berdi. Xuddi shu narsa Oripovning doston janriga murojaat etishi va liro-epik tasvir imkoniyatlaridan samarali foydalanishiga sababchi bo'ldi. Shoir "Jannatga yo'l" (1978), "Hakim va ajal" (1980), "Ranjkom" (1988) kabi dostonlarida ma'naviyat masalariga alohida e'tibor berib, kishilarning ruhiy olamidagi ayrim qusurlar bilan ilmiy-texnik taraqqiyot va tafakkurning parvozi o'rtasidagi ziddiyatni ochib tashladi.[3] Shoirning deyarli har bir she'ri hayotdagi ma'lum bir voqea, hodisa bilan bog'liq, jo'nroq qilib aytganda har birining turtkisi bor. Masalan, "Ayol" degan she'ri urushdan qaytmagan amakilarining bevalariga bag'ishlangan. Oripov esa ularning iztiroblarini ko'rib, kuzatib ulg'aygan. Yoxud "O'zbekiston" qasidasining yozilishi- chi? Vataning butun Sovet ittifoqi, deb uqtirib turilgan bir paytda, O'zbekiston nima bo'ldi ekan, degan savol yuragining tubida paydo bo'lgan bo'lib, hoynahoy, "Vatanim – O'zbekiston" deb she'r yozgan bo'lsa, tilimizning har qadamda yerga urilayotganini ko'rib "Ona tilimga" nomli she'rini yozgan bo'lsa ajab emas. Shu o'rinda bir gapni aytib o'tmasak bo'lmas. Abdulla Oripovning ijodida yolg'izlik, mahzunlik tuyg'ulari ko'p uchraydi, bu haqida unga ko'p dakki berishgan va buning sababini turlicha sharhlashgan ham. Aslida esa mening uning tabiati shunaqaroq bo'lsa kerak. Ikkinchidan, shoirni qiynagan savollarga javob topolmay o'rtangandir, uchinchidan esa hasad degan baloning hujumiga juda erta duch keldim. Bularning barchasi satrlarida qandaydir shaklda aks etgan bo'lsa, ajab emas. Chunonchi, hajviy ruhdagi she'rlari ham qandaydir sun'iy ravishda yaratilgan emas deb o'ylayman. Ko'p qatori uni ham laqillatgan, aldagan odamlarning son-sanog'i yo'q. Haligiday achchiqroq she'rlarning yozilishiga, albatta,

o'shalar sabab bo'lgan. Shoir shunday g'aroyibotlar yaratish bilan bir qatorda xalqimizni dunyo adabiyotining sara namunalari bilan tanishtirish borasida ham talay ishlarni amalga oshirgan. Ushbu ishlarlarning eng asosiysi Dantening "Ilohiy Komediya" si deb bilaman. Oripovning o'zi bu ishi to'g'risida quyidagi fikrlarni aytib o'tgan " Agar qog'oz ustida eng ko'p ter to'kkan bo'lsam, o'sha tarjima ustida to'kkanman. Ona tilimizning naqadar boy ekanligiga imon keltirgan bo'lsam, o'sha tarjima ustida imon keltirganman".

Ish faoliyati. Abdulla Oripov o'z qishlog'idagi yeti yillik maktabda o'qiydiva 1958- yilda qo'shni Tyanzan ovulidagi o'rta maktabni oltin medal bilan bitirgan yigit Toshkent Davlat Universiteti (hozirgi O'zMU) "O'zbek filologiyasi" fakulteti jurnalistika bo'limiga o'qishga kirib, uni 1963-yilda imtiyozli diplom bilan bitirdi. Abdulla Oripov oliy maktabni tugatgach, Toshkentdagi sobiq "Yosh gvardiya" nashriyotiga muharrir bo'lib ishga kiradi. Bu yerda to'rt yil ishlagach, 1967-1974-yillarda G'afur G'ulom nomidagi nashriyotda muharrir, kata muharrir bo'lib xizmat qiladi. 1974-1976-yillarda "Sharq yulduzi" jurnalida bo'lim boshlig'i bo'ladi. Olovli she'riyati bilan muxlislarning mehrini qozongan shoir 1976-1982- yillar orasida O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida adabiy maslahatchi sifatida adabiyotga endi kirib kelayotgan yosh ijodkorlarga rahnamolik qildi. 1982-1983- yillarda O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining Toshkent viloyati bo'limida mas'ul kotib bo'lib faoliyat ko'rsatdi. 1983-yilda shoir o'quvchilarning jurnali " Gulxan"ning bosh muhariri bo'ldi va u yerda 1985-yilgacha, ya'ni O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining kotibi lavozimiga o'tguncha ishladi. Uyushmaning kotibi lavozimida uch yil ishlagan Abdulla Oripov 1988- yilda O'zbekiston Respublikasi mualliflik huquqini himoya qilish qo'mitasi raisi vazifasiga o'tkazildi. 1996- yilning mart oyidan 2009- yilga qadar shoir O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining raisi vazifasida mehnat qildi.

Abdulla Oripov 1983-yilda Hamza nomidagi davlat mukofotiga sazovor bo'ldi. Shu yili unga O'zbekiston xalq shoiri unvoni berildi. 1994-yilda Alisher Navoiy nomidagi respublika davlat mukofotiga loyiq ko'rildi, 1998-yilda esa shoir "O'zbekiston qahramoni" unvoni bilan taqdirlandi.[4]

Abdulla Oripov ijodi nafaqat adabiyot ixlosmandlariga, balki keng xalq ommasiga ham yaqin bo'lib u millatning dardini, quvonchini, orzularini o'z she'rlarida aks ettira oldi. Uning she'rlari ko'p hollarda kuyga solingan, qo'shiqlarga aylangan va yillar o'tsada xalq orasida mashhurligini yo'qotmagan. Misol qilib, xalqimiz sevgan san'atkor, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Sherali Jo'rayev tomonidan kuylangan hamma mashhur "Birinchi muhabbatim" she'rini aytishimiz mumkin.

Kecha oqshom falakka oy bo'zarib botganda,
Zuhro yulduz miltirab, xira xanda otganda,
Ruhimda bir ma'yuslik, sokinlik uyg'otganda,
Men seni esga oldim, birinchi muhabbatim,
Eslab xayolga toldim, birinchi muhabbatim. [5]

Shoir qalami orqali ifodalangan tuyg'ular o'zbek xalqining ruhiy olamiga uyg'un tushgani sababli, uning asarlari ko'p yuraklardan joy olgan. Uning ijodida milliy g'urur bilan bir qatorda insoniylik, dunyoqarash, imon va e'tiqod mavzulari ham katta o'rin egallagan. Ayniqsa, mustaqillik yillarida yozilgan she'rlarida ijtimoiy ong, yurtparvarlik va vatan taqdiri ustuvor bo'ldi. Abdulla Oripov badiiy so'z orqali milliy tafakkurni uyg'otdi, shoir sifatida emas, ma'naviy yetakchi sifatida ham e'tirof etildi. Shoir shaxsiyatida sodda, kamtar, ammo kuchli irodali, qat'iyatli inson obrazini ko'ramiz. U o'z hayoti davomida yuksak lavozimlarda ishlagan bo'lsada, qalbida har doim shoir bo'lib qoldi. U ijodkor uchun muhim bo'lgan poklik, vijdon, sadoqat kabi fazilatlarni hayoti va ijodi namoyon etdi.

Abdulla Oripov haqida zamondoshlari har doim chuqur hurmat va ehtirom bilan so'z yuritganlar. O'zbek xalq shoiri Erkin Vohidov uni "she'riyatimizning or- nomusi, milli g'ururimiz" deb atagan. Uning fikricha, Abdulla Oripov nafaqat iste'dodli shoir, balki vijdonli, pok qalbli inson sifatida ham jamiyatga o'rnak bo'lgan. Akademik Ibrohim Haqqulov esa shoirning ijodini tahlil qilar ekan, shunday degan edi: "Abdulla Oripov so'zga mas'uliyat bilan qaragan, she'riyatni muqaddas deb bilgan ijodkoredi. U har bir satrni yiragi bilan yozar, xalqning dardini yuragidan o'tkazib ifodalar edi.

Mashhur yozuvchi Tohir Malik esa shunday degan: "Abdulla Oripov shoir emas xalqning yurak tovushi edi. Uning she'rlari yurakka emas to'g'ri yurakning tubiga tushardi". Bu kabi e'tiroflar Abdulla Oripovning nafaqat o'quvchilar, balki adabiy jamoatchilik orasida ham qanday yuksak baholanganini yaqqol ko'rsatadi.

XULOSA

Abdulla Oripov o'zbek she'riyati osmonida porlagan yulduzlardan biri bo'lib, o'zining boy, serqirra va mazmunli ijodi bilan xalq qalbida mustahkam o'rin egallagan. Uning har bir asari- bu nafaqat adabiy boylik, balki ma'naviy meros, hayot sabog'i, yurak ovozidir. Shoirning vatanga muhabbati, xalq taqdiriga befarq bo'lmagan qalbi, insoniy tuyg'ularga to'la ruhiy olami uni chin ma'nodagi xalq shoiri sifatida tanitdi.

Abdulla Oripov she'rlaridagi inson hayoti, muhabbat, vatanparvarlik, iymon, polik, ezgulik kabinabadiy mavzularni o'ziga xos uslubda, samimiyat va chuqur ma'naviyat bilan kuyladi. Ayniqsa, mustaqillik davri she'riyatiga olib kirgan

yangicha ruh, milliy g'urur va or - nomus tuyg'ulari bugungi yoshlar uchun ham ibrat manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Shoirning hayoti va faoliyati, mukofotlari, e'tiroflari, zamondoshlarining mehr bilan bildirgan tilaklari ham uning qanday yuksak shaxs, chinakam ma'naviyat fidoyisi bo'lganini yaqqol isbotlaydi. U nafaqat ijodkor, balki el ardog'idagi donishmand, oliyjanob va kamtarin inson edi. U o'zbek adabiyotida chuqur iz qoldirdi va bu izlar kelajak avlod uchun o'chmas yo'l- yuruq, saboq bo'lib qoladi. Shubhasiz Abdulla Oripov ijodi bardavom, siymosi esa abadiydir. U hayotdan o'tsa- da, she'rlari orqali qalblarimizda yashaydi, so'zi orqali dillarni quvvatlantiradi, ruhimizga qudrat bag'ishlaydi. Shoir barhayot, zero u xalq yuragida, Vatan xotirasida abadiy yashaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://kh-davron.uz>
2. Abdulla Oripov . <https://akademiklar.uz>
3. <https://uz.wikipedia.org>
4. <https://tafakkur.net>
5. <https://ziyouz.uz>

Erimbatova Dilnoza

Erimbatova Dilnoza

- 26 yosh
- Magistratura
- Kimyo mutaxassisligi yo'nalishi
- Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti
- "Umid uchquni" ko'krak nishoni sohibasi
- Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi huzuridagi Yoshlar parlamenti a'zosi
- Ingliz va Turk tillaridan B2 sertifikat sohibasi
- 3 ta DGU Guvohnoma
- 1 ta o'quv-metodik qo'llanma

TA'LIM – KELAJAK KALITI,
BILIM – YUKSALISH YO'LI

ALLERGIK KASALLIKLAR PATOGENEZI: BRONXIAL ASTMANING MOLEKULYAR ASOSLARI VA DIAGNOSTIKA STANDARTLARI

Erimbatova Dilnoza

talaba, Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada global sog'liqni saqlash muammosi bo'lgan bronxial astmaning keng qamrovli ilmiy tahlili keltirilgan. Maqolada bronxial astmaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi genetik, ekologik, allergen va infeksiyon etiologik omillar chuqur o'rganilgan. Shuningdek, patogenezda IgE vositachiligidagi I turdagi o'ta sezuvchanlik reaksiyalari ning, shuningdek, Th2 limfotsitlari tomonidan ishlab chiqariladigan IL-4, IL-5 va IL-13 sitokinlarining asosiy roli molekulyar darajada tushuntirilgan.

Kalit so'zlar: bronxial astma, IgE, Th2 sitokinlari, remodelling, IKS, biologik terapiya, ekspirator dispnoe, FENO, GINA.

KIRISH

Allergik kasalliklar bugungi kunda global sog'liqni saqlash muammolaridan biri bo'lib, insonlarning hayot sifatini keskin pasaytiruvchi omillar sirasiga kiradi. Ulardan eng ko'p uchraydigan va tibbiy hamda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan kasallik – “bronxial astma” dir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 300 milliondan ortiq odam bronxial astmadan aziyat chekmoqda va ayrim prognozlarga ko'ra, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich 400 milliondan oshishi mumkin. Bu esa kasallikni nafaqat tibbiy, balki iqtisodiy jihatdan ham jiddiy muammo sifatida ko'rib chiqishga asos bo'ladi.

Bronxial astma ko'pincha bolalik davrida boshlanadi, biroq kattalarda ham rivojlanishi mumkin. Ayniqsa, atrof-muhitning ifloslanishi, chekish, uy changi, kimyoviy moddalar, oziq-ovqat allergenlari va genetik moyillik kasallikning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Kasallik surunkali yallig'lanish jarayoni bilan kechadi, bu esa nafas yo'llarining gipereaktivligi, bronxospazm, shilliq qavatning shishi va ko'p miqdorda balg'am ajralishi bilan namoyon bo'ladi.

Bronxial astma nafas yo'llarining surunkali yallig'lanishi va bronxospazm bilan kechadigan kasallik bo'lib, u ko'pincha allergik reaksiyalar fonida rivojlanadi. Uning rivojlanishiga atrof-muhitning ifloslanishi, chekish, uy changi, kimyoviy moddalar, oziq-ovqat allergenlari va genetik moyillik kabi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Bronxial astma epidemiologiyasi

Bronxial astmaning epidemiologik ko'rsatkichlari mintaqalarga qarab farq qiladi. Rivojlangan mamlakatlarda sanoatning yuqori darajada rivojlanganligi va urbanizatsiya tufayli kasallik keng tarqalgan bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda bu ko'rsatkich asta-sekin ortib bormoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, tibbiy xizmatning sifati va ekologik omillar ham astma tarqalishida muhim rol o'ynaydi.

Bronxial astma inson hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bemorlarning ish faoliyati, o'qishi va kundalik hayotdagi faoliyati cheklanishi mumkin. Surunkali nafas yetishmovchiligi yurak-qon tomir tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatib, yurak kasalliklari xavfini oshiradi.

Kasallikning etiologiyasi ko'p omillarga bog'liq. Irsi moyillik, atrof-muhit ifloslanishi, uy changi, o'simlik changlari, hayvon junlari, kimyoviy moddalar, oziq-ovqat allergenlari hamda psixogen omillar bronxial astma rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, virusli infeksiyalar, ayniqsa bolalik davrida, nafas yo'llarining reaktivligini oshiradi va kasallikni kuchaytiradi.

Bronxial astmaning etiologiyasi va patogenezi

Bronxial astma (BA) etiologiyasi (kelib chiqishi) ko'p omillarga bog'liq bo'lgan murakkab jarayondir. Kasallikning rivojlanishida genetik moyillik va turli xil atrof-muhit omillarining o'zaro ta'siri asosiy rol o'ynaydi.

Asosiy etiologik omillar quyidagilardir:

1. Irsiy va genetik omillar: Ba'zi genlar, masalan, yallig'lanish sitokinlari (IL-4, IL-13) yoki IgE sintezi uchun javobgar bo'lgan genlarning polimorfizmi astmaga moyillikni keskin oshiradi.
2. Allergenlar: Bular eng muhim tashqi tetiklovchi omillardir. Keng tarqalgan allergenlarga uy changi, o'simlik changlari, mog'or zamburug'lari, hayvon junlari (epiteliy oqsillari) va ba'zi oziq-ovqat allergenlari kiradi.
3. Atrof-muhit irritantlari va ifloslanish: Sanoat chiqindilari, transport vositalaridan ajraladigan azot oksidlari va oltingugurt dioksidi, shuningdek, tamaki

tutuni nafas yo'llari epiteliyasiga bevosita shikast yetkazadi, ularning giperreaktivligini oshiradi va allergik javobni kuchaytiradi.

4. Infeksiyalar: Ayniqsa, bolalik davrida o'tkazilgan virusli infeksiyalar nafas yo'llarining reaktivligini oshirishi va BA ning rivojlanishini tezlashtirishi mumkin.

Patogenezi (Molekulyar mexanizmlar)

Bronxial astmaning patogenezi — bu immun tizimining asosan IgE vositachiligidagi I turdagi o'ta sezuvchanlik reaksiyalari bilan tavsiflanuvchi murakkab molekulyar kaskaddir. Bu jarayon ikki asosiy fazadan iborat: sensibilizatsiya (sezgirlik) va effektor javob (reaksiya).

Sensibilizatsiya Bosqichi

Allergen (antigen) nafas yo'llari orqali organizmga kiradi va antigen taqdim etuvchi hujayralar (masalan, dendritik hujayralar) tomonidan ushlanadi. Bu hujayralar allergen ma'lumotini T-limfotsitlarga uzatadi. Natijada T-helper 2 (Th2) limfotsitlari differensiatsiyalanadi va faollashadi. Th2 hujayralari astmaning asosiy motori hisoblanadi. Th2 hujayralari Interleykin-4 (IL-4) va Interleykin-13 (IL-13) kabi sitokinlarni ajratadi. Bu sitokinlar B-limfotsitlarning plazmatik hujayralarga aylanishini stimulyatsiya qiladi va ularda aynan immunoglobulin E (IgE) antitanachalarining massiv sintezini boshlab beradi.

Sintezlangan IgE molekulalari qon oqimi orqali tarqalib, nafas yo'llari shilliq qavatida joylashgan mast hujayralar va qon bazofillari yuzasidagi yuqori affinlikka ega bo'lgan retseptorlarga mahkam birikadi.

Bundan ko'rishimiz mumkinki, patogenezi T-helper (Th2) limfotsitlarning faolligi ham muhim ahamiyatga ega. Ular interleykin-4, interleykin-5 va interleykin-13 kabi sitokinlarni ishlab chiqarib, IgE sintezini kuchaytiradi, eozinofillarning faollashishini rag'batlantiradi va yallig'lanish jarayonini yanada og'irlashtiradi

Effektor javob bosqichi

Yangi kontaktda allergen mast hujayrasi yuzasidagi ikkita qo'shni IgE molekulasiga birikib, ularni o'zaro bog'laydi. Bu mast hujayrasining birdaniga

faollashuviga olib keladi. Mast hujayrasining faollashishi ichki granulalarning (vezikulalarning) to'g'ridan-to'g'ri hujayradan tashqari muhitga chiqarilishiga – degranulyatsiyaga sabab bo'ladi. Natijada kuchli biologik faol yallig'lanish mediatorlari ajraladi.

Mediatorlarning bronx to'qimalariga ta'siri quyidagi uchlikni hosil qiladi:

1. Bronxospazm: Silliqliq mushak qavatining qisqarishi natijasida nafas yo'llari diametri keskin torayadi.
2. Shilliqliq qavatning shishi: Qon tomirlar o'tkazuvchanligining oshishi hisobiga shilliqliq qavat bo'rtadi.
3. Gipersekretsiya: Shilliqliq bezlarining faollashishi natijasida qalin, yopishqoq balg'amning ko'p miqdorda ajralishi.

Ushbu uch mexanizm nafas yo'llarining to'silishiga olib keladi. Natijada bemorda (nafas chiqarishda qiyinchilik), ko'krak qafasida og'irlik hissi va xirillagan nafas paydo bo'ladi, bu esa astmatik xuruj sifatida namoyon bo'ladi.

Surunkali yallig'lanish va Immun hujayralar

Bronxial astmaning surunkali shaklida yallig'lanish jarayoni davomli tus oladi. Ular interleykin-4 (IL-4), interleykin-5 (IL-5) va interleykin-13 (IL-13) kabi sitokinlarni ishlab chiqarib, IgE sintezini kuchaytiradi (IL-4), eozinofillarning faollashishini rag'batlantiradi (IL-5, IL-13) va yallig'lanish jarayonini yanada og'irlashtiradi. Ular ajratadigan oqsillar bronx epiteliy hujayralarini shikastlaydi, bu esa epiteliy qatlamining regeneratsiya qobiliyatini pasaytiradi va kasallikni surunkali kechishga moyil qiladi. Doimiy immun reaksiyalari oqibatida bronx devorida morfologik va funktsional o'zgarishlar, ya'ni "remodeling" yuzaga keladi. Remodelling natijasida bazal membrana qalinlashadi, shilliqliq bezlar giperplaziyasi va bronx mushak qatlamining gipertrofiyasi sodir bo'ladi. Bu o'zgarishlar bronxial astmaning qaytarilmas bosqichlariga va doimiy bronxial obstruksiya olib kelishi mumkin.

Klinik belgilar va diagnostika

Klinik belgilar kasallikning og'irlik darajasi, davomiyligi va bosqichiga qarab turlicha namoyon bo'ladi. Bronxial astmada eng ko'p uchraydigan simptomlar – nafas qisishi (dispnoe), ayniqsa ekspirator dispnoe, tungi yoki tonggi vaqtlarda zo'rayadigan

quruq yo'tal, ko'krak qafasida og'irlik va bosim hissi hamda nafas olish paytida xirillashdir. Ushbu belgilar allergen bilan kontaktdan so'ng, jismoniy zo'riqish, sovuq havo ta'siri, kuchli hidlar yoki psixosotsial stressdan keyin kuchayishi mumkin. Nafas qisishi ko'pincha to'satdan boshlanib, bemorni qo'rquv hissiga soladi. Bunday holat astmatik xuruj deb ataladi. Xuruj vaqtida bemor majburiy holatda – tikka o'tirib, qo'llarini tizzaga yoki stolga tirab nafas olishga urinadi (ortopnoe holati). Nafas chiqarish keskin qiyinlashadi, xirillagan ovoqli nafas (sibilant) uzoq masofadan ham eshitilishi mumkin. Yo'tal ko'pincha quruq bo'ladi, biroq ba'zi hollarda shaffof va yopishqoq balg'am ajralishi ham kuzatiladi. Kechasi va tonggi yo'tal hujumlari bemorning uyqu sifatini buzadi, bu esa kunduzgi holsizlik, diqqatning pasayishi va ish qobiliyatining kamayishiga olib keladi. Ko'krak qafasida bosim va siqilish hissi nafaqat xuruj paytida, balki remissiya davrida ham paydo bo'lishi mumkin. Bu belgilar bronxlarning surunkali yallig'lanishi va gipersekretsiya jarayonlari bilan bog'liq.

Diagnostika jarayonida klinik ko'rik bilan bir qatorda spirometriya, pikfloumetriya, allergik testlar va laborator tekshiruvlar muhim ahamiyatga ega. Spirometriya bronxlarning o'tkazuvchanlik darajasini aniqlashda eng ishonchli usullardan biridir. Davolash usullari kompleks bo'lib, kasallik og'irlik darajasiga qarab belgilanadi. Zamonaviy davolashda asosiy o'rin inhalyatsion kortikosteroidlar va bronxolitik preparatlarga beriladi. Ular nafas yo'llaridagi yallig'lanishni kamaytiradi, bronxospazmni bartaraf etadi va xurujlarning oldini oladi. Og'ir hollarda sistemali kortikosteroidlar, biologik preparatlar (anti-IgE terapiya) qo'llanilishi mumkin. Bundan tashqari, bemorga to'g'ri turmush tarzi, allergenlardan maksimal darajada chetlashish, ovqatlanishga rioya qilish va psixologik qo'llab-quvvatlash ham davolashning muhim qismidir.

Profilaktika choralariga sog'lom turmush tarzini shakllantirish, havoni ifloslantiruvchi manbalardan uzoq yurish, allergenlardan ehtiyot bo'lish, bolalarda esa erta yoshdan immunitetni mustahkamlash kiradi. Muntazam shifokor nazorati va dori vositalarini to'g'ri qo'llash kasallikning og'ir asoratlarini kamaytirishga yordam beradi.

XULOSA

Bronxial astma keng tarqalgan allergik kasalliklardan biri bo'lib, uning kechishi immun mexanizmlar, atrof-muhit omillari va irsiy moyillik bilan chambarchas bog'liq. IgE vositachiligidagi yallig'lanish jarayoni, Th2 sitokinlarining giperaktivligi va

bronxial remodelling kasallik patogenezining asosini tashkil etadi. Kasallikni erta tashxislash (spirometriya, biomarkerlar), IKS asosidagi kompleks davolash va yangi biologik preparatlarning qo'llanilishi bemorlarning hayot sifatini yaxshilash hamda o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tojiboyev H., Karimova N. Allergologiya va klinik immunologiya. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2019.
2. GINA Report. Global Strategy for Asthma Management and Prevention. – 2022.
3. Masoli M., Fabian D., Holt S., Beasley R. The global burden of asthma: executive summary of the GINA Dissemination Committee Report. *Allergy*. – 2004.
4. Chuchalin A.G. Bronxialnaya astma: sovremennye podxody k diagnostike i lecheniyu. – Moskva: GEOTAR-Media, 2021.

Bahodirova Shahrizoda

Bahodirova Shahrizoda

- 20 yosh
- Bakalavr
- Filologiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Xalqaro konferensiyalar ishtirokchisi
- Bir nechta tanlovlar g'olibi
- Unity Power jamoasi a'zosi

ADOLAT UCHUN TUR, G'URUR UCHUN YASHA!

THE TRANSFORMATION OF LITERATURE AND READING CULTURE IN THE DIGITAL AGE

Bahodirova Shahrizoda

student, "TIAME" National Research University

Annotation. *This study examines how digital technologies have transformed literature and reading culture. It explores the impact of online platforms and e-books on reading habits, literary creation, and cultural participation. While digital media have made literature more accessible and interactive, many scholars question whether they reduce deep reading and critical thinking. Using a qualitative-descriptive approach based on academic research, surveys, and UNESCO reports, the study finds that digitalization expands literary access and introduces new forms such as microfiction and interactive storytelling. However, screen-based reading often leads to shorter attention spans and fragmented comprehension. The paper concludes that the digital era offers both benefits and challenges, calling for educational and cultural efforts to balance technological progress with thoughtful and reflective reading.*

Keywords: *Digital literature, Reading culture, Cognitive Reading Processes, Attention span, Deep reading, Sociocultural transformation, Digital literacy.*

INTRODUCTION

Over the past two decades, digital technologies have reshaped how literature is produced, distributed, and read through e-books, audiobooks, social media, and fan platforms. This expansion of access and participation is widely noted in digital-media scholarship (Hayles, 2012; Jenkins, 2006; Baron, 2015).

Alongside these gains, research reports modest but reliable disadvantages for screen reading on comprehension and attention, especially for longer, expository texts and under time pressure (Mangen, Walgermo, & Brønnick, 2013; Delgado et al., 2018; Clinton, 2019). Scholars link these patterns to skimming, multitasking, and reduced “deep reading” (Wolf, 2018; Liu, 2005).

Digital environments foster participatory reading cultures, online book communities, serialized microfiction, and collaborative critique, while also introducing algorithmic gatekeeping and new inequalities of visibility (Jenkins, 2006; Leu et al, 2017; Pew Research Center, 2021).

This study addresses the trade-off between access/participation and depth/comprehension in the digital age. Using a qualitative, research-synthesis approach (peer-reviewed studies and international reports), it maps how digitalization is transforming literature and reading culture and outlines educational strategies to support deep, reflective reading within digital environments.

METHODS

Research Design

This study employed a qualitative-descriptive research design, integrating document analysis and synthesis of existing empirical findings to explore the changing nature of literature and reading behavior in the digital era.

The qualitative component focused on interpreting cultural and cognitive dimensions of reading attention, comprehension, and deep-reading engagement, while the analytical component reviewed measurable trends in digital reading frequency, device usage, and time allocation reported in international surveys (UNESCO, 2023; Pew Research Center, 2021).

This design was selected to capture both psychological processes and sociocultural transformations shaping reading practices under technological influence.

Materials and Data Collection

Data were drawn from peer-reviewed journal articles, global literacy reports, and statistical databases published between 2010 and 2024.

Key sources included works by Baron (2015), Wolf (2018), and Liu (2005) on cognitive reading shifts, as well as OECD and UNESCO reports on digital literacy.

Additional evidence was collected from digital reading platforms (Kindle, Wattpad) and educational-technology surveys documenting how readers engage with short-form and interactive texts.

All materials were organized thematically under three categories:

- a. Cognitive aspects – attention span, comprehension, and screen-reading effects.
- b. Cultural aspects – participatory reading, online communities, and literary diversity.
- c. Educational aspects – classroom integration of e-books and digital literacy programs.

Evaluation Criteria

- a. Collected data were analyzed through content and thematic analysis, guided by three principal criteria:
- b. Accessibility and Inclusion – how technology broadens or limits access to literature;

- c. Cognitive Depth – extent of sustained attention and reflective reading;
- d. Cultural Engagement – reader participation and reinterpretation of texts in online contexts.

The findings were verified by comparing insights from various international studies to strengthen reliability and coherence. This integrated approach enabled the research to provide a well-rounded perspective on how digital technologies both expand access to literature and affect the depth of readers' engagement.

RESULTS

Quantitative Findings

Statistical data from international reading surveys indicate a significant shift from print to digital reading platforms over the past decade.

According to Statista (2024), over 68% of readers aged 18–35 prefer e-books or online materials, while average daily screen-reading time has increased by 35% since 2015.

However, Pew Research Center (2021) reported a 22% decline in the number of readers completing full-length books annually.

Experimental studies (Delgado et al., 2018; Clinton, 2019) found that screen reading reduces comprehension accuracy by 6–8% compared to paper reading, particularly for long and inferential texts.

Overall, while accessibility and engagement have increased, attention span and information retention appear to have moderately declined, highlighting a measurable trade-off between accessibility and cognitive depth in digital reading.

Qualitative Observations

Qualitative analysis revealed deeper transformations in literary and cultural practices. Studies by Baron (2015) and Wolf (2018) have observed that readers increasingly favor short, visually supported formats such as microfiction, blogs, and interactive narratives over traditional long-form texts.

This shift is also accompanied by participatory trends such as online book clubs and social reading communities, which encourage shared interpretation rather than solitary reflection (Jenkins, 2006; Leu et al, 2017).

At the same time, educators report that digital media encourage multitasking and fragmented attention (Liu, 2005).

Yet, digitalization has also democratized literary access, allowing marginalized

voices and multilingual authors to reach global audiences (UNESCO, 2023).

Thus, the results suggest a dual impact: technology expands inclusivity and creativity but challenges sustained cognitive engagement and deep literary immersion.

DISCUSSION

The findings indicate a clear tension between accessibility and depth in the digital reading environment. The rise of e-books, audiobooks, and online platforms has expanded literary access, aligning with UNESCO's (2023) emphasis on digital inclusion. However, this expansion comes at a cognitive cost: studies by Delgado et al. (2018) and Baron (2015) confirm that screen-based reading reduces comprehension and attention span, particularly for longer texts. This suggests that while technology democratizes literature, it simultaneously challenges sustained intellectual engagement.

Psychological interpretations align with Wolf's (2018) argument that digital readers process information more rapidly but less reflectively, leading to fragmented understanding. Sociocultural evidence further supports this: Jenkins (2006) and Leu et al. (2017) observed that online literary participation encourages creativity and social connection but often replaces deep, solitary reflection with collective, surface-level interaction. These findings highlight the need to balance technological fluency with cognitive and emotional literacy in modern education.

The results also suggest that educational policies should integrate digital reading pedagogy, combining traditional print practices with digital comprehension training, to maintain interpretive depth in a media-saturated world. Similar recommendations appear in OECD (2021) and World Literacy Foundation (2022) reports advocating for guided screen reading and critical digital engagement.

Nevertheless, this study is limited to secondary data and English-language sources, which may not capture regional or linguistic differences in reading culture. Future research should include cross-cultural and experimental studies to analyze how digital reading behaviors vary across contexts and age groups.

CONCLUSION

The study concludes that digital technologies have profoundly reshaped both literary production and reading culture. While digital platforms enhance global accessibility and foster creative participation, they also contribute to a measurable decline in sustained attention and reflective comprehension. These results confirm that

the digital transformation of literature brings a dual impact: it democratizes access to knowledge yet challenges the cognitive depth once nurtured by print culture.

Psychologically, the findings echo Wolf and Baron, who note that multitasking and screen reading encourage efficiency at the expense of immersion. Culturally, digital participation has diversified voices and accelerated literary exchange, as supported by UNESCO (2023). Therefore, the future of reading must aim for integration, not replacement, combining technological fluency with critical and emotional literacy. Educational systems and policymakers should design digital-reading frameworks that sustain deep comprehension, empathy, and cultural continuity in an increasingly digitized world.

REFERENCES:

1. Baron, N. S. (2015). *Words onscreen: The fate of reading in a digital world*. Oxford University Press.
2. Clinton, V. (2019). Reading from paper compared to screens: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Research in Reading*, 42(2), 288–325. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12269>
3. Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018). Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational Research Review*, 25, 23–38. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.09.003>
4. Hayles, N. K. (2012). *How we think: Digital media and contemporary technogenesis*. University of Chicago Press.
5. Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York University Press.
6. Leu, D. J., Forzani, E., Rhoads, C., Maykel, C., Kennedy, C., & Timbrell, N. (2017). The new literacies of online research and comprehension: Rethinking the reading achievement gap. *Reading Research Quarterly*, 52(3), 333–358. <https://doi.org/10.1002/rrq.161>
7. Liu, Z. (2005). Reading behavior in the digital environment: Changes in reading behavior over the past ten years. *Journal of Documentation*, 61(6), 700–712. <https://doi.org/10.1108/00220410510632040>
8. Mangen, A., Walgermo, B. R., & Brønnick, K. (2013). Reading linear texts

on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension. International Journal of Educational Research, 58, 61–68.

<https://doi.org/10.1016/j.ijer.2012.12.002>

9. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). 21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world (PISA 2018 Results, Volume III). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9d978184-en>

10. Pew Research Center. (2021). Who doesn't read books in America? Retrieved from <https://www.pewresearch.org>

Mambetova Kamola

Mambetova Kamola

- 19 yosh
- Bakalavr
- Filologiya yo'nalishi
- Qoraqalpoq Davlat universiteti
- Xalqaro WWC Writing World Cup kumush medali sohibasi
- IELTS 7 va Xalqaro EFset C2 sertifikatlari sohibasi
- Shveytsariya taraqqiyot va hamkorlik agentligi va UNDP tomonidan moliyalashtirilgan seminar qatnashchisi

STEP BY STEP, PIECE BY PIECE, ONE BY ONE

THE ROLE OF LINGUISTICS IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Mambetova Kamola Norxon kizi

student, Karakalpak State University named after Berdakh

Annotation: *This topic explores how linguistic knowledge and analysis contribute to effective communication between people from different cultural backgrounds. It examines the influence of language on cultural identity, the challenges of translation and interpretation, and how linguistic choices shape intercultural dialogue. Through the study of semantics, pragmatics, sociolinguistics, and discourse analysis, this field seeks to enhance mutual understanding and reduce communication barriers in multicultural settings. The topic is vital in today's globalized world, especially in diplomacy, international business, migration, and education.*

Key words: *linguistic support, intercultural communication, effective communication.*

INTRODUCTION

Our times are often referred to as the 'new world order' with its 'new economy'. What this means is that capitalism has been restructured on a global scale, and people of widely different cultural and linguistic backgrounds have been thrown into contact more than ever before. Cultural and linguistic contact may occur in the flows of information and mass media, as well as in the flows of actual people in migration and tourism. Given the ubiquity of cultural and linguistic contact, mergers and hybrids, it is unsurprising that there should be a strong interest in Intercultural Communication, both outside and inside academia. Linguistics as a discipline makes two key contributions to the study of Intercultural Communication. (i) It is the key contribution of discourse analysis and anthropological linguistics to take culture as empirical and cultural identity, difference and similarity as discursive constructions. (ii) Intercultural Communication by its very nature entails the use of different languages and/or language varieties and sociolinguistics, particularly bilingualism studies, illuminates the differential prestige of languages and language varieties and the differential access that speakers enjoy to them.

The term 'Intercultural Communication' is used in at least three distinct ways in the literature. I follow Scollon and Scollon (2000, 2001) in referring to these as '**cross-cultural communication**', '**intercultural communication**' and '**interdiscourse communication**'. Studies in 'cross-cultural communication' start from an assumption of distinct cultural groups and investigate aspects of their communicative practices comparatively. Studies in 'Intercultural Communication' also start from an assumption of cultural differences between distinct cultural groups but study their communicative practices in interaction with each other. Finally, the 'interdiscourse

approach' set[s] aside any a priori notions of group membership and identity and ask[s] instead how and under what circumstances concepts such as culture are produced by participants as relevant categories for interpersonal ideological negotiation. (Scollon and Scollon 2001: 544) Culture is ubiquitous, multidimensional, complex, and pervasive. Because culture is so broad, there is no single definition or central theory of what it is.

Definitions range from the all- encompassing ('it is everything') to the narrow ('it is opera, art, and ballet'). For our purposes we define culture as the deposit of knowledge, experience, beliefs, values, attitudes, meanings, social hierarchies, religion, notions of time, roles, spatial relationships, concepts of the universe, and material objects and possessions acquired by a group of people in the course of generations through individual and group striving. (Samovar and Porter 2003: 8) This definition is typical in a number of ways: first, it goes to great lengths to stress the complexity of 'culture'; second, it is at pains to acknowledge the diversity of definitions of 'culture'; and third, it links 'culture' to group membership.

In a way, such definitions are hard to disagree with: it is obvious that culture is somehow tied to group membership, it is undisputable that culture is complex, and, given that people have been thinking about culture and group membership for millennia, probably since the dawn of time, it is also clear that different thinkers have come up with a great many different understandings.

Another pervasive context for the construction of national identity is the range of practices that Billig (1995) has termed 'banal nationalism': The myriad of practices that make the nation ubiquitous, ranging from the daily weather forecast on TV that is presented against a map of our country; The celebration of our nation on a regular basis, such as the daily Pledge of Allegiance in many US schools, or national holidays such as Australia Day in Australia, Independence Day in the USA, or the Day of German Unity in Germany; The use of national symbols in consumer advertising (e.g. chocolate with the Swiss Cross on the packaging), to sports events where national teams compete against each other and which are often reported and viewed as if the whole nation were involved.

These examples do not reflect national identity but rather they construct national identity. Given the ubiquity of discourses about national identity, it is thus not surprising that Intercultural Communication Studies have a hard time going beyond these discourses. However, it is unsatisfactory when texts in cross-cultural and

intercultural communication studies end up being little more than yet another instantiation of the discursive construction of national identity.

In the following, I will argue the point that cross-cultural and intercultural communication is mistaken in considering 'culture' a key variable in human understanding and misunderstanding in two ways. In the first part of my argument, I will show that some misunderstandings that are considered 'cultural' are in fact linguistic misunderstandings. In the second part of my argument, I will show that some misunderstandings that are considered 'cultural' are in fact based on inequality and taking recourse to 'intercultural communication' can serve to obfuscate relationships of global inequality and injustice. The first argument is based on work in the tradition of interactional sociolinguistics and bilingualism studies, and the second in work that draws inspiration from a combination of critical sociolinguistic ethnography and discourse analysis and related approaches, and is most cogently presented in Blommaert (2005). Both these approaches and arguments are empirical, which in this context means first and foremost that they do not treat cultural group membership as an a priori assumption.

LANGUAGE IN “INTERCULTURAL COMMUNICATION”

For a linguist, a large part of the Intercultural Communication literature makes surprising reading. Part of the surprise results from the limited to nonexistent attention to language and languages, as if language and languages were a negligible or at best minor aspect of communication. Some of the most widely read textbooks in Intercultural Communication have their disciplinary bases in Business Studies, Communication Studies, Management Studies and Psychology (e.g. Rogers and Steinfatt 1999; Harris and Moran 2000; Gudykunst and Mody 2001; Hofstede 2001; Martin et al. 2001; Martin and Nakayama 2003; Chaney and Martin 2004; Jandt 2004, 2006; Reynolds and Valentine 2004; Ting-Toomey and Chung 2004; Lustig and Koester 2005; Varner and Beamer 2005).

These texts tend to give short shrift to language and languages (usually one chapter out of around twelve). Now, a linguist would consider natural language the most important aspect of human communication, and I cannot help feeling that this may be more than professional prejudice. The neglect is such that it has even been started to be noticed in these disciplines themselves. Vaara et al. (2005: 59), for instance, observe that '[n]atural languages have received very little attention in

organization and management studies.' What is more, the content of what little consideration there is of language issues can be of the 'weird and wonderful' kind. Typically, 'the language chapter' invokes the 'Sapir– Whorf Hypothesis' and the concept of linguistic relativity, stating that our language influences the way we see the world, and that our language makes different aspects of reality salient to us. I will provide a detailed example although I do not wish to single out these particular authors for criticism because I consider the example to be fairly typical. Chaney and Martin (2004: 96) provide a table that matches 'verbal style' with 'ethnic group'. For 'Germans' they offer the following entry: 'In the German language, the verb often comes at the end of the sentence. In oral communication, Germans do not immediately get to the point.'

This entry suggests that having the verb at the end of the sentence says something about when 'the point' is being made. However, such a claim conflates syntax and pragmatics. The position of the verb in German is purely a matter of syntax: the verb is the second constituent in a main clause and the last one in a subordinate clause. In contrast, the position of 'the point' is a matter of pragmatic choice and may be located anywhere in a sentence and across syntactic boundaries. Another example comes from the entry for 'Japanese':

'The word "yes" has many different meanings.' The implication of such an entry is that such polysemy and poly-functionality are special to Japanese, while they are in fact a characteristic of all natural languages (Harris 1998). Just like in Japanese and any other language, English words, too, can be used to mean the exact opposite of their 'real' (i.e. their core or dictionary) meaning: think of the 'start-button' many of us need to press to shut down – that is, 'end' – our Microsoft Windows computers; or think of the many rape cases where a woman's 'no' is said to have been heard as a 'yes' (Kulick 2003).

The relativity of linguistic structure is obvious to anyone who knows more than one language. Whether such structural differences also point to cognitive differences – for instance, do we see the world differently depending on the position of the verb in our main language or languages? – is a matter of debate. However, the focus on formal relativity in much of the cross-cultural and intercultural communication literature tends to obscure a much more fundamental relativity, namely that of function: we do different things with language, as the following example nicely illustrates:

“Community differences extend to the role of languages in naming the worlds they help to shape or constitute. In central Oregon, for example, English speakers typically go up a level in taxonomy when asked to name a plant for which they lack a term: ‘some kind of bush’; Sahaptin speakers analogize: ‘sort of an A’, or ‘between an A or a B’ (A and B being specific plants); Wasco speakers demur: ‘No, no name for that,’ in keeping with a cultural preference for precision and certainty of reference. (Hymes 1996: 45)”

CONCLUSION

Intercultural Communication is a vibrant field of study that is based in widely circulating discourses about culture and cultural difference. The frequent overlap between the voice of the researcher and the discourses in which it is embedded also make it a deeply problematic field. Linguistics can make at least two contributions to this field: from the perspective of interactional sociolinguistics and bilingualism studies, we need to insist that natural language is the prime mode in which ‘Intercultural Communication’ takes place. The analysis of linguistic interaction, particularly between speakers with different kinds of linguistic trajectories and resources, always involves a consideration of the resources available to those speakers and the actual verbal and nonverbal detail of their interactions. Research in interactional sociolinguistics has shown that, when misunderstandings arise, ‘culture’ is not even particularly likely to be implicated. At the same time, ‘culture’ is so ubiquitous that interactants may very well be orienting towards it, even if they never mention it. Discourse analysis has an important contribution to make to retrace these ‘forgotten contexts’ (Blommaert 2005) of ‘culture’ by identifying discourses where ‘culture’ is indeed important, whether explicitly or more implicitly, and to ask by whom, for whom, in which contexts, for which purposes. The key question of Intercultural Communication must shift from reified and inescapable notions of cultural difference to a focus on discourses where ‘culture’ is actually made relevant and used as a communicative resource.

REFERENCES

1. Baumann, Gerd. 1996. *Contesting culture: Discourses of identity in multi-ethnic London*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
2. Blommaert, Jan. 2005. *Discourse: A critical introduction*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
3. Kulick, Don. 2003. No. *Language and Communication* 23.139–51.
4. Martin, Judith N., and Thomas K. Nakayama. 2003. *Intercultural communication in contexts*. New York: McGraw Hill
5. Reynolds, Sana, and Deborah Valentine. 2004. *Guide to cross-cultural communication*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
6. Scollon, Ron, and Suzanne Wong Scollon. 2000. *Intercultural communication: A discourse approach*. Oxford, UK: Blackwell.
7. Vaara, Eero, Janne Tienari, Rebecca Piekkari, and Risto Sääntti. 2005. Language and the circuits of power in a merging multinational corporation. *Journal of Management Studies* 42.595–623.

Yaqubova Maftuna

Yaqubova Maftuna

- 19 yosh
- Bakalavr
- Filologiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Ma'rifat yog'dusi" jamoasi a'zosi
- Muhammad Yusuf tavalludiga bag'ishlab o'tkazilgan kitobxonlik tanlovi tashkilotchisi
- Book quiz intellektual o'yini koordinatori

KICHIK QADAMLARDAN BUYUK
NATIJALAR YARATILADI

SO'NGGI YILLARDA INGLIZ TILI TA'LIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Yaqubova Maftuna Oromboy qizi
talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Maqolada ingliz tili ta'limida raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati yoritiladi. So'nggi yillarda ta'lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi o'qitish samaradorligini oshirib, talabalarning mustaqil fikrlashi va darsdagi faolligini kuchaytirayotgani ta'kidlanadi. Shu jumladan, Educandy platformasidan foydalanish tajribasi orqali yangi so'zlarni o'rganish jarayonining interaktiv va samarali bo'lishi amaliy jihatdan ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili ta'limi, raqamli texnologiyalar, Educandy, interaktiv o'qitish.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE EDUCATION IN RECENT YEARS

Annotation: The article highlights the role and significance of digital technologies in English language education. In recent years, the integration of information and communication technologies into the learning process has been shown to increase teaching effectiveness, enhance students' independent thinking, and boost their classroom engagement. In particular, the use of the Educandy platform demonstrates, in practice, how learning new vocabulary can become more interactive and effective.

Keywords: English language teaching, digital technologies, Educandy, interactive learning.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В ПОСЛЕДНИЕ ГОДЫ

Аннотация: В статье рассматриваются роль и значение цифровых технологий в обучении английскому языку. В последние годы внедрение информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс способствует повышению эффективности обучения, развитию самостоятельного мышления студентов и их активности на занятиях. В частности, использование платформы Educandy на практике демонстрирует, как процесс изучения новых слов может стать более интерактивным и эффективным.

Ключевые слова: обучение английскому языку, цифровые технологии, Educandy, интерактивное обучение.

KIRISH

Axborot texnologiyalari deganda kompyuter, internet, multimedia, elektron darsliklar, mobil ilovalar, interaktiv doskalar, onlayn platformalar kabi vositalar tushuniladi. Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar o'qitishning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. [1], [2] Xususan, ingliz tili fanini o'qitishda turli onlayn platformalar, interaktiv dasturlar va mobil ilovalardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi hamda o'quvchini faol o'rganishga undaydi. Shunday ekan, raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish hozirgi kunda dolzarb masala sanaladi. [3] Bugungi kunda ingliz tili o'qitish jarayonida Educandy, Jeopardy, Kahootva shu kabi raqamli vositalardan foydalanish orqali darslarni interaktiv shaklda tashkil etish imkoniyati kengaymoqda. [4] Bu esa talabalarning so'z boyligini oshirish, so'zlarni xatolarsiz yozishni, eshitish va nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, ingliz tili o'qituvchilari uchun raqamli texnologiyalarni dars jarayonida samarali qo'llash uslublarini o'rganish dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu maqola ingliz tili ta'limida raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyatini tahlil qilishga, shuningdek, talabalarning yangi so'zlarni o'rganish jarayonida Educandy platformasidan foydalanish tajribasini o'rganishga bag'ishlanadi.

Zamonaviy texnologiyalar taraqqiyoti ingliz tilini o'qitish uslublarini tubdan o'zgartirmoqda. [1] An'anaviy metodlarga qo'shimcha ravishda, bugungi kunda elektron vositalar va onlayn platformalar til o'rganish jarayonini interaktiv, samarali va qiziqarli qilishda muhim rol o'ynamoqda. [2] Bu vositalarning har biri o'ziga xos funksiyalari bilan ajralib turadi va o'quvchilarning turli kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ingliz tilini o'qitishda zamonaviy elektron vosita va platformalardan foydalanish nafaqat ta'lim jarayonini yengillashtiradi, balki o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularning mustaqil ishlash malakasini shakllantiradi hamda tilni o'rganishga ijodiy yondashuvni kuchaytiradi. O'qituvchilar esa bu imkoniyatlardan samarali foydalangan holda darslarni interaktiv va zamonaviy tarzda tashkil etishlari mumkin. Axborot texnologiyalari yordamida til o'rganish bugungi kunda ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda. Zamonaviy raqamli vositalar o'quvchilarda til o'rganishga bo'lgan motivatsiyani sezilarli darajada oshiradi. [3] Chunki elektron vositalar orqali darslar qiziqarli, rang-barang va interaktiv shaklda tashkil etiladi. Ayniqsa, o'yin elementlari bilan boyitilgan platformalar orqali topshiriq bajarish o'quvchilarni rag'batlantiradi va ularni dars jarayonida faol ishtirok

etishga undaydi. vaqtda ta'lim olishga sharoit yaratadi.

Raqamli vositalarning yana bir muhim jihati — bu interaktivlikning ta'minlanishidir. Turli onlayn testlar, muloqotli darslar, jonli muhokamalar orqali o'quvchi darsga bevosita jalb qilinadi, bu esa bilimning chuqurroq o'zlashtirilishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, ko'plab onlayn platformalar o'quvchining javoblarini avtomatik tarzda tahlil qilib, darhol natijani ko'rsatadi. Bu orqali o'quvchi o'zining xatolarini tezda ko'rib chiqib, ularni bartaraf etish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'qituvchi esa o'quvchilarning bilim darajasini doimiy kuzatib borib, har biriga individual yondashuvni qo'llashi mumkin. [5]] Axborot texnologiyalarining yana bir katta afzalligi – bu ko'p manbali ta'lim muhitining yaratilishidir. O'quvchi faqatgina bitta darslikka tayanib qolmaydi, balki turli audio, video, matnli materiallar, onlayn lug'atlar va interaktiv resurslar orqali o'z til ko'nikmalarini mustaqil ravishda rivojlantirishi mumkin. Bu esa shaxsiy o'sish va mustaqil ta'lim olish ko'nikmasini shakllantiradi.

Axborot texnologiyalaridan foydalanishda uchraydigan muammolar

Garchi axborot texnologiyalarining ta'limdagi o'rni beqiyos bo'lsa-da, ularni amaliyotda qo'llash jarayonida bir qator muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Eng avvalo, ko'plab ta'lim muassasalarida zamonaviy texnik jihozlarning yetishmasligi yoki mavjud texnologiyalarning eskirganligi bu yo'nalishda samarali ishlashga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, internet tarmog'ining sifati va barqarorligi ham hal qilinishi zarur bo'lgan dolzarb masalalardan biridir. Aksariyat hududlarda internet tezligi past yoki uzilishlar bilan ishlaydi, bu esa onlayn darslarning to'laqonli o'tishini cheklab qo'yadi.

Bundan tashqari, o'qituvchilarning hammasi ham zamonaviy axborot texnologiyalarini yetarli darajada o'zlashtirmagan. Texnik savodxonlik darajasining pastligi sababli ayrim pedagoglar yangi platformalardan foydalanishda qiynaladilar yoki undan to'laqonli foydalanolmaydilar. Bu esa o'quv jarayonining sifati va interaktivligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning o'zlari ham texnologiyalardan har doim ham maqsadli foydalanmaydi — ular dars vaqtida ijtimoiy tarmoqlarga kirish, o'yin o'ynash yoki darsdan chalg'ituvchi boshqa faoliyat bilan shug'ullanishlari mumkin.

Umuman olganda, texnologiyalardan foydalanishda yuzaga keladigan bu kabi muammolar ularning salohiyatidan to'liq foydalanishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli,

texnik ta'minotni yaxshilash, pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish va o'quvchilarda texnologik madaniyatni shakllantirish bugungi ta'limning dolzarb vazifalaridan biridir.

Raqamli texnologiyalar ta'lim tizimida o'quvchilarning bilimini mustahkamlash va ularning o'rganish jarayoniga faol ishtirokini ta'minlashda keng imkoniyatlar yaratmoqda. [1] Hozirgi kunda ingliz tili o'qituvchilari tomonidan o'yin asosidagi platformalar — Educandy, Jeopardy va Kahoot — darslarni samarali tashkil etishning muhim vositalaridan biri sifatida keng qo'llanilmoqda. [4] Psixolingvistika va didaktika sohalarida olib borilgan tadqiqotlar raqamli vositalardan foydalanish o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishi va nutq faolligini oshirishi mumkinligini ko'rsatadi. [1] Shu nuqtayi nazardan, ingliz tili darslarida o'yinli yondashuvlar o'quvchilarning til o'rganishdagi psixologik to'siqlarini kamaytiradi hamda ularni faol muloqotga jalb etadi.

Misol uchun, Educandy platformasi yordamida so'z yodlash jarayoni interaktiv tarzda tashkil etilishi mumkin. [4] O'qituvchi yangi mavzuga oid so'zlar ro'yxatini tizimga kiritadi, platforma esa bu so'zlar asosida testlar, o'yinlar yoki so'z juftlarini topish mashg'ulotlarini avtomatik yaratadi. Natijada talabalar o'yin shaklida mashq qilib, an'anaviy yozma mashqlarga nisbatan eslab qolish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bu fikrlarni amalda sinovdan o'tkazish maqsadida "Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mehanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti 210-guruhida tajriba o'tkazildi. Unda 12 nafar talaba ishtirok etdi va dars "Airportda ishlatiladigan so'zlar" mavzusida tashkil etildi. Mazkur mavzu C1 darajadagi murakkab leksik birliklarni o'z ichiga olganligi sababli, o'qituvchi ularni soddalashtirilgan ta'riflar yordamida tushuntirdi. So'ngra yangi so'zlar Educandy platformasiga joylashtirilib, "Word Match", "Quiz" va "Find the Pair" kabi interaktiv o'yinlar shakllantirildi. O'yin jarayonida talabalar yuqori faollik ko'rsatishdi, raqobat muhiti darsni jonlantirdi va hamkorlikni kuchaytirdi. Natijada, 12 talabadan 10 nafari 20 ta so'zdan 18 tasini eslab qoldi, ya'ni 90 foizlik o'zlashtirish ko'rsatkichi qayd etildi. Talabalar fikricha, C1 darajasidagi murakkab so'zlarni ham o'yin orqali yodlash ancha osonlashdi.

XULOSA

Axborot texnologiyalarining ta'lim jarayoniga joriy etilishi nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, balki ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. [5] Educandy, Kahoot va Jeopardy kabi interaktiv platformalar o'quvchilarning darsdagi ishtirokini faollashtirib, ularni yanada faol muloqotga undaydi hamda yangi so'zlarni o'zlashtirish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi. Bundan tashqari, o'yin shaklidagi mashg'ulotlar talabalarda to'g'ri yozish (spelling) ko'nikmalarini shakllantirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Raqamli texnologiyalar yordamida tashkil etilgan darslar an'anaviy metodlarga nisbatan yanada jonli, mazmunli va motivatsiyani oshiruvchi bo'ladi. Bu esa o'quvchilar o'rtasida hamkorlik muhitini yaratib, ingliz tilini o'zlashtirishni tabiiy jarayonga aylantirishga xizmat qiladi.

Kelajakda esa axborot texnologiyalarining ingliz tilini o'qitishda o'rni yanada kengayadi. [1], [4] Sun'iy intellekt, virtual reallik (VR), kengaytirilgan reallik (AR), chatbotlar va interaktiv o'yinlar ta'lim jarayoniga yanada chuqur integratsiya qilinadi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarga real hayotga yaqin muloqot muhitida til o'rganish imkonini beradi. Shuningdek, avtomatik tarjima tizimlari, talaffuzni tahlil qiluvchi dasturlar va ovozli suhbat simulyatorlari yordamida talabalar mustaqil tarzda tilni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali, interaktiv va shaxsiylashtirilgan qiladi.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalar va o'yin asosidagi platformalarning joriy etilishi ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarni faol subyektga aylantirish va darslarni qiziqarli shaklda tashkil etishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. [2], [4] Kelgusida ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar va innovatsiyalar yanada rivojlantirilsa, ingliz tilini o'qitish metodikasi yangi bosqichga ko'tariladi va ta'lim sifati sezilarli darajada yaxshilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Olimjonova N. (2023). *Zamonaviy axborot texnologiyalarining ta'limdagi o'rni*. Manba: <https://journal.tsue.uz/index.php/tech/article/view/5935>
2. Turdaliyeva N.A. (2021). *Ta'limda axborot texnologiyalarining o'rni*.

Manba: <https://cyberleninka.ru/article/n/ta-limda-axborot-texnologiyalarining-o-rni>

3. Jo'rayeva R.R. (2022). *Zamonaviy ta'lim jarayonlari va chet tilini o'rganishda axborot texnologiyalarining o'rni*.

Manba: <https://sciencebox.uz/index.php/archive/article/view/2221>

4. Cambridge University Press (2021). *Digital Tools for Language Teaching..*

Manba: <https://www.cambridge.org/elt/blog>

5. Mishra, P. & Koehler, M.J. (2006). *Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) Framework*.

Manba (PDF/ingliz tilida): <http://one-to-oneinstitute.org/wp-content/uploads/2017/06/TPACK.pdf>

Madraimova Diyora

Madraimova Diyora

- 18 yosh
- Bakalavr
- Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Fakultet Yoshlar Ittifoqining "Xotin-qizlar masalalari" bo'yicha koordinatori
- Zakovat intellektual o'yini g'olibi

BUGUNGI MEHNAT, ERTANGI
G'ALABA KALITI

SHAFTOLINI QURITISH TEXNOLOGIYASI VA UNING IQTISODIY AHAMIYATI

Madraimova Diyora Olimjon qizi

talaba, "Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash instituti"

Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaftolini quritish texnologiyasi, uning afzalliklari hamda iqtisodiy samaradorligi yoritilgan. Shaftoli qisqa muddat saqlanadigan meva hisoblanadi, biroq uni quritish orqali uzoq muddat sifatini saqlash mumkin. Quritilgan shaftoli tarkibida tabiiy shakar, vitamin va minerallar ko'p bo'lib, eksport salohiyatiga ega. Tadqiqotda quritishning asosiy usullari, jahon bozorida talab yuqori bo'lgan davlatlar va O'zbekiston uchun iqtisodiy foydalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: shaftoli quritish texnologiyasi, quritilgan shaftoli eksporti, meva-sabzavotlarni qayta ishlash, O'zbekiston meva eksporti, iqtisodiy samaradorlik.

ТЕХНОЛОГИЯ СУШКИ ПЕРСИКОВ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается технология сушки персиков, её преимущества и экономическая эффективность. Персики – недолговечный фрукт, но их качество можно сохранить надолго, высушивая. Сушеные персики содержат большое количество природных сахаров, витаминов и минералов и имеют экспортный потенциал. В исследовании анализируются основные методы сушки, их экономическая выгода для стран с высоким спросом на мировом рынке и Узбекистана.

Ключевые слова: технология сушки персиков, экспорт сушеных персиков, переработка фруктов и овощей, экспорт узбекских фруктов, экономическая эффективность.

PEACH DRYING TECHNOLOGY AND ITS ECONOMIC SIGNIFICANCE

Abstract. This article discusses the technology of drying peaches, its advantages and economic efficiency. Peaches are a short-lived fruit, but their quality can be preserved for a long time by drying them. Dried peaches contain a lot of natural sugars, vitamins and minerals and have export potential. The study analyzes the main drying methods, the economic benefits for countries with high demand in the world market and Uzbekistan.

Keywords: peach drying technology, dried peach export, fruit and vegetable processing, Uzbek fruit export, economic efficiency.

KIRISH

Shaftoli atirgullilar oilasiga mansub bo'lib, u issiqsevar, shirali va vitaminlarga boy mevali daraxt hisoblanadi. U asosan Xitoy, O'zbekiston, Eron, Turkiya, Italiya kabi mamlakatlarda keng yetishtiriladi. Shaftoli mevasining tarkibida 85–90 foizgacha suv mavjud bo'lgani sababli u tez buziladigan mahsulotlar qatoriga kiradi. Shu sababli shaftolini uzoq muddat saqlash, tashish va eksport qilish uchun eng samarali usul bu uni quritishdir. Quritilgan shaftoli nafaqat uzoq vaqt saqlanadi, balki undagi foydali moddalarning asosiy qismi ham saqlanib qoladi. O'zbekiston qishloq xo'jaligi sohasida meva-sabzavot yetishtirish alohida o'rin tutadi. Ularning orasida shaftoli inson organizmi uchun muhim bo'lgan vitaminlar va minerallar manbai sifatida qadrlanadi. Ammo shaftoli tez buziluvchi mahsulot bo'lib, uni uzoq muddat saqlash murakkab. Shu sababli, shaftolini quritish texnologiyasi mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, eksport hajmini oshirish va iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirishda muhim yo'nalish hisoblanadi.

O'zbekiston 2025 yilning yanvar–iyul oylarida 69,9 ming tonna shaftoli eksport qilib, 80,5 mln AQSh dollari daromad olgan. Quritilgan shaftoli qo'shimcha qiymatga ega bo'lgani sababli, oddiy shaftoliga qaraganda 2–3 baravar ko'proq daromad keltiradi. Iqtisodiy foyda: Fermer xo'jaliklari uchun barqaror daromad manbai. Qayta ishlash orqali qo'shimcha qiymat yaratiladi. Valyuta tushumi mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir qiladi. Qishloq joylarda ish o'rinlari ochiladi.

1-rasm. Shaftolining qurish jarayoni.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Shaftolini quritishdan maqsad mevadagi namlikni kamaytirish, mikroorganizmlarning rivojlanishini to'xtatish, mevaning tabiiy ta'mi, rangi va hidi

saqlanib qolishini ta'minlashdir. Quritish jarayoni tufayli mevaning og'irligi kamayadi, saqlash hajmi kichrayadi, tashish qulaylashadi va iqtisodiy foyda ortadi. Quritilgan shaftoli yangi meva o'rnini bosuvchi to'yimli va vitaminlarga boy mahsulot hisoblanadi. Quritish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat. Dastlab xom ashyoni tayyorlash bosqichi amalga oshiriladi. Bunda faqat sog'lom, chirimasdan pishgan, yetilgan shaftolilar tanlanadi. Mevalar yaxshilab yuviladi, danaklari chiqariladi va ikki qismga bo'linadi. Ba'zan po'sti olinadi, bu mevaning tezroq qurishiga yordam beradi. Har bir bo'lak hajm jihatidan bir xil bo'lishi kerak, chunki bu qurish jarayonida namlik bir xil chiqishiga yordam beradi. Tayyorlangan mevalarga oldindan ishlov beriladi. Shaftoli havo bilan tegishganda tez qorayib ketishi mumkin, shu sababli uni limon kislotasi yoki tuzli suv eritmasida 5–10 daqiqa ushlab turish tavsiya etiladi. Bu meva rangining o'zgarib ketishini oldini oladi. Ba'zi hollarda meva qisqa muddatli qaynab turgan suvda blanshirlanadi, bu po'stini yumshatib, quritish vaqtini qisqartiradi. Keyingi bosqich quritish jarayonidir. Shaftolini quritish ikki xil usulda amalga oshiriladi: tabiiy (quyoshda) va sun'iy (maxsus quritgichlarda). Quyoshda quritish usuli xalq orasida eng ko'p uchraydi. Mevalar yog'och yoki metall panjaralarga bir qatlam qilib yoyiladi. Quyosh nuri to'g'ridan-to'g'ri tushadigan joyda 3–5 kun davomida quritiladi. Tunda yoki yomg'ir paytida ular yopiq joyga olinadi. Bu usul arzon bo'lsa-da, gigiyenik jihatdan unchalik toza emas. Sun'iy quritgichlarda esa issiqlik kameralari, elektr pechlar yoki havo aylanuvchi quritgichlar ishlatiladi. Quritish jarayoni 55–70°C haroratda 10–15 soat davom etadi. Bu usulda mevaning tabiiy rangi, hidi va ta'mi yaxshiroq saqlanadi hamda sifatli, gigiyenik toza mahsulot olinadi. Quritilgan shaftolilar sovitish bosqichidan so'ng xona haroratida saqlanadi. Namlik darajasi 15–20 foizdan oshmasligi kerak. Tayyor mahsulot maxsus polietilen qoplarda, shisha idishlarda yoki vakuumli o'ramlarda saqlanadi. Sovuq, quruq va qorong'i joyda ular 6 oydan 1 yilgacha sifatini yo'qotmaydi. Quritilgan shaftoli tarkibida A, C, E, K vitaminlari hamda kaliy, fosfor, temir, magniy kabi foydali mineral moddalar saqlanadi. U yurak faoliyatini yaxshilaydi, qon bosimini me'yorda ushlab turadi, ovqat hazm bo'lishini osonlashtiradi, tanani zaharli moddalardan tozalaydi va teri salomatligi uchun foydalidir. Quritilgan shaftoli energiya manbai bo'lib, qishda yangi meva o'rnini bosadi. Shuningdek, u kompot, murabbo, batonchik, shirinlik va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari tayyorlashda ishlatiladi.

2-rasm. Shaftoli mevasining quritilgan holati .

NATIJA VA UNING TAHLILI

Biz “nektarin” navli shaftolidan tajriba o‘tkazdik va tajriba jarayonida shaftolidan 50 gramm miqdorda danak ajraldi . Ushbu shaftoli mevasini tabiiy quritish usulida quritganimiz sababli, 500 gramm mevadan 100 gramm mahsulot olsak, 1 kg shaftolidan 200 gramm quritilgan meva, 1 tonna shaftoli mevasidan esa, 200 kg mahsulot olishga erishamiz. Buni quyidagi jadvalda ko‘rib chiqamiz.

1-jadval

Meva navi	Nektarin
500 gr shaftoli	100 gr mahsulot
1 kg shaftoli	200 gr mahsulot
1 tonna shaftoli	200 kg mahsulot

XULOSA

Shaftolini quritish texnologiyasi uning ozuqaviy qiymatini uzoq muddat saqlash imkonini beradi va eksport uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi. Quritilgan shaftoli jahon bozorida talab yuqori bo‘lgan mahsulotlardan biridir. O‘zbekiston uchun bu yo‘nalishni rivojlantirish valyuta tushumini oshirish, qo‘shimcha ish o‘rinlari yaratish va agrar sohani modernizatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. Kelgusida quritish texnologiyalarini zamonaviylashtirish, xalqaro standartlarga mos sertifikatlashtirish va yangi bozorlarni o‘zlashtirish orqali eksport hajmini yanada kengaytirish mumkin. Umuman olganda, shaftolini quritish texnologiyasi ekologik toza, tejamkor va foydali jarayon bo‘lib, u mevaning biologik va kimyoviy xususiyatlarini saqlab qoladi, uzoq muddat saqlash imkonini beradi hamda inson

sog'lig'iga foydali mahsulot yaratadi. Quritilgan shaftoli nafaqat sog'lom oziq-ovqat sifatida, balki eksport salohiyatiga ega qimmatbaho mahsulot sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. "Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti bo'yicha ma'lumotlar", Toshkent, 2024.
2. Jo'rayev, A. va boshq. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Saidov, R. Meva-sabzavotchilik iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Tursunxo'jaev T.L. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi. - T., 2006.
5. Shaumarov X.B. Islamov S.Ya. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va birlamchi qayta ishlash texnologiyasi. Toshkent, 2011.

Berdiyeva Zaxro

Berdiyeva Zaxro

- 19 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- IELTS 6.0
- Respublika qizlar ovozi klubi rasmiy volontyori
- Ma'rifat yog'dusi jamoasi a'zosi
- Book quiz intellektual o'yini koordinatori

DIL BA YORU, DAST BA KOR

XALQARO HUQUQDA INVESTITSIYA NIZOLARIDA DAVLAT MANFAATLARINING HIMOYA QILINISHI

Berdiyeva Zaxro

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro huquqda investitsiya nizolari jarayonida davlat manfaatlarining himoya qilinishi masalalari keng yoritilgan. Investitsiya huquqining nazariy asoslari, xalqaro shartnomalar va arbitraj mexanizmlari tahlil qilinib, davlatlarning suveren huquqlarini saqlab qolish bilan birga, xorijiy investorlar huquqlarini kafolatlash o'rtasidagi muvozanat masalasi yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining investitsiya nizolarida davlat manfaatlarini himoya qilishga oid tajribasi va amaliy mexanizmlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya nizolari, xalqaro investitsiya huquqi, davlat manfaatlarini himoya qilish, ICSID, arbitraj jarayoni, xalqaro shartnomalar, suverenitet, milliy manfaatlar, O'zbekiston tajribasi, xorijiy investitsiyalar.

KIRISH

Bugungi kunda investitsiyalar xalqaro iqtisodiy tizimning ajralmas qismi hisoblanadi. Davlatlar o'z iqtisodiyotini rivojlantirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ish o'rinlarini yaratish uchun xorijiy investitsiyalarni jalb etishga intilmoqda. Shu bilan birga, investitsiya munosabatlari davlat va investor o'rtasida turli nizolarga sabab bo'lishi mumkin. Bunday nizolarda davlat o'z suveren manfaatlarini himoya qilish bilan birga, xalqaro majburiyatlarini ham bajarishi zarur. Xalqaro investitsiya huquqining rivojlanishi natijasida, investitsiya nizolarini hal etishning turli mexanizmlari paydo bo'lgan. Eng mashhurlaridan — 1965-yilda imzolangan “Davlatlar va boshqa davlatlarning fuqarolari o'rtasidagi investitsiya nizolarini hal etish to'g'risidagi konvensiyasi va ICSID – International Centre For Settlement of Investment Disputes – Xalqaro Investitsion nizolarni hal qilish markazi.

1. Xalqaro investitsiya huquqining mazmuni va asosiy prinsiplari

Xalqaro investitsiya huquqi — bu xorijiy investitsiyalarni tartibga solish, ularni himoya qilish va nizolarni hal etishga qaratilgan xalqaro huquqiy normalar tizimidir. Bu sohaning asosini ikki tomonlama investitsiya bitimlari (BIT), ko'p tomonlama konvensiyalar va xalqaro arbitraj sudlari amaliyoti tashkil etadi. Asosiy prinsiplarga quyidagilar kiradi: milliy rejim, eng qulay shart-sharoit rejimi, adolatli va teng muomala, to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita musodara qilishdan himoya, hamda foydani erkin o'tkazish kafolatlari. Shu bilan birga, davlatning qonuniy tartibga solish huquqi saqlanib qoladi — bu davlat manfaatlarini himoya qilishning huquqiy asosi hisoblanadi.

2. Investitsiya nizolarining turlari va huquqiy tartibga solinishi

Investitsiya nizolari odatda davlatning ma'muriy qarorlari, soliq siyosati, musodara holatlari yoki shartnoma shartlarining buzilishi tufayli yuzaga keladi. Bunday nizolarni hal etishning uch asosiy yo'li mavjud: muzokaralar, milliy sudlar va xalqaro arbitraj. ICSID, UNCITRAL, London xalqaro arbitraj sudi (LCIA), hamda Xalqaro savdo palatasi (ICC) kabi institutlar investitsiya nizolarini ko'rib chiqadi. ICSID Konvensiyasiga muvofiq, davlat va investor o'rtasidagi nizo taraflar roziligi bilan arbitrajga topshirilishi mumkin. Arbitraj qarori majburiy kuchga ega bo'lib, ko'pchilik davlatlar uni tan oladi. Shu bilan birga, davlat o'z manfaatlarini himoya qilish uchun xalqaro huquqning asosiy tamoyillariga tayanadi — masalan, suveren tenglik, ichki ishlariga aralashmaslik va davlatning qonuniy regulyativ huquqi.

3. Davlat manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari

Davlat manfaatlarini himoya qilish xalqaro huquqning eng nozik masalalaridan biridir. Davlat bir tomondan investorning huquqlarini kafolatlaydi, boshqa tomondan esa o'zining siyosiy va iqtisodiy suverenitetini saqlab qoladi. Shu maqsadda quyidagi mexanizmlar muhim ahamiyatga ega: 1) qonunchilikni takomillashtirish orqali investitsiyalarni tartibga solish; 2) xalqaro shartnomalarda davlat manfaatlarini inobatga olish; 3) arbitraj jarayonlarida davlatni himoya qiluvchi malakali yuristlar ishtirokini ta'minlash; 4) xalqaro arbitraj qarorlarini ijro etishda milliy manfaatlarni hisobga olish. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonunining 4-moddasiga ko'ra, davlat investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qiladi, biroq bu huquqlar davlat manfaatlariga zid bo'lmashligi kerak.

4. O'zbekiston tajribasi va xalqaro amaliyot tahlili

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin investitsiya siyosatini bosqichma-bosqich takomillashtirib, investorlar uchun qulay huquqiy muhit yaratdi. Davlat manfaatlarini himoya qilishda asosiy e'tibor iqtisodiy barqarorlik, ekologik xavfsizlik va milliy suverenitetni saqlashga qaratilgan. O'zbekiston xalqaro arbitrajlarda ishtirok etgan va o'z pozitsiyasini xalqaro huquq normalari asosida himoya qilgan. Davlat rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "xorijiy investorlar manfaatlarini himoya qilish bilan birga, milliy manfaatlarni ham doimo ustuvor tutish zarur." OECD va BMT hisobotlariga ko'ra, O'zbekiston so'nggi yillarda investitsion muhitni yaxshilashda katta yutuqlarga erishgan. Lekin bu jarayonda davlat manfaatlarini himoya qilish

mexanizmlari — huquqiy, institutsional va arbitraj darajasida yanada mustahkamlanmoqda.

XULOSA

Xalqaro investitsiya huquqida davlat manfaatlarini himoya qilish muhim o'rin tutadi. Davlatlar xorijiy investorlarni jalb etishda ochiqlik va barqarorlik siyosatini yuritishi bilan birga, milliy xavfsizlik, ekologiya, ijtimoiy barqarorlik kabi sohalarda o'z suveren huquqlarini saqlashi zarur. O'zbekiston misolida aytish mumkinki, milliy manfaatlarini himoya qilish qonunchilik, xalqaro shartnomalar va arbitraj amaliyoti orqali samarali amalga oshirilmoqda. Davlat manfaatlarini himoya qilishning muvaffaqiyati — xalqaro majburiyatlar va milliy suverenitet o'rtasidagi muvozanatni to'g'ri saqlashda namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil 25-dekabr, O'RQ-598-son.
2. ICSID Convention (1965).
3. UNCITRAL Arbitration Rules (2013).
4. OECD Report "The Balance between Investor Protection and the Right to Regulate" (2017).
5. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". Toshkent, 2021.
6. www.lex.uz
7. www.oecd.org
8. www.un.org
9. UNCTAD Investment Policy Framework for Sustainable Development (2021).

Qurvonboyev Aslbek

Qurvonboyev Aslbek

- 21 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Eng namunali o'quvchi"
Respublika tanlovi g'olibi
- "Munozara" intellektual o'yini
Respublika bosqichi finalisti
- Bir qator zakovat intellektual
o'yinlari g'olibi va tashkilotchisi

QABR TOSHIMDAGI YOZUV HAM
BOSHQALARGA ILM ULASHADI

EKOLOGIK XAVFSIZLIK VA INSON HUQUQLARI: DAVLATNING HUQUQIY MAJBURIYATLARI

Qurvonboyev Aslbek Azizjon o'g'li

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekologik xavfsizlik tushunchasi va uning inson hayotidagi ahamiyati shuningdek ekologik huquqlarning inson huquqlari bilan o'zaro a'loqadorligi tahlil qilinadi. Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlat siyosatining o'rni va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish zarurati asoslab berilgan. Shuningdek, Davlatning ekologik xavfsizlikni ta'minlash borasidagi majburiyatlari xalqaro va milliy qonunchilik normalari asosida ko'rib chiqiladi. Maqolada sog'lom atrof-muhitga ega bo'lish insonning tabiiy huquqi sifatida baholanadi va bu huquqni ta'minlashdagi davlatning huquqiy majburiyatlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: ekologik xavfsizlik, inson huquqlari, jamoatchilik nazorati, ekologik ekspertiza, ekologik nazorat.

KIRISH

Davlat toza atrof muhitga ega bo'lish huquqini insonning ajralmas huquqi sifatida e'tirof etar ekan butun jamiyat oldida ekologik xavfsizlikni ta'minlash majburiyatini oladi. Bugungi globallashuv davrida esa ekologik xavfsizlikni ta'minlash, kelajak avlodga toza atrof-muhitni meros qilib qoldirish masalasi dolzarbligi jihatidan yuqori o'rinni egallab turibdi. Atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslardan noto'g'ri foydalanish natijasida insonning sog'lom va munosib hayot kechirish huquqi xavf ostida qolmoqda. Shu sababli davlat tomonidan ekologik xavfsizlikni ta'minlash nafaqat ekologik, balki huquqiy va ijtimoiy majburiyat sifatida ham qaraladi.

O'zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlikni mustahkamlash borasida qator muhim qonunlar, jumladan "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi, "ekologik ekspertiza, atrof-muhitga ta'sirni baholash va strategik ekologik baholash to'g'risida"gi, "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida"gi hamda "Ekologik nazorat to'g'risida"gi qonunlar qabul qilingan. Biroq ushbu qonunlar ijrosini to'laqonli ta'minlash, inson huquqlariga putur yetishining oldini olish hali hamon muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi-ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlatning huquqiy majburiyatlarini tahlil qilish, insonning sog'lom atrof-muhitda yashash huquqini himoya qilishdagi mexanizmlarni o'rganish hamda xalqaro maydonda olib borilayotgan samarali islohotlar va normativ huquqiy hujjatlarni o'rgangan holda ushbu sohani takomillashtirishga oid takliflar ishlab chiqishdir.

1. Ekologik xavfsizlik tushunchasi va uning huquqiy asoslari

Ekologik xavfsizlik inson va tabiat o'rtasida muvozanatli munosabatlarni o'rnatish, tabiiy muhitni turli zararlanish hamda ifloslanishlardan himoya qilish, inson hayoti va sog'lig'ini atrof-muhitdagi nojo'ya ta'sirlardan asrashga qaratilgan tushunchadir.

Hozirgi davrda inson hayotiga va tiriklikning boshqa qismlariga xavf soluvchi omillar yetarlicha. Havoning ifloslanishi, suv tanqisligi, global isish, yer erroziyasi kabi ekologik xavflar bugun bizga notanish emas. Antropogen va boshqa omillar natijasida yuzaga kelgan yuqoridagi kabi ekologik buzulishlarning ko'lamini kamaytirish, iqtisodiy va boshqa turdagi xo'jalik faoliyatlarning ekologiyaga yetkazadigan zararini qisqartirish shuningdek inson hayoti va sog'lig'ini himoya qilish maqsadida qonunchilikda ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan normalar belgilangan. Bu kabi normalarning asosi O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasidir. Konstitutsiyaning 62-moddasida fuqarolarning atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishi burch sifatida mustahkamlab qo'yilgan. Konstitutsiyaning 66-moddasida esa mulkdorlar o'z mulkidan foydalanishda atrof-muhitga zarar yetkazmasligi shart etib belgilangan. Konstitutsiyada ko'rsatilgan ushbu normalar qonunchilikdagi boshqa nomalarga asos bo'lib xizmat qiladi. Binobarin, qonunchilikdagi biror bir normativ-huquqiy hujjat yuqorida keltirilgan ikki prinsipga zid bo'lishi mumkin emas. Bu esa Respublika hududida qabul qilingan har qanday yuridik hujjat o'zida ekologik xavfsizlikka tahdid qiluvchi qoidalarni aks ettirishi nafaqat qonun buzilishi, balki davlat va jamiyat manfaatlariga zid harakat qilinishni anglatadi.

Ekologik xavfsizlikni huquqiy jihatdan ta'minlovchi asosiy qonunlardan biri "Tabiatni muhofaza qilish" to'g'risidagi qonun hisoblanadi. Qonunda Tabiatdan foydalanishda va u bilan bog'liq munosabatlarda fuqarolar, davlat, tashkilotlar, muassasalar va boshqa subyektlarning huquqlari hamda burchlari to'liq bayon etilgan. Qonunning 12-moddasi Insonning yashash uchun qulay atrof tabiiy muhitga ega bo'lish huquqi va bu muhitni saqlab qolish borasidagi burchi borasida bo'lib unda shunday deyilgan: "O'zbekiston Respublikasi aholisi o'z salomatligi va kelajak avlodning salomatligi uchun qulay tabiiy muhitda yashash, o'z salomatligini atrof muhitning zararli ta'siridan muhofaza qilish huquqiga ega. Ana shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi aholisi tabiatni muhofaza qilish bo'yicha jamoat

tashkilotlariga birlashish, atrof tabiiy muhitning ahvoli hamda uni muhofaza qilish yuzasidan ko'rilayotgan chora-tadbirlarga doir axborotlarni talab qilish va olish huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasi aholisi tabiiy resurslardan oqilona foydalanishi, tabiat boyliklariga ehtiyotlik bilan munosabatda bo'lishi, ekologiya talablariga rioya etishi shart." Qonunda shuningdek ekologik ekspertiza, ekologik nazorat, tabiatdan foydalanish shartlari, davlat organlarining atrof-muhit muhofazasidagi vakolatlari, huquqlari va majburiyatlari qayd etilgan. Qonunning V bobi tabiatdan foydalanish shartlari to'g'risida bo'lib unda tabiiy resurslardan foydalanish, tuproqdan foydalanish, yer osti boyliklari va foydali qazilmalardan foydalanish, suvlar va suv havzalaridan foydalanish, atmosfera havosidan foydalanish, jonli tabiat obyektlaridan foydalanish, chiqindi bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish shartlari ko'rsatib o'tilgan. Qonunning X bobida xo'jalik faoliyati va boshqa yo'sindagi faoliyatga doir ekologiya talablari belgilangan bo'lib, uning 41-moddasida shunday deyiladi: "Korxonalar, inshootlar va boshqa obyektlarni joylashtirish, loyihalash, qurish, rekonstruksiyalash, kengaytirish va texnika bilan qayta uskunalash, ulardan foydalanish va ularni tugatish chog'ida ekologiya xavfsizligi talablari bajarilmog'i, tabiatni muhofaza qilish chora-tadbirlari nazarda tutilmog'i lozim

Korxonalar, tashkilotlar, muassasalar, ayrim shaxslar chiqitsiz va kamchiqit texnologiyalarni joriy etishlari, chiqindilarning hosil bo'lishini kamaytirishlari, ularni zararsizlantirishlari va qayta ishlashlari, chiqindilarni navlarga ajratish, to'plash, ko'mib tashlash va ulardan foydalanish qoidalariga rioya etishlari shart." Yuqorida keltirilgan normaga asoslanib aytish mumkinki qonunning X bobida belgilangan talablar hech bir xo'jalik tashkiloti o'z faoliyatida ekologiyaga zarar yetkazmasligi, atrof-muhitga zarar beruvchi faoliyatni ko'zlovchi qarorlar chiqarmasligini huquqiy jihatdan ta'minlaydi.

Atrof muhitni huquqiy jihatdan muxofaza qilish birgina "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida" gi qonun bilan cheklanib qolmaydi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida tabiatning turli qismlari bilan inson o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi alohida qonunlar mavjud misol tariqasida "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida", "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida", "Tuproqni muhofaza qilish va uning unumdorligini oshirish to'g'risida" gi qonunlarni keltirish mumkin. Ushbu qonunlarning asosiy maqsadi tabiatning turli qismlarini antropogen omillarda himoya qilishdir.

Chunonchi, "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida" gi qonunning atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risidagi qonunchilikning asosiy vazifalarini belgilovchi 4-moddasida shunday deyiladi: "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risidagi qonunchilikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

atmosfera havosining tabiiy tarkibini saqlash;

atmosfera havosiga zararli kimyoviy, fizikaviy, biologik va boshqa xil ta'sir ko'rsatilishining oldini olish hamda kamaytirish;

davlat organlari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari va fuqarolarning atmosfera havosini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solish".

Ekologik xavfsizlikni huquqiy asoslovchi qonunlardagi normalarning buzilishi ma'muriy va jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi bu esa ekologik xavfsizlikni ta'minlashning asosiy qismidir. Javobgarlikning mavjudligi qonunlarning buzilishini shu bilan birga ekologiyaga zarar yetkazilishining oldini oladi. Qonunda belgilangan jazolar nafaqat qonunbuzarlarni jazolashni balki ularni ushbu qilmishni qayta qilmasligi uchun tarbiyalashni ham maqsad qiladi. Demak, Ekologik xavfsizlikni huquqiy asoslovchi qonunlarning mavjudligi va ulardagi normalarning buzilishi yuzasidan javobgarlik belgilanishi insonlarni ekologiyaga zarar yetkazishdan qaytaradi bu esa ekologik xavfsizlikning qonuniy ta'minlanishidir.

2. Ekologik huquqlar va inson huquqlari o'rtasidagi bog'liqlik

Inson huquqlari - irqi, jinsi, millati, etnik kelib chiqishi, tili, dini yoki boshqa har qanday maqomidan qat'i nazar, barcha insonlarga xos bo'lgan huquqlardir. Inson huquqlari yashash va erkinlik huquqi, toza atrof-muhitdan foydalanish huquqi, qullik va qiynoqlardan ozod bo'lish, fikr va so'z erkinligi, mehnat va ta'lim olish huquqi va boshqa ko'plab huquq va erkinliklarni o'z ichiga oladi. Har bir inson kamsitishlarsiz bu huquqlarga egadir. Inson huquqlari boshqa huquq sohalaridan uzviyligi, har bir insonga tegishliligi va makon tanlamasligi bilan farq qiladi ya'ni har kim qayerda stiqomat qilishi, qanday ijtimoi-iqtisodiy mavqega egaligidan qat'iy nazar bu huquqlarga ega bo'lishi mumkin. Inson huquqlari tarkibiga kiruvchi toza atrof-muhitda yashash, toza ichimlik suvidan foydalanish, toza havodan nafas oilish kabi huquqlar ekologik huquqlarda ham o'z aksini topadi. Bundan ko'rinadiki Inson huquqlari va ekologik huquqlar bir-biriga chambarchas bog'liq. Xavfsiz, toza va sog'lom muhitsu inson huquqlarini ta'minlab bo'lmaydi shuningdek barqaror atrof-muhitni boshqarish inson huquqlarini o'rnatmasdan va hurmat qilmasdan turib mavjud

bo'lmaydi. Ifloslangan, nosog'lom muhit nafaqat ekologik qonunlarning balki inson huquqlarining ham buzlishidir. Inson huquqlari va ekologik huquqlar bog'liqligi va dolzarbligi BMT darajasida tan olindi va 2022 yil 28-iyulda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi sayyoramizdagi har bir inson sog'lom atrof-muhitga ega bo'lish huquqiga ega ekanligini e'lon qilgan rezolyutsiyani qabul qildi. 161 ta ijobiy va 8 ta betaraf ovoz bilan qabul qilingan rezolutsiya toza, sog'lom va barqaror atrof-muhitga bo'lgan huquqni inson huquqi sifatida tan oladi. U davlatlarni atrof-muhitga zarar yetkazuvchi siyosatlarga qarshi turish va insoniyat uchun toza havo, toza suv va barqaror iqlimni ta'minlashga qaratilgan harakatlarni kuchaytirishga undaydi. Zero davlat siyosati inson huquqlarini to'laqonli ta'minlashga qaratilmas ekan ekologik huquqlarni ham ta'minlash imkonsiz. Bunday vaziyatda esa ekologik xavfsizlik xavf ostida qoladi. Shunday ekan davlatning ushbu faoliyatni amalga oshirishida jamoatchilikning alohida o'rnini e'tirof etmasak bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi huquqiy demokratik davlat sifatida o'z fuqarolari uchun jamoatchilik nazorati huquqini ta'minlaydi. Jamoatchilik nazorati bu O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari tomonidan davlat organlari va mansabdor shaxslar ustidan nazorat o'rnatishi bo'lib, bu nazorat davlat organlariga murojaatlar va so'rovlar yuborish, davlat organlarining ochiq hay'at majlislarida ishtirok etish, jamoatchilik muhokamasi, jamoatchilik eshituvi, jamoatchilik monitoringi, jamoatchilik ekspertizasi, jamoatchilik fikrini o'rganish, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan davlat organlari mansabdor shaxslarining hisobotlari va axborotini eshitish kabi shakllarda amalga oshiriladi. "Jamoatchilik nazorati to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonunining 4-moddasida "Davlat organlarining va ular mansabdor shaxslarining:

qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlarda, qarorlarda, shuningdek rivojlanish davlat, tarmoq va hududiy dasturlarida jamoatchilik manfaatlarini, jamoatchilik fikrini hisobga olishga;

fuqarolarning, yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, jamiyat manfaatlarini himoya qilish sohasidagi qonunchilik talablarining ijro etilishini ta'minlashga;

o'z zimmasiga yuklatilgan, ijtimoiy va jamoatchilik manfaatlariga daxldor bo'lgan vazifalar va funksiyalarni bajarishga;

davlat xizmatlarini ko'rsatishga;

ijtimoiy sheriklik doirasida amalga oshiriladigan bitimlar, shartnomalar, loyihalar va dasturlarni bajarishga doir faoliyati jamoatchilik nazoratining obyektidir.” deb belgilangan. Bundan kelib chiqib aytish mumkinki davlat organlari va mansabdor shaxslar tomonidan qabul qilingan atrof-muhitga ta'sir qiluvchi qonunlar, qarorlar, buyruqlar va qilingan harakatlar jamoatchilik nazoratining objekti bo'lar ekan. Ekologik xavfsizlikka aloqador normativ-huquqiy hujjatlar qanchalik ko'p va mukammal bo'lmasin ularning ijrosi yetarlicha ta'minlanmasa quruq gapligicha qolaveradi. Jamoatchilik nazorati esa aynan shuning uchun zarur ya'ni jamoatchilik davlat organlarini o'z vazifasini to'laqonli bajarishi va qonunlarda belgilangan normalar ijrosini to'la-to'kis bajarishi ustidan nazoratni tom ma'noda qo'lga oladi. Huquqiy demokratik davlatlarda jamoatchilik nazoratining rivojlanganligi fuqarolik jamiyatining yuksalganligidan darak beradi chunki chin fuqarolik jamiyatidagina fuqarolar davlat organlarining faoliyatini nazorat qila oladi.

3. Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlatning majburiyatlari.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlash davlat siyosatining bir qismi bo'lib, quyida davlatning bu boradagi bir qator majburiyatlariga to'xtalib o'tamiz.

- I. Har bir insonning sog'lom va qulay atrof-muhitga ega bo'lish huquqini kafolatlash, fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik. Atrof-muhitni yaxshilash, tiklash va muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish.
- II. Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi kabi tabiiy resurslarni milliy boylik sifatida muhofaza qilish, ulardan kelajak avlodlar manfaatlarini hisobga olgan holda oqilona va barqaror foydalanishni ta'minlash.
- III. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi sohasida **yagona davlat siyosatini** ishlab chiqish va amalga oshirish. Bunga uzoq muddatli strategiyalar va konsepsiyalar (masalan, “yashil iqtisodiyotga” o'tish, suv xo'jaligini rivojlantirish) kiradi.
- IV. Atmosfera havosi, yer, suv, o'rmonlar va bioxilma-xillikni muhofaza qilish yuzasidan barcha xo'jalik yurituvchi subyektlarning qonunchilikka rioya etishi ustidan **davlat ekologik nazoratini** olib borish.
- V. Atrof-muhit sifati me'yorlarini (havo, suv va tuproq ifloslanishi me'yorlari), tabiiy resurslardan foydalanish limitlarini va xavfli faoliyatlarga nisbatan ekologik talablarni

(masalan, Ekologik xavfsizlik to'g'risidagi umumiy texnik reglament) belgilash.

VI. Rejalashtirilayotgan yoki amalga oshirilayotgan barcha xavfli loyihalar (zavod qurilishi, yirik infratuzilma) atrof-muhitga ta'sirini baholash (Ekologik ekspertiza) va ularga ruxsat berishni ekologik xavfsizlik talablariga bog'lash. Iqlim o'zgarishi, Orol fojiasi oqibatlari, cho'llanish, suv tanqisligi kabi global va mintaqaviy ekologik tahdidlarga qarshi kurashish bo'yicha amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish.

VII. Fuqarolarning atrof-muhit holati to'g'risidagi ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lish huquqini ta'minlash, ekologik qarorlarni qabul qilishda jamoatchilik nazorati va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish.

VIII. Aholi orasida ekologik madaniyatni shakllantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida uzluksiz ta'lim va ma'rifat dasturlarini amalga oshirish.

XULOSA

Ekologik xavfsizlikni ta'minlash — bu faqat tabiatni muhofaza qilish emas, balki insonning yashash huquqini himoya qilish demakdir. Davlat bu borada nafaqat siyosiy, balki huquqiy majburiyatlarga ham ega. U ekologik qonunchilikni ishlab chiqish, barqaror rivojlanish tamoyillarini amalda qo'llash va fuqarolarning sog'lom atrof-muhitda yashash huquqini ta'minlash orqali o'zining jamiyat oldidagi majburiyatlarini bajaradi. Shu bois ekologik xavfsizlikni mustahkamlash inson huquqlarini ro'yobga chiqarishning ajralmas sharti va har bir demokratik jamiyatning ustuvor yo'nalishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Inson huquqlari [Matn]: o'quv qo'llanma / F. Yusupova. T.: TDYU nashriyoti, 2024. - 64 b.
2. J.T., Xolmo'minov Ekologiya huquqi [Matn]: darslik / J.T. Xolmo'minov. - T.: TDYU nashriyoti, 2025. – 288 b.
3. <https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/human-rights-and-the-environment/>
4. <https://news.un.org/en/story/2022/07/1123482>
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
6. "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun
7. "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonun
8. <https://lex.uz/ru/docs/-107115?ONDATE2=01.01.2024&action=compare>
9. <https://news.un.org/en/story/2022/07/1123482>
10. <https://lex.uz/docs/-3679092>

Mizrobova Rushana

Mizrobova Rushana

- 19 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Butun Jahon Yer kuni - 2025" g'olibi
- O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Yoshlar parlamentining "Munozara" klubi a'zosi

QILA OLAMAN DESANGIZ HAM, QILA OLMAYMAN
DESANGIZ HAM — AHAMIYATI YOQ, HAR IKKISIDA
HAM HAQSIZ.

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЖЕНЩИН: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Мизрובה Рушана Равшановна

Студентка, Национального исследовательского университета “ТИИИМСХ”

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные международно-правовые механизмы защиты прав женщин и их значение в обеспечении гендерного равенства. Анализируются ключевые документы, включая Конвенцию CEDAW и Пекинскую декларацию, а также роль международных организаций в их реализации. Особое внимание уделено современным тенденциям и перспективам развития гендерной политики на международном и национальном уровнях.

Ключевые слова: международное право, права женщин, гендерное равенство, CEDAW, ООН, Пекинская декларация.

AYOLLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING XALQARO-HUQUQIY MEXANIZMLARI: ZAMONAVIY HOLATI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada ayollar huquqlarini himoya qilishning asosiy xalqaro-huquqiy mexanizmlari va ularning gender tengligini ta'minlashdagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda CEDAW konvensiyasi, Pekin deklaratsiyasi hamda xalqaro tashkilotlarning ushbu yo'nalishdagi faoliyati yoritilgan. Shuningdek, gender siyosatini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, ayollar huquqlari, gender tengligi, CEDAW, BMT, Pekin deklaratsiyasi.

INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Abstract: The article examines the main international legal mechanisms for the protection of women's rights and their role in ensuring gender equality. It analyzes key documents such as the CEDAW Convention and the Beijing Declaration, as well as the activities of international organizations in this field. The paper also highlights current trends and prospects for the development of gender policy at both international and national levels.

Keywords: international law, women's rights, gender equality, CEDAW, UN, Beijing Declaration.

ВВЕДЕНИЕ

Проблема защиты прав женщин занимает одно из центральных мест в современном международном праве и мировой правовой политике. Начиная с середины XX века, вопрос гендерного равенства постепенно превратился из внутреннего социального аспекта в глобальный правовой приоритет, признанный Организацией Объединённых Наций и другими международными структурами. Одним из ключевых шагов в этом направлении стало принятие в

1948 году Всеобщей декларации прав человека, где провозглашён принцип равенства всех людей независимо от пола, расы или происхождения. В дальнейшем данный принцип получил развитие в Мехдународном пакте о гражданских и политических правах (1966), а также в Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении хенщин (CEDAW, 1979), которая стала первым комплексным мехдународно-правовым инструментом, направленным на защиту и продвижение прав хенщин.

Актуальность темы обусловлена тем, что, несмотря на наличие развитой мехдународно-правовой базы, хенщины во многих странах мира до сих пор сталкиваются с гендерным неравенством и дискриминацией. По данным ООН-Женщины (UN Women), кахдая третья хенщина в мире подвергалась физическому или психологическому насилию, а лишь в 25% стран обеспечено равное представительство хенщин в законодательных органах. Кроме того, сохраняются значительные различия в уровне доступа хенщин к образованию, медицинским услугам и трудовой занятости. В условиях глобализации и цифровизации проблема гендерного равенства приобретает новые формы — например, неравный доступ хенщин к технологиям, цифровым ресурсам и экономическим возможностям. Всё это требует не только совершенствования национального законодательства, но и усиления мехдународных механизмов защиты прав хенщин.

Основная цель настоящей статьи — проанализировать существующие мехдународно-правовые инструменты, регулирующие защиту прав хенщин, и определить, насколько они эффективны в современных условиях. В рамках исследования особое внимание уделяется Конвенции CEDAW, Пекинской декларации и Платформе действий (1995), а также деятельности таких мехдународных институтов, как ООН, Совет Европы и Мехдународная организация труда (МОТ). Работа ориентирована на студентов юридических направлений, преподавателей, исследователей в области мехдународного и гендерного права, а также правозащитников, стремящихся к развитию правовой культуры и равенства полов на глобальном уровне.

Именно мехдународно-правовые механизмы, их структура, значение и влияние на положение хенщин в современном обществе составляют предмет анализа в основной части данной статьи.

Международно-правовые стандарты и механизмы обеспечения прав хенщин. Современная мехдународно-правовая система уделяет особое

внимание защите прав женщин как неотъемлемой части прав человека. Исторически женщины сталкивались с дискриминацией, ограничениями в участии в политической, экономической и социальной жизни, что обусловило необходимость выработки международных механизмов защиты. После Второй мировой войны идея равноправия мужчин и женщин получила отражение в Уставе ООН (1945), где закреплён принцип равных прав независимо от пола [1]. Это стало основой для формирования международных норм по защите женских прав.

Одним из важнейших документов является Всеобщая декларация прав человека (1948), где в статьях 1 и 2 провозглашено равенство всех людей в достоинстве и правах. Позднее этот принцип получил конкретизацию в Международных пактах о гражданских и политических правах и об экономических, социальных и культурных правах (1966) [2]. В них закреплено равное право женщин на труд, образование, участие в общественной жизни и защиту от дискриминации.

Ключевым этапом развития стала Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW, 1979). Этот документ называют своеобразной “женской конституцией”, так как он охватывает все сферы — от образования и трудовых прав до участия в политике и семейных отношений [3]. Комитет CEDAW следит за выполнением обязательств государствами и вырабатывает рекомендации. Например, в своих заключениях Комитет указывает на необходимость принятия временных специальных мер — квот и программ по продвижению женщин в органах власти.

На региональном уровне важную роль играют Европейская конвенция о защите прав человека (1950) и Африканская хартия прав женщин (2003). В частности, Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ) в ряде дел, например, *Konstantin Markin v. Russia* (2012), подтвердил, что дискриминация по признаку пола противоречит статье 14 Конвенции [4]. Таким образом, судебная практика становится важным инструментом в обеспечении равноправия.

Особое внимание уделяется защите женщин от насилия. Принятие Стамбульской конвенции (2011) стало прорывом: впервые в международном праве насилие против женщин было признано нарушением прав человека и формой дискриминации [5]. Конвенция обязывает государства создавать правовые и институциональные механизмы защиты жертв, а также проводить просветительскую работу и реформировать национальное законодательство.

В контексте устойчивого развития роль женщин также получила

международное признание. Повестка ООН до 2030 года (Цели устойчивого развития) прямо указывает на необходимость достижения гендерного равенства (ЦУР 5), подчеркивая, что без вовлечения женщин в экономическую и политическую жизнь невозможно устойчивое развитие [6].

С точки зрения международной практики, многие страны внедряют успешные программы по обеспечению равенства. Например, в Скандинавских государствах (Швеция, Норвегия, Исландия) квоты на участие женщин в парламенте и корпоративных советах помогли достичь почти полного гендерного баланса. В то же время, в развивающихся странах — особенно в Азии и Африке — сохраняются барьеры, связанные с традиционными нормами и ограничением доступа к образованию [7].

На национальном уровне государства адаптируют свои правовые системы под международные стандарты. В Узбекистане, например, в 2019 году принят Закон “О гарантиях равных прав и возможностей женщин и мужчин”, который стал важным шагом в реализации обязательств по CEDAW [8]. Также действуют государственные программы по борьбе с насилием в отношении женщин и продвижению женщин в государственное управление.

Однако, несмотря на значительные достижения, остаются проблемы реализации. В некоторых странах нормы международных договоров не применяются напрямую, отсутствует эффективный контроль за их исполнением, а культурные барьеры мешают внедрению принципа равенства. Поэтому дальнейшее развитие должно быть направлено на усиление мониторинга, международного сотрудничества и просвещения населения.

В целом, международное право формирует устойчивую и комплексную основу для защиты прав женщин, закрепляя их равенство как универсальную ценность. Однако эффективность этих норм во многом зависит от политической воли государств, развитости институтов гражданского общества и уровня правовой культуры. Поэтому дальнейшее совершенствование международно-правовых механизмов должно быть направлено не только на создание новых норм, но и на их практическую реализацию через мониторинг, просвещение и межгосударственное сотрудничество.

Реализация международных стандартов защиты прав женщин на национальном уровне. Эффективная защита прав женщин невозможна без внедрения международных стандартов в национальное законодательство. Международные договоры сами по себе не обеспечивают равноправие —

ключевую роль играет их имплементация, создание институтов и механизмов мониторинга [9]. Государства, ратифицировавшие Конвенцию о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW), обязаны адаптировать внутренние законы в соответствии с её принципами. Это включает пересмотр трудового законодательства, семейного права, системы образования и обеспечение доступа женщин к правосудию.

В странах Европы важным инструментом стала Стамбульская конвенция (2011), регулирующая вопросы предотвращения насилия в отношении женщин. Опыт Франции и Испании показывает, что её внедрение повлияло на реформы уголовного законодательства, развитие кризисных центров и программ профилактики домашнего насилия [10]. В Испании, например, созданы специализированные суды по делам о насилии в семье, что повысило защиту пострадавших.

В странах постсоветского пространства процесс внедрения международных стандартов проходит постепенно. Узбекистан последовательно внедряет принципы CEDAW. В 2019 году принят Закон “О гарантиях равных прав и возможностей женщин и мужчин”, направленный на предотвращение дискриминации и обеспечение равного доступа к социальным, политическим и экономическим ресурсам [11]. Также создан Комитет по делам женщин и гендерного равенства при Сенате Олий Махлиса, который координирует государственную политику в этой сфере.

Особое внимание уделяется защите женщин от насилия. В 2023 году в Узбекистане вступил в силу закон «О защите женщин от притеснений и насилия», предусматривающий создание кризисных центров, охранные ордера и повышение ответственности за домашнее насилие [11]. Этот закон разработан совместно с международными организациями, включая UN Women и ПРООН, и соответствует положениям Стамбульской конвенции, хотя страна пока не является её участником.

Важна также роль женщин в управлении государством. По данным Всемирного банка, повышение представительства женщин в органах власти положительно влияет на качество законодательства и социальную справедливость [12]. Например, в Узбекистане на 2024 год доля женщин-депутатов составляет около 32%, что превышает средний показатель по СНГ. Региональные организации, такие как СНГ, содействуют обмену опытом и согласованию законодательства в сфере гендерного равенства [13].

Несмотря на достижения, сохраняются проблемы реализации. Во многих странах отсутствуют действенные механизмы правоприменения: случаи дискриминации и насилия не всегда доходят до суда, а женщины сталкиваются с социальным давлением. Для повышения эффективности необходимо комплексное внедрение международных стандартов: совершенствование законодательства, повышение квалификации правоохранителей, просветительские программы и участие гражданского общества.

Таким образом, национальная реализация международных стандартов защиты прав женщин показывает, что прогресс зависит не только от юридических норм, но и от политической воли, институциональной зрелости и изменения социальной культуры. Только сочетание этих факторов обеспечивает реальное соблюдение прав женщин и способствует устойчивому развитию общества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализ международных и национальных механизмов защиты прав женщин показывает, что за последние годы достигнуты значительные положительные результаты. Международные нормы, закреплённые в Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW), создают прочную правовую основу, стимулируя государства совершенствовать национальное законодательство и институты, обеспечивающие равноправие [14]. Эффективная имплементация этих стандартов позволяет расширять возможности женщин, повышать их участие в политической и экономической жизни, а также усиливать защиту от насилия и дискриминации.

Положительные изменения особенно заметны в странах, где законодательные меры сопровождаются образовательными и просветительскими программами. Например, успешные проекты по продвижению женщин в органах власти и корпоративных советах демонстрируют, что сочетание правовых норм и социальных инициатив способствует реальному улучшению положения женщин в обществе [15].

На национальном уровне результаты также впечатляют. В Узбекистане законодательные инициативы последних лет, включая Закон “О гарантиях равных прав и возможностей женщин и мужчин” (2019) и закон «О защите женщин от притеснений и насилия» (2023), уже оказывают позитивное влияние на социальную среду и права женщин [16]. Создание кризисных центров, охранных ордеров и программ правового просвещения позволяет обеспечивать защиту

женщин на практике, а не только на бумаге.

Таким образом, интеграция международных стандартов в национальное законодательство, сочетание правовых норм с образовательными и институциональными мерами создаёт условия для устойчивого улучшения положения женщин. Эти достижения подтверждают, что усилия государств и международного сообщества дают реальные результаты, превращая равные права женщин и мужчин из декларации в практическую реальность.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Charter of the United Nations, 1945
2. Universal Declaration of Human Rights, 1948 International Covenants, 1966
3. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), 1979
4. European Court of Human Rights, Konstantin Markin v. Russia, Application no. 30078/06, 2012
5. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women (Istanbul Convention), 2011
6. United Nations, Sustainable Development Goals, Goal 5: Gender Equality
7. World Economic Forum, Global Gender Gap Report 2024
8. Закон Республики Узбекистан “О гарантиях равных прав и возможностей женщин и мужчин”, 2019
9. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), 1979
10. Council of Europe. Istanbul Convention Implementation Reports, 2022
11. Законы Республики Узбекистан: “О гарантиях равных прав и возможностей женщин и мужчин”, 2019; “О защите женщин от притеснений и насилия”, 2023
12. World Bank. Women, Business and the Law Report 2024
13. СНГ. Концепция сотрудничества государств-участников в области обеспечения равных прав и возможностей мужчин и женщин, 2021
14. United Nations Human Rights Office. Report on the Implementation of CEDAW, 2022
15. World Economic Forum. Global Gender Gap Report 2023
16. Министерство Юстиции Республики Узбекистан. Annual Report on Gender Policy, 2023

G'ulomova Sabrina

G'ulomova Sabrina

- 19 yosh
- Bakalavr
- Filologiya va tillarni o'qitish: ingliz tili yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "O'zbek tilim – iftixorim!" insholar tanlovi respublika bosqichi g'olibi
- "O'qituvchilar – kelajagimiz bunyodkori" videoroliklar tanlovining respublika bosqichida 1-o'rin
- "CardioScope" loyihasining Buxoro viloyati koordinatori
- "Yashil yurak" jamiyati a'zosi

BUGUN O'RGAN, ERTAGA
YETAKCHI BO'L

XAVFSIZ MIGRATSIYA – BARQAROR KELAJAK GAROVI

G'ulomova Sabrina Sherzodovna

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada migratsiya nima ekanligi, uning turlari, migrant tushunchasi, qonuniy va noqonuniy migratsiyaning xavflari haqida bayon qilinadi. Maqolada xalqaro migratsiya, migratsiyaning ichki va tashqi sabablari va turlari yoritilgan. Bundan tashqari, bu maqola migratsiya jarayonlarnining insoniyat tarixidagi ahamiyatini va ularning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalardagi rolini tahlil qiladi. Maqola, shuningdek, qochoqlarga nisbatan huquqiy choralar va ba'zi statistik ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: migratsiya, migrant, qonuniy va noqonuniy migratsiya, xalqaro (tashqi) migratsiya, ichki migratsiya.

KIRISH

Migratsiya – bu shaxslarning doimiy yoki vaqtinchalik yashash, ishlash yoki o'qish maqsadida bir hududdan ikkinchi hududga ko'chib o'tishini anglatuvchi tushuncha hisoblanadi. "Migratsiya" so'zi lotincha so'z bo'lib, "migratio" – "ko'chaman, joyimni o'zgartiraman" degan ma'noni bildiradi[1]. Migratsiya odamlarning turli sabablarga ko'ra ma'lum bir hududdan doimiy yoki vaqtinchalik yashash joyiga ko'chib o'tishi bilan sodir bo'ladi. U aholining ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik, siyosiy, diniy, harbiy va boshqa sabablarga ko'ra tashkiliy (davlat va boshqa tuzilmalar ishtirokida) va uyushmagan (migrantlarning o'zlari tomonidan) bo'lishi mumkin. Bu tushuncha shunchalar kengki, hattoki, bugungi XXI asrda global muammo sifatida sotsiologiya, demografiya, iqtisod va psixologiya kabi soha vakillari tomonidan tadqiq etilmoqda. Bilamizki, migratsiya bugungi zamonaviy dunyomizga oid tushuncha bo'lishiga qaramasdan, o'tmishda ham mavjud bo'lmagan deya olmaymiz. Negaki, qadimdan odamlar turli hududlarda ko'chib yurgan. Turli omillar – urush, tabiiy ofatlar va iqtisodiy qiyinchiliklar insonlarni o'z yashash joyini o'zgartirishga majbur qilgan.

ASOSIY QISM

Bugungi kunda ko'p mamlakatlarda migratsiya tizimi sezilarli darajada rivojlangan. Bunga sabab bo'layotgan eng katta omillardan biri sifatida esa iqtisodiy vaziyatni ko'rsatish mumkin. Chunki aksariyat odamlar yaxshi hayot ilinjida o'z vatanini tark etishga majbur. Statistik ma'lumotlarga qaraganda, 60 foizga yaqin aholi yaxshiroq yashash maqsadida Yevropa va Osiyoga yo'l oladi. [2]

Migratsiya jarayoni haqida so'z borganda, avvalo, migrant kim ekanini tushunish zarur. Migrant bu doimiy yoki vaqtincha yashash uchun o'z mamlakatini tark etgan, xalqaro yoki ichki chegaralarini kesib o'tgan shaxsdir. Biroq, bilishimiz joizki,

migrant va qochqin tushunchasi umuman bir-biridan yiroq tushuncha. Migrantlar qochqinlardan farqli o'laroq qonuniy migratsiya yo'llarini tanlaydi. Qonuniy migratsiya esa migrantlarning hayot va xavfsizlik huquqi, mehnat qilish huquqi, tibbiy xizmat va ta'lim olish huquqini ta'minlab beradi.

Migratsiyani inson uchun xavfsiz, adolatli va foydali qilish maqsadida xavfsiz migratsiya ham tashkil etilgan. Bu jarayon orqali migrantlar boshqa davlatga yoki hududga qonuniy, himoyalangan va tartibli yo'l bilan ko'chishlari mumkin. Xavfsiz migratsiya migrantlarga har tomonlama qulayliklar yaratadi; ularning huquqlarini himoya qiladi, ruxsatnoma, viza yoki ish shartnomasi orqali qonuniy yo'ldan kirishiga, tibbiy, huquqiy va ijtimoiy yordam ko'rsatilishiga yordam beradi. Afsuski, bugungi kunda migratsiyaning noqonuniy turi ham juda keng tarqalgan. Boshqa mamlakatga ruxsatsiz yoki qonunlarni buzgan holda kirayotgan shaxslarning soni salmoqli. Bunga misol qilib, 2023-2025-yillarda kuzatilgan O'zbekiston va Markaziy Osiyo fuqarolarining Meksikadan o'tib AQSHga noqonuniy yo'l bilan kirganini aytishimiz mumkin. 2023-yilda Markaziy Osiyodan AQSH-Meksika chegarasini noqonuniy kesib o'tganlar rekord darajasiga chiqqan; Amerika ma'lumotlariga ko'ra, hududdan 50,000 atrofida odam qayd etilgan. [4]

Biroq noqonuniy migratsiya juda yomon salbiy oqibatlariga olib keladi. Eng katta oqibatlardan biri bu - tutib olinib deportatsiya qilinish. Biz bunday hollarni bugungi kunga kelib ko'p uchratishimiz mumkin. Xususan, so'nggi yillarda O'zbekistonda ham deportatsiya holatlari qayd etilgan. Bundan tashqari, noqonuniy migratsiya orqali ketgan shaxslarning ekspluatatsiyaga, ya'ni aldov va majburiy mehnat yoki jinsiy ekspluatatsiyaga tushish xavfi yuqori. Va, hatto, ular bunday holatda huquqiy himoyasiz qolishi ham mumkin. Misol uchun, pandemiya davrida ko'rilgan karantin choralari tufayli noqonuniy migrantlarning ma'lum bir qismi chet mamlakatlarda ijtimoiy himoyasiz, turar joysiz va o'z Vataniga qaytish imkoniyatisiz qolgan.

BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish ta'kidlaganidek, "Hech bir mamlakatning yakka o'zi pandemiyaning va uning oqibatida kelib chiqqan migratsiya inqirozini bartaraf eta olmaydi. Bu vaziyat eng nochor holatda bo'lgan migrantlarga kuchli zarba beradi. Shuning uchun davlatlar migratsiya jarayonini tartibga soladigan choralarni hamkorlikda kuchaytirishlari kerak". [5]

2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi" hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 22-iyundagi farmoni bilan tasdiqlangan inson huquqlari

bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy strategiyasi va uning "Yo'l xaritasi"da mehnat migratsiyasini tartibga solishning huquqiy asoslarini takomillashtirish vazifasi belgilangan. Shu asosda migrantlar huquqlarini himoya qilishga oid normativ-huquqiy hujjatlar izchil takomillashtirilmoqda. [6]

O'z navbatida, Prezidentimizning 2020-yil 14-sentabrdagi qarori bilan O'zbekistonda xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasi tizimini joriy qilish belgilangan edi. Qaror asosida mehnat qilgani xorijga ketmoqchi bo'lgan fuqarolar uchun yangi mexanizm yaratilgan bo'lib, u uch asosiy bosqichni o'z ichiga olgan.

Birinchidan, xorijga ishlashga bormoqchi bo'lgan fuqarolarni tayyorlash ishlari tashkil qilinmoqda. Bunday fuqarolarni kasbiy va til bo'yicha tayyorlash ishlarini mamlakatimizdagi 14 ta "Ishga marhamat" ish bilan band bo'lmagan aholiga xizmat ko'rsatish monomarkazida, 30 ta kasbiy tayyorgarlik markazida, 136 ta mahallada, 24 ta kollej va 13 ta texnikumda amalga oshirish yo'lga qo'yildi.

Ikkinchidan, mehnat migrantlariga xorijiy huquqiy va ijtimoiy yordam ko'rsatilmoqda. Mehnat migrantlarining huquqlarini himoya qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi xorijda mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasi tashkil qilindi. Xorijda mehnat qilayotgan fuqarolarga xizmat ko'rsatish maqsadida Rossiyaning Moskva, Sankt-Peterburg, Yekaterinburg, Novosibirsk, Samara va Ufa shaharlari hamda Janubiy Koreyaning Guanjou shahrida Tashqi mehnat migratsiya masalari bo'yicha agentliklar tashkil qilindi. O'zbekiston Respublikasi Bosh konsulliklari huzurida Mehnat migratsiyasi masalalari bo'yicha attashe lavozimi joriy etildi.

Uchinchidan, O'zbekistonga qaytgan mehnat migrantlarining jamiyatga qayta moslashuviga yordam ko'rsatilmoqda.

XULOSA

Xavfsiz migratsiya siyosatini tartibga solish maqsadida ko'plab huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Bu hujjatlar migrantlarning huquqlarini himoya qilish, ularni ijtimoiy ta'minot bilan ta'minlash va ularning madaniyatini hurmat qilishga qaratilgan. BMT va boshqa xalqaro tashkilotlar migratsiya masalalariga e'tibor qaratib, odam savdosiga qarshi kurashish va qochoqlarga yordam berish masalalarida muhim ishlarni amalga oshirmoqda. Qochoqlar va migrantlar uchun xavfsiz muhit yaratish, ularning huquqlarini himoya qilish, shuningdek, ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash global

muammo bo‘lganligi sababli xalqaro hamjamiyat birgalikda harakat qilishga chaqiriladi. Bu nafaqat, xavfsiz migratsiya tizimini yaxshilash, balki insoniyatning taraqqiyotiga ham hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. <https://cyberleninka.ru>
2. <https://cyberleninka.ru>
3. <https://icmpd.org>
4. <https://pravacheloveka.uz>
5. <https://pravachelova.uz>
6. <https://lex.uz>

Bekturdiyeva Laylo

Bekturdiyeva Laylo

- 20 yosh
- Bakalavr
- Filologiya va tillarni o'qitish: ingliz tili yo'nalishi
- Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
- "Umid shamchirog'i" ko'krak nishoni sohibasi
- Chet tillari fakultetining Lider qizlar klubi sardori
- Wikistipendiya oromgohi qatnashuvchisi

HAYOTDA O'Z MAQSADINGGA
ERISHMAGUNCHA HARAKATDAN
TO'XTAMA

MAIN FEATURES OF MODERN ENGLISH GRAMMAR

Bekturdiyeva Laylo Farxod kizi

student, Karakalpak State University named after Berdakh

Abstract: *This article discusses the main features of modern English grammar, emphasizing its analytical nature, structural simplicity, and flexibility. The study highlights the shift from the inflectional system of Old English to the more syntactic system of Modern English, where meaning is primarily expressed through word order and auxiliary verbs. Moreover, it examines current tendencies of grammatical simplification, the influence of digital communication, and the emergence of global varieties of English. The findings reveal that the grammatical system of modern English continues to evolve, adapting to new social and linguistic realities.*

Keywords: *English grammar, analytical structure, morphology, syntax, simplification, modern tendencies, word order.*

Grammar is the backbone of any language, providing a system of rules that governs the structure and combination of words in sentences. English grammar, as part of one of the most widely spoken languages in the world, has undergone remarkable changes throughout its development. From Old English, which was highly inflectional, to Modern English, which is largely analytical, the language has shifted toward simplicity and universality. In the modern era, English grammar demonstrates not only a reduced number of inflections but also a heavy reliance on auxiliary verbs, prepositions, and fixed word order. These features make English more accessible to non-native learners and allow it to function as a global lingua franca. The purpose of this article is to analyze the main grammatical characteristics of Modern English and to explain the reasons for its simplicity, flexibility, and global adaptability. Modern English grammar consists of two main branches: morphology and syntax. Morphology deals with the internal structure of words and how they change form to express grammatical meaning. Syntax studies how words combine to form phrases, clauses, and sentences. In English, morphology is relatively simple. For instance, nouns have only two inflectional endings: plural -s and possessive -'s. Verbs have minimal inflectional forms: -s for the third person singular in the present tense (he plays), -ed for the past tense (played), and -ing for the progressive form (playing). Because English has lost most of its inflections, syntax has taken on a much greater role. The meaning of a sentence depends largely on the word order (Subject–Verb–Object). For example: The boy loves the dog ≠ The dog loves the boy.

Thus, grammatical relations are expressed syntactically rather than morphologically. English is described as an analytical or isolating language. This means that relationships between words are indicated not by endings but by separate grammatical words such as prepositions, articles, and auxiliaries. For instance: She

will go to school tomorrow. Here, the future tense is expressed not by inflection but by the auxiliary verb *will*. Similarly, the preposition *to* shows direction. This analytical structure allows English to be more flexible and adaptable. It relies on function words (articles, auxiliaries, prepositions) rather than endings. Compared to synthetic languages like Russian or Uzbek, where word endings play a crucial grammatical role, English depends more on word order and auxiliary structures. The main grammatical features that distinguish Modern English include:

1. Fixed word order (SVO): The sentence structure generally follows the Subject–Verb–Object pattern.
2. Auxiliary verbs: Words like *be*, *have*, *do*, *will*, *can*, *may* serve grammatical functions such as tense, aspect, mood, and voice.
3. Use of articles: The definite (*the*) and indefinite (*a*, *an*) articles play a key role in expressing definiteness and countability.
4. Simplified inflectional system: Modern English has few endings, which makes it easier to learn.
5. Development of tense and aspect: English uses compound verb forms (*have gone*, *is reading*, *will be working*) to express time and aspect.
6. Modal verbs: These verbs (*must*, *should*, *can*, *might*) express modality — necessity, obligation, possibility, and permission.

Over the last century, the English language has continued to simplify and adapt to new contexts. The rise of technology, global communication, and social media has accelerated these changes. Contractions such as *I'm*, *don't*, *won't*, and informal forms like *gonna*, *wanna*, *gotta* are now common in everyday speech and online communication. Another important tendency is the emergence of World Englishes — national and regional varieties of English that have developed their own grammatical norms. For example, Indian English and Nigerian English have specific grammatical constructions influenced by local languages. These developments show that English grammar is not static but dynamic, continually shaped by cultural, social, and technological influences. Modern English grammar reflects the evolution of a language that has become truly global. Its analytical structure, fixed word order, and reliance on auxiliary verbs make it efficient and easily adaptable. The simplification of inflections and the increasing use of context and function words demonstrate the trend toward

clarity and universality. As digital communication and globalization continue to shape the way people use English, the grammar of the language will keep evolving. Understanding these features and tendencies is essential not only for linguists but also for teachers and learners who strive to master English as an international language.

References:

1. Quirk, R. & Greenbaum, S. (1985). A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman.
2. Huddleston, R. & Pullum, G. (2002). The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge University Press.
3. Leech, G. (2004). Meaning and the English Verb. Longman.
4. Smirnitsky, A. I. (2014). A Course in Theoretical English Grammar. Moscow.
5. Crystal, D. (2019). The Stories of English. Penguin Books.

Raximberdiyeva Shirin

Raximberdiyeva Shirin

- 19 yosh
- Bakalavr
- Ingliz tili filologiyasi yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Ma'rifat yog'dusi" jamoasi tashkilotchisi
- Bir nechta xalqaro konferensiyalar ishtirokchisi
- Universitetda o'tkazilgan kitobxonlik tanlovlari g'olibi
- Ko'plab maqolalar muallifi

LIVE, LEARN, GROW

UILYAM SHEKSPIR ASARLARIDA INSONIY QADRIYATLARNING FALSAFIY-AXLOQIY TALQINI

Raximberdiyeva Shirin

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Uilyam Shekspir (1564-1616) adabiy merosining asosiy mavzusi – inson ma'naviy olamining mohiyati, murakkab axloqiy dilemmalar (tanlovlar) va oliy insoniy qadriyatlar masalasi chuqur ilmiy-falsafiy jihatdan tahlil etiladi. Buyuk dramaturg dramalaridagi qahramonlar taqdiri va ichki kurashlari orqali muhabbat, sadoqat, adolat, iroda kuchi, mehr-shafqat, ruhiy poklik va insoniy mas'uliyat kabi tushunchalarning ijtimoiy, psixologik va falsafiy jihatlari keng yoritib beriladi. Shuningdek, maqolada Shekspirning o'lmas gumanistik g'oyalarining hozirgi zamonda ma'naviyatni rivojlantirish hamda madaniy aloqalarni mustahkamlashdagi muhim strategik o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Uilyam Shekspir, insoniy qadriyatlar, gumanizm, Renessans dramaturgiyasi, axloqiy tanlov, falsafiy tahlil, ma'naviy yuksalish, qadriyatlar.

PHILOSOPHICAL AND ETHICAL INTERPRETATION OF HUMAN VALUES IN THE WORKS OF WILLIAM SHAKESPEARE

Abstract. In this article, the main theme of William Shakespeare's (1564-1616) literary heritage - the essence of the human spiritual world, complex moral dilemmas (choices), and the issue of higher human values - is analyzed from a deep scientific and philosophical perspective. Through the fate and inner struggles of the heroes in the great playwright's dramas, the social, psychological, and philosophical aspects of such concepts as love, loyalty, justice, willpower, compassion, spiritual purity, and human responsibility are widely illuminated. The article also reveals the important strategic role of Shakespeare's immortal humanistic ideas in the development of spirituality and strengthening cultural ties in modern times.

Keywords: William Shakespeare, human values, humanism, Renaissance dramaturgy, moral choice, philosophical analysis, spiritual growth, values.

ФИЛОСОФСКО-ЭТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ УИЛЬЯМА ШЕКСПИРА

Аннотация. В данной статье с глубокой научно-философской точки зрения анализируется основная тема литературного наследия Уильяма Шекспира (1564- 1616) - сущность духовного мира человека, сложные нравственные дилеммы (выборы) и вопрос о высших человеческих ценностях.

Мерз судьбу и внутреннюю борьбу героев в драмах великого драматурга широко освещаются социальные, психологические и философские аспекты таких понятий, как любовь, верность, справедливость, сила воли, милосердие, духовная чистота и человеческая ответственность. Также в статье раскрывается важная стратегическая роль бессмертных гуманистических идей Шекспира в развитии духовности и укреплении культурных связей в современном мире.

Ключевые слова: Уильям Шекспир, человеческие ценности, гуманизм, драматургия Возрождения, нравственный выбор, философский анализ, духовный рост, ценности.

KIRISH

Jahon adabiyoti tarixida Uilyam Shekspirning asarlari inson ruhiyatini chuqur falsafiy tahlil etishi, badiiy tasvirning noyob uslubi va boy ma'naviy mazmuni bilan beqiyos o'rin tutadi. Uning ijodi Renessans davrining ilg'or gumanistik g'oyalarini o'zida to'liq mujassam etgan bo'lib, inson shaxsiyatining ma'naviy yuksalishi, axloqiy tanlovining taqdirga ta'siri va ijtimoiy burchlar kabi masalalarni keng qamrovda yoritib beradi.

Shekspir dramalarida inson tabiati, vijdon azobi, iroda kuchi va murakkab his-tuyg'ular olami yuksak badiiy mahorat bilan ifodalanib, o'quvchi va tomoshabinni na faqat hikoya qahramonlari taqdiriga, balki butun insoniyat taqdiri haqidagi chuqur falsafiy mulohazalarga chorlaydi. U insonning ichki dunyosida kechadigan kurash, hayot ma'nosi kabi abadiy savollarga javob izlar ekan, uning obrazlari orqali inson irodasining qudrati, erkin fikr va ma'naviy mukammallikka intilish g'oyalarini ustuvor qadriyatlar sifatida ilgari suradi.

Shekspir asarlari to'rt asrdan ortiq vaqt mobaynida dunyo sahnalarida namoyish etilib, turli xalqlar va millatlar ma'naviyatiga kuchli ta'sir ko'rsatib kelmoqda. Uning ijodi madaniy chegaralarni yo'qqa chiqaradi, chunki u yoritgan mavzular: muhabbat va sadoqat, adolat va insof, hirs va vijdon, hayot va o'lim – har bir zamon va makon uchun universal darajada dolzarb hisoblanadi. Shu boisdan Shekspirning ijodi nafaqat Angliya yoki Yevropa madaniyati doirasida, balki butun insoniyat madaniy merosining bebaho qismi sifatida qadrlanadi, jahon adabiyotidagi universal qadriyatlarni eng yuksak darajada aks ettirgan asarlar sifatida o'rganiladi.

Shekspir asarlarida muhabbat, sadoqat, adolat, haqiqat, ma'naviy erkinlik, insonparvarlik kabi tushunchalar muayyan tarixiy davr bilan cheklanmasdan, balki har

qanday zamon va millat uchun umuminsoniy ma'no kasb etadi. Uning drama qahramonlari orqali inson ruhiyatining cheksiz qirralari – quvonch va alam, umid va mahzunlik, sadoqat va xiyonat – keng qamrovda tasvirlanib, har bir avlodni o'z hayoti, tanlovlari va ma'naviy qiymatlari haqida chuqur o'ylashga undaydi. Shu jihatdan Shekspir ijodi nafaqat oliy badiiy zavq manbai, balki ma'naviy tarbiya vositasi va insoniy qadriyatlarning abadiy qomusi sifatida ham muhim ahamiyatga egadir.

ASOSIY QISM

Shekspir o'z dramalarida insoniy qadriyatlarni asarlarning syujet chizig'iga singdirib, qahramonlarning harakatlari va ichki monologlari orqali ularni falsafiy jihatdan asoslaydi. Shekspirning “Romeo va Juletta” tragediyasida muhabbat inson hayotidagi eng yuksak, qurbonlikka arziydigan va transformatsion qadriyat sifatida talqin etiladi. Yosh qahramonlarning sof va ilohiy muhabbati nafaqat shaxsiy tuyg'u, balki jamiyatdagi asossiz adovat va taqiqlarga qarshi turishning, erkin iroda va ma'naviy ozodlikning timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Bu asar orqali muallif muhabbatning nafaqat ruhiy poklik, balki ijtimoiy o'zgarishlarga yetaklovchi ulkan insoniy qudratini tasvirlaydi. Ularning fojiasi muhabbat yo'lidagi oliy sadoqatning azaliy qurbonligini ifodalaydi.

“Gamlet” tragediyasida Shekspir adolat, viqor va insoniy mas'uliyat mavzusini barcha falsafiy qarashlar markaziga qo'yadi. Qahramonning otasining qotilini jazolash borasidagi ruhiy kurashi nafaqat shaxsiy intiqom, balki jamiyat oldidagi burch, haqiqatga erishish va nohaq o'rtasidagi abadiy tanlov masalasini ko'rsatadi. Gamletning mashhur “Bo'lish yo bo'lmaslik” monologi esa inson ruhidagi ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi doimiy kurashni, hayot va o'lim, harakat va sustlik o'rtasidagi falsafiy ikkilanishni ifoda etadi. Bu asar insonning o'z taqdiri va atrofidagilar taqdiri uchun mas'uliyatini tushunishga undaydi.

“Makbet” dramasida hirs, hokimiyatga bo'lgan cheksiz intilish va shaxsiy manfaatlarni ustun qo'yishning insonni ma'naviy inqirozga yetaklovchi fojiaiy oqibatlari ochib beriladi. Makbet va uning rafiqasi Ledi Makbet obrazlari orqali muallif hirsning inson ruhini qanday zaharlashi, vijdon azobi va yuksak ma'naviy yo'qotishlarni dahshatli psixologik aniqlik bilan tasvirlaydi. Bu orqali Shekspir insoniy qadriyatlar doirasida hirsni cheklash, insofni saqlash va halollik kabi axloqiy mezonlarning ustuvorligini ulug'laydi.

“Qirol Lir” asarida mehr-shafqat, ota-onaga hurmat, samimiy do'stlik va insonparvarlik kabi ma'naviy me'yorlar katta ahamiyat kasb etadi. Asarda odamlar

o'rtasidagi haqiqiy muhabbat va yolg'on, yuzaki va'dalarning natijalari keskin taqqoslanadi. Qahramonlarning og'ir sharoitdagi tanlovlari orqali insonparvarlik, samimiyat va sadoqatning abadiy ahamiyati ko'rsatiladi. Lirning fojiasi esa o'zgalarga nisbatan adolatli va mehrli bo'lishning hayotiy zaruriyatini isbotlaydi.

Shekspir asarlarida inson markaziy va eng yuksak qiymat sifatida namoyon bo'ladi. U insonning ma'naviy yuksalish imkoniyatini, iroda va tafakkur qudratini alohida ta'kidlaydi. Uning qahramonlari orqali muallif insonni ezgulikka yo'naltiruvchi ichki kuch, ma'naviy poklik va insofni e'zozlaydi. Shu jihatdan Shekspir ijodi Yevropa gumanizmining yuksak namunasi bo'lib, zamonaviy demokratik qadriyatlar, inson huquqlari va ma'naviy taraqqiyotning shakllanishiga ulkan ta'sir ko'rsatgan.

XULOSA

Uilyam Shekspir asarlarida inson tabiati, uning ruhiy olami va ma'naviy qadriyatlari nafaqat yuksak badiiy tasvir vositalari, balki chuqur falsafiy tahlil asosida ham yoritilgan. Uning qahramonlari orqali muhabbat, sadoqat, adolat, insonparvarlik, vijdon, iroda va ma'naviy tanlov kabi abadiy mavzular jonli va ta'sirchan tarzda namoyon bo'ladi. Shekspir insonning ichki dunyosida kechadigan ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashni o'ta nozik psixologik detallar bilan tasvirlab, har bir avlodni shaxsiy burch, axloqiy mas'uliyat va hayot ma'nosi haqida chuqur mulohaza yuritishga chorlaydi.

Muhim jihati shundaki, Shekspir asarlaridagi insoniy qadriyatlar muayyan davr yoki joy bilan chegaralanmaydi. U muhabbatni "Romeo va Juletta"da qahramonlarning qurbonligi orqali, adolat va vijdonni "Gamlet"da ichki iztiroblar orqali, hirs va vijdon o'rtasidagi kurashni "Makbet"da ruhiy inqirozlar orqali namoyon etadi. Bu obrazlar va g'oyalar hozirgi zamon odamini ham o'zini anglashga, ma'naviy yuksalishga va hayotda to'g'ri axloqiy yo'l tanlashga undaydi.

Shekspirning dramalari faqat o'tmishning adabiy merosi sifatida emas, balki bugungi globallashuv davrida insonparvarlik, tinchlik, o'zaro hurmat va ma'naviy muvozanat kabi qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiluvchi ma'naviy dastur sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Uning asarlarini o'rganish inson ruhiyatini chuqur anglashga, shaxsiy tanlovlar va ijtimoiy munosabatlarda adolat va vijdonni ustuvor qiymat sifatida qabul qilishga yordam beradi. Shu bois Shekspir ijodi nafaqat adabiy zavq, balki zamonaviy jamiyat uchun ma'naviy yo'l-yo'riq va insonparvarlik darslarini taqdim etuvchi abadiy qomus sifatida o'z qimmatini yo'qotmay kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shekspir U. *Romeo va Juletta*. Toshkent: Yozuvchi, 2015.
2. Shekspir U. *Gamlet*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
3. Shekspir U. *Makbet*. Toshkent: Sharq, 2017.
4. Bradley, A. C. *Shakespearean Tragedy*. London: Macmillan, 1991.
5. Bloom, H. *Shakespeare: The Invention of the Human*. New York: Riverhead Books, 1998.
6. Wilson, J. D. *The Essential Shakespeare: A Biographical Adventure*. Cambridge University Press, 1972.

Tursunkulov Elbek

Elbek Tursunkulov

- 19 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Ma'muriy huquq" fanidan Respublika fan olimpiadasi sovrindori
- "The first international youth legal forum" "The best speaker" nominatsiyasi g'olibi;
- Yoshlar Ittifoqi boshlang'ich tashkiloti yetakchisi

DOIMO OLDINGA

EKOLOGIK XAVFSIZLIK VA INSON HUQUQLARI:

DAVLATNING HUQUQIY MAJBURIYATLARI

Tursunkulov Elbek Oybek o'g'li
talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Ekologik xavfsizlik va inson huquqlari zamonaviy dunyoda tobora muhim bo'lib borayotgan mavzulardan biridir. Atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi kabi global muammolar nafaqat inson salomatligiga, balki kelajak avlodlarining hayotiga ham jiddiy tahdid solmoqda. O'zbekiston Respublikasi ham bu muammolarga qarshi kurashish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha bir qator huquqiy va amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, xalqaro shartnomalar va konsepsiyalar asosida davlatning ekologik xavfsizlik sohasidagi huquqiy majburiyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ekologik xavfsizlik, inson huquqlari, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslar, ekologik huquqlar, O'zbekistondagi ekologik qonunchilik, ekologik innovatsiyalar, yashil texnologiyalar, ekologik monitoring, ekologik nazorat, ekologik ekspertiza.

ENVIRONMENTAL SECURITY AND HUMAN RIGHTS: LEGAL OBLIGATIONS OF THE STATE

Annotaion. Environmental security and human rights are becoming increasingly important topics in the modern world. Global issues such as environmental pollution, climate change, and the depletion of natural resources pose serious threats not only to human health but also to the lives of future generations. The Republic of Uzbekistan is also taking a number of legal and practical measures to combat these problems and ensure environmental security. This article examines the legal obligations of the state in the field of environmental security based on the Constitution of the Republic of Uzbekistan, resolutions of the Cabinet of Ministers, international treaties, and concepts.

Keywords: Environmental security, human rights, climate change, natural resources, environmental rights, environmental legislation in Uzbekistan, environmental innovations, green technologies, environmental monitoring, environmental control, environmental expertise.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА: ПРАВОВЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВА

Аннотаци. Экологическая безопасность и права человека становятся все более важными темами в современном мире. Глобальные проблемы, такие как загрязнение окружающей среды, изменение климата и сокращение

природных ресурсов, представляют серьезную угрозу не только здоровью человека, но и жизни будущих поколений. Республика Узбекистан также принимает ряд правовых и практических мер для борьбы с этими проблемами и обеспечения экологической безопасности. В данной статье рассматриваются правовые обязательства государства в сфере экологической безопасности на основе Конституции Республики Узбекистан, постановлений Кабинета Министров, международных договоров и концепций.

Ключевые слова: *Экологическая безопасность, права человека, изменение климата, природные ресурсы, экологические права, экологическое законодательство в Узбекистане, экологические инновации, зеленые технологии, экологический мониторинг, экологический контроль, экологическая экспертиза.*

KIRISH

Ekologik xavfsizlik deganda, atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi, iqlim o'zgarishi kabi omillar natijasida yuzaga keladigan xavflardan insoniyatni himoya qilish tushuniladi. Bu xavflar nafaqat inson salomatligiga, balki iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatadi. Inson huquqlari va ekologik xavfsizlik o'rtasida chambarchas bog'liqlik mavjud. Masalan, toza havoga ega bo'lish, suv resurslaridan foydalanish, sog'lom atrof-muhitda yashash kabi huquqlar insonning asosiy huquqlaridan hisoblanadi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish

O'zbekistonning Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida ekologik xavfsizlikni himoya qilish va ekologik muvozanatni saqlash davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 49-moddasida "Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega. Davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik majburiyatini oladi. Shuningdek, Konstitutsiyada Orolbo'yi mintaqasining ekologik tizimini muhofaza qilish va tiklash, mintaqani ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlantirish bo'yicha zarur choralar ko'rish belgilab qo'yilgan." deb keltirilgan.[1] Ushbu moddaning maqsadi O'zbekiston Respublikasida istiqomat qiladigan har qanday shaxs, u xoh O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'ladimi, chet el fuqarosi bo'ladimi yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxs bo'lishidan qat'iy nazar, o'zi yashab turgan joy va tabiat,

uning holati haqida ma'lumotlar olish va talab qilish huquqini ta'minlab beradi. Albatta, bu ma'lumotlar ishonchli manbalar tomonidan asosli berilishi kerak. Shuningdek, Konstitutsiyaning 68-moddasida “Yer, yerosti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir”. [2] Ushbu norma esa yuqorida keltirilgan normaning mantiqiy davomi hisoblanadi. Sababi, yuqoridagi normada shaxsning huquqi keltirilgan bo'lsa, ushbu normada esa shaxsning majburiyati keltirilgan. Insonlar o'z huquqlaridan foydalangan holatda majburiyatlarini ham bajarishi zarur.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ekologik xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha bir qator qarorlar qabul qilgan. Ushbu qarorlar orqali davlat ekologik muammolarni hal qilish, aholining ekologik savodxonligini oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Masalan, 2019-yil 27-maydagi 434-sonli qarorda ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan. Ushbu konsepsiya orqali aholining ekologik savodxonligini oshirish, ekologik ta'limni ta'limning barcha bosqichlariga kiritish va ekologik madaniyatni shakllantirish maqsad qilingan. [3] Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-76-sonli 30.12.2021-yildagi “Atrof-muhitni muhofaza qilish hamda ekologik nazorat sohasidagi davlat organlari faoliyatini tashkil etish chora- tadbirlari to'g'risida”gi qaror. Ushbu qarorda atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha bir qator chora-tadbirlar belgilangan. Jumladan, atrof-muhitni ifloslantirishning oldini olish, Sanoat korxonalariga ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni qayta ishlash va utilizatsiya qilish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rish. Ekologik monitoringni kuchaytirish, atrof-muhit holatini doimiy ravishda kuzatish va ifloslanish manbalarini aniqlash maqsadida ekologik monitoring tizimini takomillashtirish. Aholining ekologik savodxonligini oshirish, ekologik ta'limni ta'limning barcha bosqichlariga kiritish, jamoatchilikni atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarida faol ishtirok ettirish. Shuningdek, ushbu qarorda atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar belgilangan. Jumladan, chiqindilarni qayta ishlash, shahar va qishloq joylarida chiqindilarni qayta ishlash va utilizatsiya qilish tizimini takomillashtirish. Atrof-muhitni ifloslantirishga qarshi kurash, sanoat korxonalariga ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni tozalash inshootlarini qurish va ularni modernizatsiya qilish. Ekologik ta'limni rivojlantirish, maktab va oliy o'quv yurtlarida

ekologik ta'limni kengaytirish, ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash. [4]

O'zbekiston Respublikasining 951-sonli 2024-yil 29-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonun. Ushbu qonunda ekologik xavfsizlikni ta'minlash va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha bir qator huquqiy o'zgartishlar kiritilgan.

Jumladan, suv resurslaridan oqilona foydalanish, Suv ob'ektlaridan foydalanish va suv iste'moli qoidalarini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikni kuchaytirish. O'simliklar dunyosini muhofaza qilish, o'simliklar dunyosi ob'ektlarini yig'ish, tayyorlash va ulardan foydalanish tartibi va shartlarini buzganlik uchun jarimalarni oshirish. Ozon qatlamini muhofaza qilish, Ozon qatlamiga zararli ta'sir ko'rsatishning oldini olishga doir talablarni buzganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish. [5]

Ushbu qonunda atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha bir qator chora-tadbirlar belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ekologik xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha bir qator qarorlar qabul qilgan. Ushbu qarorlar orqali davlat ekologik muammolarni hal qilish, aholining ekologik savodxonligini oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Bu qarorlar nafaqat mamlakat ichida, balki xalqaro miqyosda ham muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro ekologik shartnomalar va majburiyatlar

O'zbekiston Respublikasi ekologik xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish bo'yicha bir qator xalqaro shartnomalarga qo'shilgan va ularni ratifikatsiya qilgan. Ushbu shartnomalar orqali O'zbekiston xalqaro hamjamiyat bilan hamkorlikda ekologik muammolarni hal qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Quyida ushbu hujjatlardan misollar keltiriladi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim O'zgarishi To'g'risidagi Konvensiyasi (UNFCCC). Ushbu hujjatga O'zbekiston Respublikasi 1993-yil qo'shilgan. Ushbu hujjatga qo'shilishdan maqsad: Iqlim tizimiga xavfli antropogen ta'sirning oldini olish va iqlim o'zgarishiga moslashishni ta'minlash. Ushbu hujjat asosida O'zbekiston ushbu konvensiya iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish bo'yicha milliy strategiyalar va rejalarni ishlab chiqdi. Masalan, iqlim o'zgarishiga moslashish

va uning salbiy oqibatlarini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rildi. [6][7]

Ozon Qatlamini Himoya Qilish To'g'risidagi Vena Konvensiyasi va Monreal Protokoli. O'zbekiston ushbu hujjatga 1993-yil (Vena Konvensiyasi), 1998-yil (Monreal Protokoli)da qo'shilgan. Ushbu hujjatga qo'shilishdan maqsad ozon qatlamini buzuvchi moddalarni ishlab chiqarish va foydalanishni cheklash. Ushbu hujjatda asosida O'zbekistonda ozon qatlamini himoya qilish bo'yicha bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Masalan, ozon qatlamini buzuvchi moddalarni ishlab chiqarish va foydalanishni cheklash, ularni ekologik toza moddalar bilan almashtirish bo'yicha loyihalar amalga oshirildi.[8]

O'zbekiston Respublikasi ekologik xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish bo'yicha bir qator xalqaro shartnomalarga qo'shilgan. Ushbu shartnomalar orqali O'zbekiston xalqaro hamjamiyat bilan hamkorlikda ekologik muammolarni hal qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Bu shartnomalar nafaqat mamlakat ichida, balki xalqaro miqyosda ham muhim ahamiyatga ega.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan islohotlar

O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan ushbu sohada amalga oshirilgan eng katta islohot bu 2023-yil 31-mayda O'zbekiston Respublikasi "Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi" vazirligi tashkil etilganidir. Ushbu vazirlikning vazifasi esa: Tabiatni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni qayta tiklash, chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish va iqlim o'zgarishi sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, shuningdek tabiatni muhofaza qilish borasida fuqarolik jamiyati institutlari hamda jamoatchilik bilan hamkorlikni rivojlantirish, ekologik tarbiya, targ'ibot, ta'lim va ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash ishlarini tizimli tashkil etish hisoblanadi. [9]

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida amalga oshirilayotgan tadbirlarni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bilan "Yashil makon" umummilliy loyihasi boshlandi. Ushbu loyihaning maqsadi, mamlakatda o'rmonlar va yashil hududlarni kengaytirish hisoblanadi. Loyiha tarkibida bunday hududlar yaratilibgina qolmasdan, ularni sug'orish tizimlarini ham o'z ichiga qamrab oladi. [10]

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududiga aylantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 41-sonli qarori asosida Orolbo‘yi hududida ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish – bu tashabbus orqali mintaqani ekologik tiklash va xalqaro hamkorlikni kengaytirish rejalashtirilgan. [11]

Orol dengizining qurib qolgan qismida eko tizimni yaxshilash, tadqiqotlar va innovatsiyalarning ilg‘or tajribalarini joriy etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Orolbo‘yi xalqaro innovatsiya markazi va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Orolbo‘yi mintaqasi uchun Inson xavfsizligi bo‘yicha ko‘p tomonlama sheriklik trust jamg‘armasi tashkil etildi hamda Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e‘lon qilish haqida Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining maxsus rezolyutsiyasi qabul qilindi.[12]

Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududiga aylantirish hamda ushbu hududni barqaror rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 2021-yil 18-maydagi “Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e‘lon qilish to‘g‘risida”gi maxsus rezolyutsiyasini amalga oshirish choralari to‘g‘risida” 2021-yil 29-iyuldagi PQ-5202-son qaroriga muvofiq tashqi ko‘mak mablag‘larini ajratuvchi donor mamlakatlar, xalqaro tashkilotlar, moliya institutlari, jamg‘armalar va kompaniyalar mablag‘larini jalb qilish hamda “Orolbo‘yi mintaqasi — ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi” konsepsiyasi va “Orolbo‘yi mintaqasini barqaror rivojlantirish bo‘yicha ko‘p tomonlama “yo‘l xaritasi”ni tasdiqlash belgilanganligi ma‘lumot uchun qabul qilingan. Ushbu konsepsiya qabul qilinishi shuni ko‘rsadiki, Orolbo‘yi muammosi nafaqat O‘zbekiston balki butunjahon muammosi ekanligini butun dunyo tushunib ulgurdi. Bu muammoni yechish uchun har bir davlat va xalqaro tashkilotlar imkoni boricha harakat qilishi kerakligini tushindi. Bularni amalga oshirish uchun harakatni boshlab yuborgan. [13]

Ekologik ta'lim va xabardorlikni oshirish, ekologik qonunchilikni mustahkamlash va fuqarolar o‘rtasida ekologik madaniyatni oshirish bo‘yicha dasturlar ishlab chiqildi va bu borada faoliyatlar yo‘lga qo‘yildi. bunga yaqqol misol qilib “O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya ,atrof muhit muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi” rahbariyati hamda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik

palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti bilan hamkorlikda "Yosh ekologlar harakati" tashkil etildi. Ushbu tashkilotni tuzishdan maqsad yoshlar o'rtasida ekologik ta'lim va madaniyatni rivojlantirish, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilishga doir qonun va qarorlarni ishlab chiqishda yoshlar ishtiroki va faolligini ta'minlashdir. [14]

Davlatning ekologik xavfsizlikni ta'minlashdagi huquqiy majburiyatlari nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni o'z ichiga oladi, balki fuqarolarning ekologik huquqlarini himoya qilish, ekologik ta'limni rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish kabi keng qamrovli vazifalarni ham o'z ichiga oladi. Quyida ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlatning huquqiy majburiyatlarini kengaytirish bo'yicha takliflar keltiriladi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish va uni ifloslanishdan saqlash kerak. Hozirda ushbu masala bo'yicha faqat davlat atrof-muhitni ifloslanishdan saqlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni qayta tiklash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirgan. Bu amaliyotlarni samaradorligini oshirish uchun chiqindilarni qayta ishlash tizimini takomillashtirish kerak. Shahar va qishloq joylarida chiqindilarni qayta ishlash va utilizatsiya qilish tizimini yanada takomillashtirish zarur. Buning uchun zamonaviy chiqindilarni qayta ishlash zavodlarini qurish, aholini chiqindilarni ajratish va qayta ishlash bo'yicha o'qitish amaliyotlarini joriy etish kerak. Shuningdek, atrof-muhitni ifloslantirishga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish kerak. Sanoat korxonalariga ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni tozalash, inshootlarini qurish va ularni modernizatsiya qilish ishlarini amalga oshirish kerak. Masalan, sanoat korxonalariga chiqindilarni tozalash uchun filtrlar o'rnatish majburiyatini joriy etishni qat'iy tizimini joriy etish zarur. Shuningdek, atrof-muhitni ifloslantirganlar uchun jazolarni kuvhaytrish kerak. Atrof-muhitni ifloslantirgan shaxslar va tashkilotlarga nisbatan qattiq ma'muriy va jinoiy jazolar joriy etish zarur. Masalan, ifloslantirish darajasiga qarab, jarimalarni oshirish yoki korxonalarni faoliyatini vaqtincha to'xtatish kabi. Shuningdek, davlat tomonidan yashil texnologiyalarni rag'batlantirilishi kerak. Ekologik toza texnologiyalarni joriy etgan korxonalarga soliq imtiyozlari berish va ularni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash kabi amaliyotlar amalga oshirilsa ekologik xavfsizlikning ta'minlanganlik darajasi ham sezilarli darajada oshadi.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda qo'llaniladigan huquqiy mexanizmlar

O'zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha bir qator huquqiy

mexanizmlar mavjud. Ushbu mexanizmlar orqali davlat atrof-muhitni ifloslanishdan saqlash, ekologik muammolarni bartaraf etish va fuqarolarning ekologik huquqlarini himoya qilish maqsadida chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Quyida ushbu huquqiy mexanizmlar haqida batafsil ma'lumot keltirilgan:

Ekologik ekspertiza bu xo'jalik va boshqa faoliyat turlarining atrof-muhitga ta'sirini baholash, uning ekologik xavfsizlik talablariga muvofiqligini aniqlash hamda zararli oqibatlarining oldini olishga qaratilgan ilmiy-huquqiy jarayondir. Ekspertizadan maqsad: loyihalarning atrof-muhitga ta'sirini baholash va ularning ekologik jihatdan xavfsizligini ta'minlash. Loyihalarni ekologik ekspertizadan o'tkazilishi qat'iy belgilab qo'yilgan va har qanday yangi loyiha (sanoat, qurilish, transport va boshqalar) davlat ekologik ekspertizasidan o'tkazilishi shart. Ekspertiza jarayonida loyiha atrof-muhitga salbiy ta'siri baholanadi va zararli ta'sirlarning oldini olish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Ushbu jarayonda jamoatchilik ham ishtirok etishi mumkin. Ba'zi hollarda ekologik ekspertiza jarayonida jamoatchilik fikri hisobga olinadi, ayniqsa, loyiha mahalliy aholi hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan bo'lsa. [15]

Ekologik monitoring bu atrof-muhit holatini muntazam kuzatish, o'zgarishlarini baholash va prognoz qilish tizimidir. Bu amaliyotdan maqsad, atrof- muhit holatini doimiy ravishda kuzatish, ifloslanish darajasini aniqlash va zararli ta'sirlarning oldini olish hisoblanadi. Ushbu jarayonga amaliy misollar, atrof-muhit holatini kuzatish, havo, suv, tuproq va boshqa tabiiy resurslarning holatini doimiy ravishda kuzatish. Buning uchun maxsus sensorlar, stansiyalar va laboratoriyalardan foydalaniladi. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, ekologik monitoring tizimi orqali to'plangan ma'lumotlar asosida atrof-muhit holati baholanadi va zararli ta'sirlarning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Ochiq ma'lumotlar foydalanish. Ekologik monitoring natijalari fuqarolarga ochiq tarzda taqdim etiladi. Bu orqali fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqi ta'minlanadi. Ya'ni aholi atrof-muhit holati to'g'risida vaqtida ma'lumot olish imkoniyatiga ega bo'ladi. [16]

Shuningdek, huquqiy mexanizmlar bilan birga bu sohada ekologik tarbiya mexanizmini ham takomillashtirish kerak. Sababi tarbiya axloq me'yorlari bilan o'lg'ansa, huquqning eng asosiy manbalaridan biri bu axloq hisoblanadi. Ekologik tarbiya mexanizmini takomillashtirish ekologik ta'lim va tarbiyaning samarali shakllari va usullarini didaktik tizimlarga joriy etishda o'z ifodasini topadi. Buning uchun, avvalo, o'quv dasturlari, o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalarining ilg'or xalqaro dasturlarga moslashtirilishi maqsadga muvofiq. Tahsil oluvchilarning kreativ,

analitik, nostandart fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun o'zining yangilangan shakl va mazmuniga ega darsliklar yaratish zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoniga binoan, mamlakatimizda oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish, oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish vazifalari belgilandi.[17]

Umumiy ta'lim sohasida ekologik tarbiya mexanizmlarini rivojlantirish maqsadi va vazifalari ijtimoiy o'zgarishlarga yuz tutib, shaxsning butun hayoti davomida malakaviy, moslashuv va integratsion ehtiyojlarini qondirishga ixtisoslashgan o'z resurslari va harakat mexanizmlarini kuchaytiradi. Ushbu tizimda jamiyat uchun chinakam muhim bo'lgan aniq ekologik maqsadlar, vazifalar va funksiyalar mavjud. Biroq, bu tizimni yanada rivojlantirish, uning ishlash mexanizmlarini qo'llab-quvvatlash va mustahkamlash zarur. [18]

Hozirgi davrda ta'lim olayotgan talaba va o'quvchilar bu kelajak hayotining asosiy subyektlari hisoblanadi, shuning uchun ham nafaqat o'zimizni, balki ularni ham o'ylagan holda ekologik xavfsizlikni ta'minlashni, shuningdek bu sohada insonlarning huquqlari toptalmasligi uchun asoslar yaratish uchun harakat qilishimiz kerak. Bu borada albatta asosiy va majbur subyekt bu – davlatdir. Fuqarolar ushbu sohada o'z huquqlarini talab qila olishi kerak. Buning uchun albatta yuqorida keltirilgan tarbiya mexanizmlari to'laqonli ishlasagina erisha olamiz.

XULOSA

Ekologik xavfsizlik inson huquqlarining ajralmas qismi bo'lib, davlatning ushbu sohadagi majburiyatlari tabiatni muhofaza qilish, sog'lom muhit yaratish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha mustahkam qonunchilik bazasiga ega bo'lib, atrof- muhitni muhofaza qilishga oid milliy va xalqaro majburiyatlarini bajarishga intilmoqda. So'nggi yillarda O'zbekistonda ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha qator muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. "Yashil makon" loyihasi, Orolbo'yi hududida ekologik tiklash dasturlari, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini

rivojlantirish strategiyalari ekologik muhitni yaxshilashga xizmat qilmoqda. Xalqaro ekologik hamkorlik va ilg'or texnologiyalarning joriy etilishi ushbu sohadagi ijobiy natijalarni tezlashtirishga yordam beradi. Biroq ekologik xavfsizlik faqat davlat siyosati bilan cheklanib qolmaydi. Fuqarolar ham ekologik madaniyatni oshirish, tabiatni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish va chiqindilarni kamaytirish orqali ekologik barqarorlikka hissa qo'shishlari lozim. Kelajak avlodlarga toza va xavfsiz muhitni qoldirish uchun davlat, jamiyat va xalqaro hamjamiyatning hamkorlikda harakat qilishi muhimdir. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash nafaqat bugungi kunning, balki kelajakning ham muhim vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 49-moddasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 68-moddasi.
3. 434-coh 27.05.2019. O'zbekiston Respublikasida Ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida <https://lex.uz/docs/-4354743>
4. PQ-76-coh 30.12.2021. Atrof-muhitni muhofaza qilish hamda ekologik nazorat sohasidagi davlat organlari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida <https://lex.uz/uz/docs/-5801426>
5. O'RQ-951-coh 29.08.2024. O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida <https://lex.uz/docs/-7088059>
6. 22.03.1985. Ozon qatlamini himoya qilish to'g'risida <https://lex.uz/docs/-2597142>
7. 09.05.1992. Iqlimning o'zgarishi to'g'risida <https://lex.uz/ru/docs/-2598540>
8. 25.11.1992. Ozon qatlamini buzuvchi moddalarga doir Monreal protokoliga <https://lex.uz/docs/-3043111?otherlang=1>
9. PQ-171-coh 31.05.2023. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida <https://lex.uz/docs/-6479134>
10. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi <https://www.uznature.uz/uz/site/page?numer=102>
11. 41-coh 25.01.2022. Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududiga aylantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida <https://lex.uz/ru/docs/-5836850>
12. PQ-5202-coh 29.07.2021. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 2021-yil 18-maydagi "Orolbo'yi mintaqasini ekologik

innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e'lon qilish to'g'risida"gi maxsus rezolyutsiyasini amalga oshirish choralari to'g'risida <https://lex.uz/docs/-5538638>

13. O'RQ-951-сон 29.08.2024. O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida <https://lex.uz/docs/-7088059>
14. <https://uznature.uz/uz/site/news?id=3327>
15. <https://lex.uz/docs/-32955>
16. <https://uzspace.uz/oz/area-of-use/view/23>
17. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni, "Xalq so'zi" gazetasi, 2019., 9 oktyabr, N 209(7439)- son
18. <https://journal.fdu.uz/index.php/sjfsu/article/view/3865/3067>

Mahmanazarova Shohida

Mahmanazarova Shohida

- 19 yosh
- Bakalavr
- Filiologiya va tillarni o'qitish: ingliz tili
- Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
- Bir nechta konferensiyalar ishtirokchisi
- 2 ta mualliflik maqolasiga ega
- Kitobxonlik va zakovat musobaqalarida g'oliblik

XATO QILISH -
O'RGANISHNING ENG KUCHLI
QUROLI

ISSUES OF PRESERVING NATIONAL COLOUR IN TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UZBEK

Mahmanazarova Shohida Hamdam kizi
student, National University of Uzbekistan

Annotation. *This article discusses one of the most relevant topics today - the issues of preserving national colour in the process of translating from English into Uzbek, which lays a crucial role in revealing the linguistic richness and cultural diversity of each nation and ethnic group. It highlights the importance of accurately conveying means of expression that reflect national identity and the factors that lead to the loss of national distinctiveness in translation, as well as the ways to overcome these problems. The article also emphasizes that the translator's linguistic intuition, cultural awareness, and creative approach serve as the most effective tools for preserving national colour.*

Keywords: *national colour, translation, culture, equivalence, explanatory translation, cultural differences, idiom, values, tradition, cultural adaptation, creativity, linguistic intuition.*

INTRODUCTION

In today's globalized world, interlingual translation has become not only a means of communication but also one of the most essential forms of intercultural dialogue. As social, economic, cultural, and scientific ties between nations strengthen, translators are acting as bridges between peoples. Through translation, the values, worldview, customs, and mentality of one nation are introduced into the minds of others. Therefore, it is necessary to preserve not only linguistic but also cultural harmony in the translation process. In translation, it is not enough to accurately render words or grammatical structures - the translator must also convey the national spirit and unique cultural image of each people, that is, preserve national colour [1]. National colour represents the spiritual diversity embodied in a nation's historical memory, customs, traditions, clothing, cuisine, folklore, and way of life. It determines the inner spirit of a text or work. Thus, preserving national colour in translation allows readers to feel the author's worldview, emotions, and cultural environment [2]. If a translator loses the national colour, the work partly loses its cultural value.

Since English and Uzbek have developed on different historical, cultural, and religious bases, the cultural differences between these languages create certain challenges during translation [3]. Many English cultural realia, idioms, proverbs, and colloquial expressions depend on the translator's experience, knowledge, and cultural sensitivity. For example, the English expression "It's raining cats and dogs" would sound strange if translated literally as "it is raining cats and dogs" in Uzbek. In fact, it means "It's raining heavily" [4]. Such examples clearly demonstrate the importance of understanding and conveying national colour properly.

Literal, word-for-word translation often results in the loss of national colour, reducing the naturalness and expressive power of the text [5]. Therefore, translators must possess not only linguistic competence but also a deep understanding of culture, history, folklore, and national psychology [6]. If the translator fails to sense these cultural nuances, the national spirit of the original text cannot be fully conveyed. The main goal of translation is to express the text naturally and clearly in Uzbek while preserving its cultural meaning.

This article examines the ways to preserve national colour when translating from English into Uzbek, identifies common challenges, and explores strategies to overcome them. Particular attention is paid to maintaining national uniqueness, ensuring cultural equivalence, and preserving the original spirit of the work. The study also discusses approaches such as equivalence search, explanatory translation, cultural adaptation, and contextual interpretation [4]. Through these methods, translators can convey not only the literal meaning but also the cultural depth of the text.

MAIN PART

The issue of preserving national colour in translation has been widely discussed by many scholars in translation studies. Every nation's language reflects its culture, worldview, and way of life. Therefore, translation from one language to another should convey not only lexical or grammatical aspects but also cultural elements. This process depends not only on the translator's linguistic competence but also on their cultural awareness and sensitivity.

Preserving national colour in translation means conveying the spirit, author's style, and cultural identity of the original text to the reader. Translation is seen not as an exchange of words but as a dialogue between cultures. Therefore, the translator must be able to feel the folk spirit, traditions, and mentality expressed in the text and reflect them naturally in translation. For example, the Uzbek idiom “ko‘ngli tog‘dek” (literally, “his heart is like a mountain”) expresses generosity and open-heartedness. Translating it as “He is very generous” conveys the meaning but loses the vivid imagery. The English equivalent “He has a heart of gold” also cannot be translated literally. Therefore, finding proper cultural equivalents between the two languages is essential. [6].

Cultural realia also form an important component of national colour. They refer to concepts unique to a particular people and often lack exact counterparts in other

languages. For instance, English words such as “pub”, “Halloween”, and “Thanksgiving” have no exact Uzbek equivalents. Similarly, Uzbek words like “Navro‘z”, “sumalak”, “do‘ppi”, and “choyxonachi” may be unfamiliar to English readers. To convey such words properly, the translator can use transliteration, explanatory translation, or cultural adaptation. For example, “Navro‘z” may be rendered as “Navruz - the spring festival celebrated in Central Asia”, and “do‘ppi” as “traditional Uzbek skullcap” [6]. In this way, the translator ensures that the cultural meaning is preserved while making it comprehensible to the reader.

Idioms and proverbs are among the brightest reflections of national colour [5]. They embody a people's experience, worldview, humor, and values.[4] The English proverb “Don't count your chickens before they hatch” corresponds to the Uzbek “Tuxumdan jo‘ja chiqmasdan sanama”. However, not all proverbs can be translated so easily. For example, “A rolling stone gathers no moss” would sound strange if translated literally as “dumalayotgan tosh mox bosmaydi.” Instead, it can be rephrased as “Bir joyda tinch o‘tirgan odam boylik orttiradi”, conveying its meaning in Uzbek [7]. Such cases require the use of semantic translation, which focuses on transferring the inner meaning rather than the literal form.

The translator's cultural sensitivity plays a key role in fully conveying national colour. The concept of cultural equivalence is crucial in this process. A translator should not only translate words but also consider their social and emotional meanings. In this sense, the translator acts as a mediator between two cultures, a “bridge builder.” For instance, the English concept “afternoon tea” cannot simply be translated as “tushlikdan keyingi choy” because it refers to a specific English tradition of tea drinking. Therefore, explaining it as “the English custom of drinking tea in the afternoon” better conveys its cultural meaning [6].

Another important aspect of preserving national colour is expressing the original text in a way that remains understandable for Uzbek readers without erasing its cultural “foreignness.” [5] The translator must maintain a balance between faithfulness to the source and naturalness for the target audience. Over-domestication may erase the authentic cultural atmosphere, while literal translation may make the text incomprehensible. Achieving this balance is the true art of translation.

CONCLUSION

Preserving national colour in translation is not merely a linguistic task but a cultural, aesthetic, and psychological process. Since every language reflects a people's history, lifestyle, mentality, and worldview, translators carry the responsibility of keeping these elements intact. A translator should convey not only the literal meaning of words but also their spirit, tone, and cultural connotation.

The most effective ways to preserve national colour are finding cultural equivalents, using explanatory translation, clarifying realia, and fully utilizing the expressive potential of the Uzbek language. The translator must deeply understand the meaning behind each expression or proverb and present it in a way that feels natural and familiar to Uzbek readers while maintaining the original's authenticity.

In today's globalized world, translation serves as a key medium for strengthening international cultural relations. Thus, preserving national colour in translation is not only a sign of professional mastery but also a means of protecting and promoting national culture. Conveying national values accurately through translation is one of the most refined yet powerful forms of cultural diplomacy. Therefore, translating while preserving national colour represents the unity of art and science, reflecting the translator's knowledge, cultural sensitivity, and aesthetic taste.

REFERENCES

1. Nida.E.1964.Toward a Science of Translating.
2. Sharipov.A.2021.Tarjimada milliy kolorit masalalari.
3. Hatim.B.Mason I.1990. Discourse and the Translator.
4. Newmark. P.1988. A Textbook of Translation.
5. Komilov.B.2020. Tarjima nazariyasi va amaliyoti.
6. Nida.E.Taber.C.1982. The Theory and Practice of Translation.
7. Komissarov, V.N. 1990. Teoriya perevoda.

Shernazarova Dilafro'z

Shernazarova Dilafro'z

- 19 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- "Munozara" intellektual o'yini Respublika bosqichi ishtirokchisi
- Bir nechta xalqaro konferensiyalar ishtirokchisi

BOSHQALAR SENI BOSHQARISHIGA
YO'L QO'YMA

EKOLOGIK EKSPERTIZANING HUQUQIY ASOSLARI: MILLIY

VA XORIJIY TAJRIBALARI

Shernazarova Dilafro'z Umarkulovna
talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola ekologik ekspertizaning ahamiyati, uning huquqiy asoslari hamda uning amalda qanday tatbiq etilishi bilan bog'liq ma'lumot beradi. Maqolada ekologik ekspertizaning nafaqat milliy qonunchilikda ya'ni O'zbekiston Respublikasining ekologik tizimlaridagi roli, balki xorijiy tajribalar haqida ham sôz boradi. Xususan, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga nisbatan salbiy ta'sirlarni kamaytirish, ekologik xavfsizlikni oshirish hamda kelajakdagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilish borasida huquqiy va amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: ekologik ekspertiza, ekologik xavfsizlik, barqaror rivojlanish, ekologik baholash, xususiy sektor, qonunchilik, xorijiy tajribalar hamda xalqaro standartlar.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Аннотация: Данная статья предоставляет информацию о значении экологической экспертизы, её правовых основах, а также о порядке её практического применения. В статье рассматривается роль экологической экспертизы не только в национальном законодательстве, то есть в экологических системах Республики Узбекистан, но и в зарубежном опыте. В частности, представлены правовые и практические рекомендации по рациональному использованию природных ресурсов, снижению негативного воздействия на окружающую среду, повышению экологической безопасности, а также анализируются перспективы развития в будущем.

Ключевые слова: экологическая экспертиза, экологическая безопасность, устойчивое развитие, экологическая оценка, частный сектор, законодательство, зарубежный опыт и международные стандарты.

LEGAL BASIS OF ENVIRONMENTAL EXPERTISE: NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE

Annotation: This article provides information about the significance of environmental expertise, its legal foundations, and the way it is practically implemented. The article discusses the role of environmental expertise not only in national legislation, namely in the ecological systems of the Republic of Uzbekistan, but also in foreign experiences. In particular, legal and practical recommendations are provided on the rational use of natural resources, reducing negative environmental

impacts, improving environmental safety, and analyzing future development prospects.

Keywords: *environmental expertise, environmental safety, sustainable development, environmental assessment, private sector, legislation, foreign experience, and international standards.*

KIRISH

Bugungi kunda ekologik xavfsizlik, barqaror rivojlanish va atrof-tabiiy muhitni muhofaza qilish kabi vazifalar dunyo miqyosida eng dolzarb masalalaridan biriga aylanib qoldi. Ekologik ekspertiza esa ushbu hodisalarning samarali amalga oshirilishida kômak beradigan jarayon bo'lib, u inson faoliyatining tabiatga nisbatan salbiy ta'sirlarini baholash, ekologik xavf-xatarlarni aniqlash va minimallashtirish maqsadida tashkillashtiriladi. Shuningdek ko'plab mamlakatlarda ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ekologik ekspertiza milliy va xalqaro qonunchilik tizimida rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan muammolar, huquqiy yondashuvlar va tajribalarning o'rganilishi, atrof-muhitni himoya qilish va barqaror rivojlanish uchun samarali choralar ko'rishning muhim ahamiyatini ko'rsatadi. Shu asosda aytish mumkinki, barcha davlatlarda ekologik ekspertiza o'tkazishning belgilangan huquqiy normalari hamda qonun hujjatlari mavjud bo'ladi.

Ekologik ekspertiza sohasidagi huquqiy tizim, mamlakatlarning tabiatni muhofaza qilishga bo'lgan qarashlarini va ekologik xavflarini boshqarishga qaratilgan muhim mexanizmlarni o'z ichiga oldi. Ekologik ekspertiza turli mamlakatlarda turlicha ko'rinishlarda hamda bosqichlarda amalga oshiriladi. Sababi, har bir mamlakatning o'ziga xos milliy qonunchilik tizimi mavjud va ushbu davlatlarda ekologik ekspertiza ma'lum bir me'zonlar asosida o'tkaziladi. Maqolaning ushbu qismida ularni birma-bir ko'rib chiqamiz.

Milliy huquqiy tizimda ekologik ekspertiza o'tkazish

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko'ra mamlakatimizda ekologik ekspertiza belgilangan normalar hamda huquqiy asoslarda amalga oshiriladi. Qonunchilikka binoan ekologik xavfsizlikni samarali ta'minlashga qaratilgan ekologik ekspertizaning quyidagi bir nechta asosiy jihatlarini keltirib o'tishimiz mumkin.

1. Majburiylik

Buni shu bilan izohlash mumkinki, ko'plab mamlakatlarda ekologik ekspertiza o'tkazish majburiy sanaladi, ayniqsa tabiiy boyliklardan foydalanish hamda ekologik

xavf tug'dirishi mumkin lohiyalar hamda faoliyatlar uchun. O'zbekistonda esa ekologik ekspertiza "Ekologik ekspertiza to'g'risidagi" qonun asosida atrof-muhitga nisbatan zararli ta'sir ko'rsatayotgan lohiyalar uchun o'tkazilishi talab qilinadi. Ushbu qonun loyiha, faoliyat yoki faoliyatning alohida elementlarining atrof-muhitga ta'sirini o'rganishni va ekologik xavfsizlikni o'rnatishni talab qiladi.

2. Xavf-xatarni baholash va tavsiyalar

Ekologik ekspertiza jarayonida loyihalar hamda faoliyatlarning ekologik xavfsizligini aniqlash va baholash uchun turli xildagi metodlardan foydalaniladi. Loyihalar uchun taqdim etiladigan chora-tadbirlar hamda rejalar ekologik xavf-xatarlarni kamaytirishga qaratilgan bo'ladi.

Boshqa barcha mamlakatlar singari O'zbekiston Respublikasida ham ekologik ekspertiza o'tkazish belgilangan qonunchilik hujjatlari va normativlar asosida amalga oshiriladi. Ekologik ekspertiza o'tkazishning eng muhim huquqiy asoslaridan bittasi yuqorida aytib o'tilganidek, O'zbekiston Respublikasi asosiy qonuni Konstitutsiyaga asoslangan holda qabul qilingan "Ekologik ekspertiza to'g'risidagi" qonun hisoblanadi. Ushbu qonun 2000-yil 25-mayda qabul qilingan bo'lib, unda ekologik ekspertiza o'tkazish bo'yicha barcha normalar belgilab qo'yilgan. Shuningdek, ekologik ekspertiza boshqa qonunchilik hujjatlari hamda O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomlari asosida ham o'tkazilishi mumkin. Ushbu qonunning 2-moddasiga ko'ra, agar O'zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomlarida O'zbekiston Respublikasi ekologik ekspertiza to'g'risidagi qonunchilikdan boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari ustuvor deb topiladi. Shundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, O'zbekiston xalqaro shartnomalari ham ekologik ekspertiza o'tkazish bo'yicha muhim manbalardan biri hisoblanadi.

Ekologik muammolar bugungi kunda butun dunyoda dolzarb maslalardan biri sifatida qaraladi. Shuning uchun barcha mamlakatlarda ekologik ekspertiza amlga keng tatbiq etiladi. Biz ularni bir nechta xorijiy tajribalar misolida ko'rib chiqishimiz mumkin.

Xorijiy tajribalar: Yevropa ittifoqi, AQSh va Kanada

Tajribalarga qaraganda, xorijda ekologik ekspertiza o'tkazish amaliyoti hamda huquqiy tizimlar yuqori darajada rivojlangan. Bu davlatlar ekologik barqarorlikni ta'minlashda va tabiiy muhitni muhofaza qilishda ekologik ekspertizaning o'rni katta ekanligini e'tirof etishadi.

1. Yevropa Ittifoqi: EIA va SEA tizimlari

Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida ekologik ekspertiz tizimi Ekologik Ta'sirni Baholash va Startegik Ekologik Baholash kabi tizimlar asosida o'tkaziladi. EIA tizimi loyiha yoki faoliyatlarning ekologiyaga ta'sirini oldindan baholashni talab etadi. Ushbu tizim tabiiy resurslarni himoya qilish va atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni kamaytirishni maqsad qilgan. SEA tizimi esa bir muncha kengroq qamrovli bo'lib, davlatlar va hududlarni yuksaltirish bo'yicha umumiy rivojlanish dasturlarini baholashni o'z ichiga oladi.

2. AQSh

AQShda ekologik ekspertiza o'tkazish Federal Ekologik Himoya Agentligi tomonidan nazorat qilinadi hamda "Ekologik Ta'sirni Baholash To'g'risida"gi qonun asosida, ekologik ekspertiza talab qiladigan yirik loyihalar va faoliyatlar uchun qo'llaniladi. Shuningdek, ekologik holatni umumiy ravishda baholashga yordam berish uchun esa Huquqiy Ekologik Baholash tizimi qo'llaniladi.

3. Kanada

Xalqaro maydonda ekologik ekspertiza o'tkazish bo'yicha Kanada ham yuqori o'rinlarni egallaydi. Ushbu davlatda ekologik ekspertiza tizimi faqat yirik infratuzilma loyihalari hamda tabiat resurslarini ekspluatatsiya qilishda xavflarni minimallashtirish uchun lozim darajada maxsus me'yorlar ishlab chiqiladi. Odatda ekologik ekspertiza jarayoni xususiy sektor va davlat o'rtasidagi hamkorlik ta'minlashni maqsad qiladi.

Xalqaro maydonda ekologik ekspertiza tizimi ajralmas o'ringa ega. Buni BMT tomonida qabul qilingan Rio deklaratsiyasi va boshqa xalqaro hujjatlar misolida ko'rishimiz mumkin. Ushbu deklaratsiyaning 17-bandida ekologik ekspertizaning ahamiyatini ta'kidlab, ekologik xavf-xatarlarga qarshi kurashish va tabiatni saqlashni global miqyosda muhim deb hisoblaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ekologik ekspertiza o'tkazishning huquqiy asoslari va tajribalari ekologik muammolarni oldini olish va tabiiy muhitni muhofaza qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy qonunchilik va xalqaro miqyosda belgilangan normalar asosida ekologik ekspertiza tizimlarini rivojlantirish, barqaror rivojlanishga erishish uchun zarur qadam hisoblanadi. Shu bilan birga, davlatlar o'rtasidagi xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, ekologik xatarlarni minimallashtirish

hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun samarali mexanizmlarni ishlab chiqish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ekologik ekspertiza to'g'risidagi qonun. (2008)
2. O'zbekiston Respublikasi Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonuni. (2012)
3. Environmental Law and Policy in Canada. (2016). Canadian Environmental Law Association.
4. United States Environmental Protection Agency (EPA) - Environmental Impact Statements. (2010). U.S. EPA.
5. Environmental Impact Assessment (EIA) and Strategic Environmental Assessment (SEA): An Overview. (2008). European Commission, Environment Directorate-General.
6. www.lex.uz

Jo'raqulova Dilrabo

Jo'raqulova Dilrabo

- 18 yosh
- Bakalavr
- Iqtisod yo'nalishi
- Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
- TDIU Book club a'zosi
- Matematikadan Milliy sertifikat sohibasi

ORZULAR REAL

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISH OMILLARI VA ULARNING TAHLILI

Jo'raqulova Dilrabo

talaba, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillar va ularning o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. So'nggi yillarda mamlakat iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan islohotlar, investitsion muhitni yaxshilash va raqamli texnologiyalarni joriy etishilishi iqtisodiy o'sishning muhim omillari sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston iqtisodiyotining 2017–2024- yillardagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari statistik ma'lumotlar asosida tahlil etilib, kelgusidagi barqaror o'sishni ta'minlash yo'nalishlari bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy o'sish, barqaror rivojlanish, investitsiya, inson kapitali, innovatsiyalar, eksport, raqamli iqtisodiyot, makroiqtisodiy barqarorlik.

KIRISH

O'zbekiston iqtisodiyoti mustaqillikdan keyingi davrda bosqichma-bosqich tarkibiy o'zgarishlarni boshdan kechirdi. So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan izchil islohotlar natijasida mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlar bo'yicha kengayib, yangi ishlab chiqarish tarmoqlari paydo bo'lmoqda, tashqi savdo aloqalari kengaymoqda. Bugungi kunda sanoat, energetika, kimyo, farmatsevtika, to'qimachilik, axborot texnologiyalari va transport-logistika kabi sohalarda yangi ishlab chiqarish texnologiyalarining yaratilishi milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga kuchli turtki bermoqda. Iqtisodiy o'sish, jumladan uning sifati to'g'risidagi masala mamlakat, uning mintaqalari, umuman biror-bir ijtimoiy tizimning rivojlanish istiqbollarini aniqlash uchun ham juda muhim. Xususan, O'zbekistonni 2030-yilgacha ijtimoiy- iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyasida makroiqtisodiy barqarorlikni va iqtisodiy o'sish barqarorligini ta'minlash, iqtisodiyot tarmoqlarining raqobatbardoshligini, investitsion va eksport salohiyatini oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish va himoya qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, mehnat bozorida keskinlik darajasini pasaytirish, aholi daromadlari o'sishi va kam ta'minlanganlikni qisqartirish nazarda tutiladi. Iqtisodiy o'sish jamiyatning rivojlanish istiqbollarini prognozlash imkonini beradi. Bundan tashqari, iqtisodiy o'sish resurslarining cheklanganligi muammosini hal etish uchun sharoit yaratadi. Ingliz iqtisodchisi Jon Meynard Keyns o'zining iqtisodiy nazariyalarida bozor iqtisodiyoti tizimini ilmiy tahlil qilib, quyidagi fikrni ilgari surgan:

“Bozor iqtisodiy munosabatlari mukammal va o'zini-o'zi tartibga soluvchi tizim sifatida qaralmasligi lozim. Iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanishi va ish bilan bandlikning yuqori darajasini ta'minlash uchun davlatning faol aralashuvi zarur.” [1]

Iqtisodiy o'sish - ishlab chiqarishni takomillashtirish, iqtisodiyotda progressiv o'zgarishlar va qayta qurishlarning muhim shart-sharoitidir. U taraqqiyotning ajralmas

qismi, ijtimoiy rivojlanishning asosini tashkil qiladi. Iqtisodiy o'sish - aholining moddiy faravonligini oshirish vositasi hisoblanadi. Iqtisodiy o'sish mamlakat aholisining turmush darajasini oshirishga, ekologiya, mudofaa muammolarini hal etishga imkoniyat tug'diradi. 2020-yil 29-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida global inqiroz sharoitida mamlakatning barqaror rivojlanishini ta'minlash, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va mahalliy muammolarni samarali hal etish zarurligini alohida ta'kidladi. Davlatimiz rahbari shunday degan:

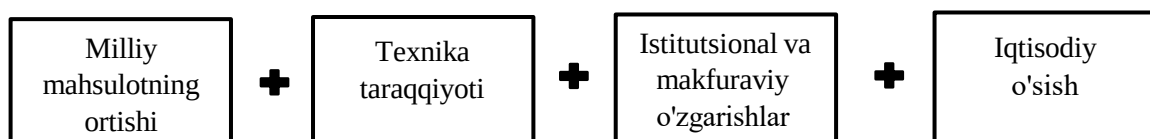
“Global inqiroz sharoitida iqtisodiy va siyosiy barqarorlikni ta'minlash, joylardagi mavjud muammolarni manzilli hal etish, ko'makka muhtoj yurtdoshlarimizni qo'llab-quvvatlash hamda yoshlarimizning orzu-umidlarini ro'yobga chiqarish — Prezidentdan boshlab barcha darajadagi rahbarlarning bosh vazifasi bo'lmog'i darkor.” [2]

ASOSIY QISM

Rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish tarixini tadqiq etish uchun 1971-yilda Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan amerikalik mashhur iqtisodchi Saymon Kuznets iqtisodiy o'sishga: “Xo'jalikning aholining tobora ko'proq va xilma-xil ehtiyojlarini tobora samaraliroq texnologiyalar yordamida va ularga mos tushadigan institutsional va mafkuraviy o'zgarishlar yordamida ta'minlaydigan qobiliyatining uzoq muddatli ortishi” degan ta'rif bergan.

S. Kuznetsning fikriga ko'ra, iqtisodiy o'sishning uchta asosiy belgisi bor:

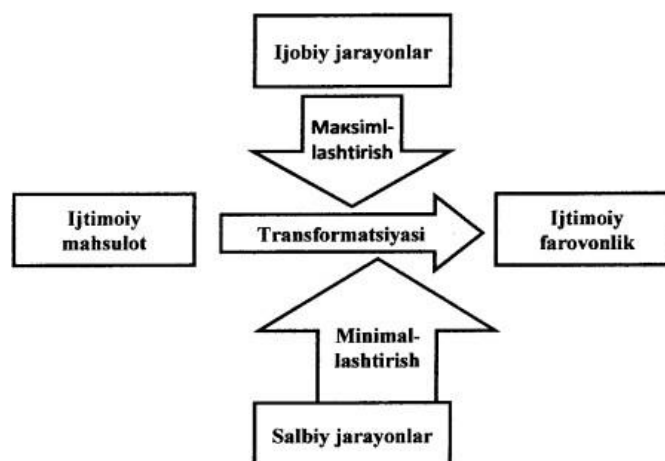
- milliy mahsulotning doimiy o'sishi natijasida ehtiyojlamining tobora ko'proq hajmini qondirish imkoniyati;
- o'sishning asosi, uning yetarli bo'lmasa ham zarur bo'lgan sharti sifatidagi texnika taraqqiyoti;
- o'sish salohiyatini to'laroq amalga oshirish uchun zarur bo'lgan institutsional, harakat va mafkuraviy o'zgarishlar. [3]

1-rasm. S.Kuznetsning iqtisodiy o'sish modeli

Iqtisodiy o'sish sifati deyilganda, keng ma'noda salbiy jarayonlarni minimallashtirishga erishilgan holda, yalpi ichki mahsulotning jamiyat farovonligiga to'liq tarzda transformatsiyalanishini eng yuqori darajada ta'min etilishiga yo'naltirilgan pirovard maqsad sifatida farovonlikka yo'naltirilgan rivojlanishni tushunamiz.

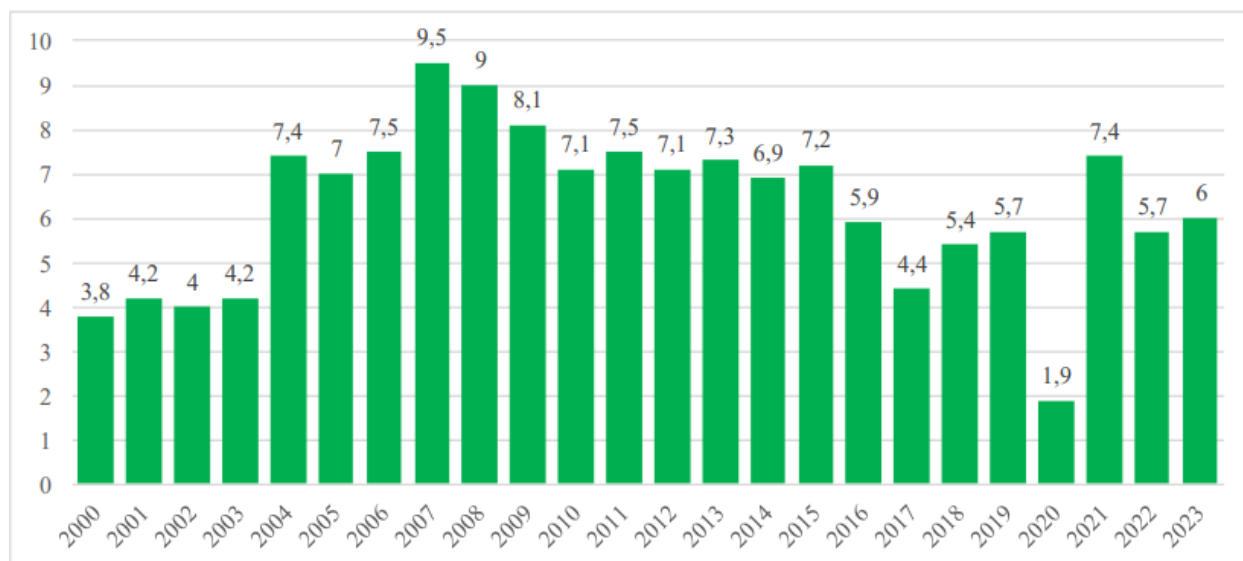
Iqtisodiy o'sishning sifati - bu ijobiy jarayonlarning ta'sir doirasini kengaytirish salbiy jarayonlar ta'sirini kamaytirish asnosida yalpi ichki mahsulotning jamiyat farovonligiga transformatsiyalanishi jarayonlarining amalga oshish tavsifidir. [4]

2-rasm. Iqtisodiy o'sish sifati tushunchasi

Mustaqillik yillarida mamlakat iqtisodiyotini izchil rivojlantirish, uning tarmoq hamda hududiy tuzilmasini takomillashtirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Milliy iqtisodiyotni yangilash, modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish sohalarini ko'p yo'nalishli asosda rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida yalpi ichki mahsulot hajmi barqaror o'sish dinamikasini namoyon etmoqda.

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy o'sish sur'atlari izchil va ijobiy yo'nalishda davom etmoqda. Agar o'rtacha o'sish sur'atlari 2000-2003 yillarda 4 foizdan, 2004-2006 yillarda 7,3 foizdan, 2007-2008 yillarda esa 9,2 foizdan yuqori darajada kuzatilgan bo'lsa, ushbu ko'rsatkich 2009-2016 yillar davomida 8 foizdan yuqori bo'ldi. 2019 yilda esa 5,7 foizni tashkil etdi. Faqat koronavirus pandemiyasining iqtisodiyotga salbiy ta'siri natijasida 2020 yilda YaIMning o'sish sur'ati oldingi yilga nisbatan 1,9%ni tashkil etdi, chuqur iqtisodiy islohotlar natijasida 2021 yilga kelib esa ushbu ko'rsatkich 7,4 foizni, 2022 yilda 5,7 foizni va 2023 yilda 6 foizni tashkil etdi.

3-rasm. O'zbekistonda yalpi ichki mahsulotning yillar davomida o'sish dinamikasi, foizda [5]

O'zbekistonda 2025-yilning birinchi yarim yilligi bo'yicha Milliy statistika qo'mitasi taqdim etgan iqtisodiy yakunlar jadal o'sishni ko'rsatmoqda: mamlakat yalpi ichki mahsuloti (YAIM) 7,2 foizga o'sdi (o'tgan yilning shu davrida 6,4 foiz o'sish bo'lgan) va bu iqtisodiyot barqaror kengayish rejimiga o'tayotganini ko'rsatmoqda. [6]

Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda O'zbekistonning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlovchi strategik ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan ishlab chiqilgan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi mamlakatda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, boshqaruv tizimini soddalashtirish hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo'yicha muhim huquqiy va tashkiliy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Mazkur strategiya doirasida 2020–2024-yillar mobaynida 400 dan ortiq axborot texnologiyalari loyihalari amalga oshirildi, ularning aksariyati davlat boshqaruvi, moliya, transport, ta'lim, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligi sohalarini raqamlashtirishga qaratilgan. Bu jarayon natijasida mamlakatda raqamli infratuzilma shakllandi, axborot almashinuvi tizimi takomillashtirildi hamda aholiga ko'rsatilayotgan davlat xizmatlarining sifati va tezligi sezilarli darajada oshdi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra:

1. elektron hukumat xizmatlari soni ikki barobar oshgan, bu esa fuqarolar va tadbirkorlik subyektlari uchun byurokratik to'siqlarning kamayishiga va davlat xizmatlarining ochiqligiga olib keldi;

2. IT-xizmatlar eksporti 2024-yilda 500 million AQSh dollaridan oshgan, bu esa O'zbekistonning global raqamli xizmatlar bozorida raqobatbardosh ishtirokchi sifatida shakllanayotganini ko'rsatadi;
3. Axborot texnologiyalari sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 3,5 foizga yetgan, bu esa raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy o'sishdagi hisssasi ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, elektron to'lov tizimlari, masofaviy ta'lim, elektron tijorat va raqamli bank xizmatlari kabi yo'nalishlarning rivojlanishi mamlakatda raqamli transformatsiyaning yangi bosqichiga zamin yaratmoqda. Raqamli texnologiyalar joriy etilishi nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki byudjet daromadlarini ko'paytirish, investitsion jozibadorlikni oshirish va korrupsiya xavfini kamaytirishga ham xizmat qilmoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekiston iqtisodiyoti so'nggi yillarda chuqur tarkibiy o'zgarishlar, yangi ishlab chiqarish tarmoqlari tashkil etilishi va makroiqtisodiy barqarorlikning mustahkamlanishi natijasida sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi. 2017–2024-yillar davomida olib borilgan iqtisodiy siyosat natijalari shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sish faqat xomashyo eksportiga tayanmay, balki ko'p tarmoqli va innovatsion yo'nalishli iqtisodiy modelga asoslanmoqda.

Avvalo, investitsiyalar hajmining oshishi iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillaridan biri bo'ldi. So'nggi yillarda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2 barobar ortdi, yangi ishlab chiqarish quvvatlari ishga tushirildi. Bu, o'z navbatida, sanoat ishlab chiqarish hajmining 7,1 foizga oshishiga sabab bo'ldi. Xizmatlar sohasining 9,3 foiz o'sishi esa iqtisodiyotni diversifikatsiyalash va yangi ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynadi.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, investitsion muhitni yaxshilash, inson kapitaliga sarmoya kiritish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha chora- tadbirlar mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillardagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar O'zbekiston iqtisodiyotining tizimli islohotlar natijasida yangi bosqichga ko'tarilganini ko'rsatadi. Ayniqsa, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida amalga oshirilgan loyihalar davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va fuqarolarga ko'rsatiladigan xizmatlarni raqamlashtirish orqali

iqtisodiy faollikni yanada kuchaytirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mikroiqtisodiyot va makroiqtisodiyot fanidan amaliy mashg'ulot [Matn] : o'quv qo'llanma / S.R. Cho'lliyev, H.N. Baqoyev .-Navoiy: 2023.-164 b
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi 29-dekabr 2020-yil. - Xalq so'zi gazetasi
3. Yormonqulova, N. (2024). "Iqtisodiy o'sish omillarini takomillashtirish va barqaror rivojlanishga erishish" Qo'qon universiteti xabarnomasi, 10 (10), 109–112. <https://doi.org/10.54613/ku.v10i10.922>
4. M.A.Mamatov. Iqtisodiy o'sish. O'quv qo'llanma. - T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2021- 108 b
5. Sh. Ermamatov va Dildora Baxtiyorova "O'zbekistonda barqaror iqtisodiy o'sish omillari" ББИ asr: fan va ta'lim masalalari ilmiy elektron jurnali. №2, 2024 yil ISSN: 2181-9874
6. <https://www.gazeta.uz/oz/2025/07/22/yim/>

Abdumalikova Busalima

Abdumalikova Busalima

- 19 yosh
- Bakalavr
- Management yo'nalishi
- Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
- TDIU granti sohibasi
- Tomchi Charity a'zosi
- TDIU Debate club & TDIU Speaking Club lideri
- Ilmiy konferensiyalar ishtirokchisi

KELAJAK – BUGUNDAN UNGA
TAYYORGARLIK KO'RADIGANLARGA
TEGISHLIDIR

BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA MENEJMENT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Abdumalikova Busalima Abduvali qizi
talaba, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Bozor iqtisodiyoti sharoitida menejment tizimini takomillashtirish korxona va tashkilotlarning samaradorligini oshirish hamda ularning raqobatbardoshligini mustahkamlash uchun muhim hisoblanadi. Ushbu maqolada menejment tizimini yangilash, innovatsiyalarni joriyetish, kadrlarni malakasini oshirish, korporativ boshqaruvni rivojlantirish kabi ustuvor yo'nalishlar tahlil qilinadi. Mazkur yo'nalishlar bozor sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Bozor iqtisodiyoti, menejment tizimi, takomillashtirish, innovatsiyalar, korporativ boshqaruv, raqobatbardoshlik, barqaror rivojlanish.

PRIORITY DIRECTIONS FOR IMPROVING THE MANAGEMENT SYSTEM IN A MARKET ECONOMY

Annotation: In a market economy, improving the management system is important for increasing the efficiency of enterprises and organizations and strengthening their competitiveness. This article analyzes such priority areas as updating the management system, introducing innovations, improving personnel skills, and developing corporate governance. These areas play an important role in successfully operating in a market environment and ensuring economic stability.

Keywords: Market economy, management system, improvement, innovations, corporate governance, competitiveness, sustainable development.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация: В условиях рыночной экономики совершенствование системы управления имеет важное значение для повышения эффективности деятельности предприятий и организаций и укрепления их конкурентоспособности. В статье анализируются такие приоритетные направления, как обновление системы управления, внедрение инноваций, повышение квалификации персонала и развитие корпоративного управления. Эти направления играют важную роль в успешной работе в рыночной среде и обеспечении экономической стабильности.

Ключевые слова: Рыночная экономика, система управления,

совершенствование, инновации, корпоративное управление, конкурентоспособность, устойчивое развитие.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxona va tashkilotlarning samaradorligi, ularning bozor muhitiga tez moslashuvchanligi va raqobatbardoshligi samarali boshqaruv tizimiga bevosita bog'liq. Menejment tizimi — bu korxonaning maqsadlariga erishish uchun resurslarni rejalashtirish, tashkil etish, rag'batlantirish va nazorat qilish jarayonlarini o'z ichiga olgan murakkab boshqaruv mexanizmidir. Bozor iqtisodiyotida korxonalar mustaqil faoliyat yuritadi, ular bozordagi talab va taklifga, raqobatchilar faoliyatiga va boshqa tashqi omillarga doimiy ravishda moslashishi zarur. Shu sababli, menejment tizimining takomillashtirilishi nafaqat korxona ichki jarayonlarining samaradorligini oshiradi, balki uning bozor sharoitida uzoq muddatli barqarorligini ham ta'minlaydi.

So'nggi yillarda global iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi, texnologik taraqqiyotning tezlashuvi, iste'molchilarning ehtiyojlarining xilma-xillashuvi va bozordagi raqobatning kuchayishi menejment tizimining yangi yondashuvlarni qabul qilishini taqozo etmoqda. An'anaviy boshqaruv usullaridan tashqari, innovatsion menejment, raqamli transformatsiya, korporativ boshqaruv standartlari, hamda kadrlar malakasini doimiy oshirish kabi yo'nalishlar dolzarb bo'lib bormoqda. Shuningdek, iqtisodiy resurslarni samarali boshqarish va raqobatbardoshlikni oshirish uchun menejment tizimining strategik rejalashtirish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida menejment tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari, jumladan innovatsion texnologiyalarni joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish, korporativ boshqaruvni rivojlantirish, resurslarni samarali boshqarish va bozor talablariga tez moslashish masalalari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bu yo'nalishlar korxonalarning samaradorligini oshirish va ularning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash uchun zamonaviy boshqaruv jarayonlarida ustuvor hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Menejment tizimini takomillashtirish va uning bozor iqtisodiyoti sharoitida roli mavzusi ko'plab olimlar va amaliyotchilar tomonidan turli nuqtai nazardan tadqiq

etilgan. Menejment nazariyasi va amaliyotida asosiy o'rin tutgan klassik va zamonaviy manbalar ushbu sohada yetakchi ilmiy asoslarni yaratgan.

P. Drucker (2007) boshqaruv jarayonlarining samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, bozor iqtisodiyotida tashkilotlar faqat o'z ichki resurslarini boshqarish bilan cheklanmasdan, atrof-muhitdagi o'zgarishlarga tez moslashishi, yangi texnologiyalarni qabul qilishi va innovatsion strategiyalarni ishlab chiqishi lozim. Druckerning fikricha, menejment tizimini modernizatsiya qilish korxonaning raqobatbardoshligini ta'minlovchi asosiy omildir.

A. Fayol (2010) esa boshqaruv nazariyasining asoschisi sifatida, menejmentning asosiy funksiyalarini — rejalashtirish, tashkil etish, buyruq berish, muvofiqlashtirish va nazorat qilishni belgilab bergan. Fayolning ishlari zamonaviy boshqaruv tizimlarining fundamental printsiplarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan. Uning ta'kidlashicha, boshqaruv tizimi bozor talablariga moslashishi va samaradorligini oshirishi uchun tizimli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi shart.

O'zbekiston olimlari orasida J. Ya. Isakov (2024) investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar olib borgan. Uning ishlari menejment tizimining zamonaviy iqtisodiy sharoitda samarali ishlashini ta'minlashda yangi mexanizmlarning zarurligini ko'rsatadi. Isakov innovatsion yondashuvlar orqali investitsiya jarayonlarini boshqarish samaradorligini oshirishga urg'u beradi.

N. N. Ismatullayeva (2023) bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy potensialni rivojlantirish va menejment tizimini integratsiyalash muammolariga bag'ishlangan ilmiy ishlarida, boshqaruvning o'zgaruvchan iqtisodiy muhitda moslashuvchanligi va resurslarni samarali taqsimlash mexanizmlarining ahamiyatini ta'kidlaydi. U o'z tadqiqotlarida korporativ boshqaruv tizimining barqaror rivojlanishdagi rolini keng yoritadi.

Mahalliy tadqiqotchilar I. U. Ibragimov va M. I. Jamoliddinova (2024) kichik va o'rta biznesni rivojlantirishdagi menejment yondashuvlari samaradorligini o'rganib, boshqaruv usullarining bozor sharoitida innovatsionlashtirilishi va moslashuvchanligi kichik korxonalar faoliyatining muvaffaqiyat kaliti ekanligini ta'kidlashadi. Ularning tadqiqotlari bozor iqtisodiyoti sharoitida menejment tizimini takomillashtirishning amaliy jihatlarini yoritadi.

Shuningdek, xalqaro tadqiqotlarda ham menejment tizimlarini takomillashtirishga oid so'nggi yondashuvlar keng ko'lamda o'rganilgan. Masalan,

Kaplan va Nortonning (1996) "Balanced Scorecard" modeli tashkilotlarning strategik boshqaruvini yaxshilash uchun innovatsion vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. Bu model menejment tizimini takomillashtirishda ko'rsatkichlar tizimini aniqlash, faoliyatni baholash va resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Menejment tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari:

1. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish

Raqamli transformatsiya menejment jarayonlarini optimallashtirish, ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va qaror qabul qilish sifatini oshirish imkonini beradi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (big data), avtomatlashtirish va bulutli texnologiyalar boshqaruv tizimlarida yangi samarali vositalarni yaratmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida tashkilotlar resurslarni tejash va bozor talablariga tezroq javob berish imkoniyatiga ega bo'ladi.

2. Kadrlar salohiyatini oshirish

Menejerlar va xodimlarning malakasini muntazam oshirish, innovatsion treninglar va qayta tayyorlash kurslarini joriy etish korxona faoliyatining barqarorligini ta'minlaydi. Kadrlar salohiyati menejment tizimining samaradorligi uchun muhim omildir, chunki malakali boshqaruv kadrlarining mavjudligi tashkilotga raqobatda ustunlik beradi.

3. Korporativ boshqaruvni rivojlantirish

Korxonalarda shaffof boshqaruv tizimlarini yaratish, xodimlar, manfaatdor tomonlar va rahbariyat o'rtasida samarali aloqalarni yo'lga qo'yish korporativ boshqaruvning asosiy vazifalaridan biridir. Bu o'z navbatida, tashkilotning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish va bozor imidjini yaxshilashga xizmat qiladi.

4. Resurslarni samarali boshqarish

Moliyaviy, moddiy va inson resurslarini optimal boshqarish uchun zamonaviy iqtisodiy va moliyaviy boshqaruv usullarini joriy etish kerak. Bu chiqimlarni kamaytirish, mahsuldorlikni oshirish va investitsiya samaradorligini ta'minlash imkonini beradi.

5. Bozor talablariga tez moslashish

Bozor sharoitining o'zgaruvchanligi korxonalardan tezkor va samarali javob talab qiladi. Buning uchun tashkilotlar ichki boshqaruv jarayonlarini moslashuvchan va tezkor qaror qabul qilish imkonini beruvchi tizimlarga aylantirishlari zarur.

6. Raqobatbardoshlikni oshirish

Mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, yangi marketing strategiyalarini ishlab chiqish va innovatsiyalarni joriy etish orqali bozor ulushini kengaytirish mumkin. Raqobatbardoshlikni oshirish menejmentning eng muhim ustuvor yo'nalishidir.

XULOSA

Bozor iqtisodiyoti sharoitida menejment tizimini takomillashtirish korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirish, ularning raqobatbardoshligini mustahkamlash hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ilmiy manbalarda ta'kidlanganidek, zamonaviy boshqaruv jarayonlarida innovatsion texnologiyalarni joriy etish, kadrlar salohiyatini muntazam oshirish, korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish hamda resurslardan samarali foydalanish ustuvor yo'nalishlar sifatida ajralib turadi.

Shu bilan birga, kadrlarning malakasini oshirish va motivatsiya tizimini takomillashtirish menejment tizimining eng muhim omillaridan biri bo'lib, u korxonaning iqtisodiy potensialini mustahkamlashga yordam beradi. Korporativ boshqaruvning shaffofligi va samaradorligi tashkilotning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi, bozor imidjini yaxshilaydi hamda manfaatdor tomonlar bilan o'zaro munosabatlarni mustahkamlaydi.

Umumiy xulosani aytadigan bo'lsak, bozor iqtisodiyoti sharoitida menejment tizimini takomillashtirish tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Innovatsion texnologiyalar, malakali kadrlar va samarali boshqaruv metodlari asosida qurilgan menejment tizimi korxonalarga yangi imkoniyatlar ochib beradi, ularning raqobatbardoshligini va iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi. Shu bois, ushbu yo'nalishlarda olib boriladigan ilmiy-tadqiqot ishlari va amaliy chora-tadbirlar iqtisodiy rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Drucker, P. F. (2007). *Management Challenges for the 21st Century*. HarperBusiness.
2. Fayol, A. (2010). *General and Industrial Management*. Martino Fine Books.
3. Isakov, J. Ya. (2024). Investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari. *Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot*, 1(4), 45-53.
4. Ismatullayeva, N. N. (2023). Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy potensialni rivojlantirish. *Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot*, 1(8), 78-85.
5. Ibragimov, I. U., & Jamoliddinova, M. I. (2024). Biznes-bozor iqtisodiyotining ustuvor sohasi. *So'nggi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi*, 7(5), 112-120.
6. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business School Press.

Muxammadiyeva Sevinch

Muxammadiyeva Sevinch

- 19 yosh
- Bakalavr
- Davolash ishi yo'nalishi
- Toshkent davlat tibbiyot universiteti
- IELTS 7 va kimyo fanidan B+ milliy sertifikatini sohibasi
- Ekonur va Kelajak ofisi loyihalarining faol ishtirokchisi

ILM-ZULMATNI YORITUVCHI ENG
KUCHLI NUR

STEM CELLS IN REGENERATIVE MEDICINE: HISTOLOGICAL INSIGHTS

Mukhammadiyeva Sevinch

student, Tashkent State Medical University

Abstract: *Because of their exceptional ability to self-renew and differentiate into specialized cell types, stem cells represent one of the most promising avenues in contemporary regenerative medicine. Conventional therapies are frequently insufficient to achieve full recovery because many tissues, including those of the neurological, musculoskeletal, and cardiovascular systems, exhibit limited intrinsic repair potential. According to histology, stem cells use asymmetric division to maintain tissue homeostasis, with one daughter cell retaining stem cell characteristics and the other moving closer to a committed progenitor state. To ensure the constant renewal of dynamic tissues like blood, skin, and epithelial linings, progenitor, or transit amplifying, cells divide rapidly multiple times before producing terminally differentiated cells. Recent experimental findings and early-stage clinical trials have confirmed stem cells' therapeutic potential in restoring organ function and repairing structural damage. These concepts also emphasize how important it is to learn more about the biology of stromal cells and how they regulate the preservation of the organs' three-dimensional structure, as this is crucial for the advancement and optimization of regenerative medicine techniques. These developments demonstrate the pivotal role that histological insights play in stem cell biology and the importance of using them as a basis for the creation of novel, cell-based treatments for illnesses that would otherwise be incurable. The therapeutic potential of stem cells in regenerative medicine is supported by histological mechanisms, which we examine in detail in this article.*

Keywords: *Regenerative medicine, Embryonic stem cells, Pluripotent stem cells, Stem cell therapy*

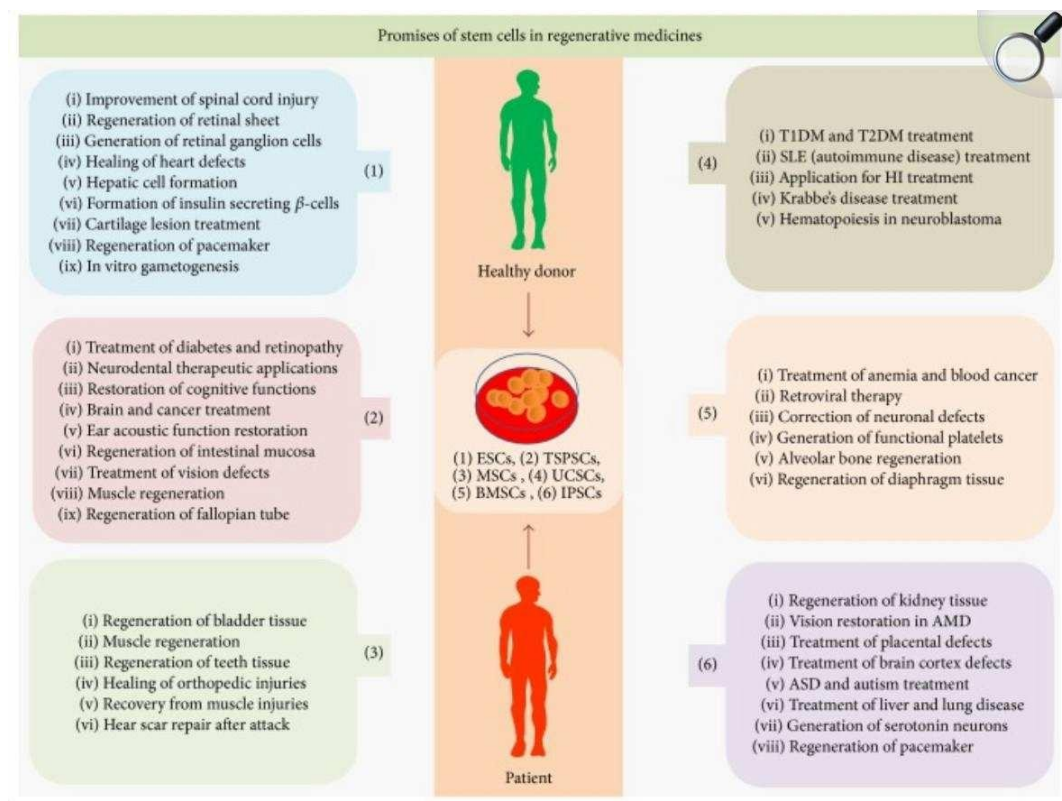
INTRODUCTION

In the realm of regenerative medicine, molecular histology is a crucial and revolutionary method that is crucial to comprehending tissue restoration. Cellular mechanisms underlying these actions, including regeneration, are fundamental. Molecular histology analyzes tissues at a more in-depth and focused level by using traditional histology techniques with molecular biology techniques. By utilizing molecular probes, such as antibodies, nucleic acid probes, and advanced imaging techniques, scientists can gain a detailed understanding of cellular structures, gene expression patterns, and protein localization(1). Regenerative medicine, which aims to employ the body's own healing abilities to replace or repair damaged tissues,

organs, or cells, has found this to be a useful technique. It is crucial to comprehend the molecular processes involved in tissue damage, stem cell differentiation, and tissue regeneration in order to create novel treatment approaches and enhance existing regenerative therapies.

- Bone marrow stem cells (BMSCs)
- Mesenchymal stem cells (MSCs)
- Umbilical cord stem cells (UCSCs)
- Embryonic stem cells (ESCs)
- Tissue specific progenitor stem cells (TSPSCs)

Induced pluripotent stem cells (iPSCs) are the six classes of stem cells that hold great promise for regenerative medicine and disease treatment.

Picture №1

RELEVANCE

Numerous studies conducted in the past few years have shown that cellular treatment has advanced significantly in both in vitro and in vivo research. In addition to their ability to self-renew, stem cells can develop into any type of cell and play a role in physiological regeneration. There are multiple stem cell sources of adult and pluripotent stem cells (PSCs), such as embryonic stem cells (ESCs) and induced pluripotent stem cells (iPSCs), for tissue regeneration(2). PSCs are a valuable option for illness treatment because of their strong ability for pluripotency and self-renewal. However, utilizing these cells raises ethical concerns because ESCs must be extracted from blastocyst-stage embryos, which necessitates the embryo's destruction. According to research findings, iPSCs have the capacity to regenerate in preclinical settings, and the first clinical investigation was carried out to treat age-related macular degeneration. However, the danger of tumorigenicity is still unknown. These restrictions prompted scientists to look into adult stem cells, which are multipotent stem cells present in adult tissues and organs. Through stem cell differentiation and the creation of new specific cells, stem cell therapy has been shown in numerous studies to regenerate and repair damaged organs in vivo, including bone regeneration, cutaneous wounds, pulpitis, and ischemic heart tissue. Human embryonic stem cells hold the promise that we will eventually be able to produce any type of cell, which will enable us to fully reverse the effects of numerous illnesses, injuries, malignancies, and degenerative conditions. Finding and managing the precise molecular pathways that identify a cell type's lineage, proving their functionality in vivo, and advancing their application to preclinical and clinical paradigms are just a few of the numerous academic and institutional obstacles standing in the way of realizing that promise. Countless cell types derived from hES cells can demonstrate full functionality and are aimed at reversing major diseases such as diabetes, Alzheimer's, Parkinson's, ALS, MS, and macular degeneration. They even promise to reverse many types of paralysis from spinal cord injury(3).

SCs	Disease	Factors causing disease	Mode of stem cells application	Physiological and mechanistic aspects of stem cells therapeutics	Improvements in disease signatures and future use

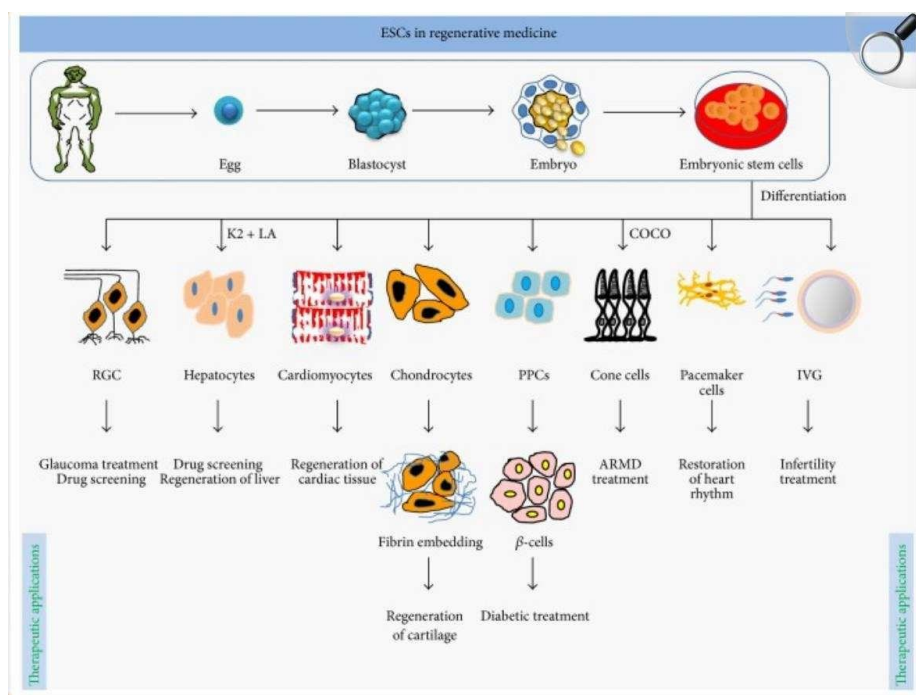
ESC s	Spinal cord injuries	Infection, cancer, and accidents	ESCs transplanted to injury site	ESCs and secreted vasculogenic and neurogenic factor support tissue homing	Regeneration of spinal tissue and improved balance and sensation
ESC s	ARMD and glaucoma	Macular cones degeneration	ESCs-derived cones and RGSs transplanted	COCO(activating TGF- β , BMP, and Wnt) and BRN3 (knock-in by CRISPER-Cas9) make ESCs become cones	Recovery from ARMD and macular defects and restoration of vision
			on to eye	and RGCs from cells sheet and neuronal connection	
ESC s	Cardiovascular disease	Diabetes, drugs, genetic factor, and life style	ESCs-derived CMs and biomaterial coaxed ESCs	Cardiomyocytes express GCaMP3, secreting vasculogenic factors, and Tbx3 differentiates ESCs into SANPCs	Suppresses heart arrhythmias. CMs electrophysiologically integrate to heart as pacemaker
ESC s	Diabetes	Life style, heart defects, and genetics	Transplantation of ESCs-derived PPCs	Progenitors(CD24+, CD49+ and CD133+) differentiate into β cells, secrete insulin, and express PDX1, GCK, and GLUT2	Improvement in glucose level and obesity can be used for treatment of T1DM and T2DM
ESC s	Osteoarthritis	When cartilage tissue wears away	Transplantation of chondrocyte organoids	Chondrocytes (SOX9+ and collagen - +) form cells aggregate and remain active for 12 wks at transplantation site	Regeneration of cartilage tissue can be used for treatment of injuries faced by athletes

ESCs in regenerative medicine : ESCs, which are derived from the gastrula's ICM, hold great potential in this field. These cells have the ability to develop into over

200 different cell types , which correspond to the three germ layers . ESCs can develop into

- Hepatocytes
- Retinol ganglion cells
- chondrocytes
- pancreatic progenitor cells
- cone cells
- cardiomyocytes
- pacemaker cells
- eggs

-sperm under specific growth conditions .These cells can then be utilized for tissue regeneration and disease treatment in a tissue-specific way.

Picture №2

MATERIALS AND METHODS

The “sheet-like cell assembly” obtained through cell sheet engineering is an

integrated structure that deposits ECM, allowing it to connect directly to the transplant site(5). Additionally, the usage of dispase preserves and keeps intact vital components for successful tissue regeneration, including important membrane proteins (such as ion channels and growth factor receptors) and intercellular and extracellular matrix connections. Cell adhesion and dissociation on the culture surface must be carefully balanced in order to prepare cell sheets. Advances in material science have led to the synthesis and application of materials with adjustable cell adhesion capabilities and high biocompatibility in the creation of cell sheets. Temperature, electrochemical variables, mechanical force, magnetic force, and light are some of the stimuli employed to release cell sheets. Physical scraping techniques, electrochemical polarization methods with electronic control coatings, pH-controlled fabrication, light-induced fabrication using light-responsive polymeric surfaces, ion concentration-related fabrication, thermally triggered fabrication using thermo-responsive polymeric surfaces, and magnetic force-based fabrication using magnetite nanoparticles (MNPs) and magnetic force are currently the primary methods for preparing cell sheets. This synopsis outlines various cell sheet production techniques and provides a general overview of the technological underpinnings of each approach.

Injury, illnesses, aging, and environmental stresses are some of the things that might harm skin. Instead of addressing the underlying damage, traditional treatments frequently concentrate on symptom management. Conversely, the goal of regenerative medicine for skin is to replace or repair damaged skin tissue in order to promote tissue regeneration and return the skin to its normal function and appearance To treat ailments such chronic wounds, burns, scars, chronic ulcers, and aging skin, novel approaches have been created, such as stem cell therapy, tissue engineering, and growth factors. These methods seek to restore skin integrity, reduce scarring, and hasten healing. In particular, persistent wounds that are difficult to treat and frequently do not heal with traditional techniques include diabetic foot ulcers (DFU), venous leg ulcers (VLU), and pressure ulcers. In DFU, regenerative techniques including stem cell therapy and bioengineered skin can encourage quicker and more efficient healing. In chronic skin disorders where skin healing is hindered, platelet- rich plasma (PRP), which is high in growth factors, can be used to promote healing and. Severe burns can also cause scarring and substantial tissue loss. Skin grafts, which can be uncomfortable and leave severe scarring, are frequently used in traditional burn treatments. However, in order to promote faster and more effective healing, reduce scarring, improve functionality, elasticity, and sensitivity, as well as aesthetic outcomes, regenerative medicine calls

for advanced therapies like bioengineered skin grafts, stem cell treatments, exosome therapy, and topical application of growth factors, such as Platelet Derived Growth Factor (PDGF) and Epidermal Growth Factor (EGF), directly to burn wounds. Furthermore, cutting-edge scaffolds and dressings are being suggested, such as hydrogel dressings, which create a moist environment that eases discomfort and encourages healing. They can also be infused with growth factors, stem cells, or other regenerative agents to further enhance wound healing(6).

Because there are many resident stem cell populations spread throughout the skin at various locations, the skin has a remarkable capacity for regeneration. In vivo knowledge of stem cell regulation and tissue homeostasis has greatly improved thanks to immunohistological techniques and the genetic labeling of cells of interest. Numerous stem cell populations linked to hair follicles have been identified using these techniques, such as dermal stem cells found in the dermal sheath, fast-cycling progenitor cells in the secondary hair germ, and epidermal and melanocyte stem cells found in the hair bulge. These stem cells are self-renewing, multipotent, and highly proliferative, which allows tissue regeneration during physiological hair cycling and damage repair during wound healing(7). Remarkably, stem cells that live in the bulge react quickly to skin damage because they divide and move rapidly in the direction of the wound site to re-epithelialize it. Adipocytes, fibroblasts, blood vessels, lymphatic vessels, and peripheral nerves are among the cells that surround the hair follicles and send signals to the stem cells that control their capacity to regenerate.

RESULTS

Humanity has long dreamed of the power to magically regenerate broken body parts and restore lost function. It has been 50 years since MSCs were first identified, and advancements in the MSC-based tissue engineering have followed. In recent years, optimizations of extraction, culture, and differentiation methods have allowed MSCs to progress closer to clinical applications for disease therapy and tissue reconstruction(8). MSCs are ideal for tissue regeneration because of three characteristics: their immunoregulatory capacity, which helps to reduce aberrant immune responses; their paracrine or autocrine capabilities, which produce growth factors; and their propensity to develop into target cells. While musculoskeletal tissues were the primary focus of earlier research on MSC-based regenerative medicine, more recent advancements have broadened its uses to include the central nervous system, heart, liver, cornea, and trachea. One of the most important variables influencing the

results of MSC therapy is induction factors, which significantly quicken the MSCs' ability to heal tissues. Scaffolds give MSCs the conditions they need to proliferate and differentiate. They also give them some mechanical stimulation, which helps them in future uses. Further research is also warranted because scaffolds loaded with induction factors improve the therapeutic effects of MSCs. Scaffolds give MSCs the conditions they need to proliferate and differentiate. They also give them some mechanical stimulation, which helps them in future uses. Further research is also warranted because scaffolds loaded with induction factors improve the therapeutic effects of MSCs. Future research into cutting-edge materials and effective inducing factors will support the continued use of MSCs in regenerative medicine since scaffolds and induction factors continue to be essential components in these procedures. Despite MSCs' many benefits, there are still a lot of obstacles to be solved. Although MSCs' distinct immunomodulatory capabilities are crucial to their operations, the mechanisms underlying MSC immune control remain unclear. While the main media is identical, many researchers have different ways of isolating and cultivating MSC. However, the capacity for cell proliferation and differentiation may be impacted by many culture conditions, including FBS, nutrients, oxygen, and cell seeding density. For the in vitro cultivation of MSCs, a consistent methodology must be developed. Furthermore, the limited survival of cryopreserved MSCs will impact the cells' future uses. Furthermore, MSC proliferation and differentiation potential are also influenced by the age of the donors; MSCs from younger donors exhibit higher proliferation and less damage. We come to the conclusion that a variety of parameters, including mechanical stimulation, oxygen concentrations, and induction factors, affect the therapeutic potential of MSCs. Consequently, improving MSC culture conditions could be a useful strategy to enhance MSCs' therapeutic potential and successfully accomplish tissue repair. Both autologous and allogeneic MSCs have been documented as sources of tissue regeneration for clinical purposes. In particular, even if there haven't been any reported issues with allogeneic MSC-based therapy, autologous MSCs are the main sources that are regarded as safe for transplantation and immunological risk reduction. The largely favorable results in mice have not been easily transferred to human clinical outcomes by MSCs. Furthermore, more research is required to determine whether uncontrolled MSC differentiation has the potential to be carcinogenic. It is difficult to unify the transcription, surface markers, and differentiation capacity of distinct tissue-derived MSCs, which surely hinders the clinical transformation of MSCs. MSCs' largely beneficial effect on mouse clinical outcomes has not been easily translated to human

clinical results in the clinic. The immunocompatibility and fitness of MSCs are primarily responsible for the disparate outcomes. Future mesenchymal stem cell research has hurdles in minimizing individual differences and expanding the indications of disorders. Cell physiology research is needed to understand how MSCs work in vivo and how to administer them accurately. MSC-based tissue engineering is a promising clinical approach in the field of regenerative medicine, notwithstanding the present difficulties. Furthermore, choosing the right scaffolds and induction factors, as well as enhancing the MSCs' cultural milieu, are crucial for MSC therapy.

Table №2

Regenerative Medicine Utilization by Technology	Applications of Regenerative Medicine	The Percentage distribution
Stem cell therapy	Stem cell therapy is a major technology in regenerative medicine ,used for tissue repair and regenerative applications .	45%
Biomaterial	Biomaterials are employed in scaffolds and implantable devices to promote tissue regeneration and enhance healing.	35%
Tissue Engineering	Tissue Engineering focuses on the development of biological substitutes to restore or maintain tissue function.	20%
Total :		100%

Table №3

Regenerative Medicine Utilization by Technology	Reason	The Percentage distrubition
North America	Driven by its advanced healthcare infrastructure and strong research funding.	40%
Europe	Supported by robust regulatory frameworks and a focus on innovative healthcare solutions.	30%
Asia Pacific	Due to increasing healthcare investments and expanding biotechnology sectors	20%
Middle East and Africa	Driven by public health initiatives and international collaborations	5%
Latin America	Supported by improving healthcare infrastructure and rising interest in regenerative medicine	5%
Total		100%

CONCLUSION

Research on stem cells has enormous potential to treat a variety of illnesses and transform regenerative medicine. Understanding stem cell biology, creating stem cell technology, and carrying out clinical trials have all advanced significantly, yet there are still obstacles in converting preclinical research into solid and trustworthy clinical treatments. For stem cell research to proceed responsibly and ethically, it is imperative

that the ethical issues surrounding it be addressed. The creation of new stem cell sources, combination therapies, and customized stem cell therapy are potential avenues for future stem cell research. To realize the full potential of stem cells and realize the promise of regenerative medicine, more research and cooperation are needed.

REFERENCES:

1. Ludvigsen K. The Role of Molecular Histology in Regenerative Medicine.
2. Margiana R, Markov A, Zekiy AO, Hamza MU, Al-Dabbagh KA, Al-Zubaidi SH, и др. Clinical application of mesenchymal stem cell in regenerative medicine: a narrative review. *Stem Cell Res Ther* [Интернет]. 28 июль 2022 г. [цитируется по 30 август 2025 г.];13:366. Доступно на: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9330677>
3. Dupont G, Yilmaz E, Loukas M, Macchi V, De Caro R, Tubbs RS. Human embryonic stem cells: Distinct molecular personalities and applications in regenerative medicine. *Clinical Anatomy* [Интернет]. 2019 г. [цитируется по 30 август 2025 г.];32(3):354–60. Доступно на: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ca.23318>
4. Mahla RS. Stem Cells Applications in Regenerative Medicine and Disease Therapeutics. *Int J Cell Biol* [Интернет]. 2016 г. [цитируется по 24 август 2025] 2016:6940283. Доступно на: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4969512/>
5. Hu D, Gao C, Li J, Tong P, Sun Y. The preparation methods and types of cell sheets engineering. *Stem Cell Research & Therapy* [Интернет]. 27 сентябрь 2024 г. [цитируется по 30 август 2025 г.];15(1):326. Доступно на: <https://doi.org/10.1186/s13287-024-03937-4>
6. Frontiers | Advances in regenerative medicine-based approaches for skin regeneration and rejuvenation [Интернет]. [цитируется по 30 август 2025 г.]. Доступно на: <https://www.frontiersin.org/journals/bioengineering-and-biotechnology/articles/10.3389/fbioe.2025.1527854/full>
7. Gund R, Zirmire R, J. H, Kansagara G, Jamora C. Histological and Immunohistochemical Examination of Stem Cell Proliferation and Reepithelialization in the Wounded Skin. *Bio Protoc* [Интернет]. 20 январь 2021 г. [цитируется по 30 август 2025 г.];11(2):e3894. Доступно на: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7952948/>
8. Han Y, Li X, Zhang Y, Han Y, Chang F, Ding J. Mesenchymal Stem Cells for Regenerative Medicine. *Cells* [Интернет]. август 2019 г.

Almardanov Samandar

Almardonov Samandar

- 19 yosh
- Bakalavr
- *Gidrotexnik inshootlar va stansiyalardan foydalanish*
- *“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti*
- *“Tech horizon 2025” konferensiyasi ishtirokchisi*
- *Kelajak muhandislari tanlovining “Instartup” akseleratsiya dasturi finalisti*

**BILIM VA AMALIYOT CHEKSIZ
IMKONIYATDIR**

ABDULLA ORIPOV — MILLIY RUH VA ZAMONAVIY

SHE'RIYAT TIMSOLI

Almardanov Samandar Mengqobil o'g'li

talaba, “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi, O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripovning she'riy merosi tahlil etiladi. Shoirning milliy adabiyotga qo'shgan hissasi, mustaqillik davrida ijod etgan asarlarida millat va Vatanni ulug'lash muhabbat, uni ardoqlash yoritiladi. Ayniqsa, mustaqillik davridagi asarlarida O'zbekiston taqdiriga bo'lgan sadoqat va faxr tuyg'usi qanday ifodalangani, shoirning milliy o'zlikni uyg'otishga qo'shgan hissasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: shoir, oltin medal, tahririyatida muharrir, jurnali, madhiya, tarjima.

KIRISH

Abdulla Oripov 1941-yilning 21-martida Qashqadaryo viloyatining Koson tumanidagi Neko'z qishlog'ida tug'ilgan. Otasi Orifboy Ubaydulla o'g'li jamoa xo'jaligi raisi bo'lgan. Onasi Turdixol uy bekasi ular oilasida to'rt o'g'il va to'rt qiz bo'lib, Abdulla o'g'illarning kenjasi edi [1]. Bolaligi qishloqdagi boshqa tengdoshlariniki qatori o'tdi va qo'y boqdi, suv tashidi, pichan o'rdi, yantoq chopdi, somon to'pladi. Ayni vaqtda, u boshqacharoq ham qandaydir xayolchan, sarta'sir, o'ychil, kitobga haddan tashqari ko'ngil qo'ygan. Abdulla hali maktabga bormay turib, qandaydir so'zlarni bir-biriga uyqash qilib aytib yurishni xush ko'rar, so'zning mazmunidan ham ko'ra ohangi uni rom etadi. Abdulla Neko'zdagi o'rta maktabda o'qidi. Ta'lim-tarbiyasida oila muhitining ta'siri juda katta bo'ldi. To'rt aka-ukaning hammasi adabiyot muxlisi edi. Katta akasi institutni bitirib, maktabda dars berar, ikkita akasi oliy o'quv yurtlarida o'qishar, uyida yaxshi kitoblar ko'p bo'lar edi. She'rga va kitobga mehr Abdullada maktab yoshida paydo bo'ldi. Dastlabki she'rlari o'quvchiligida bosildi. Birinchi maslahatchilari akalari va muallimlari bo'lishdi. Abdulla Oripov 1958-yilda o'rta maktabni oltin medal bilan bitirib, Toshkentga keladi va hozirgi O'zbekiston Milliy universitetining filologiya fakultetiga o'qishga kiradi [2]. Abdulla Oripov talabalik yillaridanoq iqtidorli shoir sifatida tanilishni boshlagan.

ASOSIY QISM

Birinchi marta respublika matbuotida "Qushcha" deb atalgan she'ri chiqqan paytda Abdulla Oripov talaba edi. Undan keyin 1965 yilda shoirning "Mitti yulduz" nomli mo'jazgina birinchi she'riy to'plami nashr etiladi. Shundan so'ng shoirning "Ko'zlarim yo'lingda", "Onajon", "Ruhim", "O'zbekiston", "Xotirot", "Yurtim jamoli", "Yuzma-yuz", "Hayrat", "Najot qal'asi", "Yillar armoni", "Haj daftari", "Ishonch ko'priklari", "Munojot", "Saylanma", "Dunyo", "Shoir yuragi" kabi she'riy to'plamlari nashr etilgan. Keyinchalik Abdulla Oripov she'rlari bosilib chiqa

boshlaganidan so'ng o'sha vaqtlardagi o'zbek adabiyotining yetuk namoyondalari G'afur G'ulom, Mirtemir, Abdulla Qahhor va Oybek shoirlarda saboq olagan [3]. 1963 yil universitetni a'lo baholar bilan yakunlagach Yosh gvardiyachi tahririyatida muharrir bo'lib ishlaydi. 1967-yilda G'ofur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at tahririyati muharriri va bosh muharririgan. (1974—1976) “Sharq yulduzi” jurnalida bo'lim rahbari. 1972 yildan 1982 yilgacha Abdulla Oripov O'zbekiston yozuvchilar uyushmasida adabiy maslahatchi bo'lib faoliyat yuritadi [4]. Dunyoda o'zini shoirman degan har qanday zot borki, ularning eng samimiy va eng jozibali satrlari aynan onalarga bag'ishlangani bois, bu satrlar yuraklarga hayajon solib, inson qalbida eng aziz xotiralarni uyg'otadi; O'zbek she'riyatida esa ona haqida yozilgan she'rlar nihoyatda ko'p bo'lsa, ularning eng hayajonlisini aynan ustoz Abdulla Oripov yozgan, desam, albatta, xato qilmagan bo'laman [5].

Necha kunki yo'q oromim,
Kelolmayman hushimga.
Onajonim kechalari
Kirib chiqar tushimga.

Qo'llarida oq elpig'ich,
Oy nurida yaltirar.
Onajonim imlab meni,
Qoshlariga chaqirar.

Abdulla Oripovning ushbu she'rida onasiga bo'lgan sog'inchi, yuragidagi chuqur armon va betakror hissiyotlar nihoyatda samimiy, ayni paytda juda ta'sirchan tarzda ifodalangan. Shoir bir necha kundan buyon na orom topa olayapti, na xotirjamlikka erisha olyapti — bu esa uning qalbini tinmay kemirayotgan og'riq va iztirob sababli ekanini anglatadi. U tinimsiz ruhiy azob-uqubatlar girdobida yashar ekan, bu iztiroblarning asl manbai — onasining yo'qligi, yo'qlik sababli yuzaga kelgan chuqur bo'shliqqa to'la yurak og'rig'idir. Shoir onajonining xotirasi uni na kun davomida, na tun yuksinida tark etadi — u hatto tushlarida ham onasini ko'radi, xayolida esa bolalikdagi ona mehrining issiqligini yana qayta his etadi. Onasining siymosi, shoir tushida oq elpig'ich tutgan holatda, oy nurida yaltirab turgan mehribon va pokiza qiyofada namoyon bo'ladi, bu esa go'yoki ma'naviy tozalik va samoviy nurga to'la tasvirni yaratadi. She'rda oq rang, oy nuri va ona mehrining uyg'unligi orqali ilohiylik timsoli bo'lmish ona siymosi tasvirlanar ekan, bu obraz inson qalbiga chuqur ta'sir etuvchi ma'naviy kuchni o'zida mujassam etadi. Umuman olganda, bu

she'r nafaqat sog'inch va armonning lirik ifodasi, balki ona siymosining muqaddasligi va mehrining yuksak darajada madh etilgan samimiy badiiy namunasidir. Unda har bir satr yurakdan chiqqani sezilib turadi, shoirning shaxsiy kechinmalari xalqona ruh bilan uyg'unlashib, insonlarining yuragiga yetib boradi. Abdulla Oripov O'zbekiston xalq shoiri unvoni hamda Alisher Navoiy nomidagi respublika davlat mukofotiga sazovor bo'lgan. Shoir va yozuvchilar orasida birinchi bo'lib 1998-yilda "O'zbekiston Qahramoni" unvoniga sazovor bo'lgan bu adib, ijodiy merosi bilan xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishga katta hissa qo'shdi [2].

Abdulla Oripov mohir tarjimon hamdir. U jahon adabiyotining durdona asarlarini o'zbek kitobxonlariga yetkazishga ulkan hissa qo'shgan. Agar qog'oz ustida eng ko'p ter to'kkan bo'lsam, o'sha tarjima ustida to'kkanman. Ona tilimizning naqadar boy ekanligiga imon keltirgan bo'lsam, o'sha tarjima jarayonida imon keltirganman. Azbaroyi tarjima asl nusxadan kam bo'lmasligi uchun tilimiz boyligidan imkon boricha to'liq foydalanish uchun izlandim, til xazinamizdan so'zlar axtardim. U buyuk italyan shoiri Dante Aligerining adabiyot tarixidagi betakror asari sanalgan "Ilohiy komediya"ning "Do'zax" qismini to'lig'icha, shuningdek, "A'rof" qismidan to'qqiz qo'shiqni ham yuksak badiiy did bilan o'zbek tiliga tarjima qilgan bo'lib, bu mehnatining natijalari 1975 va 2005-yillarda nashr etilgan. U nafaqat Yenye Xelton, A. Pushkin, N. Nekrasov, L. Ukrainka, T. Shevchenko, R. Hamzatov, Q. Quliyev kabi mashhur adiblarning asarlarini, balki Maxsatiy Ganjaviy, Yegishe Charens, H. Bachchan, H. Merilaas va Xalil Rizo kabi qardosh shoirlarning ham she'rlarini o'zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan, bu esa uning tarjimonlik sohasidagi keng dunyoqarashi va yuksak mahoratini namoyon etadi. Shoirning ijodi ayniqsa O'zbekiston mustaqillik yillarida g'oyat tuyg'ularga boy bo'lib, bu davrda u nafaqat ruhiy-ma'naviy teranlikka intilgan, balki sermahsul ijodiy izlanishlar orqali milliy adabiyotimizni yangi pog'onaga ko'targan.

1992 yilda yozgan "Haj daftari" turkumiga kiruvchi she'rlarida Abdulla Oripov o'z ijodiy izlanishlarini ma'naviy merosimiz manbalarini qayta kashf etishga yo'naltirib, Qur'oni Karim va Hadisi shariflar mazmunidan zamonaviylik ruhiga mos keladigan falsafiy ma'nolarni izlab topishga harakat qiladi. Shoir nafaqat lirik ijodda, balki doston va dramaturgiya yo'nalishlarida ham o'ziga xos uslubga ega bo'lib, bu boradagi asarlari uni adabiyotimizning yirik vakillaridan biri sifatida tanitdi. Jumladan, 1996 yilda yozilgan "Sohibqiron" nomli she'riy drama va 2011 yilda e'lon qilingan "Istiqlol manzaralari" dostoni ijodkor shaxsining badiiy salohiyati yuqori darajada ekanini namoyon qildi va unga keng shuhrat keltirdi. O'zbekiston xalqining milliy

uyg'onish, erkin fikrlash va davlat mustaqilligi sari intilgan tarixiy jarayonlarida Abdulla Oripovning she'riyati ijtimoiy ongni shakllantirishda muhim rol o'ynab, adabiyot orqali xalq ruhiyatida o'ziga xos uyg'onish uyg'otdi [6].

1983-yili O'zbekiston SSR Xalq shoiri, 1994-yil "Do'stlik" ordeni, 1991-yil "Xalqlar do'stligi" ordeni, 2015-yil Italiya Yulduzi ordeni bilan mukofotlangan. 1996 yil teatr san'ati rivoji, qirg'iz va o'zbek xalqlari o'rtasidagi do'stlikni mustahkamlashga qo'shgan hissasi uchun Qirg'iziston Respublikasi faxriy yorlig'i. 1983 yili Hamza nomidagi O'zbekiston SSR Davlat mukofoti, 1994-yili Alisher Navoiy nomidagi Davlat mukofoti [3]. Abdulla Oripov o'z davlati madhiyasi so'zi muallifi bo'lishga muvaffaq bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi 1992-yil 10-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Yuqori Kengashining 11- chaqirig'ida qabul qilindi, bu esa mamlakatimizning yangi davrida davlat ramzlarining yangilanishi va mustahkamlashini anglatdi. Ushbu madhiyaning yaratilish jarayoni O'zbekiston SSRning birinchi madhiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning ideologik va badiiy mazmuni o'z davrining siyosiy va ijtimoiy sharoitlarini aks ettirib, mustaqil O'zbekistonning yangi davlat timsoli sifatida shakllandi. O'sha vaqtda madhiya musiqasi tanlovida ijodini boshlagan bastakor Mutal Burhonov musiqasi g'olib deb topiladi. 1967-yilda O'zbekiston SSR madhiyasi matniga ayrim o'zgartirishlar kiritiladi. Shoir Turob To'la matnni o'zgartiradi, musiqa esa o'zgartirilmaydi. O'zbekiston Respublikasi 1991-yil mustaqillikka erishgach mustaqil O'zbekistonning yangi madhiyasiga ehtiyoj paydo bo'ladi [3]. Tanlovda Mutal Burxonovning musiqasi va Abdulla Oripovning yangi matni bilan yaratilgan madhiya g'olib deb topiladi. 2009-yildan umrining oxirigacha O'zbekiston Bozuvchilar uyushmasi faxriy raisi lavozimini egallagan. Abdulla Oripov 1990-yilda O'zbekiston Oliy Kengashi, 1995-yilda O'zbekiston Oliy Majlisi deputatligiga saylandi. 2005-yilda Senat a'zosi etib tayinlangan. Abdulla Oripov 2016-yilning 5-noyabrida uzoq muddat davom etgan kasallikdan so'ng, AQShning Texas shtatida vafot etdi, bu adabiyot olamida juda katta va ayanchli yo'qotish bo'ldi. U Toshkent shahridagi Chig'atoy qabristoniga dafn etilgan [1]. Shoirning ijodi va yuksak san'ati yurtimizda keng tan olinganligi sababli, uning xotirasini abadiylashtirish maqsadida Abdulla Oripov nomidagi adabiy mukofot tashkil etildi. Bu mukofot o'zbek adabiyotining rivojiga hissa qo'shgan shoir va yozuvchilarga topshiriladi. Bu mukofot Oripovning adabiyotga qo'shgan hissasini yuksaltirish va yosh yozuvchilarni rag'batlantirish uchun muhim o'rin tutadi. Abdulla Oripovning yodgorligini saqlash maqsadida, yurtimizda uning ismi bilan atalgan ko'chalar, bog'lar va adabiyot markazlari mavjud. Abdulla Oripovning she'riyati va

adabiy merosi turli ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va asarlar asosida o'rganilmoqda Abdulla Oripovning ijodi va uning milliy adabiyotdagi o'rnini yurtimizda doimiy ravishda yuqori baholanib, adabiy xotira sifatida tashkil etilgan marosimlarda ta'kidlanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Oripov o'zbek adabiyotining ulkan shoiri, yozuvchi va jamoat arbobi hisoblanadi. Shoirning ijodi, uning she'rlari va asarlari o'zbek she'riyatining eng yorqin sahifalaridan birini tashkil etib, u nafaqat o'zbek, balki jahon adabiyotida ham keng e'tirof etilgan. She'rlarida asosan insonning ruhiy holati, umuminsoniy qadriyatlar, milliy an'analar va tabiat bilan bog'liq mavzularni yoritgan. U o'zining badiiy asarlari orqali o'zbek xalqining tinchlik, baxt va muhabbat haqidagi tushunchalarini yuksaltirdi. Shoirning she'rlari samimiy va chuqur hissiyotlarga boy bo'lib, ular har bir kishini o'ziga jalb etadi. Shuningdek, shoirning xotirasi abadiylashtirilgan, uning nomi ko'chalarga berilgan, yodgorliklar o'rnatilgan va ilmiy izlanishlar davom ettirilmoqda. Abdulla Oripov o'zbek adabiyotiga qo'shgan ulkan hissasi bilan abadiy yodda qoladi. Shoir o'z she'rlari orqali faqat so'zlarni emas, balki ularni yurakdan, samimiyat bilan ifodalash orqali xalqining qalbini eng ulug' tuyg'ular bilan to'ldirishni maqsad qilgan. Uning asarlari jahon adabiyotining nozik va betakror jihatlarini namoyish etib, uning ijodi o'zbek she'riyatining butun tarixida oliy o'rin egallaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

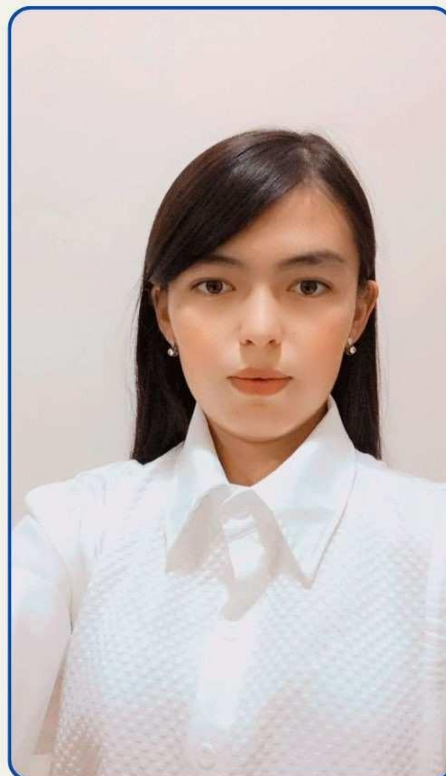
1. [Abdulla Oripov - Vikipediya](#)
2. [Adabiyot 5-sinf.pdf](#)
3. [Abdulla Oripov hayoti va ijodi - Sputnik O'zbekiston, 21.03.2018](#)
4. [Abdulla Oripov | O'zbek shoiri va jamoat arbobi, O'zbekiston qahramoni.](#)
5. [Abdulla Oripov. Onajon | Xurshid Davron kutubxonasi](#)
6. [Abdulla Oripov hayoti, ijodi, asarlari, faoliyati, tarjimai hol](#)

Ergashova Dildora

Ergashova Dildora

- 19 yosh
- Bakalavr
- Suv xo'jaligi va melioratsiya yo'nalishi
- "TIQXMM" Milliy tadqiqot universiteti
- 10 dan ortiq maqolalari xalqaro konferensiya va jurnallarda chop etilgan

**BUGUN O'QI ERTAGA
YUKSALASAN!**

O'SIMLIKLARNING YER OSTI SUVLARI BILAN BOG'LIQLIGI

Ergashova Dildora

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'simliklarning yer osti suvlari bilan o'zaro aloqasi ekologik va amaliy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ayniqsa, qurg'oqchil va yarim qurg'oq zonalarda yer osti suvlari o'simliklar hayotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maqolada mavjud ilmiy manbalar asosida yer osti suvining chuqurligi, ildiz tizimining moslashuvi va transpiratsiya jarayoniga ta'siri tushunarli va sodda tilda yoritilgan. Shuningdek, iqlim o'zgarishi, noto'g'ri sug'orish, va yer osti suvlari monitoringining yetishmasligi kabi amalda hali to'liq yechim topmagan muammolarga ham e'tibor qaratilgan. Maqola ekologlar, agronomlar va suv resurslari bilan ishlovchi mutaxassislar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: o'simliklar, yer osti suvlari, ildiz tizimi, transpiratsiya, ekologik muvozanat, chuqurlik, qurg'oqchilik, iqlim o'zgarishi, barqaror boshqaruv.

KIRISH

Yer osti suvlari – ko'zga ko'rinmas, lekin o'simliklar uchun hayotiy muhim bo'lgan suv manbalaridan biridir. Ayniqsa, yomg'ir kam yog'adigan va havo harorati baland bo'lgan hududlarda o'simliklar suvni asosan tuproq ostidagi qatlamlardan oladi.

Bugungi kunga kelib, ko'plab ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqda-ki, qurg'oq mavsumlarda o'simliklar transpiratsiyasida yer osti suvlari umumiy suv iste'molining qariyb yarmiga yaqinini tashkil qiladi. Ammo bu jarayon barcha o'simliklar uchun bir xil emas — yer osti suvining chuqurligi va o'simlik ildizlarining qanchalik chuqur keta olishi bu yerda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Biroq amaliyotda o'simliklar va yer osti suvlari o'rtasidagi bog'liqlik hali ham to'liq inobatga olinmayapti. Masalan, sug'orish rejalarini tuzishda ko'plab joylarda yer osti suvlarining mavjudligi hisobga olinmaydi. Shuningdek, qurg'oqchilikka chidamli, chuqur ildizli navlarni tanlash amaliyoti yetarli darajada rivojlanmagan.

ASOSIY QISM

Ko'plab o'simliklar, ayniqsa daraxtlar va butalar, chuqur ildizlari orqali yer osti suvidan to'g'ridan-to'g'ri foydalanadi. Bu xususiyat ularga suvsizlikka bardosh berishga yordam beradi. Ammo hanuzgacha aksar agrar hududlarda bu kabi o'simliklarning suvga ehtiyoji faqat yomg'ir va sug'orish bilan belgilanadi. Aslida esa, ularning ildizlari 5–15 metr chuqurlikkacha suvga yetib bora oladi.

Masalan, **Ziziphus lotus** kabi o'simliklar 10–14 metr chuqurlikdagi suvni so'rib olish qobiliyatiga ega. Biroq bu chuqurlikdan pastga tushganda, ular suv olish

imkoniyatidan mahrum bo'ladi. Bu yerda shuni ta'kidlash kerakki, chuqur ildiz tizimiga ega o'simlik navlarini tanlab yetishtirish orqali tabiiy suv resurslariga tushadigan bosimni kamaytirish mumkin.

Transpiratsiya va yer osti suvining o'zaro ta'siri

O'simliklar har kuni yuzlab litr suvni barglari orqali bug'latadi. Bu jarayon – **transpiratsiya** deb ataladi. Transpiratsiya sur'atiga yer osti suvining mavjudligi bevosita ta'sir qiladi. Afsuski, deyarli hech bir mahalliy monitoring tizimi bu jarayonni hisobga olmaydi. Suv chuqur bo'lsa, o'simlik suv yetkazib bera olmaydi, sayoz bo'lsa, ildizlar chiriydi yoki sho'rlanish kuchayadi.

Amalda mavjud muammolar

- Yer osti suvlari monitoringining yo'qligi: Ko'pchilik joylarda yer osti suvlarining chuqurligi, harakati yoki sifati doimiy o'lchanmaydi. Bu esa rejali suv boshqaruvini qiyinlashtiradi.
- Noto'g'ri sug'orish texnologiyalari: Ko'p hollarda yuzaki sug'orish usullari qo'llaniladi, bu esa tuproqdagi sho'rlanishni kuchaytiradi va yer osti suvlari bilan oziqlanadigan o'simliklarga zarar yetkazadi.
- Chuqur ildizli navlardan foydalanilmasligi: Qurg'oqchil zonalarda ham hanuzgacha yuzaki ildizli o'simliklar ekiladi. Bu esa sug'orishga bo'lgan ehtiyojni orttiradi.

TAKLIFLAR

- Har bir qishloq xo'jaligi maydonida yer osti suv chuqurligini xaritalash – bu asosida suvga mos ekinlar tanlanishi mumkin.
- Qurg'oqchilikka chidamli, chuqur ildizli navlarni seleksiya qilish va joriy etish – bu sug'orishga bog'liqlikni kamaytiradi.
- Mahalliy darajada transpiratsiya monitoringini yo'lga qo'yish – o'simliklarning real suv ehtiyojini aniqlash imkonini beradi.
- **Yer osti suvlarining sifati ustidan ekologik nazoratni kuchaytirish** – sanoat va qishloq xo'jaligi chiqindilari yer osti suvlariga tushmasligi kerak.

XULOSA

Yer osti suvlari – o'simliklar hayotining ajralmas qismi bo'lib, ayniqsa qurg'oqchil

iqlim sharoitlarida ularning yashovchanligini belgilovchi asosiy omildir. Biroq amaliyotda bu resurs yetarlicha o'rganilmagan va to'g'ri boshqarilmayapti.

Ildiz tizimining chuqurligi, yer osti suvining chuqurligi va sifati o'rtasidagi bog'liqlikni hisobga olish – kelajakda samarali suv resurslari boshqaruvi uchun muhim shartdir.

Amaldagi kamchiliklarni bartaraf qilish uchun esa quyidagilar muhim:

- joylardagi yer osti suvlarini muntazam o'lchash;
- chuqur ildizli o'simlik navlarini joriy etish;
- noto'g'ri sug'orish tizimlaridan voz kechish;
- ekologik xavfsiz sug'orish va o'g'itlash texnologiyalarini ishlab chiqish.

Bu choralar nafaqat o'simliklarning barqaror o'sishini ta'minlaydi, balki suv tanqisligi bilan bog'liq ekologik muammolarning oldini olishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ehleringer, J.R., & Dawson, T.E. (1992). *Water uptake by plants: perspectives from stable isotope composition.*
2. Evaristo, J., & McDonnell, J.J. (2017). *Prevalence and magnitude of groundwater use by vegetation: a global stable isotope meta-analysis.*
3. Chen, Y., et al. (2022). *Influence of groundwater depth on vegetation growth and water use in arid environments.*
4. FAO. (2021). *The State of the World's Land and Water Resources for Food and Agriculture – Managing Systems at Risk.*
5. Qodirov, S. (2019). *Qishloq xo'jaligida suv resurslarini boshqarish.*
6. Islomov, N., & Akramov, M

Abdubannonova Mohinabonu

Abdubannonova Mohinabonu

- 18 yosh
- Bakalavr
- Filologiya yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Xalqaro jurnallarda maqolalari chop etilgan
- Ingliz tilidan B2 sertifikatini sohibasi
- Xalq Demokratik Partiyasi a'zosi
- "Do'stlik elchisi" ko'krak nishoni sohibasi

KUCH - ICHIMDA, KELAJAK - QO'LIMDA

THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON THE EVOLUTION OF MODERN ENGLISH LANGUAGE AND COMMUNICATION

Abdubannonova Mohinabonu

student, Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers”
National Research University “

Annotation

The rapid development of social media platforms has significantly influenced the evolution of the modern English language and patterns of communication. This article examines the linguistic, social, and cultural impacts of digital interaction on English vocabulary, grammar, and communication styles. It explores how social media fosters the creation of new lexical items, abbreviations, and hybrid linguistic forms, contributing to the dynamic nature of contemporary English. The research also highlights the role of online discourse in shaping informal communication norms, identity expression, and global linguistic convergence. Furthermore, the study analyzes both the positive and negative effects of social media on language standards, including issues of linguistic degradation and creativity. By integrating findings from sociolinguistics, digital communication studies, and corpus linguistics, the article provides a comprehensive overview of how social media reshapes the structure, use, and perception of English in the XXI st century.

Keywords: Social media, Modern English, Linguistic evolution, Digital communication, Language change, Online discourse, Sociolinguistics, Internet linguistics.

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТИ НА ЭВОЛЮЦИЮ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

Быстрое развитие социальных сетей значительно повлияло на эволюцию современного английского языка и формы коммуникации. В данной статье рассматриваются лингвистические, социальные и культурные последствия цифрового взаимодействия для английской лексики, грамматики и стиля общения. Анализируется, как социальные сети способствуют созданию новых слов, аббревиатур и гибридных языковых форм, что придаёт современному английскому языку динамичный характер. В работе также подчёркивается роль онлайн-дискурса в формировании норм неформального общения, самовыражении личности и глобальной языковой конвергенции. Кроме того, исследуются положительные и отрицательные эффекты влияния социальных сетей на языковые стандарты, включая проблемы деградации языка и проявления креативности. Объединив результаты социолингвистики, исследований цифровой коммуникации и корпусной лингвистики, статья даёт всесторонний обзор того, как социальные сети изменяют структуру, использование и восприятие английского языка в XXI веке.

Ключевые слова: Социальные сети, Современный английский язык, Эволюция языка, Цифровая коммуникация, Изменение языка, Онлайн-дискурс, Социолингвистика, Интернет-лингвистика.

ZAMONAVIY INGLIZ TILI VA MULOQOTI RIVOJLANISHIGA IJTIMOIY TARMOQLARNING TA'SIRI

Annotatsiya

Ijtimoiy tarmoqlarning jadal rivojlanishi zamonaviy ingliz tilining evolyutsiyasi va kommunikatsiya uslublariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu maqolada raqamli muloqotning ingliz tili lug'ati, grammatikasi hamda muloqot uslublariga bo'lgan lingvistik, ijtimoiy va madaniy ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlar yangi so'zlar, qisqartmalar va gibrid til shakllarining yaratilishiga qanday hissa qo'shayotgani, zamonaviy ingliz tilining dinamik xususiyatini shakllantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, onlayn muloqotning norasmiy kommunikatsiya me'yorlarini, shaxsiy identifikatsiyani va global til yaqinlashuvini shakllantirishdagi ahamiyati ta'kidlanadi. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarning tildagi ijobiy va salbiy ta'sirlari, jumladan, tilning buzilishi va ijodkorlik masalalari ham chuqur tahlil etilgan. Sotsiolingvistika, raqamli kommunikatsiya va korpus lingvistikasi sohalaridagi ilmiy natijalar asosida maqola ijtimoiy tarmoqlarning XXI asrda ingliz tilining tuzilishi, qo'llanilishi va idrok etilishiga qanday ta'sir ko'rsatayotganiga oid har tomonlama tahliliy qarashni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy tarmoqlar, zamonaviy ingliz tili, til evolyutsiyasi, raqamli kommunikatsiya, til o'zgarishi, onlayn muloqot, sotsiolingvistika, internet lingvistikasi.*

INTRODUCTION

In the 21st century, social media has become one of the most influential forces shaping human interaction, communication, and language use. Platforms such as Facebook, Twitter (X), Instagram, TikTok, and YouTube have transformed not only how individuals exchange information but also how they construct meaning and express identity in the digital sphere. The rise of social media has accelerated linguistic innovation, leading to the emergence of new words, abbreviations, emojis, and multimodal expressions that reflect the fast-paced nature of online communication. English, as the dominant language of the internet, has undergone significant structural and stylistic changes as a result of these developments. The evolution of English through social media represents a complex interplay between technology, society, and culture. On one hand, social media democratizes communication, allowing users from diverse linguistic and cultural backgrounds to contribute to the expansion and diversification of English. On the other hand, it challenges traditional linguistic norms, blurring the boundaries between formal and informal registers, written and spoken modes, and local and global varieties of English. This phenomenon has attracted increasing attention from linguists, educators, and communication scholars, who view

social media as both a laboratory for linguistic creativity and a potential site of language degradation. Furthermore, the influence of social media extends beyond vocabulary; it reshapes grammar, syntax, discourse strategies, and pragmatic conventions. The interactive and participatory nature of online communication encourages brevity, immediacy, and expressiveness, resulting in new communication patterns that redefine what it means to “speak” English in the digital age. The widespread use of memes, hashtags, and viral expressions also highlights how collective creativity drives linguistic change in ways previously unseen in traditional written forms. Therefore, studying the impact of social media on the evolution of modern English is essential for understanding the future of global communication. It provides insights into how technology mediates linguistic change, how users negotiate meaning in digital contexts, and how English continues to adapt as a living, evolving language that reflects contemporary social realities. This article aims to analyze these transformations comprehensively, focusing on the mechanisms, consequences, and implications of social media's role in shaping modern English and communication patterns worldwide.

MAIN BODY

The influence of social media on the English language is both structural and functional. Digital communication has introduced a wide range of linguistic innovations, including neologisms, abbreviations, acronyms, emojis, and hybrid word formations. Expressions such as LOL (laugh out loud), BRB (be right back), selfie, hashtag, and influencer have not only become integral to online communication but have also entered mainstream spoken and written English. These linguistic shifts reveal how technology fosters the rapid creation and dissemination of vocabulary. Furthermore, the multimodal nature of online platforms — combining text, image, and audio — has redefined the way meaning is constructed, emphasizing visual and emotional expression alongside linguistic content. Social media has also blurred the line between formal and informal registers. Traditional grammatical rules are often simplified or intentionally modified to match the brevity and immediacy of digital discourse. Sentences are shortened, punctuation is minimized, and capitalization is used strategically to convey tone or emotion. For instance, users employ lowercase writing to suggest casualness or irony, while repeated letters (soooo good) or emojis serve to amplify emphasis. Such linguistic creativity demonstrates how social media enables personalized communication styles and fosters a new digital dialect of English. The evolution of English in the social media era is deeply connected to sociocultural change. Platforms like Twitter, TikTok, and Instagram have created global spaces

where individuals from diverse linguistic and cultural backgrounds interact. This has led to what scholars call “glocalization” — the blending of global and local linguistic elements. For example, users in non-English-speaking countries often integrate native words or phonetic spellings into English sentences, forming hybrid expressions such as “Let's have a chai break” or “That's so desi!”. Such linguistic hybridity illustrates how English evolves as a flexible, inclusive medium for digital identity and cultural exchange. Moreover, social media empowers marginalized voices, democratizing linguistic influence. Previously, language change was primarily driven by literature, academia, or the media elite. Today, ordinary users, influencers, and online communities shape linguistic trends in real time. Viral posts and memes rapidly spread new terms across platforms, transforming informal slang into globally recognized expressions. This bottom-up model of linguistic evolution represents a fundamental shift from prescriptive to participatory language change. Beyond vocabulary, social media has revolutionized communication behavior. Traditional communication models — linear and one-directional — have been replaced by interactive, multidirectional exchanges characterized by instant feedback and engagement. The brevity of social media messages encourages concise, impactful language, while the visual components (images, GIFs, emojis) introduce a multimodal dimension that enhances expressiveness. Furthermore, the digital context promotes new discourse strategies such as code-switching, hashtag activism, and threaded storytelling, which allow users to navigate multiple identities and social roles online. Hashtags like #BlackLivesMatter or #MeToo demonstrate how language in digital spaces can serve as a tool for social mobilization and collective identity formation. These movements show that language on social media is not merely a means of expression but also a medium of power, solidarity, and change. The impact of social media on English can be viewed from two contrasting perspectives. On the positive side, it promotes linguistic creativity, inclusivity, and democratization. The continuous emergence of new expressions keeps the language vibrant and adaptive to modern realities. Digital communication also fosters intercultural understanding by allowing users to learn and borrow linguistic elements from different English varieties. However, critics argue that social media contributes to the degradation of linguistic competence, particularly among younger generations. Frequent exposure to informal language may weaken grammatical accuracy, spelling consistency, and formal writing skills. The preference for short forms and emojis can lead to superficial communication and reduced vocabulary depth. Nonetheless, most linguists contend that these changes do

not represent language decay but rather linguistic evolution, reflecting the adaptability of English to new communicative environments. Technological advancements, including artificial intelligence, voice assistants, and algorithm-driven communication, continue to shape the future of English. Social media platforms increasingly influence what people read, write, and say, leading to the normalization of certain linguistic styles while marginalizing others. The integration of AI in language use — such as predictive text, chatbots, and translation tools — accelerates language standardization but may also limit spontaneity and individual expression. As digital technology continues to expand, English will remain at the forefront of global communication. However, its future form will likely be characterized by greater hybridity, flexibility, and informality. Understanding these transformations is crucial for educators, linguists, and policymakers seeking to balance the benefits of linguistic innovation with the preservation of language integrity.

EMPIRICAL ANALYSIS

The empirical analysis of the influence of social media on the evolution of modern English language and communication was conducted using a mixed-method approach combining quantitative linguistic data, corpus-based analysis, and qualitative observation of online discourse. The study aimed to identify specific linguistic transformations occurring in digital communication, the frequency of newly coined expressions, and the sociolinguistic tendencies reflected in various social media platforms. The research utilized data from three major sources: Twitter (X), Instagram, and TikTok, covering the period from 2018 to 2024. A digital corpus of approximately 10 million English-language posts was compiled to analyze lexical innovation, frequency patterns, and syntactic shifts. In addition, survey data were collected from 250 English-speaking users aged 16 to 35 from different linguistic backgrounds (UK, USA, India, Nigeria, and the Philippines) to assess perceptions of linguistic change and communication behavior online. Text samples were processed through linguistic software tools such as AntConc and Sketch Engine to identify word frequency, collocation trends, and emerging neologisms. The qualitative component involved discourse analysis of online interactions, focusing on pragmatic features, tone shifts, and multimodal elements such as emojis, GIFs, and hashtags. The quantitative data indicate that over 25% of the newly identified lexical items between 2018 and 2024 originated from social media contexts. Words such as “unfollow,” “repost,” “meme,” “cringe,” “cancel culture,” and “viral” showed exponential growth in usage frequency, transitioning from niche slang to mainstream vocabulary. Abbreviations and

acronyms accounted for nearly 18% of the corpus, with “TBH,” “IDK,” “IMO,” and “FYP” being the most recurrent across platforms. From a grammatical perspective, there was a noticeable increase in non-standard forms and ellipsis structures, particularly in posts under 100 characters. The omission of subjects (“Going out now” instead of “I’m going out now”), reduced auxiliary verbs, and creative punctuation reflect the tendency toward brevity and expressiveness. This linguistic compression aligns with the cognitive and social demands of digital communication — immediacy, clarity, and emotional impact. The qualitative findings highlight that linguistic behavior on social media is deeply influenced by users' cultural and social identities. Code-switching and hybrid linguistic expressions were prevalent among multilingual users, particularly from India and the Philippines, who frequently mixed English with local languages (“Let’s chill na lang later,” “I’m done, yaar”). Such patterns indicate that English functions as a global lingua franca while simultaneously adapting to regional linguistic ecosystems. Gender and age differences also influenced language use. Younger users (16–25) displayed higher creativity in forming new slang and using emojis as semiotic tools, while older participants (30–35) preferred conventional sentence structures and full-word communication. This generational divide underscores how digital literacy and social context shape linguistic adaptation. The analysis revealed that pragmatic elements such as tone, emotion, and politeness have been redefined in online interaction. Emojis, reaction GIFs, and hashtags serve as pragmatic markers compensating for the lack of nonverbal cues in digital settings. Hashtags such as #mood, #relatable, and #throwback function not only as categorization tools but also as discourse devices that express shared social experiences. This evolution in pragmatic strategy demonstrates how users employ visual and textual resources to construct meaning, maintain relationships, and negotiate social belonging in online environments. Quantitative evaluation showed that lexical innovation was 40% higher on TikTok and Twitter compared to Instagram and Facebook, primarily due to shorter content formats and faster content circulation. Additionally, about 65% of surveyed users agreed that their use of English online differs significantly from formal writing, and 72% acknowledged adopting new expressions encountered on social media into everyday speech. These findings confirm that social media serves as an active site of linguistic experimentation, accelerating both vocabulary expansion and communication style diversification. The ongoing transformation of English through digital platforms is not random but systematically shaped by sociotechnical factors — algorithms, platform affordances, and community

norms. The empirical data collectively suggest that social media has become a powerful linguistic ecosystem influencing how English evolves at lexical, grammatical, and pragmatic levels. The results reinforce the notion that language change today occurs more rapidly and more globally than in any previous historical period. While concerns about linguistic degradation persist, the evidence points to an adaptive and creative transformation, in which users continuously reshape English to meet the communicative needs of the digital age. These findings align with theoretical perspectives from sociolinguistics and internet linguistics, confirming that the evolution of English through social media is not merely a linguistic trend but a reflection of broader technological and cultural shifts defining human communication in the 21st century.

CONCLUSION

The conducted study demonstrates that social media has become one of the most transformative forces in the evolution of modern English language and communication. Through empirical and theoretical analysis, it is evident that digital platforms not only reshape vocabulary and grammar but also redefine the very nature of human interaction, expression, and cultural identity. The findings indicate that English, as the global lingua franca of the internet, continuously adapts to the communicative demands of online environments, integrating technological, social, and emotional dimensions into its structure and usage. Social media has accelerated linguistic innovation by fostering the creation and diffusion of new lexical items, abbreviations, and hybrid language forms. The emergence of terms such as “hashtag,” “selfie,” “viral,” and “influencer” illustrates how digital culture directly contributes to the enrichment of modern English. Moreover, the blending of textual, visual, and symbolic communication — through emojis, memes, and hashtags — has given rise to a new multimodal form of expression that transcends traditional linguistic boundaries. From a sociolinguistic perspective, the democratization of language change is among the most significant outcomes of social media communication. Linguistic influence is no longer confined to institutions or literary elites; instead, it is driven by global users who shape trends through creativity and participation. This bottom-up process has made English more inclusive, diverse, and context-sensitive. At the same time, it has blurred the distinction between formal and informal registers, posing challenges for education, translation, and professional communication. The research also highlights both the positive and negative implications of these transformations. On one hand, social media promotes linguistic flexibility, global connectedness, and cultural innovation. On the

other hand, excessive reliance on informal expressions and abbreviations may contribute to the erosion of formal writing standards and linguistic precision. However, rather than viewing these shifts as language decay, they should be interpreted as evidence of linguistic evolution — a natural response to technological progress and changing communication needs. Ultimately, the evolution of English through social media reflects broader social and cultural transformations of the 21st century. As communication becomes increasingly digital and global, the English language will continue to diversify, adapt, and expand. Scholars, educators, and linguists must therefore recognize the importance of studying digital discourse not as a deviation from linguistic norms, but as a central component of modern communication. Understanding these dynamics is essential for ensuring that English remains a living, evolving, and inclusive language — one that mirrors the creativity, diversity, and interconnectivity of the digital age.

REFERENCES

1. Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics: A Student's Guide*. Routledge.
A foundational work exploring how digital communication reshapes linguistic structures and behavior.
2. Tagg, C. (2015). *Exploring Digital Communication: Language in Action*. Routledge.
Provides a detailed analysis of online discourse and its impact on modern English.
3. Baron, N. S. (2008). *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford University Press.
Examines linguistic adaptation to constant connectivity and social media communication.
4. Thurlow, C., & Mroczek, K. (Eds.). (2011). *Digital Discourse: Language in the New Media*. Oxford University Press.
A comprehensive collection of studies on digital interaction and language change.
5. Herring, S. C. (2013). *Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent*. Georgetown University Press.
Discusses how online discourse genres evolve in the era of participatory media.
6. Danet, B., & Herring, S. C. (2007). *The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online*. Oxford University Press.
Focuses on global linguistic diversity and multilingualism in digital spaces.
7. Androutsopoulos, J. (2014). "Mediatization and Sociolinguistic Change: Key Concepts, Research Traditions, Open Issues." In *Journal of Sociolinguistics*, 18(2), 123–145. Explores the intersection of media technology and sociolinguistic evolution.
8. Page, R., Barton, D., Unger, J. W., & Zappavigna, M. (2014). *Researching*. Offers methodological approaches for studying language in social media contexts.
9. Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*. 2nd Edition. Cambridge University Press.
A seminal text that laid the groundwork for understanding internet-based linguistic change.
10. Zappavigna, M. (2012). *Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web*. Bloomsbury Academic.
Analyzes Twitter communication and its role in forming digital communities and linguistic trends.

Ortikhojayeva Ziyoda

Ortiqxo'jayeva Ziyoda

- 17 yosh
- Bakalavr
- Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi
- Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
- IELTS 7.5
- Matematikadan B+ milliy sertifikat sohibasi
- Kompyuter grafikasi va dizayn operatori kursini bitiruvchisi

MAKE IT HAPPEN, SHOCK EVERYONE

THE RISE OF DIGITAL BANKS IN UZBEKISTAN: ARE TRADITIONAL BANKS BECOMING OBSOLETE?

Ortikhojayeva Ziyoda

student, Tashkent State University of Economics

Abstract: *The financial world in Uzbekistan is changing quickly, mainly because of widespread mobile usage and strong government mandates for digital services. This article investigates how new digital banks (neobanks) are shaking up the large, established traditional banks. The central question for the local market is: Will this fast move to digital services make the old, branch-based banks become obsolete, or will it simply force every bank to upgrade and become modern? The analysis compares the high speed and convenience of the new digital apps with the deep trust and regulatory strength of the older institutions. We conclude that all financial institutions in Uzbekistan must quickly adapt to these new demands to remain relevant and drive the country's digital future.*

Key words: *digital banking, neobank, legacy systems, financial technology, Uzbekistan, incumbent bank, 2030 National Development Strategy, agility, API, bureaucracy, retail and SME segments, hybrid.*

INTRODUCTION

The twenty-first century has catalyzed not only fundamental technological breakthroughs but also the powerful establishment of the digital economy. The sustained growth and success of this new sector hinges directly on the rapid digitization and modernization of the banking system, which is crucial for the wider development of the nation's financial services.

Today, information technologies are extensively integrated into the banking sector. The necessity of advancing digital banking as a key driver of economic growth became particularly clear during the global context of the COVID-19 pandemic. Recognizing this disparity and the pressing need for comprehensive reform, the President of Uzbekistan has directly highlighted the issue, stating:

“Unfortunately, the banking system lags behind modern requirements for using digital technologies and implementing new banking products and software.”

This strong official mandate confirms that the development and enhancement of digital bank services must be treated as a primary strategic objective—not merely an option. Ultimately, cultivating a digital banking environment that both increases consumer trust and delivers genuinely convenient services forms the bedrock of the contemporary financial system.

We can see that this urgency for digital transformation is not merely commercial from a national imperative formalized in the 2030 National Development Strategy. This strategy outlines a vision to transform Uzbekistan into a Central Asian IT hub, aiming to increase annual IT exports to \$5 billion, attract 1,000 foreign IT companies, and create employment opportunities for 300,000 youths in the tech sector. Consequently, the financial sector must become agile and efficient enough to handle this massive, instantaneous flow of capital and data. The success of this ambitious national goal hinges directly on the banking system's ability to move beyond its rigid legacy systems and fully embrace the digital age.

What is a Bank?

A bank is a foundational financial institution that serves as the backbone of a modern economy, acting as a trusted intermediary between individuals and businesses. It manages, lends, and protects money, allowing commerce to flow efficiently.

The institution performs several critical functions that define its role in society:

1. **Accepting Deposits:** Banks provide secure places for individuals and organizations to store their money, typically in checking or savings accounts, allowing funds to be accessed when needed.
2. **Financial Intermediation and Lending:** This is the primary way banks generate profit and fuel economic growth. They collect money placed into deposits and pool it together to issue loans for major purchases, such as mortgages, personal loans, and capital for businesses.
3. **Facilitating Payments and Transactions:** Banks manage the systems required to move money, ensuring the smooth daily operation of the economy through everything from ATM withdrawals to complex international wire transfers.
4. **Providing Security and Trust:** Due to their strict regulation and long history, banks offer a high degree of institutional stability, making them reliable partners for governments and large corporations.

In summary, a bank is the essential mechanism for capital deployment, risk management, and the maintenance of public trust in the stability of money itself.

What is a Digital Bank (Neobank)?

A Digital Bank (or Neobank) represents a new generation of financial institution that operates exclusively online. Unlike traditional banks that maintain expensive branch networks, a digital bank has no physical offices that customers can visit. Their entire service—from account opening to customer support—is managed entirely through a single mobile application.

This model is built on agility and efficiency:

- **100% Mobile-First:** The primary interface is always the smartphone app, designed to be intuitive and highly responsive, which is why services feel instant and seamless.
- **Low Operating Costs:** Since there are no rent payments or physical staff for branches, digital banks operate at a much lower cost, allowing them to offer customers lower fees or innovative free services.
- **Product Agility:** Digital banks can develop and launch new features—like instant credit scoring or budgeting tools—in weeks, whereas implementing similar changes in a large traditional bank often takes months or years.

In essence, a digital bank offers unmatched speed, low cost, and a superior user experience by substituting physical presence with advanced technology.

TRADITIONAL VERSUS DIGITAL BANKS

The core of the financial conflict in Uzbekistan lies in the structural differences between traditional and digital operating models. The key disadvantages that burden incumbent banks are precisely the gaps that neobanks are engineered to fill, creating powerful and unavoidable market pressure.

1. The Problem of Legacy Systems

Traditional banks rely on legacy IT systems—complex, decades-old software not built for the modern internet. This outdated architecture acts as a massive anchor, making core processes—like account opening and loan verification—clumsy, manual,

and susceptible to multi-day delays. These systems are also prohibitively expensive to maintain and slow to integrate with new technology, creating an immense innovation gap.

Digital banks, in sharp contrast, are built on modern, API-driven architecture. This modular structure allows them to connect services instantly and operate with full real-time processing. This eliminates the friction associated with traditional banking, enabling customers to open accounts in minutes and execute financial decisions instantly.

2. The Problem of High Cost

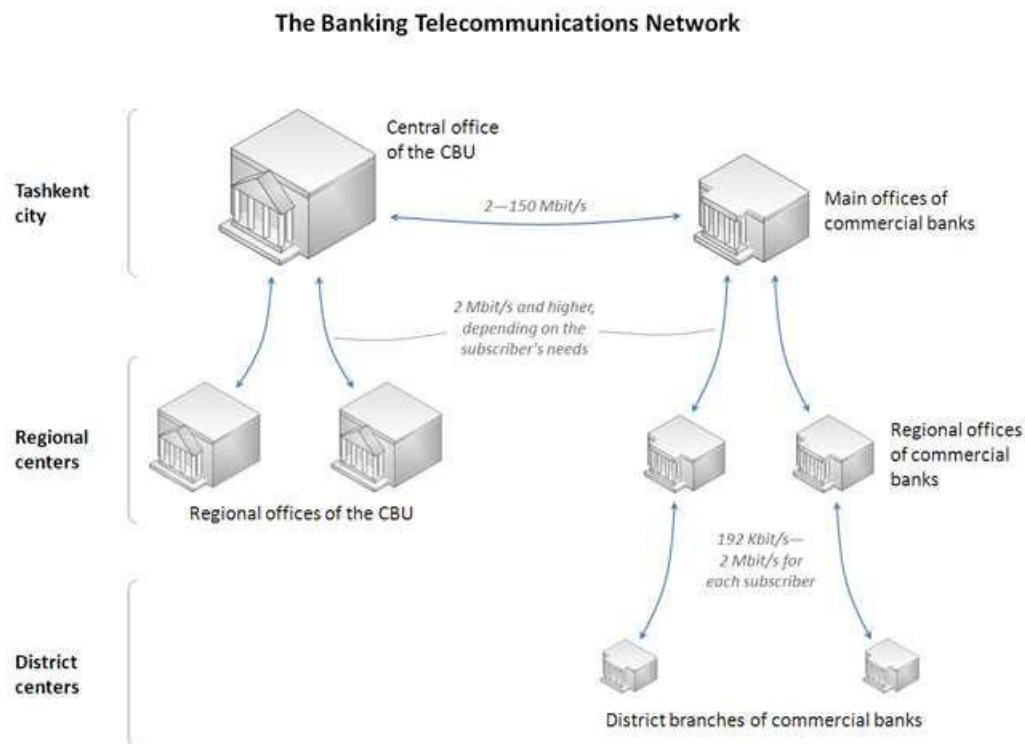
The second structural disadvantage is the traditional banks' costly physical infrastructure. Maintaining expansive networks of branches, along with rent, utilities, and large staff payrolls, creates enormous operational overhead. These high fixed costs must be covered, consequently preventing traditional banks from offering the attractive, consumer-friendly rates that the market now demands.

Digital banks operate with zero physical infrastructure 24/7. By eliminating this entire cost structure, neobanks achieve maximum cost efficiency. They can transfer these savings back to the consumer, offering lower transaction fees and more competitive interest rates on deposits, providing a powerful competitive advantage.

3. The Problem of Bureaucracy

Traditional banks often suffer from a bureaucratic culture where decisions are slow and risk aversion dominates. This rigidity results in a poor user experience (UX); their mobile applications are often secondary products that lack the intuitive design and functionality users expect. Innovation is stifled as new ideas must navigate complex internal approvals, leading to a slow time-to-market for essential features.

Digital banks, by their nature, are mobile-first and built for agility. Their sole focus is the end-user experience. They use agile development to rapidly deploy customer-centric tools, such as automated savings and instant credit scoring, ensuring they stay consistently ahead of the curve in terms of convenience and modern functionality.

1-Figure. Central Bank of Uzbekistan: The Network Bottleneck

The issue with traditional banking isn't just old computer programs; it's built into the very physical structure of their networks. The Central Bank's diagram clearly shows how the whole system works like a rigid chain of command.

Transactions aren't instant—they have to follow a slow path: from a District Branch, up to the Regional Office, and then finally to the Main Office in Tashkent. This hierarchy creates unavoidable delays. The biggest problem is the speed limit placed on the system. The diagram reveals that branches in the local district centers are limited to speeds as low as 192 Kilobits per second (Kbps).

192 Kbps is extremely slow. This speed cannot handle the instant, constant flow of data needed for modern mobile apps, video calls, or real-time security checks. The system was designed for slow, large batch transfers (like processing payroll overnight), not for the 24/7 demands of mobile banking.

This slow, centralized network is the root cause of many traditional bank problems. The network simply isn't fast enough to make services instant, which is why local

branches are often forced to stick with manual, paper-based work. This reliance on a slow chain means the traditional network is designed for the 1990s, making it structurally incapable of offering the quick, seamless experience that digital banks provide today.

UZBEKISTAN'S LEADING NEOBANKS

To fully understand the competitive threat to traditional institutions, we must now turn our attention to the local Digital Banks (Neobanks) that are aggressively carving up the mobile-first customer base in Uzbekistan. These entities were built to be lightweight and agile, completely unburdened by physical branches or the legacy IT that slows their competitors.

These challengers are succeeding because they prioritize user experience, speed, and market agility. Key players driving this rapid adoption include:

- **Anorbank:** This prominent domestic pure-play digital bank has proven the local viability of this model. By offering instant digital lending and a seamless mobile experience, it sets the local benchmark for the kind of convenience that older banks must now strive to meet.
- **TBC Bank Uzbekistan:** Backed by the internationally experienced TBC Group, this bank entered the market with a digital-only proposition. Its success highlights the power of global fintech expertise and a purely mobile-first strategy in quickly acquiring young, urban, and tech-savvy customers.
- **Ecosystem Enablers (e.g., Payme and Click):** While these are primarily payment platforms, they are critical to the narrative. They trained the entire Uzbek market to expect instant, seamless mobile payments, which fundamentally raised the bar for convenience and paved the way for full-service neobanks to succeed.

The impact of these challengers is most profoundly felt in the retail and SME segments where decisions are based on speed. Digital banks simplify banking by reducing all requirements to the mobile phone. This means users can onboard in minutes and access financial services 24/7, making banking possible even for previously underbanked populations in rural areas where branches don't exist. These digital players have not just created new services; they have fundamentally established a new minimum standard for financial interaction in Uzbekistan, forcing traditional banks to either accelerate their digital evolution or watch the next generation of

customers move elsewhere.

CONCLUSION

The answer to whether traditional banks are becoming obsolete in Uzbekistan is no, but they are being forced to evolve.

Digital banks have successfully exposed and exploited the incumbents' three greatest weaknesses: high costs, slow service, and outdated networks. They have conclusively won the battle for speed and simple retail transactions.

However, traditional banks hold two irreplaceable strengths that keep them essential:

1. Institutional Trust: Their long history and regulatory security provide a level of trust that is necessary for large businesses and national stability.
2. Regulatory Scale: They are the only institutions large and stable enough to execute massive state goals, such as the 2030 National Development Strategy's push for IT growth.

The future of banking in Uzbekistan is therefore hybrid. Traditional banks must stop defending their physical branches and start investing heavily in their digital systems to match the speed of their competitors. If they fail to evolve into agile, technologically advanced partners, they will definitely lose their market share. If they succeed, they will become the essential financial vehicle driving Uzbekistan's digital economy.

REFERENCES

1. The Uzbekistan 2030 Strategy (IT Goals) Daryo.uz. (2024, March 19). *Uzbekistan sets \$5 bn IT export goal by 2030*. Daryo.uz. Retrieved from <https://daryo.uz/en/2024/03/19/uzbekistan-sets-5-bn-it-export-goal-by-2030>
2. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. (2024, December 10). *Analysis of the level of development of online banking services*. InfoCOM.UZ. Retrieved from <https://infocom.uz/en/news/onlayn-bank-xizmatlarining-rivojlanish-darajasining-tahlili>
3. World Bank. (2023, November 30). *World Bank to Support Uzbekistan in Developing the Digital Economy and Creating New Jobs in the Information Technology Sector*. World Bank Press Release. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/11/30/world-bank-to->

[support-uzbekistan-in-developing-the-digital-economy-and-creating-new-jobs-in-the-it-sector](#)

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 apreldagi PQ-4699- sonli "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish choratadbirlari to'g'risida"gi qarori;
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 iyuldagi PQ-3832-sonli "O'zbekiston respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori;
6. Academic Journal of Digital Economics and Stability, ISSN 2697-2212, Features of Development of DigitalEconomy in Uzbekistan (2021)
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki rasmiy: <https://cbu.uz/en/payment-systems/history/>

Yuldasheva Husniya

Yuldasheva Xusniya

- 20 yosh
- Bakalavr
- Ekologiya yo'nalishi
- Qoraqalpog'iston davlat universiteti
- Yosh eko faollar harakati a'zosi
- 2 ta Xalqaro kongressda tezislar yozgan

ORZULAR DUOLARGA OMONAT

TRANSPORT VOSITALARI HAVO IFLOSLANISHINING ASOSIY MANBAI SIFATIDA: MUAMMO VA UNING EKOLOGIK OQIBATLARI

Yuldasheva Husniya

talaba, Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada havoning ifloslanishi global ekologik xavf ekanligi va bu jarayonda transport-yo'l majmuasining markaziy o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, transportdan kelib chiqadigan ifloslanishni kamaytirish bo'yicha samarali yechimlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Havoning ifloslanishi, transport chiqindilari, issiqxona effekti, global isish, kislota yog'inlari, avtomobil gazlari, ekologik xavfsizlik, jamoat transporti, PM2.5 zarralari.

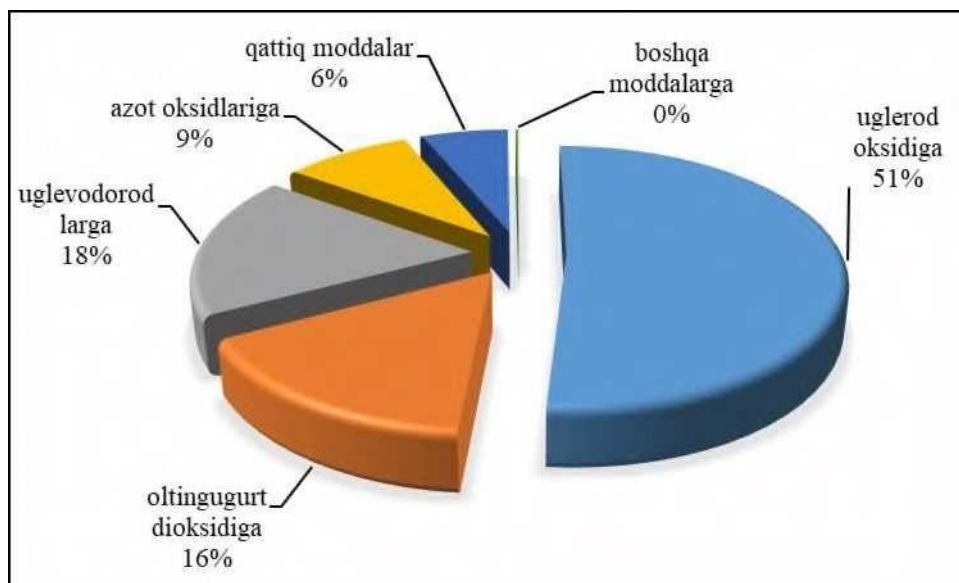
KIRISH

Havoning ifloslanishi — atmosferada odamlar va boshqa tirik mavjudotlar sog'lig'iga hamda iqlimga zarar yetkazuvchi moddalarning mavjudligi sababli kelib chiqqan ifloslanish. Gazlar (shu jumladan ammiak, karbon monoksit, oltingugurt dioksidi, azot oksidi, metan, karbonat angidrid va xlorftorokarbonlar, qattiq zarralar (organik va anorganik) va biologik molekulalar kabi havoni ifloslantiruvchi moddalarning har xil turlari mavjud. Havoning ifloslanishi odamlarni kasalliklarga yo'liqtirishi, ularda allergiyalarni paydo qilishi va hatto o'limga olib kelishi mumkin; u hayvonlar va oziq-ovqat ekinlari kabi boshqa tirik organizmlarga hamda tabiiy muhitga (masalan, iqlim o'zgarishi, ozon qatlamining yemirilishi yoki yashash muhitining buzilishi) yoki atrof-muhitga (masalan, kislotali yomg'ir orqali) zarar yetkazishi mumkin. Atmosferaning ifloslanishiga inson faoliyati ham, tabiat hodisalari ham sabab bo'la oladi.

Umuman olganda, har yili dunyo bo'ylab 7 mln kishi havoning ifloslanishi oqibatida vafot etadi yoki o'rtacha umr ko'rish davomiyligining qisqarishiga (2,9 yil) sabab bo'ladi va bu kamida 2015-yildan buyon sezilarli progressga erishmagan dunyodagi eng katta ekologik xavf hisoblanadi. Ichki havoning ifloslanishi va shahar havosining yomon sifati dunyodagi eng zaharli ifloslanish muammolaridan ikkitasi sifatida Blacksmith Instituti tomonidan 2008-yildagi dunyoning eng ifloslangan joylari hisobotida qayd etilgan. Atmosfera ifloslanishi inqirozining ko'lami juda katta: dunyo aholisining 90 foizi ma'lum darajada toza bo'lmagan havodan nafas oladi.

Transport-yo'l majmuasi atrof-muhitni ifloslantiruvchi kuchli manba hisoblanadi. 35 million tonna zararli chiqindilarning 89 foizi avtomobil transporti va yo'l qurilishi korxonalari chiqindilari hisoblanadi. Suv havzalarining ifloslanishida transportning roli katta. Bundan tashqari, transport shaharlardagi shovqinning asosiy manbalaridan biri bo'lib, atrof-muhitning termal ifloslanishiga sezilarli hissa

qo'shadi. Rossiyada avtomobil transportidan chiqadigan chiqindilar yiliga 22 million tonnani tashkil qiladi. Ichki yonish dvigatellarining chiqindi gazlari 200 dan ortiq turdagi zararli moddalarni o'z ichiga oladi, jumladan kanserogen. Neft mahsulotlari, shinalar va tormoz prokladkalarining eskirgan mahsulotlari, quyma va changli yuklar, muzdan tozalash vositasi sifatida ishlatiladigan xloridlar yo'l chetlari va suv havzalarini ifloslantiradi kunda insoniyat sivilizatsiyasini mashinasiz tasavvur qilish qiyin Rivojlangan mamlakatlarda u nafaqat asosiy vosita, balki kundalik hayotning bir qismiga aylandi. Insonning harakat erkinligiga bo'lgan tabiiy istagi, ishlab chiqarish faoliyati va xizmat ko'rsatish sohasidagi funktsiyalarning murakkablashishi va nihoyat, katta shaharlarda, shahar aglomeratsiyalarida hayotning o'zi bularning barchasi shaxsiy foydalanish uchun avtomobillar sonining ko'payishiga olib keladi yuk tashish hajmini oshirish.

Avtomobilda atrof-muhitni zararlantiruvchi 3 xil manbani ko'rish mumkin: chiqindi gazlar, karter gazlari va yonilg'i parlanishi natijasida hosil bo'ladigan zararli moddalar (yonilg'i bakidan, karburatordan va hokazo).

Is gazi (CO) va oltingugurt (SO₂) gazi atmosferani ifloslovchi asosiy gazlardir. Is gazi atmosferaga tushadigan gazlarning 1/3 qismini, oltingugurt gazi esa 1/8 qismini tashkil etadi. Atmosferaga tushadigan gazlar va aerosollarning miqdori unga tabiiy manbalardan tushadigan miqdorga teng yoki ko'proqdir. Keyingi 30-40 yil davomida atmosferaga chiqarilgan zararli gazlarning miqdori 3,5-4 baravar oshdi. Atmosferaga tashlanadigan is gazining 1/3 qismi tabiiy manbalarga va qolgan qismi

esa antropogen manbalar bilan bog'liq.

Antropogen manbalardan atmosferaga tushadigan is gazining 80%i avtotransport vositalarining mahsulidir. Chunki avtomobillar chiqaradigan gazlar tarkibida is gazining ulushi 5-6%ni tashkil etadi. Is gazi va uning atmosferadagi fotokimyoviy o'zgarishlarining mahsulotlari juda zaharlidir. Hisoblarga qaraganda atmosferaga ha yili antropogen manbalardan 19-20 mlrd. t karbonat angidrid gazi, 350-400 mln. t is gazi, 1-2 mlrd. t aerezollar tushadi. Chiqindi gazlar yoqilg'ilarning oksidlanish va to'liq yonmasligi natijasida paydo bo'ladi. Chiqindi gazlar yirik shaharlarning atmosferasida ruxsat etilgan kontsentratsiyasini va zararli moddalar miqdori ko'payishining asosiy sababidir. Dvigateldagi chiqindi gazlarining asosiy zaharlilari uglerod, azot va uglevodorodlarning oksidi. Bundan tashqari, to'yingan va to'yinmagan uglevodorodlar, aldegidlar, qurum va boshqa komponentlardan iborat. Avtomobillardan chiqadigan chiqindi gazlar tarkibini quyidagi jadvaldagi ma'lumotlardan ko'rishimiz mumkin.

Zaharli gazlar nomi	1 kg yonilg'i yonishidan hosil bo'ladigan chiqindilar miqdori, g	
	Benzin	Dizel yonilg'isi
Uglerodokisi (is gazi)	225	20-30
Azot okisi	55	20-40
Uglevodorodlar	20	4-10
Oltingugurt okisi	1,5-2,0	10-30
Aldegidlar	0,8-1,0	0,8-1,0
Saja (qurum)	1,0-1,5	3-5

1-jadval. Avtomobillardan chiqadigan chiqindi gazlar tarkibi

Ekologik oqibatlar:

1. **Atmosferaning ifloslanishi.** Transport vositalaridan chiqadigan gazlar atmosferada zararli moddalar konsentratsiyasini oshiradi. Bu moddalar quyosh nurlarini qaytarish yoki ushlab qolish orqali issiqxona effektini kuchaytiradi. Natijada global isish va iqlim o'zgarishi yuz beradi

2. **Kislota yog'inlari.** Azot va oltingugurt oksidlari suv bug'i bilan reaksiyaga kirishib, kislota yog'inlari hosil qiladi. Bu yog'inlar o'simliklar, tuproq, binolar va suv havzalari uchun zararli hisoblanadi.

3. **Inson salomatligiga zarar.** Havodagi zaharli moddalar, ayniqsa PM2.5 kabi mayda zarralar o'pka va yurak-qon tomir tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular nafas olish kasalliklari, allergiyalar, hatto saraton xavfini oshiradi.

4. **Ekotizimlarga ta'siri.** Atmosferaga chiqarilayotgan zararli moddalar o'simliklarning o'sishini sekinlashtiradi, tuproq unumdorligini kamaytiradi va suv ekotizimlarining muvozanatini buzadi.

5. **Shahar mikroiklimining o'zgarishi.** Transport vositalari chiqaradigan issiqlik va gazlar "shahar issiqlik oroli" effektini keltirib chiqaradi. Bu esa shahar hududlarida haroratning tabiiy joylarga nisbatan balandroq bo'lishiga sabab bo'ladi.

YECHIM

Transport vositalaridan kelib chiqadigan havo ifloslanishini kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega:

1. Ekologik toza transportdan foydalanish.

An'anaviy benzin va dizel yoqilg'isida ishlaydigan avtomobillar o'rniga elektr, gibrid yoki vodorod asosidagi transport vositalarini joriy etish zarur. Bu turdagi transportlar atmosferaga deyarli zararli modda chiqarmaydi.

2. Jamoat transportini rivojlantirish.

Shaxsiy avtomobillardan foydalanishni kamaytirish uchun tezkor, qulay va arzon jamoat transporti tizimini yaratish kerak. Avtobus, metro, tramvay va elektr transport tarmoqlarini kengaytirish havo ifloslanishini sezilarli darajada kamaytiradi.

3. Velosiped va piyoda yo'laklarini ko'paytirish.

Katta shaharlar va sanoat markazlarida velosiped yo'laklari va piyodalar uchun xavfsiz yo'nalishlarni tashkil etish nafaqat ekologiyaga foyda keltiradi, balki sog'lom turmush tarzini ham rivojlantiradi.

Yoqilg'i sifatini yaxshilash. Havo ifloslanishini kamaytirish uchun kam zaharli, ekologik toza yoqilg'i (EKO-dizel, bioyoqilg'i, metan, propan) turlaridan foydalanish va eski avtomobillarni bosqichma-bosqich muomaladan chiqarish kerak.

4. Texnik nazoratni kuchaytirish.

Transport vositalarining texnik holatini muntazam tekshirib turish, nosoz va ortiqcha gaz chiqargan mashinalarni yo'ldan chetlashtirish orqali ifloslanishni kamaytirish.

XULOSA

Bugungi kunda transport vositalari inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, jamiyat taraqqiyoti va iqtisodiy rivojlanishda muhim o'rin egallaydi. Ammo shu bilan birga, ular havo ifloslanishining asosiy manbalaridan biri sifatida ekologik muvozanatga jiddiy zarar yetkazmoqda. Avtomobillar va boshqa transport vositalaridan ajralib chiqadigan zararli gazlar atmosferadagi issiqxona effektini kuchaytirib, global isish, iqlim o'zgarishi, kislota yog'inlari hamda tirik tabiatga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Transportdan chiqayotgan chiqindilar inson salomatligi uchun ham katta xavf tug'diradi. Nafas olish tizimi kasalliklari, yurak-qon tomir muammolari, allergiyalar va hatto saraton kasalliklarining ortishiga sabab bo'layotgani bu muammoning naqadar dolzarb ekanini ko'rsatadi.

Shu bois transport vositalaridan chiqadigan ifloslanishni kamaytirish — bu nafaqat ekologik zarurat, balki insoniyat kelajagini asrash masalasidir. Ekologik toza transport turlarini joriy etish, jamoat transportini rivojlantirish, yoqilg'i sifatini yaxshilash, shuningdek, aholining ekologik madaniyatini oshirish orqali bu muammoni sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Atrof-muhitni asrash har bir insonning burchi hisoblanadi. Har birimiz ekologik mas'uliyat bilan harakat qilsak, toza havo, sog'lom muhit va yashil sayyorani kelajak avlodlarga meros qoldirish imkoniga ega bo'lamiz. Demak, transport sohasida ekologik xavfsizlikni ta'minlash — barqaror rivojlanish va sog'lom kelajak sari qo'yilgan eng muhim qadamlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Jahon moliyaviy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari»/ –T.: «O'zbekiston», 2009. 56-b.
2. Qosimova S.T., Shojalilov., Xodjayev S.A., Qambarov D.S., Tolipova N.Z. Bino va inshootlarni sinash metrologiyasi. O'quv qo'llanma TAQI, 2003 y
3. Behruz Shavkat o'g'li, Ergashev A'zam Anvarovich Alimov, Lochin Ismatilloevich Tilloyev, “Avtomobillardan chiqadigan tutun gazlarning ekologiyaga ta'siri” 2020-yil.
4. Professor Q.M. Sidiqnazarov. “Avtomobillar texnik ekspluatatsiyasi” oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. Toshkent “Voriz nashriyot”, 2006-yil

Askarov Amir

Askarov Amir

- 19 yosh
- Bakalavr
- Yurisprudensiya
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- Ichki Ishlar Vaziri stipendiyasi sohibi
- Oliy Majlis Senati huzuridagi Yoshlar parlamentining faollar jamoasi a'zosi

HAQIQATNI BILISH EMAS, UNI TUSHUNISHGA
LOYIQ BO'LISH - ENG OLIY BILIM.

HUQUQIY TA'LIM VA INTEGRATIV YONDASHUV: TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNI VA RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

Askarov Amir Bayrambay uli

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: *Integrativ yondashuv ta'limda turli sohalarining o'zaro bog'lanishini ta'minlab, bilimlarni yaxlit shaklda o'zlashtirish imkonini beradi va talabalarni kompleks huquqiy, ijtimoiy va madaniy ko'nikmalarga ega shaxs sifatida tarbiyalaydi. Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimi taraqqiyotida integrativ yondashuvning huquqiy ta'limga ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada dunyo tajribasi, xususan, Shvetsiya, Finlyandiya, Niderlandiya, AQSh va Germaniya ta'lim tizimidagi integrativ yondashuvlar misol sifatida keltiriladi. Shuningdek, huquqiy ta'limni rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, tezkor o'zgarishlarga moslashish va huquqiy madaniyatni shakllantirishning ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Integrativ yondashuv, huquqiy ta'lim, zamonaviy ta'lim tizimi, huquqiy madaniyat, ijtimoiy ong, ta'lim innovatsiyalari, xalqaro tajriba, texnologik ta'lim, huquqiy ong, huquqiy savodxonlik.*

ПРАВОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД: РОЛЬ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация: *Интегративный подход обеспечивает взаимосвязь различных направлений образования, позволяет усваивать знания комплексно и воспитывать учащихся как личностей, обладающих комплексными правовыми, социальными и культурными навыками. В статье анализируется влияние интегративного подхода к юридическому образованию на развитие современной системы образования. В статье приводятся примеры мирового опыта, в частности, интегративных подходов в образовательных системах Швеции, Финляндии, Нидерландов, США, Германии. Также подчеркивается важность использования современных технологий, адаптации к быстрым изменениям и формирования правовой культуры в развитии юридического образования.*

Ключевые слова: *Интегративный подход, правовое образование, современная система образования, правовая культура, общественное сознание, образовательные инновации, международный опыт, технологическое образование, правовое сознание, правовая грамотность.*

LEGAL EDUCATION AND INTEGRATIVE APPROACH: ROLE AND DEVELOPMENT PRINCIPLES IN THE EDUCATION SYSTEM

Abstract: *An integrative approach to education ensures the interconnection of various areas, allows for the assimilation of knowledge in a holistic manner, and educates students as individuals with complex legal, social, and cultural skills. This article analyzes the impact of an integrative approach on legal education in the development of the modern education system. The article cites world experience, in particular, integrative approaches in the educational systems of Sweden, Finland, the Netherlands, the USA, and Germany, as examples. It also highlights the importance of using modern technologies in the development*

of legal education, adapting to rapid changes, and forming a legal culture.

Keywords: *Integrative approach, legal education, modern education system, legal culture, social consciousness, educational innovations, international experience, technological education, legal consciousness, legal literacy.*

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotida, uning huquqiy ongini, fuqarolik vijdonini yuksaltirishda zamonaviy ta'lim tizimi, xususan, huquqiy ta'limning ahamiyati katta. Hozirgi kunda ta'lim tizimi nafaqat bilimlarni uzatish, balki shaxsning huquqiy va ijtimoiy ongini shakllantirish, jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Shunday qilib, integrativ yondashuvlar ta'lim tizimini muvaffaqiyatli rivojlantirish va zamonaviy talabalar o'rtasida huquqiy ta'limni kengaytirishning asosiy vositasi sifatida qaraladi.

Integrativ yo'nalish bilimlarni yaxlit, innovatsion tarzda egallash maqsadida o'qitishda huquqiy sohalarning integratsiyalashuvini ta'minlaydi. Shunday qilib, talabalar huquqiy va ijtimoiy muammolarni hal qilishga tayyorlanishadi. Huquqiy ta'limning ijtimoiy integratsiyalashuvi va madaniyati va uning birlashishi, shuning uchun ta'lim jarayoni orqali huquqiy ongni shakllantirishga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat ma'lumot uzatish, balki jamiyatning huquqiy va huquqiy ongini shakllantirishdir. Huquqiy ta'limning ta'lim jarayonida o'zni alohida ahamiyatga ega, chunki u orqali fuqarolar o'z huquqlarini tushunishlari va ijtimoiy muammolarni hal qilishning to'g'ri yo'llariga ega bo'lishlari mumkin. Shu munosabat bilan ta'lim tizimini shakllantirish va uning huquqiy maqsadlarini amalga oshirishda integratsiyaviy yondashuv hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Huquqiy ta'lim - bu huquq, inson huquqlariga asoslangan bilimlar, adolat va tartib qoidalarini berish san'ati. Hozirgi zamon ta'lim tizimida huquqiy savodxonlik, huquqiy madaniyat va qonunga rioya qilish jamiyatda katta ahamiyat kasb etayotgani bilan huquqiy ta'lim o'z ahamiyatini qozonmoqda. Huquqiy ta'lim nafaqat bo'lajak huquqshunoslarni tayyorlaydi, balki barcha fuqarolarga huquqiy ongni shakllantirishga harakat qiladi. Jamiyatda adolat va tinchlik o'rnatayotgan o'z huquqlarini bilish va himoya qilish barcha fuqarolarning burchidir.

Ta'lim jarayonida integral yondashuvning funksiyasi

Integral yondashuv deganda turli fanlar va qobiliyatlarni bir-biri bilan uyg'unlashtirish orqali umumiy maqsadga erishish qobiliyati tushunilishi mumkin. Ta'lim tizimida integral yondashuvdan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini kuchaytiradi, chunki u o'quvchilarni faqat ma'lum bir fan doirasida o'rganishga emas, balki turli bilim va tajribalarni birlashtirishga undaydi. Ushbu yondashuv huquqiy

ta'limga ham kirib keldi. Ta'lim sohasidagi yuridik ekspertizalarni, masalan, ijtimoiy fanlar, iqtisod, tarix, falsafa va boshqa kurslar bilan integratsiyalashuvi talabalardan har tomonlama yuridik ma'noga ega bo'lgan shaxslarni yaratadi.

Ta'lim tizimini rivojlantirishda integral yondashuvning rolini tahlil qilish

Integrativ tabiat ta'lim tizimini rivojlantirish roli sifatida quyidagicha ifodalanadi:

1. Integrativ xususiyatdan foydalangan holda ta'lim jarayonida huquqiy madaniyatni shakllantirish kerak. Huquqiy bilimlar nafaqat nazariy jihatdan o'rgatiladi, balki o'quvchilarga uni amalda qo'llash ham o'rgatiladi. Masalan, o'quvchilarga qonunni to'g'ri talqin qilish, huquqiy nizolarni hal etish, ijtimoiy muammolarni qonun asosida hal etish yo'llarini o'rgatish orqali huquqiy madaniyatni shakllantirish mumkin.

2. Integratsiyalashgan tizim har bir fanni, masalan, huquqni ta'lim sohalariga yaqinlashtiradi. Ijtimoiy fanlar, iqtisod, etika va shunga o'xshash fanlar bilan integratsiyalashgan yuridik ta'lim talabalarni yaxlit shaxs sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Masalan, huquq tamoyillarini yaxshi biladigan iqtisodchi yoki muhandis jamiyatdagi huquqiy masalalarni hal qilishda ancha samarali shaxs bo'lishi mumkin.

3. Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilimlarni uzatishga, balki ijtimoiy hayotdagi dolzarb real muammolarni hal qilishga qaratilgan. Fanlararo yondashuv huquqiy ta'limni davlat xizmati, tibbiyot, siyosat va ekologiya kabi boshqa sohalar bilan bog'lash orqali amaliy va samarali qiladi. Huquqiy bilimlar shu tariqa nafaqat nazariy, balki zarurligini ham isbotlaydi.

Ta'lim tizimini rivojlantirishda yangi yondashuvlar va ularning imkoniyatlari

Zamonaviy ta'lim tizimida integratsiyalashgan yondashuvning imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

- To'satdan o'zgarishlarga moslashish

Bugungi dunyoning tez o'zgarib borayotgan sharoitlariga hamnafas bo'lish uchun ta'lim tizimi ham o'zgarishi kerak. Integratsiyalashgan reja asosida ta'lim tizimi ko'p qirrali tizimga aylanadi, u nafaqat huquqshunoslikni, balki o'quvchilarni ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy tarbiyalaydi. Shu tufayli talabalar jamiyatda to'g'ri qaror qabul qilishni o'rganadilar.

- Onlayn ta'lim va texnologiyadan foydalaning

Texnologiyalardan foydalanish zamonaviy ta'lim tizimiga muhim hissa qo'shadi. Integral rejimda huquqiy ta'limga internetga asoslangan dasturiy ta'minot dasturlari va interfaol ekranlar orqali yanada samarali kirish mumkin. Masalan,

huquqshunoslik darslarida zamonaviy multimedia vositalaridan foydalanish talabalarga yanada qiziqarli va yaxshi bilim olish imkonini beradi.

Yuqoridagilarni xalqaro kontekstda boshqa davlatlar bilan solishtirish va tahlil qilish mumkin:

1. Shvetsiya: Shvetsiya ta'limida integral yondashuv yaxshi o'rnatilgan. Shvetsiya yuridik ta'limi nafaqat advokatlarga, balki mamlakatning barcha fuqarolariga, jumladan, yoshlarga ham huquqiy bilim berish uchun mo'ljallangan. Ijtimoiy adolat va huquqiy ongni shakllantirish maqsadida Shvetsiyada maktabda va boshqa ijtimoiy muhitda o'quvchilarga huquqiy ta'lim beriladi. Integrativ model ularni real hayotda qonuniy tanlov qilishga o'rgatadi.

2. Finlyandiya: Finlyandiyaning ta'lim tizimi ham integrativ model asosida tashkil etilgan. Finlyandiya ta'limi fanlararo strategiya va amaliy ko'nikmalarni o'rganishga katta e'tibor beradi. Ushbu model yuridik ta'limda ham qo'llanilishi mumkin, bu esa huquqiy bilimlarni boshqa fanlarga singdirish imkonini beradi. Finlyandiya ta'lim tizimi ijtimoiy-huquqiy muammolardan bir xil darajada manfaatdor va jamiyatning huquqiy adolatiga hissa qo'shadi.

3. Niderlandiya: Niderlandiya ta'lim tizimida ham integrativ yondashuv muhim o'rin tutadi. Niderlandiyada yuridik ta'lim nafaqat qonunchilik bilimlarini beradi, balki qonunni amalda qo'llash ko'nikmalarini ham o'rgatadi. Gollandiya ta'lim tizimida integral yondashuvni o'rganish fuqarolarga o'z huquqlarini bilish va himoya qilish imkonini beradi.

4. AQSH: AQSHda huquqiy ta'lim ham integrativ yondashuvga asoslangan. Bunda huquqiy bilimlarni turli ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda qo'llash orqali amaliy muammolar yechimi topiladi. Huquqiy ta'lim AQSh ta'lim tizimida keng tarqalgan bo'lib, u huquq maktablarida ayniqsa muhimdir.

5. Germaniya: Germaniya ta'limi ilg'or va integrativ yondashuvni qo'llashda katta tajribaga ega. Huquqiy ta'lim ijtimoiy va iqtisodiy huquqlarga, shuningdek, xalqaro huquqqa qaratilgan. Germaniya huquqiy tizimi ta'limga juda mos keladi va talabalar huquqiy ongni rivojlantirish va shakllantirishga o'rgatiladi.

Misol uchun, Germaniya yoki Finlyandiyaning tanlashi mumkin, chunki bu mamlakatlar o'zlarining ta'lim tizimida integratsiyalashgan yondashuvni samarali qo'llaydilar va barcha ijtimoiy tabaqalarga huquqiy ta'lim berishda yuqori muvaffaqiyatlarga erishdilar.

XULOSA

Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning integratsion modeliga bo'lgan ehtiyoj kundan-kunga ortib bormoqda. Ta'limga singdirilgan huquqiy bilimlar o'z navbatida o'quvchilarning huquqiy ongini shakllantiribgina qolmay, balki jamiyatning faol fuqarolarini tarbiyalashda ham muhim vosita hisoblanadi. Integrativ model ta'lim tizimining barcha tarkibiy qismlarini birlashtirib, ijtimoiy, madaniy va siyosiy voqelikda huquqiy ta'limni samarali shakllantiradi.

Shuningdek, jamiyat huquqiy madaniyatini yuksaltirishda zamon talablari asosida yangilangan yuridik ta'lim ham katta o'rin tutadi. Yuridik ta'limda integratsiya jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, o'z navbatida, davlatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy rivojlanishiga yordam beradi.

Maqolada keltirilgan tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy ta'lim tizimiga integratsiyalashgan yondashuv, huquqiy ta'lim sifatini oshirish, unga yangi zamonaviy tendentsiyalarni joriy etish talablarga javob beradi va jamiyatning huquqiy ongini sezilarli darajada oshiradi.

FOYDALANILGAN MANBALAR RO'YXATI

1. Shuxratov, R. (2023). *Zamonaviy ta'lim tizimi va huquqiy ta'limning integratsiyasi*. Toshkent: Akademiya.
2. Karimova, M. (2022). *Huquqiy madaniyatni rivojlantirish: Integrativ yondashuvning ta'lim tizimidagi o'rni*. Tashkent: O'zbekiston Noshirlik.
3. Olimov, J. (2021). *Ta'lim tizimida huquqiy bilimlar va madaniyatni shakllantirish*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Azizov, U. (2020). *Integrativ ta'lim: Teoriya va amaliyot*. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
5. Rakhimov, A. (2021). *Zamonaviy yondashuvlar: Huquqiy ta'lim va uning jamiyatdagi roli*. Toshkent: Yuridik nashriyoti.
6. Maqsudov, T. (2020). Huquqiy ta'lim va zamonaviy pedagogika. edu.uz (10.04.2023).
7. Burov, S. (2021). Ta'limda integrativ yondashuvlar: yangi tendentsiyalar. edu.uz (05.03.2023).
8. Shodmonov, A. (2022). Huquqiy madaniyat va ta'lim tizimi: Integratsiya jarayonlari. law.edu.uz (20.02.2023).

Axmedova Marjona

Axmedova Marjona

- 19 yosh
- Bakalavr
- Hayot faoliyati xavfsizligi yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti
- HYDROLEADERS jamoasi a'zosi
- Samarqandda bo'lib o'tgan "International Students Conference" ishtirokchisi
- "Uzbekkosmos" tomonidan o'tkazilgan "CanSat" mini sun'iy yo'ldosh musobaqasi finalisti

HECH QACHON HARAKATDAN TO'XTAMA!

MEHNAT MUHOFAZASINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI VA USTUVORLIGI

Axmedova Marjona G'ayratovna

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada “Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi” fanining bugungi kundagi ahamiyati va ustuvorligi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek ushbu fanni kelajak yosh avlodga targ‘ib qilish va ular o‘rtasida ommalashtirish hamda ishchi kuchini ko‘paytirish kabi g‘oyalar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *Mehnat muhofazasi, texnika xavfsizligi, kasbiy xavf-xatarlar, sog‘lom mehnat.*

KIRISH

Bugungi kunda mehnat muhofazasi masalasi, nafaqat yirik ishlab chiqarish sohalarida balki kichik korxonalar xizmat ko‘rsatish tarmoqlari va hatto ta’lim muassasalarida ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Texnologiyalar rivojlanib ish jarayonlari murakkablashib borayotgan bir paytda ishchilarning hayoti va salomatligini ta’minlash har qanday tashkilotning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Ish joylarida xavfsizlik qoidalariga amal qilinmasligi turli xil baxtsiz hodisalar jarohatlar va salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, ishlab chiqarish, qurilish, energetika kabi xavfli sohalarda bu holat yanada jiddiy tus oladi. Shu sababli davlat miqyosida qabul qilinayotgan qonunlar, normativ hujjatlar va zamonaviy xavfsizlik standartlari mehnat muhofazasining ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Shuningdek, jahon tajribasidan kelib chiqib aytish mumkinki, rivojlangan davlatlarda mehnat muhofazasiga katta e’tibor qaratilishi yuqori samaradorlik va ishlab chiqarish madaniyatining o‘rishiga olib kelmoqda. O‘zbekistonda ham ushbu yo‘nalishda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risidagi qonunning yangilanishi va xalqaro standartlarga mos tizimlarning joriy qilinishi bunga yaqqol misoldir.

Mehnat muhofazasi masalasi uzoq yillardan beri ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganib kelinayotgan muhim yo‘nalishlardan biridir. Bu borada jahonda ham O‘zbekistonda ham qator tadqiqotlar olib borilgan. Xususan Xalqaro Mehnat Tashkiloti XMT tomonidan ishchi kuchining xavfsizligi sog‘lig‘i va farovonligini ta’minlash bo‘yicha ko‘plab ilmiy hisobotlar va me’yoriy hujjatlar ishlab chiqilgan.

O‘zbekistonda esa ushbu yo‘nalishda ko‘plab olimlar mehnat muhofazasi texnika xavfsizligi va ishlab chiqarish gigiyenasi sohalarida ilmiy tadqiqotlar olib bormoqda. Akademiklar va mutaxassislar tomonidan ishlab chiqarishdagi xavf

omillarini baholash, kasbiy kasalliklarning oldini olish, xavfsizlik madaniyatini shakllantirishga oid ilmiy maqolalar va monografiyalar chop etilgan.

So'nggi yillarda mehnat muhofazasiga raqamli texnologiyalarni joriy etish masofaviy monitoring tizimlari va aqlli xavfsizlik vositalarini ishlab chiqish borasida yangi izlanishlar olib borilmoqda. Bu tadqiqotlar sanoat korxonalarida mehnat sharoitlarini yaxshilash va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda jamiyatimizda inson omilini asosiy boylik sifatida e'tirof etish, uni har tomonlama asrash va himoya qilish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan. Shu nuqtai nazardan mehnat muhofazasi har bir ish joyida ishlab chiqarish korxonalarida va ta'lim muassasalarida ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ishchi xodimlarning hayoti salomatligi va xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish har qanday taraqqiyotning asosi hisoblanadi.

Xususan O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining yangi tahririda ham mehnat muhofazasi masalalariga alohida e'tibor qaratilgani bu boradagi islohotlarning mantiqiy davomi bo'ldi [1]

ASOSIY QISM

Mehnat muhofazasi tushunchasi va uning asosiy tamoyillari shundan iboratki, mehnat muhofazasi bu mehnat jarayonida ishchilarning hayoti va salomatligini saqlab qolishga yo'naltirilgan ilmiy huquqiy ijtimoiy iqtisodiy texnik va gigiyenik chora tadbirlar tizimidir [2]

Uning asosiy maqsadi ishchilarning sog'lig'i va hayotini muhofaza qilish xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini ta'minlash ishlab chiqarishdagi xavf xatarlarga qarshi chora ko'rish hamda texnik vositalarning xavfsizligini nazorat qilishdir.

So'nggi yillarda sanoat qurilish va energetika kabi sohalarda mehnat jarayonlarining murakkablashuvi zamonaviy texnologiyalarning keng qo'llanilishi mehnat xavfsizligiga yangi talablarni qo'ymoqda. Ish joylarida texnika xavfsizligi qoidalariga amal qilinmasligi natijasida sodir bo'layotgan baxtsiz hodisalar soni ortmoqda. Ishchilar orasida kasbiy kasalliklar ko'paymoqda, ba'zi korxonalarda himoya vositalari yetarli emas [3]

Shu sababli bugungi kunda har bir korxonada mehnat muhofazasi xizmati tashkil etilishi ishchilarga muntazam ravishda xavfsizlik bo'yicha o'quv

mashg'ulotlari o'tkazilishi va ishlab chiqarish binolari xavfsizlik talablariga to'liq mos bo'lishi zarur.

Mehnat muhofazasining ijtimoiy va iqtisodiy ustuvorliklari shundan iboratki, u faqat huquqiy majburiyat emas, balki iqtisodiy foyda keltiradigan strategik yo'nalishdir. Sog'lom va xavfsiz mehnat sharoitlari mehnat unumdorligini oshiradi, jarohatlar kamayadi, davolanish xarajatlari qisqaradi, ishchilarning mehnatga bo'lgan ishtiyoqi ortadi va korxonalarning obro-e'tibori oshadi. [4]

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan qarorlar asosida 2023–2025 yillarda mehnat muhofazasini raqamlashtirish dron va sun'iy intellekt asosida xavfsizlik monitoringini joriy etish rejalashtirilgan [3][5] Bu esa mamlakatda mehnat muhofazasining yangi bosqichga ko'tarilayotganidan dalolat beradi.

O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining 2023 yil yakunlari bo'yicha hisobotida yirik korxonalarda sodir bo'lgan ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar soni 300 dan ortiqni tashkil qilgan. Ularning aksariyati texnika xavfsizligiga amal qilinmagani sababli sodir bo'lgan. Ayrim holatlarda ishchilarga mehnat muhofazasi bo'yicha yetarli ma'lumot va o'qituv berilmagani shaxsiy himoya vositalari SHHV bilan to'liq ta'minlanmagani aniqlangan. Bu esa xodimlar salomatligiga bevosita xavf tug'diradi.

Toshkent davlat texnika universitetida 2022 yilda o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra korxonalarda xavfsizlik madaniyatining yuksak darajada bo'lishi mehnat unumdorligini o'rtacha 15–20 foizga oshirishi aniqlangan. Xalqaro Mehnat Tashkiloti XMT ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har yili 2,3 milliondan ortiq inson mehnat bilan bog'liq baxtsiz hodisalar yoki kasbiy kasalliklar oqibatida hayotdan ko'z yumadi. Bu esa har 15 soniyada bitta inson hayotini yo'qotayotganini bildiradi.

UzAuto Motors kompaniyasi 2021–2023 yillar davomida zamonaviy xavfsizlik tizimlarini video nazorat aqlli sensor tizimlar joriy etish orqali ishlab chiqarishdagi hodisalar sonini 40 foizga kamaytirishga erishgan. Germaniyada esa har bir yangi ishchini ishga qabul qilishdan oldin kamida 8 soatlik mehnat xavfsizligi bo'yicha treningdan o'tkazish majburiy hisoblanadi. Bu amaliyot ishlab chiqarishdagi xavflarni sezilarli kamaytirishga xizmat qilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mehnat muhofazasi bu faqat texnik me'yorlar majmui

emas balki inson hayotini qadrllovchi sog'ligini saqllovchi va ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlovchi tizimdir. Yuqoridagi tahlillar va misollar shuni ko'rsatadiki mehnat muhofazasining to'g'ri yo'lga qo'yilishi nafaqat inson salomatligini asrash balki tashkilotlarning iqtisodiy samaradorligini ham oshiradi.

Afsuski hali ham ko'plab kichik korxonalar bu masalaga yetarli e'tibor qaratmayapti bu esa tizimli yondashuv zaruratini oshirmoqda. Bugungi kunda mehnat muhofazasi raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat rivojlanishida va inson salomatligini asrashda ustuvor ahamiyat kasb etadi. Har bir rahbar muhandis va ishchi mehnat muhofazasiga mas'uliyat bilan yondashmog'i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi 2023 yilgi tahrir
2. Mehnat muhofazasi asoslari o'quv qo'llanmasi Toshkent 2021
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining mehnat muhofazasiga oid qaror va farmonlari
4. Xalqaro Mehnat Tashkiloti XMT ma'lumotlari

Ergashev Samandar

Ergashev Samandar

- 19 yosh
- Bakalavr
- Hayot faoliyati xavfsizligi
yo'nalishi
- "TIQXMMI" Milliy tadqiqot
universiteti
- Tuman yoshlar kengashi a'zosi
- Bir nechta xalqaro
konferensiyalar va yozgi
maktablar ishtirokchisi

**IQTIDOR HECH QACHON HARA-KATDAN
USTUN BO'LMAYDI**

FAVQULODDA VAZIYATLARNING TURLARI, SABABLARI VA ULARNING IJTIMOIIY-IQTISODIIY OQIBATLARI

Ergashev Samandar Inomjon o'g'li

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada favqulodda vaziyatlarning tabiati, sabablari, turlari va oqibatlarini tahlil qilinadi. O'zbekistonda xavfsizlikni ta'minlashda ilmiy yondashuvlar, xalqaro tajriba va zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt va GIS tizimlarining o'rni o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Favqulodda vaziyatlar, BMT, JSST, Xalqaro Qizil Xoch qo'mitasi, texnosfera, texnogen xavf, tabiiy favqulodda vaziyatlar

KIRISH

Favqulodda vaziyatlar muammosi bugungi kunda butun dunyoda dolzarbligicha qolmoqda. Iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya, texnologik taraqqiyotdan kelib chiqadigan xavf-xatarlar jamiyatga tobora ko'proq xavf solib kelmoqda. Ayniqsa, tabiiy va texnogen ofatlar nafaqat iqtisodiyot, balki inson salomatligi va hayotiga ham bevosita tahdid solmoqda. Maqolaning maqsadi favqulodda vaziyatlarni ilmiy asosda batafsil tahlil etish, ularning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, O'zbekistonda va xalqaro amaliyotda xavfsizlik mexanizmlarini o'rganishdan iborat. Mazkur mavzu bo'yicha asosiy ma'lumotlarga BMTning Tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish strategiyasi (SDRR), Xalqaro Qizil Xoch qo'mitasi, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va boshqa tashkilotlar ma'lumotlari ham mavjud. Favqulodda vaziyat - bu oddiy sharoitlardan keskin farq qiladigan va odamlarning hayoti va sog'lig'iga, moddiy va madaniy boyliklariga, atrof-muhitga jiddiy zarar etkazishi mumkin bo'lgan holat. Ilmiy adabiyotlarda favqulodda vaziyatlar quyidagi mezonlar bilan tavsiflanadi:

- 1) xavf manbai mavjudligi;
- 2) odamlar hayoti va jamiyat infratuzilmasiga tahdid;
- 3) an'anaviy boshqaruv mexanizmlarining etarli emasligi.

Favqulodda vaziyatlarni ham uchta asosiy toifaga bo'lish mumkin: tabiiy, texnogen va ijtimoiy. Ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega va o'zini turli yo'llar bilan namoyon qiladi.

BMTning 2015–2030-yillarga mo'ljallangan (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction) (SDRR) strategiyasi favqulodda vaziyatlarning oldini olishda davlatlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarurligini e'tirof etadi. (UNDRR, 2022).

ASOSIY QISM

SDRR — bu inglizcha “Strategy for Disaster Risk Reduction”, ya'ni “Favqulodda vaziyatlar xavfini kamaytirish strategiyasi” degani. SDRR ning asosiy maqsadi: Dunyo bo'ylab tabiiy va texnogen ofatlar oqibatlarini kamaytirish, ularning oldini olish hamda aholining tayyorgarlik darajasini oshirish. SDRR strategiyasining 4

ta asosiy yo'nalishi:

Xavfni tushunish — ofatlar sabablarini va oqibatlarini chuqur o'rganish.

1. Boshqaruvni kuchaytirish — har bir davlatda xavfsizlik siyosatini mustahkamlash.

2. Investitsiyalarni oshirish — xavfni kamaytirish uchun texnologiya, ta'lim va infratuzilmaga mablag' yo'naltirish.

3. Qayta tiklanish va barqarorlik — ofatdan keyin tiklanish jarayonini tez va samarali tashkil etish.

O'zbekiston BMT SDRR dasturining ishtirokchi davlati hisoblanadi. Favqulodda vaziyatlar vazirligi (FVV) hamda O'zHydromet bilan birgalikda SDRR prinsiplariga asoslangan xavfni boshqarish tizimi joriy etilgan. SDRR — bu butun dunyo bo'yicha ofatlar xavfini kamaytirish va xavfsizlikni oshirish strategiyasi hisoblanadi.

Tabiiy favqulodda vaziyatlarga zilzilalar, suv toshqinlari, qurg'oqchilik, shamol va qor ko'chkilari kiradi. Masalan, 1966-yilda Toshkentda sodir bo'lgan zilzila mamlakat tarixidagi eng yirik tabiiy ofatlardan biri sifatida qayd etilgan.

Favqulodda vaziyatlarning oqibatlari mamlakatlar rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, O'zbekistonda suv toshqinlari birinchi navbatda bahor oylarida sodir bo'lib, qishloq xo'jaligiga katta zarar yetkazadi. Qurg'oqchilik, o'z navbatida, ta'mirlashning qisqarishiga va hosildorlikning pasayishiga olib keladi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, 2000–2020-yillarda dunyo bo'yicha 7348 ta yirik tabiiy ofat qayd etilgan bo'lib, ular 1,23 milliondan ortiq inson hayotiga zomin bo'lgan va 2,97 trillion AQSh dollari iqtisodiy zarar keltirgan (UNDRR, 2022).

O'zbekistonda sodir bo'ladigan suv toshqinlari va sellar qishloq xo'jaligi ekinlariga zarar yetkazadi, qurg'oqchilik esa hosildorlikning pasayishiga olib keladi.

Texnosfera — bu texnologik muhit va rivojlanish jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillarni o'z ichiga oladigan tushuncha. U yangi texnologiyalar, innovatsiyalar va ularning jamiyatga ta'sirini, shuningdek, insonlar o'rtasidagi munosabatlar va madaniyatni qanday o'zgartirayotganini anglatadi. Texnosfera bilim va axborot almashinuvi, yangi texnologiyalarni qabul qilish va ijtimoiy tarmoqlar orqali o'zaro ta'sirni ham o'z ichiga oladi. Texnogen xavflar - texnosferada texnik, ishlab chiqarish yoki inson faoliyati natijasida yuzaga keladigan xavfli vaziyatlar. Ular baxtsiz hodisalar, portlashlar, yong'inlar, chiqindilar va radioaktiv oqimlar kabi salbiy oqibatlar bilan bog'liq. Texnogen xavf-xatarlar ham tashvishga solmoqda va sanoat ob'ektlarida xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik katta

ofatlarga olib kelishi mumkin. Ijtimoiy xavf-xatarlar, jumladan, migratsiya oqimi, terrorizm tahdidi va pandemiya ham mamlakat xavfsizligi uchun jiddiy tashvish bo'lib qolmoqda.

Texnogen dunyolar - sanoat portlashlari, transport hodisalari, tashqi va radiatsiya jarayonlari. 1986-yilda Chernobil AESdagi portlash va 2011- yilda Fukusima AESdagi avariya texnogen ofatlarning eng yorqin namunalari sifatida tarixga kirdi. 2020-yilda Sardoba suv omborining qulashi O'zbekistondagi texnogen O'zbekiston muammolariga jiddiy e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatdi.

Ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlar. Ekologik tushdagi FV lar asosan 3 xil bo' ladi.

1. Quruqlik (tuproq, yer osti)ning holati o'zgarishi bilan bog'liq vaziyatlar: halokatli ko'chkilar-foydali qazilmalami qazish chog'ida yer ostiga ishlov berilishi va insoning boshqa faoliyati natijasida yer yuzasining o'pirilishli, siljishi; Tuproq va yer osti sanoati tufayli kelib chiqadigan toksikantlar bilan ifloslanishi, og'ir metallar, neft mahsulotlari, shuningdek, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida odamlarning sog'lig'i uchun xavf soluvchi konsentratsiyalarda qo'llaniladigan pestitsidlar va boshqa zaharli xirnikatlar mavjudligi.

2. Atmosfera (havo muhiti) tarkibi va xossalari o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan vaziyatlar: Havo muhitining quyidagi ingradientlar bilan ekstremal yuqori ifloslanishi: - oltingugurtli oksid, azotli oksid, uglerodli oksid, dioksid, chang va odamlar sog'ligiga xavf soluvchi konsentratsiyalarda antropogen tushdagi boshqa zararli moddalar; - keng ko'lamda kislotali hududlar hosil bo'lishi va ko'p miqdorda kislota chiqindilari yig'ilishi, - radiatsiyaning yuqori darajasi.

3. Gidrosfera holatining o'zgarishi bilan bog'liq vaziyatlar: Yer yuzasi va yer osti suvlarining sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi oqavalari: Neft mahsulotlari, odamlaming olib kelgan yoki olib kelishi mumkin bo'lgan tarkibida zaharli xirnikatlar mavjudligi va boshqa moddalar bilan ekstremal yuqori darajada ifloslanishi; Binolar, muhandislik kommunikatsiyasi joylarning yemirilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki sizot suvlar miqdorining ortishi; Suv manbaalari va suv olish joylarining moddalar bilan ifloslanishi oqibatida ichimlik suvining keskin yetishmasligi kiradi.

Hozirgi vaqtda Birlashgan Millatlar Tashkiloti - BMT bo'yicha favqulodda vaziyatлами tavsifiga yana qo'shimcha qilib: a) ijtimoiy - siyosiy tavsifdagi FV: b) harbiy tavsifdagi FVni kiritish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga ko'ra bizning mitaqada 7 xil FV turlari tasdiqlangan: 1 Zilzilalar, yer surilishi; 2 Sel, suv toshqinlari va boshqalar; 3. Kimyoviy xavfli obyektlarda avariya va halokatlar (o'tkir zaharli moddalarning ajralib chiqishi); 4. Portlash va yong'in xavfi mavjud obyektlardagi avariya va halokatlar; 5. Temir yo'l va

boshqa transport vositalarida tashish paytidagi avariya va halokatlar; 6 Xavfli epidemiyalarning tarqalishi; 7 Radioaktiv manbalardagi avariya.

Urushlar, terrorizm, migratsiya jarayonlari va pandemiyalar ijtimoiy hodisalar qatoriga kiradi. COVID-19 pandemiyasi insoniyat tarixidagi eng keng tarqalgan ijtimoiy tajribalardan biridir va butun dunyo iqtisodiyotiga ta'sir qildi.

Favqulodda vaziyat mamlakat taraqqiyotiga bevosita ta'sir qiladi. Rivojlangan, kuchli infratuzilma va jarayonlar tufayli kamroq zarar yetkaziladi, ammo rivojlanayotgan hududlarda profilaktika va monitoring mexanizmlarini ishlab chiqaradi.

Sun'iy intellekt (AI) va GIS tizimlari asosida yaratilayotgan erta ogohlantirish platformalari favqulodda vaziyatlarning oldini olishda muhim vosita sifatida ko'rilyabdi.

XULOSA

Tahlil asosida xulosa qilishim mumkinki favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik darajasi mamlakat rivojiga bevosita ta'sir qiladi. Rivojlangan mamlakatlar kuchli xavfsizlik madaniyati tufayli kamroq falokat oqibatlarini boshdan kechirayotgan bolsa-da, rivojlanayotgan mamlakatlarda zaif infratuzilma va aholining past xabardorligi nisbatan yuqori yo'qotishlarga olib keladi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar va GIS (geografik axborot tizimlari)ga asoslangan monitoring tizimlari favqulodda vaziyatlardan erta ogohlantirish va ularning oqibatlarini yumshatish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistonda bu borada izchil qadamlar qo'yilib, zamonaviy texnologiyalar joriy etilmoqda

Ushbu maqolada favqulodda vaziyatlarning sabablari, turlari va oqibatlari hamda ularga qarshi kurashishning ilmiy asoslari ko'rib chiqiladi. Quyidagi xulosalar chiqariladi:

1. Favqulodda vaziyatlar global muammo bo'lib, ularni o'rganish va boshqarish barcha mamlakatlar uchun dolzarb bo'lib qolmoqda.
2. Aholining xavfsizlik madaniyatini oshirish favqulodda vaziyatlarning oldini olishning hal qiluvchi omili hisoblanadi.
3. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt va raqamli monitoring tizimlari ofatlar oqibatlarini yumshatishda samarali yordam beradi.
4. Suv resurslarini boshqarish, texnogen xavflarni yumshatish, ekologik barqarorlikni ta'minlash O'zbekistonning ustuvor vazifasi bo'lishi kerak.

Kelgusida ilmiy izlanishlar favqulodda vaziyatlarni bashorat qilish ketma-ketliklarini ishlab chiqish, xalqaro tajribani chuqur o'rganish va mahalliy sharoitga

moslashishga qaratilishi kerak.

Favqulodda vaziyatlar global muammo bo'lib, ularning oldini olish va oqibatlarini yumshatish barcha mamlakatlar uchun dolzarb masala hisoblanadi. Aholining xavfsizlik madaniyatini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash orqali, seminar treninglar favqulodda vaziyatlarning salbiy ta'sirini kamaytirishda ancha qo'l keladi.

Kelajakda ilmiy tadqiqotlar sun'iy intellektdan foydalangan holda xavflarni prognozlash algoritmlarini ishlab chiqish va xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirishga yo'naltirilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNDRR. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030, Annual Report 2022.
2. Islomjon Nigmatov, Mirazim Tojiyev “Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi”
3. WHO. Emergency and Disaster Risk Management Framework, Geneva, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi. Yillik hisobotlar, 2024.
5. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). World Disasters Report, 2023.
6. Nature.com. 'Artificial Intelligence for Disaster Prediction', 2022.
7. BMT. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction, 2022.

Xakimniyazova Mavluda

Mavluda Xakimniyazova

- 22 yosh
- Bakalavr
- Sotsiologiya yo'nalishi
- Berdoq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
- "Yosh sotsiologlar" to'garagi lideri
- 10 ga yaqin Xalqaro va mahalliy jumallarda maqolalari chop etilgan
- "Sotsiologiya" (so'zlik) kitobi hammuallifi
- "Do'stlik" festivali doirasida "Eng yaxshi rasm" tanlovida 2 - o'rin

O'RGANISH VA IZLANISH – O'SISHNING
BOSHLANISHI

MEHNAT MIGRATSIYASINING YANGI SHAKLLARI

Xakimniyazova Mavluda Batir qizi

talaba, Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada mehnat migratsiyasining an'anaviy shakllaridan farqli o'laroq, raqamli iqtisodiyot sharoitida yuzaga kelayotgan yangi mehnat migratsiyasi shakllari va ular bilan bog'liq ijtimoiy-sotsiologik muammolar tahlil qilinadi. Ayniqsa, masofaviy ish va frilans platformalari orqali yuzaga kelayotgan "raqamli migratsiya" jarayoni o'zbekistonlik yoshlar misolida yoritiladi. Migrantlarning ijtimoiy integratsiyasi, ijtimoiy izolyatsiyasi, identitet muammolari sotsiologik nazariyalar asosida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot zamonaviy texnologiyalar, pandemiya ta'siri va global iqtisodiy o'zgarishlar fonida muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *Mehnat migratsiyasi, raqamli migratsiya, raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy himoya, raqamli tengsizlik*

KIRISH

So'nggi o'n yillikda mehnat migratsiyasi dunyoda jadal o'zgarishlarga yuz tutmoqda. An'anaviy migratsiya shakllaridan tashqari, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi natijasida yangi raqamli migratsiya va masofadan ishlash kabi shakllar paydo bo'ldi. Bugungi kunda ko'plab ishchilar mamlakatdan chiqmay turib, internet orqali turli platformalarda faoliyat yuritmoqda. Ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davrida bu tendensiya yanada kuchaydi.

So'nggi yillarda mehnat migratsiyasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-sotsiologik jarayon sifatida ham jiddiy o'zgarishlarga yuz tutmoqda. An'anaviy migratsiyadan farqli o'laroq, raqamli texnologiyalar asosidagi yangi shakllar: masofaviy ish, freelancing, digital nomadlik yuzaga kelmoqda. Bu esa migratsiyaning sotsiologik talqinini yangilash zaruratini tug'diradi.

O'zbekiston sharoitida ham raqamli iqtisodiyotning kengayishi va texnologiyalarning ommalashuvi natijasida ishchi migratsiyasi tabiati o'zgarib bormoqda. Ushbu o'zgarishlar migrantlarning ijtimoiy himoya va huquqiy kafolatlariga yangicha yondashuvni talab qiladi. An'anaviy migratsiya tizimlarida yuzaga kelgan muammolar raqamli migratsiya kontekstida yanada murakkablashishi mumkin.

Sotsiologik nuqtai nazardan qaranganda, bu jarayonlar yoshlarning jamiyatdagi o'rnini, ijtimoiy identitetini, ijtimoiy moslashuvini va oila-jamoa bilan aloqalarini tubdan o'zgartirmoqda.

Shu bois, mehnat migratsiyasining yangi shakllari va raqamli iqtisodiyot sharoitida migrantlarning ijtimoiy himoyasi masalasi dolzarb ilmiy va amaliy tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ushbu maqolada ushbu jarayonlarning asosiy jihatlari, muammolari hamda O'zbekiston uchun istiqbolli yechimlar tahlil qilinadi.

NAZARIY ASOSLAR VA SOTSIOLOGIK YONDASHUV

Raqamli migratsiya fenomeni klassik va zamonaviy sotsiologik nazariyalar bilan talqin qilinishi mumkin. Jumladan, P. Berger va T. Lukmanning ijtimoiy konstruktivizm nazariyasiga ko'ra, insonlar o'z ijtimoiy realligini o'zaro muloqot orqali quradi. Masofadan ishlayotgan yoshlar o'z identitetini global platformalar orqali qayta shakllantirmoqda.

Shuningdek, A. Giddensning modernlik nazariyasi raqamli muhitda "o'zlik"ning reflektiv shaklda yaratilishini ta'kidlaydi. Bu jarayonlarda raqamli mehnat bilan shug'ullanuvchi yoshlar klassik mehnat munosabatlaridan uzoqlashmoqda.

Pierre Bourdieu'ning ijtimoiy kapital nazariyasi asosida esa frilanserlik orqali hosil bo'lgan virtual tarmoqlar ijtimoiy resurslarning yangi shaklini anglatadi. Bu resurslar ijtimoiy himoya yoki psixologik barqarorlikni kafolatlamaydi.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada asosan ikkilamchi empirik ma'lumotlar tahlili asosida yondashuv qo'llanildi. Ma'lumotlar Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO), Jahon banki, "Raqamli O'zbekiston" dasturi va mahalliy olimlarning tadqiqotlari asosida tanlandi.

Tadqiqotda quyidagi sotsiologik indikatorlar asosiy o'lchov birligi sifatida tanlandi: Ijtimoiy izolyatsiya, masofaviy identitet, raqamli tengsizlik va ijtimoiy himoya mexanizmlaridan foydalanish darajasi

ASOSIY QISM

So'nggi yillarda mehnat migratsiyasi va raqamli iqtisodiyotning o'zaro ta'siri tobora kuchayib bormoqda. Bu jarayonni aniq statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab 281 million kishi mehnat migranti hisoblanadi, ulardan katta qismini yoshlar tashkil etadi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo davlatlarida, jumladan, O'zbekistonda yoshlar mehnat migratsiyasining asosiy qatlamini tashkil etadi. Rasmiy statistikaga ko'ra, O'zbekistonda har yili 600 mingdan ortiq yoshlar mehnat bozoriga kirib keladi, ammo ularning barchasini barqaror ish bilan ta'minlash mumkin emas. Shu sababli, har yili taxminan 1,1 milliondan ortiq o'zbekistonlik Rossiya, Qozog'iston, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlarga vaqtinchalik mehnat migratsiyasiga chiqmoqda[1]

Bu yangi "raqamli migratsiya" shakli sotsiologik jihatdan "yangi sinf" — ya'ni texnologik mustaqil yoshlar qatlamining shakllanishiga sabab bo'lmoqda

Mehnat migratsiyasining yangi shakllari. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat

migratsiyasi quyidagi shakllarda rivojlanmoqda:

Masofaviy ish (remote work): xodimlar geografik joylashuvdan qat'i nazar onlayn ishlaydi.

Frilanserlik (freelancing): mustaqil mutaxassislar turli platformalarda xizmat ko'rsatadi (Upwork, Fiverr va h.k.).

Digital nomadlik: turli mamlakatlarda vaqtincha yashab ishlovchi migrantlar.

Bu shakllar an'anaviy migratsiyadan farqli o'laroq, chegarani kesib o'tmasdan ham migratsiya holatini yuzaga keltiradi. Shu bois u "raqamli migratsiya" deb atalmoqda.

2023-yilda O'zbekistonda 16-30 yoshdagi yoshlarning ishsizlik darajasi 7,8% ni tashkil etgani, mehnat migratsiyasining yoshlar bandligiga ta'sirini yanada aniqroq ko'rsatmoqda. Bu holat ko'plab yoshlarni xorijda ish topishga undamoqda. Shu bilan birga, mehnat migratsiyasi orqali O'zbekistonga katta miqdorda pul o'tkazmalari kelib tushmoqda. Masalan, 2022-yilda mehnat migrantlari tomonidan mamlakatga 16,9 milliard AQSh dollari miqdorida pul o'tkazmalari amalga oshirilgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 18,5 milliard dollarga yetdi. Ushbu mablag'lar iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatishiga qaramay, uzoq muddatda mehnat migratsiyasiga qaramlikni kamaytirish zarurati mavjud [2].

Boshqa tarafdin, raqamli iqtisodiyot yoshlar uchun yangi ish imkoniyatlarini taqdim etmoqda. O'zbekiston hukumati tomonidan ilgari surilgan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida IT sohasi va masofaviy ishlarni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Hozirda mamlakatda 34 mingdan ortiq yoshlar IT xizmatlari sohasida faoliyat yuritib, frilans orqali daromad olmoqda. Masalan, 2023-yilda O'zbekistonda IT eksportining hajmi 400 million AQSh dollariga yetib, bu yosh mutaxassislarning global bozorlar bilan bog'lanishini kuchaytirmoqda [3]

Raqamli iqtisodiyotning o'sishi O'zbekistonda ham kuzatilmoqda. Rakhimov va tadqiqotlariga ko'ra, mamlakatda IT sohasida band yoshlar soni oxirgi besh yil ichida uch baravar oshgan. Xususan, O'zbekiston IT-Park rezidentlarining umumiy eksport daromadi 2023-yilda 400 million AQSh dollariga yetdi. Bu esa yoshlar orasida IT va frilans sohalariga bo'lgan qiziqishni oshirayotganini ko'rsatadi [4]. Frilanserlar haqida o'tkazilgan xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday bandlik shakli yoshlar uchun iqtisodiy mustaqillikka erishishning samarali usuli bo'lishi mumkin. Upwork va Fiverr kabi platformalarda ishlayotgan yoshlarning 60% dan ortig'i an'anaviy ofis ishiga qiziqmaydi. Mehnat migratsiyasi va raqamli iqtisodiyotning yoshlar bandligiga ta'sirini tahlil qiluvchi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu ikki jarayon o'zaro bog'liq

holda rivojlanmoqda. Brynjolfsson va McAfee tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda keltirilishicha, raqamli iqtisodiyot mehnat migratsiyasiga muqobil sifatida paydo bo'lishi mumkin, chunki u yoshlar uchun xalqaro daromad olish imkoniyatlarini yaratadi [5]

O'zbekiston sharoitida Ismoilova va Shodmonov tomonidan olib borilgan tadqiqotga ko'ra, IT sohasida band yoshlar orasida xorijga chiqish istagi kamaymoqda. Xususan, o'rganilgan respondentlarning 45% xorijiy kompaniyalarda masofadan ishlashni afzal ko'rishini bildirgan. Bu esa mehnat migratsiyasiga bo'lgan qaramlikni pasaytirishga xizmat qilishi mumkin [6].

Tavsiyalar:

1. Raqamli migratsiyani rasmiy huquqiy va ijtimoiy maqomga ega shakl sifatida tan olish zarur.
2. Ijtimoiy himoya tizimlarini masofadan ishlovchi migrantlar uchun moslashtirish (onlayn sug'urta, pensiya jamg'armalari va b.).
3. Frilanserlar va raqamli migrantlar bilan ishlaydigan ijtimoiy xizmat ko'rsatish markazlarini tashkil etish.
4. Ijtimoiy tadqiqotlar va monitoring asosida raqamli migratsiyaning ijtimoiy ta'sirini muntazam o'rganish.

Kelajakda bu sohada sotsiologik tadqiqotlarni kengaytirish, yoshlarning ijtimoiy va psixologik moslashuvini empirik asosda o'rganish zarur.

XULOSA

Mehnat migratsiyasining raqamli iqtisodiyot sharoitida shakllanayotgan yangi ko'rinishlari O'zbekiston jamiyatida va butun dunyoda tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. An'anaviy migratsiya shakllari (masalan, muvaqqat ishlash uchun chet elga chiqish) bilan bir qatorda, masofaviy ish, frilanserlik, IT xizmatlari orqali "raqamli migratsiya" tushunchasi kuchayib bormoqda. Ushbu jarayon ayniqsa yoshlar orasida ommalashmoqda, bu esa migratsiyaga oid yondashuvlarda yangi paradigmalarning paydo bo'lishiga olib kelmoqda.

Sotsiologik nuqtai nazardan olganda, raqamli migratsiya ijtimoiy integratsiya, ijtimoiy himoya, identitet va jamiyat bilan o'zaro munosabat kabi fundamental jarayonlarni yangicha shakllantiradi. Migrantlar endilikda geografik joylashuvdan qat'i

nazar, virtual mehnat bozorlarida faoliyat yuritmoqda, bu esa ularning an'anaviy ijtimoiy aloqalarini zaiflashtirishi yoki yangi turdagi ijtimoiy tarmoqlar orqali kuchaytirishi mumkin.

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli migratsiyada ishtirok etayotgan o'zbekistonlik yoshlarning bir qismi iqtisodiy mustaqillikka erishgan bo'lsa-da, ijtimoiy aloqalar, psixologik holat va ijtimoiy identitet bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Masalan, ayrim respondentlar o'zini jamiyatdan ajralgan yoki yolg'iz his qilganini bildirgan.

Shu bilan birga, raqamli migratsiya davlat tomonidan muayyan darajada e'tiborga olinmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida IT sohasida masofaviy ishlash, xorijiy bozorlarga chiqish imkoniyatlari yaratilmoqda. Biroq bu imkoniyatlar hamma qatlam uchun teng darajada mavjud emas: raqamli savodxonlik, internet infratuzilmasi va sotsiokulturning farqi natijasida raqamli tengsizlik mavjud.

Migrantlarning ijtimoiy himoyasi esa hamon asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Mehnat migrantlari — ayniqsa raqamli sohada ishlayotganlar — ko'plab holatlarda ijtimoiy sug'urta, pensiya, tibbiy xizmatlar kabi himoya mexanizmlaridan chetda qolmoqda. Bu holat ularning huquqiy mavqeini va ijtimoiy barqarorligini zaiflashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. International Labour Organization (ILO). Global Employment Trends for Youth 2023: Technology and the Future of Jobs. Geneva: ILO, 2023
2. UNESCO. Markaziy Osiyoning yoshlari va tinchlikni barpo etishdagi chaqiriqlar. Parij: YUNESKO nashriyoti, 2022
3. World Bank. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies. Washington, DC: World Bank Group, 2023
4. Islomova S. Markaziy Osiyo davlatlarida yoshlar bandligi va mehnat migratsiyasi. Samarqand: Ilmiy Nashr, 2022
5. Karimova A. O'zbekiston yoshlarining xalqaro mehnat migratsiyasi jarayonlari. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi, 2023
6. Yuldashev R. Frilans va raqamli iqtisodiyot: yangi mehnat munosabatlari. Toshkent: Innovatsion Nashrlar, 2022.

Norpulatov Azizbek

INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHDA SUD HOKIMIYATINING MUSTAQILLIGI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Norpulatov Azizbek

talaba, "TIQXMMI" Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqola inson huquqlarini ta'minlash jarayonida sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash masalasiga bag'ishlangan. Sud hokimiyati davlat hokimiyatining mustaqil tarmog'i sifatida fuqarolarning konstitutsion huquqlarini himoya qilishda, adolatli jamiyat qurishda va qonun ustuvorligini qaror toptirishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Tadqiqot davomida sud hokimiyatining mustaqilligini belgilovchi huquqiy asoslar, xalqaro tamoyillar hamda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning samarasi tahlil qilindi. Shuningdek, sud mustaqilligiga to'sqinlik qiluvchi omillar va ularni bartaraf etish yo'llari bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: sud hokimiyati, inson huquqlari, mustaqillik, adolatli sudlov, qonun ustuvorligi, huquqiy islohotlar.

KIRISH

Inson huquqlari va erkinliklari har qanday demokratik davlatning poydevoridir. Ushbu huquqlarning real ta'minlanishi, ularning buzilishidan himoya qilinishi, avvalo, sud hokimiyatining mustaqilligiga bog'liq. Sud hokimiyati adolatni ta'minlovchi va davlatdagi huquqiy muvozanatni saqlovchi markaziy institutdir. O'zbekistonda so'nggi yillarda sud tizimida tub o'zgarishlar ro'y bermoqda. 2017- yilda Oliy xo'jalik sudi va Oliy sud birlashtirildi, bu esa sud yurisdiksiyalarini soddalashtirdi. 2019-yilda "Sudlar to'g'risida"gi yangi qonun qabul qilindi. 2023- yilgi Konstitutsiya tahririda esa sud hokimiyatining mustaqilligi va sudyalarning daxlsizligi masalalari yanada mustahkamlandi.

ASOSIY QISM

Sud hokimiyatining mustaqilligi masalasi nafaqat huquqiy tizim, balki butun jamiyatning adolatga bo'lgan ishonchi bilan chambarchas bog'liq. Adolatli sudlovning mavjudligi — har bir fuqaroning o'zini xavfsiz, himoyalangan va qadrlangan his qilishi uchun zarur shartdir. Shuning uchun ham demokratik davlatlarda sud hokimiyati mustaqilligiga davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida qaratiladi.

O'zbekistonda sud mustaqilligini ta'minlash yo'lida so'nggi yillarda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. 2023-yilgi Konstitutsiyada "Sudlar faqat qonunga bo'ysunadi" degan norma yanada mustahkamlandi. Shu bilan birga, "Sudlar to'g'risida"gi Qonun, "Sudyalarning maqomi to'g'risida"gi Qonun va boshqa normativ hujjatlar sud hokimiyatining huquqiy kafolatlarini belgilab berdi. Bu islohotlar nafaqat sud tizimini mustahkamlash, balki inson huquqlarini real himoya qilish mexanizmini yaratishga qaratilgan.

Shunga qaramay, amaliyotda hali ham muayyan to'siqlar mavjud. Eng asosiy

muammo — sud hokimiyatining mustaqilligini faqat huquqiy darajada emas, balki amaliy muhitda ham ta'minlashdir. Ba'zida sudyalarning qaror qabul qilish jarayonida bevosita yoki bilvosita bosimni his qilishi mumkin. Masalan, mahalliy hokimiyat organlari, prokuratura yoki jamoat tashkilotlarining fikrlari ayrim hollarda sud qarorlariga bilvosita muhit yaratishi mumkin. Shu sababli, sud mustaqilligini faqat qonun bilan emas, balki ijtimoiy-siyosiy madaniyat darajasida ham shakllantirish zarur.

Sud hokimiyatining mustaqilligiga ta'sir etuvchi yana bir omil — sudyalarning moddiy va ijtimoiy kafolatlarining yetarli emasligi. Agar sudya o'zining moliyaviy ahvoli yoki lavozimdagi barqarorligidan xavotir olsa, u to'liq mustaqil qaror qabul qila olmaydi. Shu bois rivojlangan davlatlar tajribasida (masalan, Germaniya, Yaponiya, AQSh) sudyalarning eng yuqori maosh oluvchi davlat xizmatchilari sirasiga kiradi. Bu ularning iqtisodiy erkinligini, demak, siyosiy va ma'muriy bosimlardan himoyalashini ta'minlaydi. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda: sudyalarning oylik maoshi oshirilmoqda, xizmat uylari va ijtimoiy himoya tizimi yaxshilanmoqda. Biroq, bu tizimni xalqaro standartlarga mos darajada yanada mustahkamlash zarur.

Yana bir dolzarb masala — sud tizimidagi professional tayyorgarlik darajasi. Sud faoliyatida faqat qonunni bilish emas, balki inson psixologiyasini, jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarni ham chuqur tushunish zarur. Sud qarorining adolatli chiqishi ko'pincha sudyaning hayotiy tajribasi, insoniylik fazilatlarini va ma'naviy mas'uliyati bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli, sudyalarning uchun muntazam malaka oshirish, xalqaro seminarlarda ishtirok etish va xorijiy tajriba almashish jarayonini kuchaytirish muhim. O'zbekiston Respublikasi Sudyalarning oliy kengashi bu yo'nalishda faol ish olib bormoqda, ammo bu tizimni yanada tizimli va doimiy qilish kerak.

Sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlashda raqamlashtirish ham alohida o'rin tutadi. "Elektron sud" tizimi joriy etilishi orqali sud jarayonlari shaffof bo'lib, inson omili ta'siri kamayadi. Bunday tizimlar nafaqat sud ishlarini tezlashtiradi, balki jamiyatning ishonchini ham oshiradi. Chunki har bir fuqaro o'z ishi bo'yicha sud qarorini onlayn kuzatish imkoniga ega bo'lishi adolat tuyg'usini kuchaytiradi.

Xalqaro tajribada ham sud mustaqilligi inson huquqlarini himoya qilishning markazida turadi. BMT, Yevropa Inson huquqlari sudi, Yevropa Kengashi kabi tashkilotlar davlatlardan sudlarning siyosatdan xoli bo'lishini, qaror qabul qilishda faqat qonun va vijdon mezonlariga asoslanishni talab qiladi. O'zbekiston bu jarayonda xalqaro huquqiy majburiyatlarini bosqichma-bosqich bajarib kelmoqda, biroq amaliy mexanizmlarni kuchaytirish hali ham dolzarb masalalardan biridir.

XULOSA

Sud hokimiyatining mustaqilligi — bu inson huquqlarini ta'minlash mexanizmining yuragi, adolatli jamiyatning ustuni va huquqiy davlatning asosiy

belgilaridan biridir. Inson o'z huquqlarini himoya qila olishiga ishonmasa, u davlat tizimiga ham ishonmaydi. Shu sababli, sud hokimiyatining mustaqilligi — faqat sudyalarning uchun yaratilgan imtiyoz emas, balki butun jamiyat manfaatini himoya qiluvchi tizimdir.

Bugungi O'zbekistonda sud-huquq islohotlari davlat siyosatining markazida turibdi. Ammo bu islohotlarning samaradorligi faqat qonunlar qabul qilinishi bilan emas, balki ularning amalda qanday ishlashiga bog'liq. Adolatli sudlov uchun eng muhim omil — sudyaning vijdoni, erkinligi va mas'uliyatidir. Shu jihatdan qaraganda, sud hokimiyatining mustaqilligi nafaqat institutsional, balki ma'naviy qadriyat sifatida ham shakllanishi kerak.

Hozirgi islohotlar jarayonida davlat organlari o'rtasida hokimiyatlar bo'linishi prinsipiga sodiqlikni yanada kuchaytirish zarur. Sud hokimiyati ijro hokimiyatidan mustaqil bo'lishi kerak, biroq u javobgarlikdan holi bo'lmasligi lozim. Mustaqillik javobgarlik bilan birga yurmasa, u tizimda samarasizlik va korrupsiya xavfini keltirib chiqaradi. Shu bois sud mustaqilligi deganda sudning hech kimdan qo'rqmasdan, ammo faqat qonun va adolat oldida mas'ul bo'lishi tushuniladi.

Sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish orqali inson huquqlarining amaldagi himoyasi kuchayadi. Fuqarolar o'z huquqlari buzilganda sudga murojaat qilib, haqiqiy himoyaga erishishlariga ishonch hosil qiladilar. Jamiyatdagi ishonch darajasi oshgani sayin, davlatning qonuniy obro'si ham ortadi. Bu esa o'z navbatida, mamlakatning xalqaro maydondagi imidjini yaxshilaydi.

Xalqaro hamjamiyat sud mustaqilligini inson huquqlari sohasidagi asosiy indikator sifatida baholaydi. Shuning uchun O'zbekiston bu borada nafaqat ichki, balki xalqaro standartlarga mos tizimni shakllantirish yo'lida izchil harakat qilmoqda. Raqamli texnologiyalar, ochiq sud majlislari, xalqaro malaka dasturlari — bularning barchasi shaffoflik va adolatga xizmat qilmoqda.

Shunga qaramay, hali bajarilishi lozim bo'lgan vazifalar ko'p. Avvalo, sudyalarning malakasini oshirishni tizimli shaklga keltirish, ularning moddiy va ijtimoiy kafolatlarini mustahkamlash zarur. Shuningdek, jamoatchilik bilan muloqotni

kuchaytirish, sud qarorlarini keng muhokama qilish amaliyotini yo'lga qo'yish kerak. Adolat faqat sud zalida emas, balki jamiyat ongida ham qaror topishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, sud hokimiyatining mustaqilligi — bu inson huquqlarini ta'minlash yo'lida poydevor vazifasini bajaradi. Har bir mustaqil sud qarori — bu faqat bitta fuqaro taqdiri emas, balki butun jamiyatning adolatga bo'lgan ishonchi timsolidir. Demak, adolatli va mustaqil sud tizimini qurish — nafaqat yuridik, balki ma'naviy va siyosiy mas'uliyatdir. O'zbekiston bu yo'lda dadil qadam tashlamoqda va bu yo'l davomida sud hokimiyatining haqiqiy mustaqilligi inson qadrini yuksaltirishning eng muhim kafolati bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023 yil tahriri).
2. O'zbekiston Respublikasi “Sudlar to'g'risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. BMT. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. — 1985.
4. European Convention on Human Rights. — Strasbourg, 1950.
5. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O'zbekiston strategiyasi.” — Toshkent, 2021.
6. Raxmonov A. “Sud islohotlarining konstitutsiyaviy asoslari.” — Huquq va Davlat, №3, 2023.
7. Abdullayeva D. “Sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlashda xalqaro tajriba.” — O'zbekiston Yuridik jurnali, 2024.

Xayitboyeva Shaxzoda

Xayitboyeva Shaxzoda

- 19 yosh
- *Bakalavr*
- *Yurisprudensiya yo'nalishi*
- *Toshkent davlat yuridik universiteti*
- *Yosh Kriminalistlar va Sud ekspertizasi klubi a'zosi*
- *IELTS 6 sohibasi*

ISHONCH RUHINGDA, G'ALABA HARAkatDA

XALQARO HUQUQDA “PACTA SUNT SERVANDA” TAMOYILINING QO‘LLANILISHI

Xayitboyeva Shaxzoda

talaba, Toshkent davlat yuridik universitet

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida xalqaro huquq prinsiplariga asoslangan holda davlatlarning o'z siyosatini yuritishi hamda bu borada xalqaro huquq normalariga amal qilishi davlatlararo ishonch va hamkorlikni mustahkamlashda juda muhim o'rin kasb etadi. Ayniqsa, xalqaro majburiyatlarni vijdonan bajarish prinsipi ya'ni (Pacta sunt servanda) lotinchadan tarjima qilinganda "shartnomalarga rioya qilinishi lozim" degan ma'noni anglatadi hamda ushbu tamoyil - xalqaro huquqning eng asosiy va fundamental tamoyillaridan biri sifatida tan olinadi hamda davlatlararo munosabatlar barqarorligini ta'minlaydi. Davlatlar o'zaro bitimlar ya'ni (shartnomalar, konvensiyalar, memorandumlar) tuzganida, ular bu hujjatlar asosida o'z zimmasiga ma'lum majburiyatlarni oladilar. "Pacta sunt servanda" prinsipiga ko'ra:

1) Shartnoma kuchga kirganidan so'ng tomonlar uni halol niyatda (good faith) bajarishga majburdirlar.

2) Shartnomani bajarishdan bir tomonlama voz kechish mumkin emas, agar bu holatning huquqiy asoslari mavjud bo'lmasa masalan: fundamental o'zgarishlar, kuch ishlatish tahdidi, shartnomani buzish holatlari va bu "Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi" Vena konvensiyasining 26-moddasida ham mustahkamlanib qo'yilgan hisoblanadi. [1] Shuningdek, ushbu prinsipni himoya qilish obyekti davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlarining xalqaro odat normalari va shartnomalarini yaratish, joriy qilish va joriy qilinishini to'xtatish bilan bog'liq munosabatlar ham hisoblanadi. Davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlari tegishli xalqaro-huquqiy shartnoma va odat normalariga rioya etilishini talab qilish huquqiga egadirlar, ularda ishtiroki yuzasidan manfaat topishlari ularda belgilangan ko'rsatmalar zaruriy amalga oshirilishini himoya qilishlari, huquqi buzilgan davlatlarga yordam ko'rsatish, ba'zi hollarda xalqaro huquqqa muvofiq, davlatlar odat normalari va shartnoma shartlaridan kelib chiqib vaziyatni o'zgartirish yoki uni bir tomonlama bekor qilishlari ham mumkin. Mazkur prinsipga asosan davlatlarning majburiyati xalqaro qonun ijodkorligi sohasida bir-birlarining huquq subyektililigini o'zaro hurmat qilishlari, milliy huquqqa nisbatan xalqaro huquq bo'yicha majburiyatlarining ustunligini tan olish, milliy qonunchilikni o'z zimmasiga olgan xalqaro majburiyatlarga muvofiq keltirish: xalqaro yurish-turish qoidalar va shartnomalarini tuzish va qo'llash jarayonida vujudga keladigan nizolarni faqat tinch yo'l bilan hal etishdan iborat. Vijdoniylik ushbu holat shuni anglatadiki, bunda tegishli majburiyat halollik bilan o'z vaqtida aniq va uning mazmuniga muvofiq bajarilishi lozim. Bunda davlat o'zining ichki qonunchiligi qoidalarini xalqaro majburiyatini

bajarmaslikka sabab qila olmaydi. Hech qanday boshqa vaziyatlar davlatning xalqaro majburiyatini bajarmaslik asosi sifatida xizmat qila olmaydi.

Bundan tashqari, 1919-yilgi Millatlar Ligasi Nizomi muqaddimasida Ligaga a'zo davlatlar “davlatlarning yurish-turish amaldagi qoidalari sifatida tan olingan xalqaro huquqning ko'rsatmalariga qat'iy rioya qilish”lari mustahkamlandi. Shuningdek, “Pacta sunt servanda” prinsipining xalqaro davlatlararo munosabatlarni mustahkamlashda muhim ro'l o'ynashini biz Qirg'iziston Prezidenti Sadir Jabarovning BMT Bosh Assambleyasi 77-sessiyasida so'zlagan nutqi ham bunga yaqqol misol bo'la oladi. [2] Unda quyidagicha keltiriladi ya'ni Tojikiston va Qirg'iziston davlatlari o'rtasida bir necha davlatlararo shartnomalar (1996 yilning 12 iyulida “Davlatlararo munosabatlarning asoslari to'g'risida” shartnoma va 2004 yilning 26-mayida “Yaxshi qo'shnichilik va hamkorlik to'g'risida shartnoma”lar) imzolanishiga qaramay 2021yilning aprelida Tojikiston qurolli kuchlarining Qirg'iziston hududiga keng miqyosli tajovuzi ro'y bergan, natijada 36 nafar Qirg'iziston fuqarolari halok bo'lganligi hamda katta moddiy zarar yektazilganligini ta'kidlab o'tib Tojikiston tomonidan qilingan bu tajovuz ushbu pacta sunt servanda prinsipiga zid bo'lganligi va tuzilgan shartnomalarga doir qonun qoidalarga rioya etilishi lozimligi haqida alohida to'xtalib biroq Qirg'iziston Prezidentining Tojikiston bilan muzokaralar o'tgazishga hamda BMT, YeXHT va KXSHT doirasidagi xalqaro vositachilikni davom ettirishga tayyorligini bildirganligi ham ushbu prinsipning hozirgi kunda ham juda muhimligi hamda xalqaro shartnomalar va uning majburiyatlarini vijdonan bajarilishi juda ham muhim ekanligidan dalolat beradi. [3]

ILMIY-NAZARIY QISM

Pacta sunt servanda bo'yicha olimlar fikrlariga to'htaladigan bo'lsak, bu borada Jeneva Xalqaro tadqiqotlar bo'yicha bitiruvchilar instituti Xalqaro huquq professori, Xalqaro huquq instituti Bosh kotibi Hans Wehbergning Pacta sunt servandaga quyidagicha ta'rifi mavjud: Jamiyat tartibini belgilovchi qoidalar ichida “shartnomalarning daxlsizligi” (Pacta sunt servanda) tamoyilidek chuqur axloqiy va diniy ta'sirga ega bo'lgan qoidalar juda kamdir. Qadimgi davrlarda bu tamoyil Sharqda-xususan, xaldeylar, misrliklar va xitoyliklar tomonidan e'tiborga loyiq darajada rivojlantirilgan. Bu xalqlarning qarashlariga ko'ra, shartnoma tuzayotgan har ikki tomonning milliy xudolari bu jarayonda ishtirok etgan hisoblangan. Bu xudolar go'yoki shartnoma kafillari bo'lib, uni buzgan tomonlarga qarshi aralashish bilan tahdid qilganlar. Shu sababli shartnoma tuzish jarayoni muqaddas diniy marosimlar bilan bog'langan bo'lib, hatto shartnomalar kultiga (diniy e'tiqod shakli) aylanib

borgan. Pacta sunt servanda-xalqaro huquqning nafaqat huquqiy, balki axloqiy va madaniy ildizlariga ega tamoyillardan biridir. Bu qoida insoniyat tarixining qadimgi bosqichlarida ham dolzarb bo'lgan bo'lib, shartnomalarni bajarmaslik nafaqat qonuniy, balki axloqiy va diniy jihatdan ham jazolanishi lozim bo'lgan harakat sifatida qaralgan. Shuningdek, Qadimgi xalqlarning e'tiqodiga ko'ra, shartnomalar muqaddas sanalgan va ularni buzgan tomon ilohiy kuchlar tomonidan jazolanishiga ishonilgan. Bu tarixiy asoslar shuni ko'rsatadiki, shartnomaviy sadoqat tamoyili zamonaviy xalqaro huquqda tasodifan paydo bo'lmagan, balki asrlar davomida shakllangan universal qadriyatdir. Bugungi kunda bu prinsip xalqaro tinchlik va barqarorlikni ta'minlovchi huquqiy kafolat sifatida o'z kuchini saqlab qolmoqda. Shuning uchun, har bir davlat o'z zimmasiga olgan xalqaro hamjamiyatda ishonch, barqarorlik va hamkorlik mustahkamlanadi. [4] Bundan ma'lum bo'ladiki, xozirgi paytdagi xalqaro huquqda pacta sunt servandaning qo'llanilishi asoslari o'z o'zidan paydo bo'lib qolmay balki azaldan eng muhim fundamental prinsiplardan biri sifatida davlatlar xayotida yetakchi omil kasb etib kelgan va kelmoqda ham.

Bundan tashqari, Yevropa Gumanitar Universiteti professori Lyudmila Ulyashynaning ham mazkur prinsipning mazmuni va uning ilmiy tadqiqotlarida ham qo'llanilganligi bo'yicha bergan xulosalarida quyidagicha keltiriladi ya'ni Pacta sunt servanda prinsipi-avvalgi huquqiy tizimlardan meros bo'lib qolgan bo'lsa-da, uning asosiy mazmuni va qiymati yana qayta e'tirof etishga arzigulik ekanligini isbotlati. Ushbu prinsipning o'zi va uni tashkil etuvchi tarkibiy qismlar-vijdonan bajarish (good faith)< rozilik(consent)<va uzliksizlik(continuity)-inson huquqlari uchun nihoyatda muhim bo'lgan huquqiy va axloqiy majburiyatlarini ifodalaydi. Ushbu tamoyillar, shu bilan birga, mustaqil mazmunga ham ega bo'lib, ularni alohida holatlarda qo'llash imkonini beradi. Bu prinsiplar umumiy xalqaro huquq va inson huquqlari huquqining normativ qoidalarida, shuningdek, ilmiy tadqiqotlar va ayrim amaliyotlarda joriy etilgan va qo'llanilgan. Ayrim davlatlar tomonidan umume'tirof etilgan prinsiplarning qo'llanilmasligi hamda ularning xalqaro hamjamiyat nomidan umumiy maqsadlarni ilgari surishdagi ro'lining e'tiborsiz qoldirilishi xalqaro gumanitar huquq va inson huquqlari tizimining butunlay zaiflashuviga olib keladi. Bu holat, oxir-oqibatida ushbu tizimdan foydalanuvchilarga-insonlarga-salbiy ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, xalqaro tashkilotlar davlatlarni o'z majburiyatlarini vijdonan bajarmaganliklari sababli javobgarlikka tortishda jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Bu esa **jus cogens** ya'ni majburiy norma qoidalarining buzilishi, inson huquqlari va erkinliklarining yemiorilishi,hatto xalqaro jinoyatlar sodir etilishiga olib

kelmoqda, degan xavotirlarni yuzaga keltirmoqda. Bundan ko'rinib turibiki, *pacta sunt servanda* bu faqat shartnomaviy huquqni emas, balki butun xalqaro huquq tizimini barqarorlashtiruvchi poydevoriy tamoyildir. [5] Shunday ekan, ushbu tamoyilni nafaqat nazariy balki amaliy darajada mustahkamlash va xalqaro javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish bugungi kunda dolzarb vazifa hisoblanadi.

Yana bir Finlyandiyaning taniqli huquqshunosi va tarixchisi hozirda esa Helsinki universitetining ijtimoiy fanlar fakultetida Yevropa intellektual tarixi professori **Kaius Tuori**ning bu borada tadqiqotlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak unda quyidagicha izohlanadi: *pacta sunt servanda* prinsipining ko'pincha qadimiy Rim huquqiga borib taqaladigan, o'z-o'zidan aniq va universal qoida sifatida qabul qilinishini shubha ostiga oladi. Ushbu prinsipning zamonaviy shakli aslida 19-20 asrlarda shakllangan bo'lib, u o'z davrining siyosiy va huquqiy ehtiyojlariga javob beruvchi konstruktsiya sifatida yuzaga kelganini ta'kidlaydi ya'ni bu prinsip tarixiy haqiqatdan ko'ra, huquqiy legitimlikni mustahkamlashga xizmat qiluvchi madaniy va siyosiy vosita bo'lib xizmat qilgan. K.Tuori, lotincha huquqiy aforizmlar, xususan *pacta sunt servanda* ko'pincha o'zlarining qadimiyligi va Rim huquqiga bog'liqligi bilan huquqiy tizimlarda katta obro'ga ega bo'lishini ta'kidlaydi. Ushbu tahlil *pacta sunt servanda* prinsipining zamonaviy xalqaro huquqdagi o'rnini qayta ko'rib chiqishga undaydi hamda mazkur prinsipni tarixiy va madaniy konstruktsiya sifatida ko'rib, uning universal va o'zgarmas qoida sifatidagi qabul qilinishini shubha ostiga oladi. [6] Bu yondashuv xalqaro huquq prinsiplarining shakllanishi va legitimlashtirilishida tarixiy va madaniy omillarning qanday ro'l o'ynashini chuqurroq tushinishga yordam beradi.

HUQUQIY ASOSLAR

“*Pacta sunt servanda*” tamoyilining huquqiy asosi sifatida biz 1969 yilda qabul qilingan “Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi Vena Konvensiyasi”ni keltirib o'tishimiz mumkin va uning aynan 26-moddasi mazkur prinsipning o'ziga bag'ishlanadi va unda quyidagicha ifodalanadi: Har bir amal qilayotgan (kuchga kirgan) shartnoma uning ishtirokchilari uchun majburiy bo'lib, ular tomonidan vijdonan bajarilishi lozim. Bundan ko'rinib turibdiki, shartnoma ishtirokchilari hisoblanmish har bir davlat shartnomada belgilangan majburiyatlarini vijdonan bajarishi lozim va bu *pacta sunt servanda* prinsipiga asosan amalga oshirilishi xalqaro huquqda barcha davlatlar tomonidan tan olinadi. Shuningdek, BMT Nizomining muqaddimasiga muvofiq, a'zo davlatlar shartnoma shartlaridan va xalqaro huquqning boshqa bir manbalaridan kelib chiqib, adolatga rioya qilinadigan, majburiyatlarga

hurmat bilan qaraladigan sharoit" yaratishga kelishib olganlar. Bundan tashqari, BMT Nizomining 2-moddasida shunday deyilgan: "Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo barcha davlatlar ushbu nizomga muvofiq, o'z zimmlariga olingan majburlyatlarni vijdonan bajaradilar" ya'ni bu norma orqali davlatlar o'zaro kelishuvlar va xalqaro shartnomalar asosida yuzaga keladigan majburiyatlarga hurmat bilan yondashishlari lozimligi ta'kidlanadi.

Shuningdek, bu prinsip xalqaro barqarorlik va ishonch muhitini ta'minlovchi huquqiy asos sifatida ham qaraladi. Xalqaro huquq prinsiplari to'g'risidagi deklaratsiya "Ushbu nizomga muvofiq, barcha davlatlar o'z zimmlariga olgan majburiyatlarini vijdonan bajaradilar" mazmundagi prinsipni mustahkamlagan hamda 1986-yilgi Davlatlar va xalqaro tashkilotlar yoki xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi shartnoma huquqi to'g'risidagi Vena konvensiyasida mustahkamlangan mustaqil, sohaviy xalqaro shartnomalar prinsipi sifatida harakat qilsa, ikkinchi tomondan esa u xalqaro majburiyatni vijdonan bajarish umumiy prinsipining ifodasi hisoblanadi. Xalqaro majburiyatni vijdonan bajarish prinsipini himoya qilish obyekti davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlarining odat normalari va shartnomalarini yaratish, joriy qilish va joriy qilinishini to'xtatish bilan bog'liq munosabatlar hisoblanadi. Bundan tashqari, ko'plab davlatlar shu jumladan O'zbekiston ham xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilganidan so'ng, ularni milliy qonunchilikda qo'llash majburiyatini oladi. Bu esa pacta sunt servanda prinsipining ichki huquqiy tizimlarida ham kuchga ega ekanligini anglatadi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 17-moddasida ham O'zbekiston Respublikasi xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va normalariga amal qiladi deya belgilab o'tilgan va bu haqidagi qoidalar ham davlatlararo xalqaro munosabatlarni ta'minlash hamda pacta sunt servanda kabi umume'tirof etilgan prinsiplarga og'ishmay amal qilishini belgilab beradi.

SUDLOV ORGANLARI AMALIYOTI

Ushbu prinsip bo'yicha xalqaro sud amaliyotda bo'lib o'tgan keyslardan biri sifatida biz **1)** Nikaragua va AQSH o'rtasida bo'lib o'tgan suverenitet masalalariga to'htalib o'tsak bo'ladi. Nikaragua AQSHni va uning suverenitetiga tajovuz qilganlikda, xususan, Nikaraguadagi hukumatga qarshi harakat qilayotgan qurolli guruhlarini moliyaviy va harbiy jihatdan qo'llab-quvvatlaganlikda ayblab, xalqaro sudga murojaat qiladi. AQSH esa bu harakatlarni "mudofaa" deb asoslashga harakat qiladi. Nikaragua BMT nizomi va xalqaro huquqni asos qilib, AQSHni xalqaro miqyosda sudga berdi. U quyidagi da'volarni ilgari suradi ya'ni: AQSH Nikaraguadagi

“Contras” deb nomlangan qurolli muxolifat guruhlarini harbiy, moliyaviy, logistik va razvedka yo‘li bilan qo‘llab-quvvatlagan; AQSH Nikaragua portlarini minalashtirgan; Bu harakatlar Nikaragua hududiy yaxlitligiga va siyosiy mustaqilligiga putur yetkazgan; AQSh cxalqaro huquqda, xususan **Paktlar bajarilishi lozim** (pacta sunt servanda) prinsipini buzgan. Endilikda esa bu borada **sud qarorini** ko‘rib chiqadigan bo‘lsak: Sud AQSHning xatti-harkatlarini xalqaro huquq, xususan BMT Nizomining 2 (4)-moddasiga va shartnomaviy majburiyatlarga zid deb topdi. ICJ, ayniqsa **pacta sunt servanda** prinsipiga tayanib, har bir davlat o‘z zimmasidagi xalqaro majburiyatlarni vijdonan bajarishi kerakligini ta’kidladi. AQSHning harakati xalqaro tinchlikka tahdid soluvchi harakat sifatida baholandi. Bundan ko‘rinib turibiki, “Nicaragua and United States” ishi - xalqaro huquqda davlatlar o‘rtasidagi nmajburiyatlarni vijdonan bajarish zaruriyatini aniq ko‘rsatib bergan dolzarb keys hisoblanadi. Ushbu ish orqali pacta sunt servanda prinsipining amaliy qiymati yana bir bor tasdiqlandi. Xususan, ICJning qarorida har qanday davlat, kuchli yoki zaif bo‘lishidan qat’i nazar, xalqaro shartnomalar va huquqiy normalarga rioya etishi lozimligi aniq belgilandi.

2) 1977-yilda Vengriya va Chexoslovakiya ya’ni Dunay daryosida Gabeikovo Nagymaros nomli qo‘shma gidrotexnik loyiha haqida bitim (shartnoma) imzolaydi. Loyiha maqsadi-elektr energiyasi ishlab chiqarish, suvni boshqarish va navigatsiyani yahshilash edi. Ammo 1989-yilda Vengriya bu loyihaning atrof- muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini da’vo qilib, shartnoma ijrosini bir tomonlama to‘xtatadi. Slovakiya esa loyihani muqobil loyiha - Variant C orqali davom ettiradi. Bu borada sud qarori ham quyidagicha bo‘lgan: ICJ bir tomonlama tarzda shartnomani bekor qilish xalqaro huquq va **pacta sunt servanda** prinsipiga zid ekanligini belgiladi. Har ikki davlat o‘z majburiyatlarini vijdonan bajarmagan deb topildi, lekin sud ayniqsda shartnomalarni bir tomonl;ama to‘xtatish asossiz ekanini ta’kidladi. Sud shartnomaviy barqarorlik va ishonch xalqaro huquqning asosiy ustunlaridan biri ekanini qayd etdi. Bu keys xalqaro huquqdagi eng dolzarb muammolardan biri - **shartnomalarning barqarorligi va ekologik xavfsizlik o‘rtasidagi ziddiyatni** yoritdi. Undan chiqadigan asosiy xulosa - hech bir davlat ekologik xavf sababli ham shartnomalarni o‘z xohishiga ko‘ra bir tomonlama bekor qila olmaydi va xalqaro huquq normalari hamda prinsiplariga ham zid holat deb baholanadi. [7] Bunday harakatlar xalqaro tizimdagi ishonch va barqarorlikka tahdid solzdi. Sud qarori orqali pacta sunt servanda prinsipining nafaqat siyosiy, balki ekologik va amaliy jihatdan ham dolzarbligi yana bir bor tasdiqlandi.

XULOSA

Pacta sunt servanda tamoyilining amaliy qo'llanilishi xalqaro huquq tizimining uzviy ishlashi va davlatlararo ishonchning mustahkamlanishida markaziy o'rin tutadi. Shuningdek, ushbu prinsip shartnomaviy munosabatlarning asosiy poydevori bo'lib, davlatlarning o'zaro kelishuvlariga rioya qilishi orqali xalqaro tartib va barqarorlik ta'minlanadi. Amaliy jihatdan bu tamoyil xalqaro shartnomalar tuzish, ularni sharhlash va bajarishda qo'llanilib, huquqiy majburiyatlarning faqat mavjudligini emas, balki ularning vijdonan bajarilishini ham taqozo etadi. Bundan tashqari, xalqaro sud va arbitraj organlari tomonidan ham bu prinsip asos sifatida tan olinadi, ya'ni sudlar qaror chiqarishda ko'pincha aynan pacta sunt servandaga tayanadi. Biroq zamonaviy xalqaro munosabatlarda bu prinsipga nisbatan ayrim davlatlarning siyosiy manfaatlar yoki milliy xavfsizlikni bahona qilib, majburiyatlaridan chekinish holatlari uchramoqda. Bu esa xalqaro huquq tizimida ishonch va barqarorlikka putur yetkazadi. Shunday ekan, pacta sunt servanda tamoyilining qat'iy va barqaror qo'llanilishi nafaqat shartnoma ishopnchliligini, balki global huquqiy tartibning butunligini ta'minlash uchun ham muhimdir.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. "Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi" Vena konvensiyasining 26-moddasi-<http://lex.uz//docs/2646414>
2. Xalqaro Ommaviy Huquq darsligi -2023
<https://drive.google.com/file/d/1okpdDmz0gyndlElxZASvZcWNdlOJq7du/vi>
[ew](https://drive.google.com/file/d/1okpdDmz0gyndlElxZASvZcWNdlOJq7du/vi)
3. Pacta sunt servandaga oid maqola -
<https://m.kun.uz/news/2022/09/21/qirgiziston-boshqalarning-yeriga-davo-qilmaydi-lekin-oz-yerini-hech-kimga-bermaydi-sadir-japarovning-bmtdagi-chiqishi>
4. Hans Wheberg Cambridge Core Pacta Sunt Servanda-
<https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/pacta-sunt-servanda/E8967A236B1141934DD8D1495FEA2BFA>
5. Lyudmila Ulyashyna The Meaning Role of the pacta sunt servanda principle in international law-<https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/download/8447/5955>
6. Kaius Tuori Pacta sunt Servanta-
<https://journal.fi/aasf/article/download/130107/78722/281233>

7. Vengriya va Slovakiya masalasi bo'yicha keys- <https://www.icj-cij.org/case/92>

FOYDALANILGAN XALQARO HUJJATLAR

- 1) 1868-yilda qabul qilingan konvensiyasi
- 2) “Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi” Vena 1986-yilgi Davlatlar va xalqaro tashkilotlar yoki xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi shartnoma huquqi to'g'risidagi Vena konvensiyasi
- 3) BMT Nizomi
- 4) 1919-yilgi Millatlar Ligasi Nizomi

FOYDALANILGAN AXBOROT MANBALARI

- 1) <https://lex.uz>
- 2) <https://scholar.google.com>
- 3) <https://www.icj-cij.org/cases>
- 4) <https://kun.uz>

Xasanov Ro'zimboy

Xasanov Ro'zimboy

- 20 yosh
- Bakalavr
- Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi
- Farg'ona davlat universiteti
- "Ma'rifat uchquni" loyiha asoschisi
- Universitetda o'tkazilgan kitobxonlik tanlovlari g'olibi

"YASHASH – BU HAR KUNI
O'ZINGNI YANGILASH"

RAQAMLASHAYOTGAN JAMIYATDA FALSAFIY TAFAKKUR OMILI VA ISTIQBOLLARI

Xasanov Ro'zimboy
talaba, Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamlashayotgan jamiyat sharoitida falsafiy tafakkurning o'rni va uning inson ma'naviy ongini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Raqamli madaniyat va axborot etikasi masalalari sun'iy intellekt rivoji bilan bog'liq holda falsafiy nuqtai nazardan yoritiladi. Maqolada raqamli texnologiyalar inson tafakkuri, axloqiy qarashlar va ijtimoiy munosabatlarga ko'rsatayotgan ta'siri amaliy misollar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari raqamlash jarayonida falsafiy tafakkurni chuqurlashtirish, axborot madaniyatini oshirish va raqamli davrda ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish istiqbollari ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: raqamli jamiyat, falsafiy tafakkur, axborot immuniteti, sun'iy intellekt, ma'naviy ong, istiqbol.

KIRISH

Bugungi globallashtirish va raqamlash jarayonlari insoniyat hayotining barcha sohalarini qamrab olmoqda. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy tuzilmasi tubdan o'zgarib bormoqda. Raqamli madaniyatning shakllanishi, sun'iy intellektning keng qo'llanilishi hamda axborot oqimlarining kuchayishi inson tafakkuri va ma'naviy ongi oldiga yangi falsafiy masalalarni qo'yimoqda. Shu nuqtai nazardan, raqamlashayotgan jamiyatda falsafiy tafakkur omilini tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir. Falsafiy tafakkur raqamli davrda insonning axborot etikasi, ma'naviy qadriyatlarga munosabati hamda ongli tanlov qobiliyatini shakllantiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada raqamli muhitning inson tafakkuriga ko'rsatgan ta'siri, axloqiy va ijtimoiy oqibatlar amaliy misollar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamlash jarayonida falsafiy tafakkurni rivojlantirish, ma'naviy ongni mustahkamlash va raqamli madaniyatni takomillashtirish istiqbollari yoritiladi. "Raqamli jamiyat" (ingliz tilida Digital society) - bu raqamli texnologiyalar keng tarqalgan va hayotning deyarli barcha sohalariga chuqur singib ketgan jamiyatga aytiladi. Bu atama zamonaviy texnologiyalar, internet, sun'iy intellekt, axborot tizimlari va raqamli xizmatlar asosida shakllangan ijtimoiy tizimni anglatadi. Bu zamonaviy xalqlar jamiyatlarida, ayniqsa, Ikkinchi jahon urushidan keyin axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va keng qo'llanilishi bilan bog'liq ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik va madaniy o'zgarishlarni tavsiflash uchun ishlatiladigan keng atama deb tavsiflanadi. Raqamlashayotgan jamiyat esa falsafiy tamondan bu insoniyat tafakkurining yangi bosqichidir. Texnologiyalar inson imkoniyatlarini kengaytirmoqda, lekin ayni paytda uning ma'naviy muvozanatini sinovdan o'tkazmoqda. Shu sababli raqamlashuv davrida falsafiy tafakkur har

qachongidan muhimroqdir.

Raqamlashayotgan jamiyatda falsafiy tafakkur omili

Bugungi kunda insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichi – raqamlashuv davriga qadam qo'ydi. Hayotning deyarli barcha jabhalari: iqtisodiyot, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, hatto kundalik turmushimiz ham raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog'lanmoqda. Bunday jarayon, bir tomondan, jamiyat rivoji uchun ulkan imkoniyatlar yaratadi, lekin ikkinchi tomondan, inson tafakkuri va qadriyatlari oldiga yangi falsafiy savollarni qo'yadi.

Raqamlashayotgan jamiyatda falsafiy tafakkur — bu faqat nazariy fikrlash emas, balki texnologik taraqqiyot jarayonida insonning ma'naviy-axloqiy yo'nalishini belgilovchi muhim omildir. Texnika va sun'iy intellekt imkoniyatlari kengaygani sari, inson o'z mohiyati, qadriyati va jamiyatdagi o'rni haqida chuqurroq o'ylashga majbur bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, falsafiy tafakkur insonni texnologiya “quliga” aylanishdan asraydi, uni ongli, mas'uliyatli va ma'naviy jihatdan yetuk fikrlashga undaydi.

Raqamli davrda falsafiy tafakkurning eng muhim vazifalaridan biri — kritik fikrlashni rivojlantirishdir. Axborot oqimi nihoyatda tez va kengayib borayotgan bugungi kunda inson haqiqatni yolg'ondan, haqiqatga o'xshash manipulyativ ma'lumotlardan ajratib olish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Shu sababli falsafiy fikrlash insonni mustaqil qaror qabul qilishga, tahlil qilishga va ma'naviy qadriyatlarga tayanishga o'rgatadi. Bundan tashqari, falsafa raqamli texnologiyalar bilan bog'liq axloqiy masalalarni ham muhokama markaziga olib chiqadi. Masalan, sun'iy intellektning inson mehnatini almashtirishi, shaxsiy hayot daxlsizligi, ma'lumotlarning xavfsizligi kabi masalalar texnik yechim bilan cheklanmaydi – ular axloqiy va huquqiy yondashuvni ham talab etadi. Shu bois falsafiy tafakkur raqamli taraqqiyotning insonparvar yo'nalishda rivojlanishini ta'minlaydi.

Raqamlashayotgan jamiyatda falsafiy tafakkurning istiqbollari.

Raqamli texnologiyalar tobora chuqurroq inson hayotiga kirib borayotgan hozirgi davrda falsafiy tafakkurning istiqbollari yanada kengayib bormoqda. Falsafa endi faqat nazariy soha emas, balki raqamli sivilizatsiyaning yo'nalishini belgilovchi strategik fikrlash tizimi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Birinchidan, falsafiy tafakkur texnologik rivojning ma'naviy asosini yaratadi. Kelajakda sun'iy intellekt, robototexnika, gen muhandisligi, metaverse kabi sohalar keng qo'llanilganda, ularning inson qadriyatlariga zid bo'lmasligi uchun falsafiy va axloqiy mezonlar zarur bo'ladi. Shu bois falsafa texnologiya siyosatini, ta'lim tizimini

va ilmiy izlanishlarni insonparvarlik tamoyillari asosida yo'naltiradi.

Ikkinchidan, falsafiy tafakkur axborot madaniyatini shakllantirishda asosiy o'rinni egallaydi. Raqamli makonda soxta axborot, manipulyatsiya, va sun'iy onglar faoliyati kuchayib borayotgan bir paytda, insonni ongli, tanqidiy va mas'uliyatli fikrlashga o'rgatish falsafaning dolzarb vazifasiga aylanadi. Kelajakda falsafiy fikrlash — har bir raqamli fuqaroning “axborot immuniteti” sifatida qaraladi.

Uchinchidan, falsafiy tafakkur ta'lim tizimida yangi yondashuvlarni keltirib chiqaradi. Raqamli ta'lim, onlayn bilim platformalari va sun'iy intellekt yordamida o'qitish jarayonlari kengaygani sari, inson tafakkurining ijodkorlik, empatiya va ma'naviyatga asoslangan jihatlarini rivojlantirish zarur bo'ladi. Bu esa falsafaning o'zni va ahamiyatini yanada oshiradi.

To'rtinchidan, falsafa kelajak jamiyatining g'oyaviy yo'nalishini belgilashda asosiy rol o'ynaydi. Raqamlashuv sharoitida inson kimligi, erkinligi, mas'uliyati va ijtimoiy burchi haqida yangi falsafiy tushunchalar shakllanadi. Shu yo'sinda, falsafa raqamli davr uchun yangi “inson konsepsiyasi”ni yaratadi — bu “raqamli, ammo insoniy” jamiyat g'oyasidir.

Demak, raqamlashayotgan jamiyatda falsafiy tafakkurning istiqbollari juda keng:

- u texnologiyalarni insonparvarlashtirish,
- axborot madaniyatini shakllantirish,
- ta'limni yangicha asosda qurish,
- va kelajak g'oyaviy yo'nalishini belgilash kabi muhim yo'nalishlarda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Kelajakda falsafiy tafakkur texnologik dunyoda insonning ma'naviy kompasiga aylanadi — u raqamli taraqqiyotning inson qadriyatlariga xizmat qilishini ta'minlaydi.

XULOSA

Raqamlashayotgan jamiyat sharoitida falsafiy tafakkur insoniyat hayotining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Texnologiyalar taraqqiyoti inson faoliyatining barcha sohalarini qamrab olayotgan bir paytda, insonning ma'naviy, axloqiy va tafakkuriy kamoloti yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Falsafiy tafakkur raqamli davrda insonni texnologiyaning quliga aylanmasdan, aksincha, uni ongli va ma'naviy yondashuv bilan boshqarishga chorlaydi. Raqamli texnologiyalar inson hayotini yengillashtirishi bilan birga, yangi axloqiy va falsafiy muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, falsafiy tafakkur raqamlashuv jarayonining asosiy mezoniga aylanishi, insoniyatni ma'naviy qadriyatlarga tayanishga undashi lozim. Insonning raqamli muhitda mustaqil fikrlashi, tanqidiy yondashuvi va axborot

madaniyatini rivojlantirishi jamiyat taraqqiyotining poydevoridir. Kelajakda falsafiy tafakkur texnologik taraqqiyotning ma'naviy va g'oyaviy asosini belgilaydi. U sun'iy intellekt, robototexnika, gen muhandisligi kabi yangi ilmiy yo'nalishlarning insonparvarlik tamoyillariga mos tarzda rivojlanishini ta'minlaydi. Shu orqali falsafa raqamli sivilizatsiyaning yo'nalishini to'g'ri belgilab, insonni markazga qo'ygan, "raqamli, ammo insoniy" jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Teshayeva G. *Philosophical Analysis of the Transformation of the Person in Digital Society*. — Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2023. — 142 b."
2. Ostonov J. *Sun'iy intellekt falsafasi va uning axloqiy o'lchovlari*. — Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2024. — 156 b.
3. The philosophy of artificial intelligence in Uzbekistan: cultural and ethical dimensions Jamoliddin Ostonov Independent researcher of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
4. N. Khazieva & I. Klyushina — "Digital Society: The Experience of the Philosophical Understanding of a Problem" (2022)
5. Abdullaeva Z. *Axborot madaniyati va falsafiy tafakkur uyg'unligi*. — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022. — 96 b.

MUNDARIJA

Xudoyberdiyev Xumoyunbek.....	4
Ro'zmetov Xursandbek	14
Boymirzayeva Madina.....	16
Ma'murov Humoyun.....	26
Xursandova Aziza	33
Ataboyev Javoxir	39
Gulmurodova Marjona.....	43
Xudavardiyeva Hulkaroy	54
Turg'unova Gulzoda	56
Xolmurodova Flyura.....	65
Eshmo'minova Sitara	70
Unarboeva Shokhruza.....	74
Raimova Dilshoda.....	79
Erimbatova Dilnoza	86
Bahodirova Shahrizoda.....	93
Mambetova Kamola.....	100
Yaqubova Maftuna	107
Madraimova Diyora.....	114
Berdiyeva Zaxro.....	120
Qurvonboyev Aslbek	124
Mizrobova Rushana	133
G'ulomova Sabrina	141
Bekturdiyeva Laylo.....	146
Raximberdiyeva Shirin	150
Tursunkulov Elbek.....	156
Mahmanazarova Shohida.....	168
Shernazarova Dilafr'o'z	173
Jo'raqulova Dilrabo	179
Abdumalikova Busalima.....	186

Muxammadiyeva Sevinch	193
Almardanov Samandar	205
Ergashova Dildora	211
Abdubannonova Mohinabonu.....	215
Ortiqxo‘jayeva Ziyoda	225
Yuldasheva Husniya	234
Askarov Amir	241
Axmedova Marjona	247
Ergashev Samandar.....	252
Xakimniyazova Mavluda.....	258
Norpulatov Azizbek.....	264
Xayitboyeva Shaxzoda	269
Xasanov Ro‘zimboy	278

Ertangi kun bunyodkorlari

(Scientific and creative collection, Anthology)

Xudoyberdiyev Xumoyunbek

Taameer Publications LLC

(Michigan, USA / Hyderabad, India)

www.taameerpLLC.com

taameerpub@gmail.com

